ความเป็นมาของศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Origin of the Russian Studies Centre of Chulalongkorn University

โชติหิรัญ เปี่ยมสมบูรณ์

Chotehiran Piamsomboon

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้เน้นกล่าวถึงที่มาของศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่า มีจุดเริ่มต้นจากนิสิตเก่าจุฬาฯ จำนวนหนึ่งที่มีบทบาทสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัสเซียด้านต่างๆ โดยเฉพาะในกลุ่มธุรกิจ ต่างพากันตระหนักในความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ที่รัสเซียมีต่อไทยมานับแต่อดีตจนปัจจุบัน ทั้งในเชิงการเมือง การทูต เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ หลังจากผู้เขียนในฐานะที่ปรึกษาศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกับคุณพิศักดิ์ นิวาตพันธุ์ ประธานสภาหอการค้าไทย-รัสเซียและรองประธานสภาธุรกิจไทย-รัสเซีย รวมทั้ง ดร.รมย์ ภิรมนตรี อดีตผู้อำนวยการโครงการรัสเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดทำนิทรรศการพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระจักรพรรดินิโคลาสที่ 2 แห่งรัสเซีย กับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และนิทรรศการเกี่ยวกับประเทศรัสเซียยุคใหม่แล้ว ทั้งหมดจึงได้ร่วมปรึกษาหารือกันที่จะจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นเป็นศูนย์รวมการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการ เพื่อการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศทั้งสอง ทั้งนี้โดยได้รับการสนับสนุนด้วยดีจากท่านอธิการบดีจุฬาฯ (ศาสตราจารย์ นพ.ภิรมย์ กมลรัตนกุล)

แผนการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากทางการรัสเซีย ทั้งจากเอกอัครราชทูตรัสเซียประจำประเทศไทย (ฯพณฯ เยฟกานี วี. อาฟานาเซียฟ (Mr. Yevgeny V. Afanasiev) รัฐมนตรีต่างประเทศรัสเซีย (ฯพณฯ เซอร์เกย์ วี. ลาฟรอฟ (Mr. Sergey V. Lavrov) และรองนายกรัฐมนตรี (ฯพณฯ เซอร์เกย์ เอส. ซาเบียนนิน (Mr. Sergey S. Sobyanin) โดยการสนับสนุนจากองค์กรรุสกีย์มีร์ (Russkiy Mir Foundation) แห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ทั้งนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้เสด็จทรงเปิดป้าย “ศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” แห่งนี้เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2552

ศูนย์ฯ แห่งนี้ได้เปิดสอนปริญญาโทหลักสูตรนานาชาติสาขารัสเซียศึกษาด้วยความร่วมมือของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งสถาบันต่างๆ ของสหพันธรัฐรัสเซีย ได้แก่ สถาบันการทูตชั้นสูงของกระทรวงการต่างประเทศรัสเซีย (Diplomatic Academy) มหาวิทยาลัยมอสโก (Moscow State University) มหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอร์

สเบิร์ก (St.Petersburg State University) และสถาบันความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมอสโก (Moscow State Institute of International Relations)

นอกจากนั้น กิจกรรมสำคัญอื่นๆ ของศูนย์ฯ แห่งนี้ยังประกอบด้วย การเปิดอบรมภาษารัสเซียแก่ภาคธุรกิจและบุคคลทั่วไป การผลิตผลงานวิชาการและวารสารรัสเซียศึกษา การจัดประชุมอภิปรายและสัมมนาระดับมหาวิทยาลัย ระดับชาติและระดับนานาชาติ ตลอดจนการจัดนิทรรศการและการแสดงทางศิลปวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ความร่วมมือด้านรัสเซียศึกษาระหว่างไทย-รัสเซีย, รัสเซียศึกษาในไทย

AN ABSTRACT

This article traces the origin of the Russian Studies Centre of Chulalongkorn University to the interest of a number of the university's alumni who have been in close relations with Russia in its various aspects. The alumni particularly include those in the business circles who are aware of the constructive relationship Russia has maintained with Thailand in the past as well as at the present time in the political, diplomatic, economic, and cultural sectors. To highlight the importance of this relationship, the writer, as dean of the Graduate School of Chulalongkorn University, cooperated with Mr. Phisak Niwattaphand, chairman of the Thai-Russian Chamber of Commerce and deputy chairman of the Thai-Russian Business Council, and Dr. Rom Phiramontri, former director of the Russian Studies Project of the Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, in organizing an exhibition on the lives and work of Tsar Nicholas II of Russia and King Chulalongkorn, together with an exhibition on new Russia. Following this event a consultation was held on the establishment of a Russian Studies Centre of Chulalongkorn University as a focal point for organizing academic activities to promote good relations between the two countries. The project was fully supported by the president of Chulalongkorn University, Professor Dr. Phirom Kamolratanakul, M.D.

The project also benefited from Russia's official support through Russian Ambassador to Thailand, Mr. Yevgeny V. Afanasiev; Russian Foreign Minister, Mr. Sergey V. Lavrov; and Deputy Prime Minister Sergey S. Sobyanin, together with the support from Russkiy Mir Foundation of the Russian Federation. Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn graciously came to preside over the official opening of the Russian Studies Centre of Chulalongkorn University on 26 March 2009.

The Centre now offers a Master's degree programme in Russian Studies with the cooperation of the Graduate School of Chulalongkorn University and a number of institutions in the Russian Federation, including the Diplomatic Academy of the Russian Foreign Ministry, Moscow State University, St. Petersburg State University, and Moscow State Institute of International Relations.

In addition, the Centre has been tasked to organize other academic activities including training courses in Russian for businesspeople and interested members of the general public; academic conferences and seminars at the

university, national and international levels; and exhibitions and art and cultural shows; as well as production of academic works and Journal of Russian Studies.

Key words: Centre of Russian Studies of Chulalongkorn University, Thai-Russian cooperation on Russian Studies, Russian Studies in Thailand

ความเป็นมาของศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โชติหิรัญ เปี่ยมสมบูรณ์*

ศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีความประสงค์จะขอบันทึกเหตุการณ์สำคัญด้านการพัฒนาวิชาการ ซึ่งเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเก็บไว้เป็นเอกสารอ้างอิงของมหาวิทยาลัย โดยศูนย์รัสเซียศึกษาฯ ได้ขอให้ผมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาฯ ซึ่งเป็นบันทึกสำคัญอีกหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์ 100 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผมใคร่ขอกล่าวถึงเบื้องหลังการจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งโดยปกติเป็นเรื่องไม่ธรรมดาที่รัสเซียซึ่งเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่และร่ำรวยมากของโลกจะมาให้เกียรติประสานความสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับกรมๆ หนึ่งของประเทศเล็กๆ ประเทศหนึ่ง ดังนั้น การที่สหพันธรัฐรัสเซียโดยสถานเอกอัครราชทูตสหพันธรัฐรัสเซียประจำประเทศไทยได้ให้เกียรติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงถือเป็นเรื่องที่ไม่ธรรมดา (จากคำบรรยายของฯพณฯรัฐมนตรีต่างประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย (Mr. Sergey V. Lavrov) ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2552)

เมื่อปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 ประเทศไทยได้มีโอกาสเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC) ขึ้นในกรุงเทพมหานคร และในปีนั้นเป็นปีสำคัญที่มีการชุมนุมผู้นำแห่งรัฐทั่วโลกในประเทศไทย อดีตประธานาธิบดีประเทศใหญ่ประเทศหนึ่งที่โด่งดังมากในเวทีโลกได้ใช้โอกาสมาเยือนประเทศไทย ท่านได้ให้เวลากับประเทศไทยโดยเดินทางมาถึงประเทศไทยก่อนผู้นำชาติอื่นๆ และกลับทีหลังผู้นำชาติอื่นทั้งหมด และชาวไทยก็เห็นได้ว่าท่านมีความสุขมากที่ได้มาเยือนประเทศไทยพร้อมทั้งได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถอย่างใกล้ชิดและเป็นการส่วนพระองค์ บุคคลสำคัญผู้นั้นคือผู้นำของประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย (อดีตประธานาธิบดี วลาดิมีร์ ปูติน) เมื่อท่านประธานาธิบดีรัสเซียอยู่ในเวทีโลก ท่านได้ใช้โอกาสของการให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนต่างๆ สนับสนุนประเทศไทยในด้านต่างๆ ตลอดเวลา ทั้งยังให้ความสำคัญกับการถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติในการเสด็จแทนพระองค์ฯของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ณ ประเทศสหพันธรัฐรัสเซียในโอกาสครบ 110 ปี แห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรไทยและสหพันธรัฐรัสเซียเมื่อ ปี พ.ศ. 2550 นอกจากนี้ ประธานาธิบดีรัสเซียยังได้ส่งคณะระบำ

---

* ที่ปรึกษาศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัลเล่ต์ชุดใหญ่มาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งการเฉลิมฉลองทรงครองสิริราชสมบัติ 60 ปี ณ กรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ. 2549

การแสดงออกทั้งในระดับผู้นำและในระดับประเทศอย่างต่อเนื่องของรัสเซีย รวมทั้งการทำความตกลงให้คนไทยและคนรัสเซียไปมาหาสู่กันเป็นเวลา 30 วันโดยไม่ต้องมีการตรวจตราหนังสือเดินทางหรือวีซ่า สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความประทับใจในหมู่นิสิตเก่าจุฬาฯ ส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะผู้ที่ทำงานใกล้ชิดกับประเทศรัสเซีย เช่น หอการค้าและสภาธุรกิจไทย-รัสเซีย แม้ว่าบุคลากรเหล่านี้จะได้รับประโยชน์โดยตรง แต่ก็ไม่ได้มองว่าผลประโยชน์เหล่านี้รัสเซียให้การสนับสนุนตัวท่าน ทว่าเป็นการแสดงออกถึงน้ำใจไมตรีที่รัสเซียมีต่อคนไทยและประเทศไทย จึงได้มีการจัดตั้งองค์กรทางการค้าต่างๆ เพื่อติดต่อกับรัสเซียอย่างจริงจังต่อมา

รัสเซียกับไทยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและจักรวรรดิรัสเซียของสมเด็จพระจักรพรรดินิโคลาสที่ 2 ที่คนไทยเรียกติดปากว่า พระเจ้าซาร์ (Tsar) แห่งราชวงศ์โรมานอฟ (Romanov Dynasty) ซึ่งเป็นราชวงศ์ที่ปกครองประเทศรัสเซียมาเป็นเวลานานถึง 304 ปี ในส่วนความใกล้ชิดระดับราชวงศ์นั้น สมเด็จพระพันปีหลวงของรัสเซีย (พระราชมารดาของพระเจ้าซาร์) ทรงรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระราชบุตร (ตามพระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานถึงสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ) และพระเจ้าซาร์ทรงรับอุปถัมภ์ให้การศึกษาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ โดยให้ทรงศึกษาในประเทศรัสเซียในฐานะพระญาติจนสำเร็จการศึกษาเป็นนายทหาร และยังทรงพระราชทานพระเกียรติแต่งตั้งให้เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถทรงเป็นราชองครักษ์พิเศษในพระองค์ของสมเด็จพระจักรพรรดินิโคลาสที่ 2 แห่งจักรวรรดิรัสเซียด้วย

ความใกล้ชิดระหว่างพระราชวงศ์ทั้งสองได้สิ้นสุดลง เมื่อประเทศรัสเซียมีการเปลี่ยนแปลงประเทศกลายเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตในตอนปลายรัชกาลที่ 5 และต้นรัชกาลที่ 6 แห่งราชวงศ์จักรี และทั้งสองประเทศคือราชอาณาจักรไทยและสหภาพโซเวียตได้มีสัมพันธภาพที่ห่างเหินกันไปหลายทศวรรษ จนเกิดการล่มสลายของสหภาพโซเวียตและประเทศรัสเซียได้กลับมาเป็นอิสระอีกครั้งหนึ่ง สัมพันธภาพทางการทูตของทั้งสองประเทศที่ได้สถาปนาขึ้นใหม่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองจึงได้พลิกฟื้นกลับมาแนบแน่นขึ้น แต่ด้วยกาลเวลาและระบอบการปกครองประเทศทำให้รัสเซียกับไทยห่างเหินกันไปนานมาก กระทั่งทั้งคนไทยและคนรัสเซียซึ่งเคยสัมพันธ์ใกล้ชิดในยุคปู่ย่าตายายกลับกลายเป็นคนแปลกหน้าจนต่างคนต่างไม่รู้จักกันเลย ทั้งที่เวลาเกือบหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมาการคมนาคมและการสื่อสารเจริญก้าวหน้าไปมากกว่ารัชสมัยของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นอันมาก

ไทยกับรัสเซียมาฟื้นประวัติศาสตร์จริงจัง เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงเสด็จเยือนประเทศรัสเซียและทรงรับสั่งให้มีการแปลจดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุของรัสเซีย ซึ่งเก็บรวบรวมเอกสารสำคัญเกี่ยวกับการติดต่อทางการทูตระหว่างอุปทูตรัสเซียคนแรกประจำประเทศสยาม และกระทรวงต่างประเทศรัสเซียในรัชสมัยของจักรพรรดินิโคลาสที่ 2 โดยเอกสารที่แปลนั้นเป็นภาษารัสเซียโบราณ และทรงให้จัดแปลและตรวจสอบให้ถูกต้องเป็นภาษาไทย ในเอกสารที่แปลนั้นได้แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาดี และความจริงใจของจักรพรรดินิโคลาสที่ 2 ต่อราชอาณาจักรสยามและชาวสยาม ซึ่งสามารถคัดตอนสำคัญมาตอนหนึ่งของพระราชสาสน์มอบพระบรมราโชบายต่ออุปทูตที่จะมาประจำการในสยามความว่า

"การกระทำของท่านจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงน้ำพระทัยอันเมตตากรุณาของสมเด็จพระจักรพรรดิที่ทรงมีต่อพระมหากษัตริย์เป็นส่วนพระองค์และต่อชะตากรรมของราษฎรที่พระองค์ปกครอง การกระทำของท่านต้องตอบสนองความจริงใจและไมตรีจิตซึ่งประเทศสยามถือเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ของตนกับรัสเซียเช่นเดียวกัน การกระทำของท่านไม่ควรจะเป็นไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์และไม่ควรพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งการได้เปรียบ ท้ายที่สุด การกระทำของท่านต้องสนองตอบความต้องการของสยามซึ่งต้องการความเอาใจใส่ต่อผลประโยชน์ของเขาจากรัสเซียและต้องการให้รัสเซียให้การสนับสนุนด้านคุณธรรมที่จำเป็นในการต่อสู้อันไม่เท่าเทียมกันระหว่างสยามกับบรรดาเพื่อนบ้านที่เข้มแข็ง"

เอกสารนี้ได้จัดแปลขึ้นในโอกาสการฉลอง 100 ปีของความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย เมื่อ ปี พ.ศ. 2540 โดยที่เอกสารมิได้ประชาสัมพันธ์ให้แพร่หลายมากนัก นอกจากในหมู่นักวิชาการที่สนใจหรือศึกษาเกี่ยวกับประเทศรัสเซียเท่านั้น

ผู้ที่จุดประกายความสำคัญของประเทศรัสเซียต่อประเทศไทย ผมต้องขอยกย่องให้ คุณพิศักดิ์ นิวาตพันธุ์ (นิสิตเก่าคณะนิเทศศาสตร์ที่เข้าศึกษาในปี พ.ศ. 2510) ซึ่งศึกษาและช่วยเหลือให้มีความสัมพันธ์ทางการค้าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับเป็นเวลา 10 ปี คุณพิศักดิ์ได้มาเล่าเรื่องราวของรัสเซียให้ผมฟังอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จนผมเกิดความสงสัยว่า ในเมื่อรัสเซียเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่และมีความเอื้อเฟื้อต่อประเทศไทยอย่างมากเมื่อสมัยพระพุทธเจ้าหลวง กระทั่งทำให้พระเจ้าแผ่นดินอันเป็นที่รักเคารพบูชาของพวกเราทรงผ่อนคลายและแก้ปัญหาประเทศชาติได้ เมื่อถึงเวลาที่ความแตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมืองได้ผ่านพ้นไปแล้ว ทำไมประเทศเราจึงไม่หันกลับไปร่วมมือกันเช่นเดิม เพราะความสัมพันธ์ในยุคที่บรรพบุรุษของเรายากลำบาก มีบรรพบุรุษของอีกชนชาติที่ห่างไกลกันมาก ทั้งระยะทาง ความเป็นอยู่ ภาษาสื่อสาร รวมทั้งความมั่งคั่งและอำนาจทางการเมืองเข้าช่วยเหลืออย่างออกนอกหน้าซึ่งเป็นที่รู้กันในยุคนั้น

เนื่องจากผมมีความเชื่ออย่างปุถุชนทั่วไปว่า ไม่ว่าจะเป็นคนยุคไหนพื้นฐานทางความคิดและความสัมพันธ์ของคนจะไม่ต่างกันมากแม้จะต่างเวลากัน ดังนั้น ผมจึงได้เกิดความคิดว่าการจัดกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวกับการส่งเสริมความสัมพันธ์กับรัสเซียน่าจะมาจัดที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อการเผยแพร่แก่ผู้มีการศึกษาที่จะรับรู้และเข้าใจได้และยังมีโอกาสสืบสานสิ่งที่ได้รับรู้แล้วให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมทั้งของประเทศไทยและประเทศรัสเซียอีกมาก เพราะนอกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะเป็นสถานศึกษาสำคัญของชาติ อันเป็นมรดกอันล้ำค่าของประเทศไทยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาให้เป็นสถานศึกษาของบุคลากรของชาติที่จะเติบโตไปเป็นกำลังสำคัญของประเทศแล้ว ยังจะเป็นการเผยแผ่พระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ได้รับทราบว่าได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในการปกป้องพื้นแผ่นดินสยามมาด้วยความยากลำบากในยุคล่าอาณานิคมจากมหาอำนาจยุโรป อีกทั้งยังเป็นการเผยแผ่พระราชประวัติและพระเกียรติคุณของพระสหายคู่พระทัย ที่ทรงช่วยผ่อนคลายความไม่สบายพระทัยของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง กระทั่งทรงสามารถแก้ปัญหาของชาติจนไม่ต้องตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก พระราชกรณียกิจของพระจักรพรรดิรัสเซียยังมีประจักษ์พยานหลักฐานสำคัญเป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ซึ่งตีพิมพ์ ณ กรุงปารีสประเทศฝรั่งเศสในวันที่สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจะเสด็จเยือนประเทศฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการ เมื่อ 113 ปีที่ผ่านมา

หลังจากการหารือที่จะจัดงานนิทรรศการพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์จากทั้งสองประเทศ และนิทรรศการเกี่ยวกับประเทศรัสเซียยุคใหม่แล้ว ข้อสงสัยสาธารณะซึ่งบุคลากรที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้จะต้องทำให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง คือ ประเทศรัสเซียหรือสหพันธรัฐรัสเซียเป็นอย่างไรในวันนี้? วันที่คณะทำงานกำลังจะพยามยามฟื้นฟูความสัมพันธ์ทั้งสองประเทศ มีคำถามสำคัญที่คณะทำงานจะต้องตอบคำถามตนเองและสังคมให้ได้คือ (1) สหพันธรัฐรัสเซียในปัจจุบันปกครองในระบอบอะไร? และระบอบเก่าคือระบอบสังคมนิยมจะกลับมามีบทบาทได้อีกหรือไม่? (2) รัสเซียยังยอมรับในระบอบกษัตริย์เก่าของประเทศของเขาหรือไม่? และ (3) รัสเซียเป็นชาติที่สนับสนุนการก่อการร้ายและกระทำตัวเป็นมาเฟียอย่างที่เป็นที่เข้าใจของคนไทยส่วนใหญ่หรือไม่?

คำถามเหล่านี้ได้รับคำตอบที่มีผลเป็นบวกต่อการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทุกข้อโดยได้รับจากบุคคลสำคัญที่มีความรู้เกี่ยวกับรัสเซีย 2 ท่าน คือ รศ. ฉลอง สุนทรวาณิชย์ หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ ที่เป็นนักวิชาการระดับรางวัลจากสภาวิจัยแห่งชาติด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งได้เคยศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย-รัสเซียมาก่อน และอาจารย์ ดร.รมย์ ภิรมนตรี ซึ่งเป็นอดีตผู้อำนวยการโครงการรัสเซียศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อได้คำตอบเป็นที่พอใจและสบายใจแล้ว ผมจึงได้หารือกับคุณพิศักดิ์ นิวาตพันธุ์ ถึงเรื่องการจัดนิทรรศการพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองพระองค์ที่อาคารศาลาพระเกี้ยว และศูนย์การค้าจามจุรีสแควร์ในเบื้องต้น แต่เมื่อได้รับทราบเพิ่มเติมถึงการแสดงออกของผู้นำรัสเซียที่ต้องการสนับสนุนประเทศไทย ผมจึงกลับมาหารือเพราะเห็นว่าน่าจะยกระดับนิทรรศการเป็นการฉลองความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย ๑๑๒ ปี เนื่องจาก พ.ศ. 2552 เป็นปีที่ครบ 112 ปีของความสัมพันธ์ไทย-รัสเซียพอดี และยังทำให้คนไทยระลึกถึงเหตุการณ์วิกฤตในบ้านเมืองสยามที่ถูกข่มขู่จากจักรวรรดินิยมยุโรปอย่างน้อย 2 ประเทศ ที่ต้องการแบ่งประเทศสยามออกเป็น 3 ส่วน และเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก 2 ประเทศ ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่ได้รับทราบถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระปิยะมหาราชที่ทรงสามารถนำชาติไทยให้พ้นภัยมาแล้ว

ในที่สุด ผมได้ขอให้คุณพิศักดิ์เชิญอาจารย์ ดร.รมย์มาหารือร่วมกับอาจารย์ฉลองที่จะหาข้อมูลในเรื่องการจัดนิทรรศการพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงกับพระเจ้าซาร์และจักรวรรดิรัสเซีย อาจารย์ฉลองได้เสนอแนะให้ผมพบกับคุณไกรฤกษ์ นานา ซึ่งเป็นผู้สนใจศึกษาและเก็บรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าและประเทศสยามเป็นจำนวนมาก เพื่อทราบถึงเอกสารต่างๆที่คุณไกรฤกษ์ศึกษาและเก็บรวบรวมไว้ และในที่สุด คุณไกรฤกษ์ นานา ได้ตอบรับที่จะเป็นที่ปรึกษาให้กับการจัดนิทรรศการ และยินดีที่จะให้ยืมเอกสารสิ่งพิมพ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับประเทศรัสเซีย และจะเขียนหนังสือเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามและจักรวรรดิรัสเซียจากเอกสารที่ท่านได้ค้นคว้าไว้

นอกจากการจัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ และนิทรรศการเกี่ยวกับรัสเซียสมัยใหม่แล้ว ผม คุณพิศักดิ์และ ดร.รมย์ ได้หารือกันถึงแนวทางที่จะเผยแพร่ความสำคัญของรัสเซียต่อประเทศไทย ซึ่งถ้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจะเป็นศูนย์ในการเผยแพร่และสร้างความสัมพันธ์กับรัสเซียยุคใหม่จะทำอะไรได้บ้าง ในที่สุดผมและคุณพิศักดิ์ได้ขอให้ ดร.รมย์ ช่วยประสานงานที่จะมีการเรียนการสอนเกี่ยวกับรัสเซียที่จุฬาฯ ในที่สุด ดร.รมย์ ได้ตกลงที่จะช่วยจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในเรื่องนี้ คือ ท่านอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ.น.พ. ภิรมย์ กมลรัตนกุล นิสิตเก่าคณะวิทยาศาสตร์และแพทยศาสตร์) หลังจากที่ท่านอธิการบดีเห็นด้วยในหลักการได้มอบให้ รศ.ดร. อนงค์นาฏ เถกิงวิทย์ ผู้ช่วยอธิการบดี (นิสิตเก่าคณะอักษรศาสตร์) เป็นผู้ประสานงานกับคณะทำงานจนกระทั่งการจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาฯ ได้รับอนุมัติจากฝ่ายบริหารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับความเห็นชอบจากสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ท่านอธิการบดียังได้แต่งตั้งคณะทำงานความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย ขึ้น ๑ ชุดที่จะร่วมกันทำงานเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับสหพันธรัฐรัสเซีย และคณะทำงานได้จัดงานแถลงข่าวความร่วมมือทวิภาคีระหว่าง

องค์กรและสถาบันต่างๆ ในสหพันธรัฐรัสเซียกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เวลา ๑๕.๓๐ น. โดยมีท่านอธิการบดี (ศ.นพ.ภิรมย์ กมลรัตนกุล) แถลงความร่วมมือร่วมกับท่านเอกอัครราชทูตสหพันธรัฐรัสเซีย ฯพณฯ เยฟเกนี วี. อาฟานาเซียฟ (Mr. Yevgeny V. Afanasiev) โดยมีท่านรัฐมนตรีต่างประเทศไทย (ฯพณฯ กษิต ภิรมย์ นิสิตเก่าคณะรัฐศาสตร์ฯ) ร่วมเป็นสักขีพยานในพิธี ณ เรือนจุฬานฤมิตร โดยมีผู้สื่อข่าวและแขกผู้มีเกียรติจำนวนมาก

การจัดงานจัดขึ้นในท่ามกลางสวนอันร่มรื่นด้วยบรรยากาศของการให้เกียรติต้อนรับอาคันตุกะคนสำคัญของมหาวิทยาลัย โดยมีขบวนแห่จากนิสิตเก่าฯ ผู้มีชื่อเสียงแต่งกายงดงามในบรรยากาศของทางภาคเหนือให้การต้อนรับอย่างสมเกียรติ และยังมีการแสดงทางวัฒนธรรมของรัสเซียโดยประชาคมรัสเซียที่พำนักในประเทศไทยและคณะศิลปกรรมศาสตร์ฯ สรุปได้ว่า การแถลงข่าวครั้งนี้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้สร้างความประทับใจให้กับอาคันตุกะรัสเซีย ประชาคมจุฬาฯ และสื่อมวลชนและสังคมไทย โดยได้มีการขยายความการแถลงข่าวการร่วมมือให้ยกระดับเป็นการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งจากสถานเอกอัครราชทูตสหพันธรัฐรัสเซียและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ข้ามขั้นตอน จากประเทศที่ยิ่งใหญ่ในสังคมโลกกับมหาวิทยาลัยอันดับต้นจากประเทศเล็กๆ ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเมื่อรัฐมนตรีต่างประเทศรัสเซีย ฯพณฯ เซอร์เกย์ วิคโตโลวิช ลาฟรอฟ (Mr. Sergey V. Lavrov) ได้มาร่วมประชุมอาเซียนที่จังหวัดภูเก็ตในระหว่างวันที่ ๒๓-๒๔ กรกฎาคม ๒๕๕๒ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียได้ใช้เวลาสั้นๆ เยี่ยมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและบรรยายสาระสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยและรัสเซีย รวมทั้งนโยบายที่รัสเซียมีต่อประเทศไทยและอาเซียนที่อาคารมหาจุฬาลงกรณ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากที่กระทรวงการต่างประเทศไทยได้เป็นเจ้าภาพจัดเลี้ยงอาหารกลางวันเป็นเกียรติแก่ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซีย ณ กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงการต่างประเทศได้ให้เกียรติเชิญอธิการบดีจุฬาฯ และผู้อำนวยการศูนย์รัสเซียศึกษาฯ ไปร่วมให้การต้อนรับที่กระทรวงฯ ด้วย

นอกจากนี้ เมื่อ รองนายกรัฐมนตรีรัสเซีย ฯพณฯ เซอร์เกย์ ซาเบียนนิน (Mr. Sergey S. Sobyannin) ได้ให้เกียรติกับประเทศในการเดินทางมาประชุมร่วมกรอบความร่วมมือระหว่างไทย-รัสเซีย ณ กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ ๒๖-๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ สถานเอกอัครราชทูตรัสเซียได้เชิญผู้อำนวยการศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาฯ เป็นผู้ร่วมประชุมในการจัดการต้อนรับและประชุมร่วมระหว่างหน่วยงานไทยและรัสเซีย และเป็นที่น่ายินดีที่ร่างกรอบความร่วมมือ (Protocol) ระหว่างราชอาณาจักรไทยและสหพันธรัฐรัสเซียได้บรรจุข้อความให้ทั้งรัฐบาลไทยและรัฐบาลรัสเซียสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์สารนิเทศรัสเซีย (Russian Center) โดยการสนับสนุนจากองค์กรรุสกีมีร์ (Russkiy Mir Foundation) แห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยความเข้าใจ การเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน และความ

ปรารถนาดีที่มีให้แก่กันตลอดเวลาที่ศูนย์รัสเซียศึกษาฯ ได้ถูกจัดตั้งขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จนทำให้ศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาฯ ได้รับความไว้วางใจจากกระทรวงต่างประเทศไทยและสถานเอกอัครราชทูตสหพันธรัฐรัสเซีย ในการประสานงานเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย รวมทั้งหน่วยงานภาคเอกชน เช่น สภาธุรกิจไทย-รัสเซีย และหอการค้าไทย-รัสเซีย

ในวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๒ ซึ่งเป็นวันที่ระลึกการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ขอพระราชทานพระวโรกาสกราบทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จทรงเจิมป้าย “ศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ท่ามกลางแขกผู้มีเกียรติทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายรัสเซีย อาทิ พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ องคมนตรี เอกอัครราชทูตรัสเซียประจำประเทศไทย (ฯพณฯ เยฟเกนี อาฟานาเซียฟ) นายกสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ศ.นพ. จรัส สุวรรณเวลา) คณาจารย์จุฬาฯ กรรมการสภาธุรกิจและหอการค้าไทย-รัสเซียฯ รวมทั้งประชาคมรัสเซียในประเทศไทย

นอกจากการเปิดสอนหลักสูตรนานาชาติในระดับมหาบัณฑิต โดยศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ทางศูนย์ฯ ยังเปิดสอนภาษารัสเซียสำหรับธุรกิจ การศึกษาและการท่องเที่ยว และศูนย์รัสเซียฯ ยังได้ร่วมมือกับสถาบันการทูตชั้นสูงของกระทรวงการต่างประเทศรัสเซีย (Diplomatic Academy) มหาวิทยาลัยมอสโก (Moscow State University) มหาวิทยาลัยเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (St. Petersburg State University) และสถาบันความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมอสโก (Moscow State Institute of International Relations) ของสหพันธรัฐรัสเซีย เพื่อให้ความรู้กับนิสิตที่จะไปศึกษาต่อในด้านรัสเซียศึกษา โดยเป็นนิสิตจากหลักสูตรปริญญาโทสาขารัสเซียศึกษาของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เป็นที่น่ายินดีที่สถานเอกอัครราชทูตรัสเซียเห็นความสำคัญและความตั้งใจของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่จะส่งเสริมความสัมพันธ์กับสหพันธรัฐรัสเซีย ดังนั้นจึงยินดีรับเป็นผู้ประสานงานในการจัดตั้งศูนย์สารนิเทศรัสเซียในประเทศไทยขึ้นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยได้รับการสนับสนุนทุนจัดตั้งจากองค์กรรุสกีมีร์ (Russkiy Mir Foundation) ซึ่งเป็นองค์กรที่ดำริให้จัดตั้งโดยอดีตประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูติน ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าศูนย์สารสนเทศรัสเซียจะมีได้เพียง 1 แห่งในแต่ละประเทศเท่านั้น

การจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์สารนิเทศรัสเซียประจำประเทศไทย ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นับเป็นอนุสรณ์แห่งความสัมพันธ์ระหว่างไทยและรัสเซียครั้งใหม่ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้แสดงออกถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระราชวงศ์จากสองประเทศจากสองมุม

โลกที่มีความแตกต่างกันเกือบสิ้นเชิง ในฐานะที่ทั้งสองพระองค์ได้ทรงช่วยกันสร้างพระราชไมตรีทั้งในระดับพระราชวงศ์และระดับประเทศ และในฐานะที่ทั้งสองพระองค์ได้ทรงช่วยกันด้วยพระวิริยะอุตสาหะและพระราโชบายในทุกระดับ กระทั่งทำให้ชาติไทยของเราได้อยู่รอดปลอดภัยจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตกมาตราบจนทุกวันนี้

คณะทำงานฯในครั้งนี้ยังเชื่อมั่นว่า พระราชกรณียกิจและพระราชไมตรีของทั้งสองพระองค์จะประทับตราตรึงตลอดไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุดในสำนึกของประชาชนชาวไทยที่มีต่อประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย และสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลังของทั้งสองชาติ ที่จะยึดแบบอย่างของความปรารถนาดีและน้ำใจไมตรีที่พระราชทานให้แก่กันและกันของพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์เป็นต้นแบบแห่งความสัมพันธ์อันยั่งยืนตลอดไป

ภาคผนวก 1

โครงการจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ยุทธศาสตร์ “ก้าวหน้า”: จุฬาฯ เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำในระดับโลก

เป้าประสงค์: จุฬาฯ เป็นมหาวิทยาลัยที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ

1. ความเป็นมา

จักรวรรดิรัสเซียและราชอาณาจักรสยามมีการติดต่อกันมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีพระราชไมตรีแนบแน่นในเวลาต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวราชวงศ์โรมานอฟและราชวงศ์จักรีมีความสนิทสนมกันมากกว่าราชวงศ์ใด ๆ ในยุโรปสมัยนั้น จนอาจกล่าวได้ว่า จักรวรรดิรัสเซียเป็นประเทศมหาอำนาจยุโรปที่ไม่เคยข่มเหงและเอาเปรียบประเทศไทย ตรงกันข้าม ในขณะที่ราชอาณาจักรสยามเข้าสู่เหตุการณ์คับขันในวิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๖ นั้น จักรวรรดิรัสเซียกลับมีส่วนผ่อนคลายความตึงเครียดของสถานการณ์และช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจยุโรปในขณะนั้น

นอกจากการเสด็จประพาสของพระมหากษัตริย์ไทยยังจักรวรรดิรัสเซียแล้ว พระราชวงศ์ชั้นสูงของราชวงศ์จักรียังได้รับการถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติจากราชวงศ์โรมานอฟในการไปประทับเพื่อทรงศึกษาต่อในสถาบันการทหารชั้นสูงของจักรวรรดิรัสเซีย

สัมพันธภาพระหว่างสองประเทศเริ่มมาเหินห่าง เมื่อจักรวรรดิรัสเซียมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมและรัสเซียถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสหภาพโซเวียตทำให้ประเทศทั้งสองห่างเหินไปหลายทศวรรษ

นับแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองอีกครั้งหนึ่งจากสหภาพโซเวียตมาเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย และด้วยความสามารถของผู้นำรัสเซียยุคใหม่ในการสามารถกอบกู้ประเทศจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองและวิกฤตเศรษฐกิจในระยะเวลาอันสั้น กอปรกับการแสดงออกที่จริงใจด้านสันถวไมตรีของผู้นำประเทศรัสเซียและการได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของผู้นำรัสเซียเมื่อครั้งเดินทางมาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการในเดือนตุลาคม ๒๕๔๖ และการถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติและอบอุ่นถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อครั้งเสด็จฯ แทนพระองค์ในการเฉลิมฉลองสัมพันธไมตรีครบ ๑๑๐ ปีของสองประเทศ ณ ประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย รวมทั้งการที่ประธานาธิบดีรัสเซียได้จัดส่งคณะบัลเล่ต์ชุดใหญ่มาถวายการแสดงแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๘๐ พรรษา ณ ประเทศไทย การแสดงออกอย่างต่อเนื่องเหล่านี้เป็นการย้ำถึงความจริงใจที่ต้องการจะสานต่อสัมพันธไมตรีระหว่างสองประเทศ

เนื่องจาก พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นปีครบรอบ ๑๑๒ ปีของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างราชอาณาจักรสยามและจักรวรรดิรัสเซียซึ่งทำให้คนไทยสามารถรำลึกถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของชาติที่คนไทยไม่รู้ลืม คือ เหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงเห็นควรสถาปนาความร่วมมือระหว่างจุฬาลงกรณ์กับสถาบันต่างๆ ของสหพันธรัฐรัสเซียในด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศิลปะ และวัฒนธรรม รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมของทั้งสองประเทศที่พร้อมจะร่วมมือกัน และร่วมมือกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการร่วมกันพัฒนาศักยภาพทุกๆ ด้านโดยเริ่มจากการจัดตั้งศูนย์รัสเซียศึกษา

2. หลักการและเหตุผล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเล็งเห็นบทบาทความสำคัญของประเทศสหพันธรัฐรัสเซียที่มีต่อประชาคมโลกและสถานการณ์ของโลกปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเทคโนโลยีสาขาต่างๆ ที่รัสเซียมีความเจริญรุดหน้าโดยเฉพาะด้านอากาศยาน ด้านพลังงานธรรมชาติที่รัสเซียมีมากมายได้แก่ก๊าซและน้ำมัน ด้านการเมืองระหว่างประเทศที่รัสเซียเป็นหนึ่งในมหาอำนาจของโลก ด้านศิลปวัฒนธรรมที่รัสเซียมีรากฐานและชื่อเสียงมายาวนาน โดยเฉพาะบัลเล่ต์และดนตรีคลาสสิก ด้านประวัติศาสตร์อันเก่าแก่เต็มไปด้วยเรื่องราวที่น่าศึกษา ด้านภาษาอันได้ชื่อว่าไพเราะและลึกซึ้งที่สุดภาษาหนึ่งของโลก นอกจากสหพันธรัฐรัสเซียแล้ว ยังมีประเทศในกลุ่มเครือรัฐเอกราชซึ่งมีพื้นฐานทางการเมือง เศรษฐกิจ

และสังคมใกล้เคียงกับรัสเซีย เครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent States-CIS) เป็นกลุ่มประเทศที่สถาปนาขึ้นมาจากอดีตสาธารณรัฐต่างๆ ของประเทศสหภาพโซเวียต ได้แก่ สาธารณรัฐอาร์เมเนีย สาธารณรัฐอาร์เซอร์ไบจาน สาธารณรัฐเบลารุส สาธารณรัฐจอร์เจียร์ สาธารณรัฐคาซัคสถาน สาธารณรัฐคีร์กิซสถาน สาธารณรัฐมอลโดวา สหพันธรัฐรัสเซีย สาธารณรัฐทาจิกิซสถาน สาธารณรัฐเติร์กเมนิสถาน สาธารณรัฐยูเครน สาธารณรัฐอุซเบกิสถาน (ในจำนวน 15 สาธารณรัฐของอดีตสหภาพโซเวียต มี 3 สาธารณรัฐริมฝั่งทะเลบอลติค (The Baltic States) ที่ไม่เข้าร่วมในเครือรัฐเอกราช คือ ประเทศลิธัวเนีย ลัตเวีย และเอสโตเนีย)

สหพันธรัฐรัสเซียและประเทศในเครือรัฐเอกราชอีก 11 ประเทศ จัดได้ว่าเป็นภูมิภาคใหม่ที่ปัจจุบันรัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญ และได้ริเริ่มสร้างกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันในหลายด้าน อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวประสบปัญหาหลายประการ ด้วยขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญและฐานข้อมูลสำคัญต่างๆ เกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซียและเครือรัฐเอกราช นอกจากนั้น สหพันธรัฐรัสเซียและเครือรัฐเอกราชมีภาษาและวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ การพัฒนาความเป็นพันธมิตรกับประเทศเหล่านี้จึงต้องอาศัยความร่วมมือทางวิชาการเป็นสื่อกลางอันจะนำไปสู่การศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจในประเทศเหล่านี้อย่างถ่องแท้

โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษารัสเซียจึงถือเป็นความจำเป็นเร่งด่วน เพื่อเร่งสร้างองค์ความรู้และพัฒนาบุคลากรที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซียและเครือรัฐเอกราชอย่างถ่องแท้ อันจะยังประโยชน์ต่อการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการขยายโอกาสความร่วมมือทางวิชาการ ธุรกิจ การลงทุน และการท่องเที่ยวของประเทศไทย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยที่มีคณะ/สถาบัน/สาขาวิชา ที่มีศักยภาพในการศึกษาวิจัยด้านต่างๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ขณะเดียวกันก็มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่า อันอาจนำไปสู่การวิจัยร่วมกับรัสเซียทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการเกษตร และมีการเปิดสอนภาษารัสเซียให้แก่นิสิตระดับปริญญาตรีและให้แก่บุคคลภายนอกอยู่แล้วในคณะอักษรศาสตร์ จึงสมควรที่จะได้มีศูนย์กลางสำหรับเป็นแหล่งข้อมูล แหล่งศึกษา วิจัย และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเป็นศูนย์สำหรับพัฒนาความร่วมมือระหว่างทั้งสองประเทศในด้านต่างๆ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างกันและการพัฒนาทางวิชาการในอนาคต

3. วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นศูนย์ศึกษา วิจัย และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซียสู่สาธารณะทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

2. เพื่อเป็นศูนย์ที่ประสานความร่วมมือระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สหพันธรัฐรัสเซีย และหน่วยงานภาคเอกชน เช่น สภาธุรกิจไทย-รัสเซีย และหอการค้าไทย-รัสเซีย

4. ภารกิจของศูนย์รัสเซียศึกษา

1. ประสานความร่วมมือด้านวิชาการระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย เช่น วิทยาลัยปิโตรเลียมและปิโตรเคมี คณะวิทยาศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะสัตวแพทยศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีชีวภาพและวิศวกรรมพันธุศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะศิลปกรรมศาสตร์

2. เปิดสอนหลักสูตรรัสเซียศึกษา (สหสาขาวิชา–หลักสูตรนานาชาติ) ระดับปริญญามหาบัณฑิต

3. เปิดสอนหลักสูตรอบรมระยะสั้นภาษารัสเซียให้กับภาคธุรกิจและบุคคลภายนอกทั่วไป

4. ผลิตผลงานวิชาการด้านรัสเซียศึกษาเผยแพร่สู่สาธารณะ

5. เป็นศูนย์ข้อมูล (information center) เกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซียและเครือรัฐเอกราช

6. เป็นศูนย์ประสานงานและให้การปรึกษาเกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซียและเครือรัฐเอกราชแก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนของประเทศไทย และเป็นศูนย์ประสานงานและให้การปรึกษาแก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนของรัสเซียด้วย

5. สถานที่ตั้ง

อาคารวิทยพัฒนา ในบริเวณเดียวกันกับศูนย์ทางอาณาบริเวณศึกษาอื่นๆ

6. กิจกรรมและแผนการดำเนินงาน

1. เปิดศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 26 มีนาคม 2552 ในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทรงเปิดศูนย์ ณ อาคารวิทยพัฒนา

2. จัดพิมพ์หนังสือในโครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการของศูนย์รัสเซียศึกษา เล่มที่ 1 เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในโอกาสเสด็จฯ ทรงเปิดศูนย์ วันที่ 26 มีนาคม 2552

3. การจัดงานรำลึก 112 ปีพระราชไมตรี จักรวรรดิรัสเซีย และราชอาณาจักรสยาม ปลายปี 2552

4. เปิดสอนหลักสูตรอบรมระยะสั้นภาษารัสเซีย ปี 2552

5. เปิดสอนหลักสูตรรัสเซียศึกษา (หลักสูตรนานาชาติ) ปีการศึกษา 2553

6. จัดประชุม/อภิปราย/สัมมนารัสเซียศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย/ระดับชาติ/นานาชาติเป็นประจำทุกปี

7. จัดทำวารสารรัสเซียศึกษา ปีละ 2 ฉบับ

8. จัดนิทรรศการ / การแสดงทางศิลปวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี

กิจกรรม	2552	2553	2554
1. อบรมภาษารัสเซียแก่ภาคธุรกิจและบุคคลทั่วไป	รุ่นที่ 1,2	รุ่นที่ 3,4	รุ่นที่ 5,6
2. เปิดสอนหลักสูตรนานาชาติสาขารัสเซียศึกษา ระดับปริญญามหาบัณฑิต		รุ่นที่ 1	รุ่นที่ 2
3. ผลิตผลงานวิชาการ	1 เล่ม	1 เล่ม	2 เล่ม
4. ประชุม / อภิปราย / สัมมนา ระดับมหาวิทยาลัย / ระดับชาติ / ระดับนานาชาติ	1 ครั้ง	1 ครั้ง	1 ครั้ง
5. จัดทำวารสารรัสเซียศึกษา	2 ฉบับ	2 ฉบับ	2 ฉบับ
6. จัดนิทรรศการ / การแสดงทางศิลปวัฒนธรรม	1 ครั้ง	1 ครั้ง	1 ครั้ง

7. บุคลากร

อาจารย์ประจำ

เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงาน

8. ภาระงานของอาจารย์ประจำ

1. เป็นประธานหลักสูตรและสอนรายวิชาในหลักสูตรระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชารัสเซียศึกษาให้กับบัณฑิตวิทยาลัย

2. สอนรายวิชาภาษารัสเซียในหลักสูตรระดับปริญญาบัณฑิตให้กับภาควิชาภาษาตะวันตก และสอนรายวิชาประวัติศาสตร์รัสเซียในหลักสูตรระดับปริญญาบัณฑิตให้กับภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์

3. สอนภาษารัสเซียในหลักสูตรอบรมระยะสั้นให้แก่ภาคธุรกิจและบุคคลภายนอกทั่วไป

4. ปฏิบัติหน้าที่ของผู้อำนวยการศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

9. หน่วยงานที่รับผิดชอบ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ให้การสนับสนุนด้านกายภาพและอัตรากำลัง)

บัณฑิตวิทยาลัย (รับผิดชอบหลักสูตรสหสาขาวิชาระดับปริญญามหาบัณฑิต)

คณะอักษรศาสตร์ (ต้นสังกัดของตำแหน่งอาจารย์ประจำ)

คณะอื่นๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รับผิดชอบความร่วมมือทางวิชาการกับสหพันธรัฐรัสเซีย และเครือรัฐเอกราช)

10. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้สร้าง พัฒนา และเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซียและเครือรัฐเอกราช

2. มีหลักสูตรนานาชาติทางด้านรัสเซียศึกษาระดับมหาบัณฑิต ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีอยู่สูงในปัจจุบันและจะเพิ่มขึ้นในอนาคต

3. ได้พัฒนาความสัมพันธ์กับสหพันธรัฐรัสเซียและเครือรัฐเอกราช

4. ได้ร่วมมือกับองค์กรธุรกิจเอกชนเพื่อพัฒนาความก้าวหน้าทางวิชาการและเป็นพื้นฐานในการขยายโอกาสทางธุรกิจให้แก่ประเทศไทย

5. มีศูนย์ประสานงานและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซียและเครือรัฐเอกราชแก่หน่วยงานต่าง ๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและแก่หน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนทั้งของประเทศไทยและของรัสเซีย

ภาคผนวก 2

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE RUSSIAN FEDERATION

INFORMATION AND PRESS DEPARTMENT

32/34 Smolenskaya-Sennaya pl., 119200, Moscow G-200;

tel.: (499) 244 4119, fax: (499) 244 4112

e-mail: dip@mid.ru, web-address: www.mid.ru

Unofficial translation

Talking points for the statement by Russian Foreign Minister Sergey V.Lavrov at Chulalongkorn University of Thailand, Bangkok, 24 July 2009

24-07-2009

Dear friends,

I'm glad to take this opportunity to address you at Chulalongkorn University – the oldest and one of the most prestigious higher education institutions in Thailand. It is gratifying that your University is directly engaged in promoting friendly ties between Russia and Thailand: since March the Russian Studies Centre has been operating here, offering in-depth studies of Russian history, politics, economy and culture. I hope that in the near future another promising project will be accomplished – I refer to the establishment of the Russian Centre under the auspices of *Russkiy Mir* Foundation.

Although Russia and Thailand are thousands of kilometers away from each other, we have a good reason to say that our countries are neighbors in our common home – Asia and the Pacific. To a large extent, we share both huge opportunities and challenges relevant to the region.

Thailand is one of Russia's oldest partners in South East Asia. As early as in 1870s Siam repeatedly confirmed its willingness to establish official contacts with Russia. Commanders of Russian naval ships that visited Siam delivered letters from King Chulalongkorn to the Russian Emperor, which clearly expressed the intention of his Government to develop diplomatic ties, as well as trade and cultural cooperation with Russia.

Relations of friendship and confidence between our monarchs contributed greatly to the establishment of contacts between our States. In March 1891, during his world tour, Crown Prince Nicholas was received with all honours in Bangkok. Six years later, in July 1897 Nicholas II, already the Emperor, received King Chulalongkorn in Peterhof. That meeting resulted in an agreement establishing diplomatic relations.

The first bilateral document – Russian-Siamese Declaration on Jurisdiction, Trade and Navigation – was signed in 1899. Russian Government's support of Siam in its disputes with European powers, particularly France, helped the Kingdom to retain independence.

Many members of noble Siam families were educated in Russia. The King's son Prince Chakrabong studied in the Page Corps and the General Staff Academy, ranked a captain of the Russian Guards, and after his return home became a prominent politican, general and Head of the Thai Army General Staff. He contributed greatly to establishing military educational institutions and introduced a range of novelties in Thai Armed Forces, including

Russian ceremonial dress for the Guards, which survived to this day. We treasure the memory of those bright and pathetic moments of our common history.

In the twentieth century, ideological differences caused a lengthy pause in the development of relations between our countries. This experience has once again demonstrated the negative effect produced by an ideology-driven foreign policy and the importance of avoiding such tendencies in the future. During this difficult period, however, our bilateral relations were still guided by fundamental values such as mutual respect and a wish to find, whenever possible, mutually acceptable solutions to emerging problems. The mid-1980s saw a gradual return of relations between our countries and peoples, based on friendship and mutual attraction, back to normalcy. The first ever visit of the Russian Head of State to Bangkok in October 2003 became a landmark event ushering in a new era in our bilateral contacts. The meeting of Vladimir V. Putin with His Majesty King Bhumibol Adulyadej *(Пумипон Адульядет)* of Thailand and the negotiations that took place thereafter gave strong impetus to building special relations between Russia and Thailand and set the priorities for our long-term bilateral cooperation.

It was a great honor for us to welcome Queen Sirikit on her State visit to Russia in July 2007, during which she visited Moscow and St. Petersburg to celebrate the 110th anniversary of the establishment of diplomatic relations between the two countries. In November 2008, meetings between the leaders and foreign ministers of Russia and Thailand took place on the margins of the APEC Summit in Lima. Prasobsuk Boondech *(Прасопсук Бундет)*, Chairman of the Senate of Thailand's National Assembly, visited Russia in 2009.

Sound development of the political dialogue has created an enabling environment for strengthening Russia-Thailand interaction in different areas. The development of the Joint plan of action on advancing cooperation between Russia and Thailand for 2009-2011 testifies to the maturity of our partnership. The joint plan became the first ever agreement of such a kind with the South-East Asian countries, representing a roadmap of priority areas and specific parameters of bilateral cooperation. We expect to sign this important instrument as early as this year at the fourth meeting of the Russia-Thailand Joint Commission on Bilateral Cooperation.

We have witnessed a progressive development of trade and economic ties between Russia and Thailand, a traditional backbone of our bilateral contacts. Thailand continues to be Russia's main trading partner in South-East Asia; despite the global financial crisis, our bilateral trade has reached in 2008 its all-time high of 3.82 billion dollars.

Real opportunities do exist for expanding our economic cooperation further. To this end, we should maximize the use of the two countries' capacities, including those of Siberia and the Far East, the regions of Russia that form an integral part of the APR. Russia's easternmost territories are a unique depository of natural resources, with its huge oil, gas, coal, timber, marine and mineral reserves kept in store for the present and future generations. This vast region has adequate transportation infrastructure, in-house scientific potential and a qualified labor force and overall tremendous potential for industrial development, making it possible to set up cost-effective businesses in a number of different areas, from oil- and gas-refining facilities to high-tech and knowledge-based industries. President Dmitry A. Medvedev and the Russian Government give special priority to the social and economic development of the East of our country.

One of our critical goals is to step up energy cooperation between Russia and Thailand. We are interested in advancing such promising projects as joint prospection and development of energy resources, construction and maintainance of oil and gas facilities, regular supplies of the Russian hydrocarbons to Thailand, construction of a regional facility in the Kingdom for storing, processing and trading in Russian oil and gas. Our experts are ready to provide assistance in carrying out your country’s plans to create a national atomic energy industry.

Scientific, technical and innovative cooperation between Russia and Thailand has a significant potential. The successful launch of the first Thai satellite THEOS from Russian launching site in October 2008 is an important achievement in this area.

We appreciate our humanitarian ties and cooperation with Thailand in the fields of culture and education. Preparations for holding the Days of Saint Petersburg in Bangkok are underway. We intend to continue the practice of granting annual scholarships to Thai students, through allocations from the Russian federal budget.

Tourism should be mentioned specially, being an important element of the whole range of the Russian-Thai relations. Every year hundreds of thousands of Russians visit the magnificent resorts of your country. I am certain that despite the crisis Thailand will remain one of the most popular holiday destinations for Russian tourists.

Cooperation between Russia and Thailand has various dimensions and great potential including international relations. We are pleased that Moscow and Bangkok hold similar views with regard to establishing a more democratic international system firmly based on international law and such principles as indivisibility of security in the modern world, equality, mutual respect and mutually beneficial international cooperation. Only such an approach can adequately respond to the emerging trends of the multipolar world order.

Our countries share the view that it is necessary to jointly respond to the global challenges and threats, to step up efforts in combating the proliferation of weapons of mass destruction, international terrorism, illegal trafficking in drugs and persons, arms smuggling and piracy. Thailand was the first country in South-East Asia to establish direct relations with Russia through our national Security Councils. Moscow and Bangkok have given a strong impetus to cooperation between the Russian and Thai Supreme Courts and the law enforcement agencies.

We are also united by the vision that today's world has many faces, by respect for various development models and value systems. Both our countries understand the importance of advancing dialogue and partnership between cultures, religions and civilizations. As multireligious states, Russia and Thailand have a key role to play in this regard.

There is ample scope for cooperation between our countries in enhancing peace, stability and security in Asia Pacific. Russia supports an equitable and transparent security and cooperation architecture in Asia and the Pacific which is based on teamwork, universally accepted rules and principles of international law, which employs dialogue, consultations and negotiations as an instrument for dealing with sensitive issues. Such an approach is referred to as the "ASEAN way". This does not imply gaining military superiority, by increasing insecurity of other nations, setting military bases and military alliances in Asia and the Pacific or creating a regional missile defense system that could disrupt the strategic balance. We should move towards a collective architecture by using multilateral diplomacy and fostering links between regional organizations and fora, and, more importantly – through mutual respect and with due account of each other's interests.

Russia stands ready to discuss and address a broad range of problems affecting Asia Pacific, both in bilateral and multilateral formats. Our country has much to contribute to regional energy security, cooperation in the field of transportation, counter-terrorism, prevention of emergencies and disaster relief. We have been working successfully on these and many other issues within different regional structures. Russia has just completed its term of Chairmanship in the Shanghai Cooperation Organization, while in a couple of years it will assume the Chairmanship in the Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC). The APEC 2012 Summit will be held in Vladivostok on the coast of the Pacific Ocean, that we all share.

I would like to reassure Asia-Pacific nations that Russia has long been and continues to be their good friend and reliable partner. During the period after the victory in the Second World War, to which our country made a vital contribution, it did a lot to promote nation-building and economic recovery of Bangladesh, Cambodia, China, the DPRK, India, Indonesia, Laos, Mongolia, Sri Lanka, Viet Nam and others.

The new era poses new problems and presents tough challenges. Russia was among the first to come to rescue the States hit by the devastating tsunami in December 2004 – Thailand, Indonesia and Sri-Lanka – and provided considerable humanitarian assistance to Myanmar, which suffered most from Nargis Cyclone, in May 2008. Today, in the context of the global financial and economic crisis, Russia lends a helping hand to many countries experiencing economic troubles. These activities are carried out on a bilateral level and in accordance with decisions taken at G20 and G8 Summits, as well as through EurAsEC, which has established a specialized anti-crisis fund.

Russia and most of the Asia-Pacific countries, including Thailand, have similar views on the ways of mitigating effects of the current economic crisis and reforming the global financial architecture. We are prepared to address these issues in close interaction with all the States of the region and their associations.

We welcome the strengthening of the fruitful Russian-Thai cooperation within the existing APR multilateral mechanisms, such as the APEC Forum, Russia-ASEAN dialogue-based partnership and ARF. Thailand actively assisted Russia's involvement in Asia Cooperation Dialogue activities and greatly contributed to preparing and holding the first Russia-ASEAN Summit in Kuala Lumpur in 2005. It has traditionally supported Russia's participation in the work of the ASEM mechanism and East Asia Summits. In this context, I would like to note the

positive outcome of the Russia-ASEAN post-ministerial conference and the 16th APR Session, which ended on Phuket yesterday, and to thank Thailand as the ASEAN Chairman for the excellent organization of these meetings.

We have good reasons to speak of the establishment of a new kind of Russian-Thai interaction based on pragmatism and mutual respect for national interests. We consider Thailand as one of our most important and promising partners in the APR, with whom we are prepared to further our cooperation in all fields and work together in the international arena, thus helping to build a more just and secure world.

I sincerely wish success to today's students, who will assume important positions in politics, economy and business in the future, and will participate in efforts aimed at attaining new levels of development by your country and the entire region. I have no doubt that the further promotion of the Russian-Thai friendly relations will be a valuable contribution to the achievement of these goals.

Thank you.

รัสเอ๋ยรัสเซีย...มองผาดแล้วมองพิศ

Oh Russia…A Casual View and an In-depth Consideration

พิศักดิ์ นิวาตพันธุ์

Phisak Niwattaphand

บทคัดย่อ

บทความขนาดสั้นเรื่องนี้กล่าวถึงประสบการณ์ตรงของผู้เขียน ในฐานะผู้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจและการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในฐานะผู้มีบทบาทก่อตั้งสภาหอการค้าไทย-รัสเซีย รวมทั้งร่วมมีบทบาทในการก่อตั้งศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียนได้ให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการค้าการลงทุนระหว่างไทยกับรัสเซียไว้หลายประการ เช่น เสนอให้ไทยร่วมมือกับรัสเซียด้านการศึกษาเกี่ยวกับการเดินเรือและการขนส่งเพื่อปูทางไปสู่การเป็นศูนย์กลางการขนส่ง (transportation hub) ของไทยในอนาคต โดยเฉพาะการเสนอให้มีการพัฒนาเส้นทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย ด้วยการขนส่งสินค้าทางเรือจากไทยไปรัสเซียโดยผ่านเมืองท่าวลาดิวอสต๊อก (Vladivostok) แล้วส่งต่อทางรถไฟเข้าสู่ตอนกลางและภาคตะวันตกของรัสเซีย ซึ่งจะใช้ระยะเวลาเพียงประมาณ 12 วัน นอกจากนั้น ผู้เขียนยังได้กระตุ้นให้ไทยหาทางค้ากับรัสเซียเพิ่มขึ้นในเรื่องสินค้าน้ำมัน ก๊าซ เหล็ก และทองคำ เป็นต้น

คำสำคัญ: การค้าการลงทุนไทย-รัสเซีย, สภาหอการค้าไทย-รัสเซีย, ศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

AN ABSTRACT

This short article involves the writer's long years of direct experience in economic and trade relations between Thailand and Russia. In particular, the writer has been involved in the establishment of Thai-Russian Chamber of Commerce and the Russian Studies Centre of Chulalongkorn University.

The writer has proposed useful recommendations for the promotion of Thai-Russian trade and investment. For example, it is proposed that Thailand collaborate with Russia in studying sea transportation and routes to pave the way for Thailand to become a transportation hub in the future, including, in particular, the development of a Thai-Russian trade route through the port of Vladivostok and the railroad to central and western Russia. This route takes only 12 days. In addition, the writer has also encouraged the Thai to expand their trade with Russia to cover oil, gas, iron and gold, among other products.

Key words: Thai-Russian trade and investment, Thai-Russian Chamber of Commerce, Russian Studies Centre of Chulalongkorn University

รัสเอ๋ย รัสเซีย...มองผาดแล้วมองพิศ

พิศักดิ์ นิวาตพันธุ์*

ขณะเมื่อประเทศไทยประสบกับปัญหาทางการเงิน และเศรษฐกิจในปี 2552 นั้น ในฐานะวิทยากรรับเชิญจากกรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ ผู้เขียนได้ไปบรรยายในเรื่องความรู้ซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลากว่า 20 ปีเกี่ยวกับการส่งสินค้าออก เมื่อถูกถามเพื่อขอความเห็นว่า “เงินบาทควรจะอ่อนหรือแข็ง” จึงได้ตอบไปว่า จะไม่ขอให้ความเห็นในเรื่องที่ถามถึง แต่ขอย้อนให้ผู้ถามตอบคำถามแทนว่า “ทำไมประเทศสิงคโปร์ ซึ่งมีประชากรแค่ 3 ล้านคนเศษ จึงเป็นคู่ค้าอันดับสี่ของประเทศไทยได้” คำตอบที่ควรจะได้รับก็คือ เพราะสิงคโปร์ ไม่ได้ซื้อสินค้าจากไทยไปใช้เองทั้งหมด แต่ส่งต่อไปขายประเทศที่สามเสียเป็นส่วนใหญ่ คำถามต่อที่เกี่ยวเนื่องก็คือ “แล้วประเทศที่สิงคโปร์ส่งสินค้าไปขายไม่ทราบหรือว่าสิงคโปร์ไม่ได้ผลิตสินค้าเอง” คำตอบก็คือ ประเทศส่วนใหญ่รู้ แต่เพราะประเทศนั้นๆ มีความเชื่อมั่นในการตลาดและการจัดการของสิงคโปร์ แล้วเมื่อสินค้าที่ซื้อเป็นการขายต่อ ราคาจะไม่สูงไปหรือ คำตอบก็คือ ในหลายกรณี สิงคโปร์ถึงกับขายขาดทุน แต่ก็หาซื้อสินค้าหรือแลกเปลี่ยนสินค้าจากประเทศนั้นๆ มาขายทำกำไรแทน และก็กำไรมากกว่าด้วย เพราะฉะนั้น เงินบาทจะอ่อนหรือแข็งจึงไม่ใช่คำตอบสุดท้ายแน่นอน หากแต่ประเทศไทยต้องเร่งสร้างความเชื่อมั่นต่อผู้ซื้อให้มากยิ่งขึ้น และที่สำคัญคือการหาตลาดใหม่

เมื่อได้ให้ข้อคิดเห็นเช่นนั้นไป จึงเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำการอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อสนับสนุนความเห็นและให้ข้อพิสูจน์ นั่นคือในเมื่อมีคำกล่าวที่ว่า “รู้เขา รู้เรา รบร้อยครั้ง ชนะร้อยครั้ง” เพราะฉะนั้น ก่อนจะหา “ตลาดใหม่” เราจำต้องรู้ว่าตลาดใหม่ที่จะไปเปิดนั้น เรามีความได้เปรียบเสียเปรียบอย่างไรและแค่ไหน ในเวลานั้น ได้มองตลาดใหม่อยู่สามตลาด คือ จีน อินเดีย และรัสเซีย คนจีนคนไทยมิใช่อื่นไกลพี่น้องกัน อินเดียก็เป็นแหล่งกำเนิดของพุทธศาสนาและมีคนอินเดียโดยกำเนิดรวมถึงคนอินเดียที่เกิดและมีสัญชาติไทยอยู่ในประเทศไทยมากมาย แต่ทว่ารัสเซียเพื่อนเก่าแก่ที่ถูกลืม ซึ่งมีคุณูปการต่อประเทศเราอย่างมากที่ช่วยให้สยามประเทศไม่ต้องตกเป็นเบี้ยล่างหรือเมืองขึ้นของนักล่าอาณานิคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กลับดูน่าสนใจและท้าทายกว่า ที่สำคัญก็คือ ไม่ว่ารัสเซียจะถูกกล่าวขวัญและชักจูงให้เห็นเป็น “มาเฟีย” หรือ “ไม่น่าคบหา” อย่างไรก็ตาม แต่รัสเซียยังคงมีแต้มต่อในเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ในฐานะที่เป็นหนึ่งในห้าสมาชิกมหาอำนาจที่มีสิทธิ์ในการออกเสียงคัดค้านในสหประชาชาติ

---

* รองประธานสภาธุรกิจไทย-รัสเซีย ประธานสภาหอการค้าไทย-รัสเซีย ที่ปรึกษาศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และประธานกรรมการบริษัท เอกสรร จำกัด

(กรณีที่สหรัฐอเมริกาพยายามจะให้สหประชาชาติมีการดำเนินการกับอิหร่านในเรื่องอาวุธนิวเคลียร์ แต่เมื่อจีนกับรัสเซียจับมือกัน สหรัฐอเมริกาก็ทำอะไรไม่ถนัด) ด้วยเหตุนี้จึงเห็นควรสนับสนุนการตัดสินใจที่จะเลือกคบรัสเซีย เนื่องด้วยหากไทยได้รัสเซียสนับสนุนร่วมกับจีนที่สนับสนุนอยู่แล้ว ไทยก็จะมีเสียงอย่างน้อยสองในห้าเสียงที่มีอำนาจออกเสียงคัดค้านหรือวีโต้อยู่ในองค์การสหประชาชาติ

จากนั้นเมื่อสบโอกาสจึงได้ชักชวน นายเซอร์เกย์ บริกิเนวิช (Dr. Sergey Briginevich) ท่านอัครราชทูตฝ่ายการพาณิชย์รัสเซียประจำประเทศไทย หรือที่ทางรัสเซียใช้ชื่อเป็นทางการว่าผู้แทนการค้า (Trade Representative) ร่วมก่อตั้งสมาคมการค้าไทย-รัสเซียขึ้นในปี 2542 เพื่อเป็น “ศูนย์การติดต่อและส่งเสริมการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย” กระทั่งในปี 2548 จึงได้ปรับสถานะเป็น “หอการค้าไทย-รัสเซีย”

ต่อมา ในช่วงที่ท่านอดีตประธานาธิบดี วลาดีเมียร์ ปูติน ได้เดินทางมาประเทศไทยเพื่อร่วมประชุมความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation — APEC) ในปี 2545 ผู้เขียนในฐานะที่ปรึกษาประธานสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย จึงได้เชิญชวนสหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการรัสเซีย (Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs (RUIE) มาลงนามในความร่วมมือกับสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และในปี 2547 ได้รับเกียรติให้เป็นองค์ปาฐกรับเชิญ (Guest Speaker) ในที่ประชุมมอสโก/เอเชียอิโคโนมิคฟอรั่ม (Moscow/Asia Economic Forum) ณ กรุงมอสโก

อย่างไรก็ดี แม้ผู้เขียนจะได้เสนอความเห็นและแนวทางความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศไทยกับรัสเซีย อีกทั้งได้พยายามผลักดันในเรื่องอื่นๆ อีกหลายเรื่อง แต่ดูจะไม่มีความก้าวหน้าไปเท่าที่ควร ดังนั้น เมื่อทบทวนดูแล้วจึงได้ไปเรียนเสนอความเห็นต่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของสถานทูต ซึ่งก็รวมถึง ฯพณฯ เยฟเกนี วี. อาฟานาเซียฟ (Mr. Yevgeny V. Afanasiev) เอกอัครราชทูตรัสเซีย และท่านอัครราชทูตฝ่ายการพาณิชย์ ดมิตรี สมัคติน (Mr. Dmitry Smakhtin) ว่า “นักการเมืองและรัฐบาลมาแล้วก็ไป” (“politician and government comes and goes”) เพราะฉะนั้นเพื่อความต่อเนื่องและความมีประสิทธิภาพจึงควรจะได้มีหน่วยงานที่จะไม่ “มาแล้วก็ไป” (“comes and goes”) ง่ายๆ มาเป็นตัวตั้งตัวตีร่วมกับหอการค้าไทย-รัสเซีย

ท้ายที่สุด ในฐานะนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้ร่วมผลักดันกับคุณโชติหิรัญ เปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเคยทำงานในสโมสรนิสิตจุฬาฯ ด้วยกัน รวมถึง ดร. รมย์ ภิรมนตรี ซึ่งได้ไปศึกษาอยู่ในรัสเซียนานปีจนมีความรู้และความเชี่ยวชาญในเรื่องที่เกี่ยวกับรัสเซียเป็นอย่างดี เพื่อเสนอให้มีการก่อตั้ง “ศูนย์รัสเซียศึกษา” ขึ้นเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2552 และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงพระกรุณาเสด็จทรงเจิมป้ายชื่อของศูนย์ฯ ทั้งนี้ต้องขอ

กล่าวในที่นี้ว่า หากปราศจาก ศาสตราจารย์ นพ. ภิรมย์ กมลรัตนกุล อธิการบดี ที่เข้าใจและให้การสนับสนุนร่วมกับผู้บริหารท่านอื่นๆ ศูนย์รัสเซียศึกษาฯ ก็คงเกิดขึ้นไม่ได้

อย่างไรก็ดี ใช่ว่าศูนย์รัสเซียแต่เพียงหน่วยงานเดียวจะสามารถทำงานครอบคลุมเรื่องต่างๆ ได้ หากแต่จำต้องได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากคณะและหรือหน่วยงานอื่นๆ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยควบคู่ไปด้วย เพราะไทยกับรัสเซียมีความเป็นไปได้ที่จะมีความร่วมมือในหลายๆ ด้าน ผู้ที่เคยไปรัสเซียมาแล้วคงจะยืนยันความเห็นนี้ได้ดียิ่งขึ้น เรื่องที่เร่งด่วนอีกประการหนึ่งก็คือ การเปิดการเรียนการสอนในวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเดินเรือและการขนส่งร่วมกับมหาวิทยาลัยพาณิชย์นาวี (Maritime State University) เมืองวลาดิวอสต๊อก (Vladivostok) ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของรัสเซีย เพื่อปูทางผลักดันให้ไทยเป็นศูนย์กลางการขนส่ง (transportation hub) ของโลกที่สมบูรณ์แบบ

ทั้งนี้ได้ให้ความเห็นและบรรยายไว้ในหลายสถานที่และหลายโอกาสมาเป็นเวลานานปีแล้วว่า ทางอยู่รอดของไทยคือการที่ไทยใช้ความได้เปรียบในสถานที่ตั้งของประเทศ รวมถึงการที่มีทะเลขนาบทั้งสองฝั่งของประเทศให้เป็นประโยชน์ อันที่จริง สนามบินสุวรรณภูมิมีขีดความสามารถทั้งในด้านการบินโดยสารและการบินพาณิชย์ขนส่งอยู่แล้ว หากได้มีการเชื่อมต่อจีนตอนใต้ด้วยทางรถไฟผ่านประเทศลาวเพื่อเปิดตลาดจีนใต้และตะวันตก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่มีทางออกทางทะเล (land locked) และยังไม่เจริญเทียบเท่าทางฝั่งตะวันออกหรือตอนกลางของประเทศแล้ว ไทยก็จะได้ตลาดใหม่ที่มีประชากรถึงกว่า ๓๐๐ ล้านคน อีกทั้งจะสนับสนุนการท่องเที่ยวได้ด้วย

สุดท้าย หากไทยได้ร่วมมือกับรัสเซียเดินเรือรับสินค้าจากจีน เกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮ่องกง ฯลฯ แล้ว แทนที่จะอ้อมลงไปสิงคโปร์แล้วย้อนขึ้นผ่านไทยทางฝั่งตะวันตกทางทะเลอันดามันขึ้นไปสู่ตลาดอินเดีย ปากีสถานและตะวันออกกลาง ก็สามารถตัดผ่านทางใต้ของไทย โดยการสร้างแลนด์บริดจ์ (land bridge) ซึ่งจะประหยัดการเดินเรือที่ปัจจุบันต้องอ้อมลงไปสิงคโปร์ได้ถึงสิบกว่าวัน และเมื่อนั้นไทยก็จะเป็นศูนย์กลางการขนส่งที่สมบูรณ์แบบ ทั้งทางบก เรือ และอากาศ นอกจากนั้น การเปิดการเดินรถไฟเชื่อมเข้าจีนตอนใต้ นอกจากจะช่วยให้ไทยได้เปรียบในต้นทุนค่าขนส่งแล้ว ยังจะยังประโยชน์ในด้านการตลาดด้วย เพราะในปัจจุบันการสั่งซื้อส่วนใหญ่จะถูกจำกัดให้ซื้อเต็มตู้คอนเทนเนอร์บรรทุกสินค้า ซึ่งผู้ประกอบการหรือผู้ซื้อรายเล็กจะมีปัญหา แต่พ่อค้าไทยจะสามารถจัดส่งแบบขายปลีกหรือขายส่งได้ทางรถไฟ ที่การส่งมอบสินค้าจะรวดเร็วและสะดวกกว่า

ถึงกระนั้นก็ดี ก็ยังมีปัญหาใหญ่ในเรื่องการอุตสาหกรรมของไทยอยู่ กล่าวคือ เกือบจะกล่าวได้ว่าไทยไม่มีวัตถุดิบธรรมชาติที่จะใช้หรือสนับสนุนอุตสาหกรรมเลย ค่าแรงก็มีแต่จะสูงขึ้นเมื่อเปรียบแม้แต่กับจีนและอินเดีย เพราะฉะนั้นจึงจำต้องได้รับความช่วยเหลือ ความร่วมมือและการส่งเสบียงจากเพื่อนเก่ารัสเซียซึ่งมีอยู่อย่างมากมาย ไม่

ว่าจะเป็นน้ำมัน ก๊าซ เหล็ก ทองคำ ฯลฯ สำหรับเส้นทางการค้าระห่างไทยกับรัสเซียนั้น การขนส่งทางเรือผสมรถไฟนับเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดทางหนึ่ง เนื่องจากจีนกับรัสเซียมีทางรถไฟที่เชื่อมต่อกันแล้ว ดังนั้น การขนส่งสินค้าทางเรือจากไทยไปรัสเซียผ่านเมืองท่าวลาดิวอสต๊อก (Vladivostok) แล้วขนสินค้าต่อโดยทางรถไฟสู่ทางตอนกลางและภาคตะวันตกของรัสเซีย จึงช่วยย่นเวลาขนส่งได้ด้วย เพราะการเดินเรือจากทางฝั่งตะวันออกของรัสเซียมาไทยใช้เวลาเพียงประมาณ 12 วันเท่านั้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการขนส่งในปัจจุบันที่ส่งไปยังเมืองท่าเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (St. Petersburg) ทางฝั่งตะวันออกของรัสเซียต้องใช้เวลาประมาณ 45 วัน

ทั้งหลายทั้งปวงที่ได้กล่าวมาข้างต้น เป็นงานที่ท้าทายส่วนหนึ่งไม่เฉพาะแต่ “ศูนย์รัสเซียศึกษา” หากแต่เป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยรวม ในฐานะแหล่งศึกษาและที่รวมของผู้มีภูมิปัญญาที่จะร่วมกันช่วยแก้ไขปัญหาของประเทศเพื่อเป็นการตอบแทนคุณแผ่นดิน

มารู้จักชาวรัสเซียกันเถอะ

Let's Get to Know Russia

รมย์ ภิรมนตรี

Rom Phiramontri

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแนะนำคนไทยให้รู้จักวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติของชาวรัสเซีย เพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการติดต่อสัมพันธ์ หรือการทำงานร่วมกับชาวรัสเซียให้เกิดความประทับใจ ความไว้วางใจ และเกิดประโยชน์ตามมา โดยเฉพาะการนำไปใช้ประโยชน์ในการติดต่อทางธุรกิจกับรัสเซียให้บรรลุผล

ภาพลักษณ์ด้านลบของชาวรัสเซียที่บทความนำเสนอเพื่อเป็นข้อเตือนใจให้คนไทยระมัดระวังมี อาทิ ชาวรัสเซียเป็นคนไม่ค่อยเร่งรีบและไม่เคร่งครัดเรื่องเวลามากนัก ความสัมพันธ์ในหมู่ญาติมิตรจนกระทั่งในแวดวงการเมืองจะเป็นแบบอุปถัมภ์ในลักษณะเล่นพรรคเล่นพวก ส่วนความสัมพันธ์กับต่างชาติกลับมีท่าทีเคร่งขรึมคล้ายไม่เป็นมิตรหากไม่สนิทสนมด้วย ในขณะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจบางส่วนมักใช้อำนาจรีดไถเงินทองจากชาวต่างชาติ หรือมีพวกมิจฉาชีพชอบทุจริตคดโกงชาวต่างชาติ เช่นในการรับแลกเปลี่ยนเงินตรา หรือมีพวกนักล้วงกระเป๋าแฝงตัวอยู่ตามป้ายรถหรือสถานีรถไฟใต้ดิน

วัฒนธรรมการใช้ชีวิตอื่นๆ ของชาวรัสเซียที่น่าสนใจมี อาทิ วัฒนธรรมการทำงานจะเป็นแบบเจ้านาย-ลูกน้องที่หัวหน้ามีอำนาจเบ็ดเสร็จ เคร่งครัดในเรื่องระเบียบวินัยและการรักษาความลับขององค์กร รวมทั้งไม่นิยมแข่งขันกันในหมู่ผู้ร่วมงาน

นอกจากนั้น บทความยังนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมรัสเซียด้านอื่นๆ ไว้ด้วย ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างบุรุษกับสตรี การเยือนตามคำเชิญ การให้ของขวัญ การให้ดอกไม้ การแต่งงาน และเทศกาลต่างๆ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมรัสเซีย, ความสัมพันธ์ระหว่างชาวรัสเซียกับต่างชาติ, การค้าการลงทุนของไทยในรัสเซีย

AN ABSTRACT

The main purpose of this article is to introduce Russian culture and customs to Thai people, so that they can make use of this knowledge about Russia in their contact and work with their Russian counterparts. Their ability to impress the Russian people with such knowledge will help them gain trust that is a key to successful business deals in this country.

The article has identified certain negative images of the Russian people. This is intended as a warning to the Thai that they must be careful about certain types of behavior. For example, Russians are usually nonchalant and not strict about time. Their relationships among relatives and even in political circles tend to be characterized by patronage and cronyism. On the other hand, they appear solemn and unfriendly to foreigners if relationships with the latter are not sufficiently close. Some policemen like to intimidate and extort money from foreigners, whereas crooks are often lurking somewhere ready to cheat visitors, for example in currency exchange deals, as are pickpockets at bus stops or underground stations.

Other ways of life of Russian people are also of much interest. For example, in work the relationship is strictly hierarchical with the superior having absolute power over their subordinates. The work ethic is characterized by strict observance of rules and regulations, strict maintenance of organizational secrets, and discouragement of competition among colleagues.

The article also presents information on still other aspects of Russian culture. These include male-female relationships, making a visit by invitation, presentation of gifts and flowers, marriage, and various festivals.

Key words: Russian culture, relations between Russians and foreigners, Thai trade and investment in Russia

มารู้จักชาวรัสเซียกันเถอะ

ภิรมนตรี*

เมื่อไม่นานมานี้ได้มีโอกาสคุยทางโทรศัพท์กับเพื่อนๆ และรุ่นน้องศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยรัสเซียที่ทำธุรกิจด้านการท่องเที่ยวอยู่ที่พัทยาและภูเก็ต ทำให้ทราบว่ามีนักท่องเที่ยวรัสเซียเข้ามาเที่ยวมากในขณะที่นักท่องเที่ยวชาติอื่นๆ ลดลง ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าวิกฤตเศรษฐกิจโลกไม่ส่งผลต่อรัสเซียมากนัก ในขณะเดียวกันก็ได้ข่าวจากทางมอสโกว่าบริษัทสัญชาติไทยที่ไปทำธุรกิจที่รัสเซียนั้นยังขายสินค้าที่ตนเองผลิตไม่ได้ ซึ่งก็ทำให้ชวนคิดว่าการที่เขาไปทำธุรกิจในรัสเซียตั้ง 6-7 ปี และลงทุนไปกว่า 6,000 ล้านบาทเพื่อตั้งโรงงาน ผลิตสินค้าออกมาแล้วแต่ยังขายไม่ได้นั้นน่าจะมีอะไรผิดปกติสักอย่าง แต่ก็เริ่มเข้าใจปัญหานี้มากยิ่งขึ้นเมื่อได้มีโอกาสพูดคุยผู้บริหารระดับสูงของบริษัทดังกล่าว ซึ่งสนใจที่จะหาคนรัสเซียที่รู้ภาษาไทยดีๆ เข้าทำงานในบริษัทของเขาเพื่อให้ทำหน้าที่เป็นพนักงานขาย ทั้งๆ ที่เขามีชาวรัสเซียที่รู้ภาษาไทยและชาวไทยที่รู้ภาษารัสเซียเป็นอย่างดีอยู่ในบริษัทแล้วหลายคน จากข้อมูลที่มีอยู่บ้างแล้วนั้นเมื่อลองนำมาประมวลดูก็พบว่าปัญหาหลักๆ ที่เกิดขึ้นในกรณีนี้ก็คือปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมการทำธุรกิจของรัสเซียมากกว่า ไม่ใช่ปัญหาการใช้ภาษาในการสื่อสารตามที่เข้าใจ เพราะบุคลากรที่บริษัทนี้มีอยู่นั้นสามารถใช้ภาษาสื่อสารได้เป็นอย่างดี

เป็นที่แน่นอนว่าสังคมและวัฒนธรรมการทำธุรกิจของชาวรัสเซียนั้นต้องมีพื้นฐานมาจากธรรมเนียมปฏิบัติ

---

*อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้อำนวยการหลักสูตรศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต (สหสาขาวิชานานาชาติ) รัสเซียศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และวิถีชีวิตของชาวรัสเซียดั้งเดิมที่พนักงานขายคนไทยที่เข้าไปศึกษาและรู้ภาษารัสเซียส่วนใหญ่ไม่มีความรู้มากนัก ด้วยในช่วงที่ได้ศึกษาอยู่ก็พักอาศัยอยู่ในหอพักโดยไม่สามารถ

พบเห็นวิถีชีวิตและการทำงานของชาวรัสเซียด้วยตนเองมากนัก และส่วนใหญ่ก็ไม่ได้อ่านวรรณกรรมหรือศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของรัสเซีย ในขณะเดียวกันพนักงานขายคนรัสเซียของบริษัทที่รู้ภาษาไทยก็ไม่รู้อะไรเกี่ยวกับวัฒนธรรมในการทำธุรกิจในรัสเซียมากเช่นกัน เนื่องจากที่รู้ก็เป็นเพราะได้พบเห็นบ้างในชีวิตประจำวันเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ใช่ความรู้ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง ด้วยหลักสูตรของเขาเหล่านั้นบังคับให้ศึกษาภาษาและประวัติศาสตร์ของจีน ไทย ลาว และตะวันตกเป็นหลัก ซึ่งหากจะศึกษาวิชาเหล่านี้ให้ดีทุกวิชาก็ต้องทุ่มเทให้กับวิชาที่ตนเองศึกษาเป็นอย่างมากจนไม่มีเวลาและความสนใจให้กับสิ่งใดได้อีก

อนึ่ง วัฒนธรรมทางธุรกิจของรัสเซียเป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นได้สิบกว่าปีและอยู่ในวงที่จำกัด จึงทำให้ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาโดยตรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวรัสเซียเองก็ไม่สามารถรู้และเข้าใจได้เท่าที่ควร ดังนั้นปัญหาของบริษัทดังกล่าวจึงยังไม่สามารถแก้ไขอย่างตรงจุดได้

ที่ได้เกริ่นไปเช่นนั้นก็ต้องขอออกตัวก่อนว่าไม่ได้นำเสนอเพื่อที่จะเข้าไปแก้ไขปัญหาหรือทางออกในเรื่องนี้ให้กับผู้ใด เพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่าความสามารถใช้ภาษาในการสื่อสารเพียงอย่างเดียวนั้นยังไม่เพียงพอสำหรับการทำธุรกิจระหว่างประเทศ เพราะนอกจากความรู้เฉพาะด้านแล้ว ผู้ที่ต้องไปเจรจาธุรกิจและผู้ปฏิบัติงานประจำในประเทศนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้เรื่องวัฒนธรรมต่างๆ ของเจ้าของประเทศด้วย โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมการทำงานและวัฒนธรรมการทำธุรกิจ

เหตุผลหลักที่ทำให้อยากนำเสนอเกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือธรรมเนียมปฏิบัติของชาวรัสเซียนั้นก็ด้วยเห็นว่าคนไทยยังรู้จักคนรัสเซียน้อยมาก และการรู้เรียนรู้ถึงอุปนิสัยใจคอของชาวรัสเซียและการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามเวลาและโอกาสนั้นมีความจำเป็นสำหรับคนไทยทุกคนที่เกี่ยวข้องกับชาวรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากต้องการสานความสัมพันธ์ด้านต่างๆ หรือการกระชับความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นนั้นก็มีความจำเป็นที่ต้องรู้จักชาวรัสเซียให้มากขึ้น เพื่อที่จะสร้างความประทับใจและความไว้วางใจ ซึ่งจะนำไปสู่ประสิทธิภาพของการทำงานร่วมกันและความสัมพันธ์ที่ดี

ผู้ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับชาวรัสเซียที่ควรจะรู้จักข้อปฏิบัติและธรรมเนียมของชาวรัสเซีย ได้แก่ พนักงานสายการบินภาคพื้นดิน พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน พนักงานโรงแรม บริกรในร้านอาหาร มัคคุเทศก์ ผู้ประกอบธุรกิจการค้าและบริการที่ชาวรัสเซียไปใช้บริการเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง เจ้าหน้าที่การ

ท่าอากาศยาน เจ้าหน้าที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและตำรวจท่องเที่ยว เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในประเทศรัสเซีย แต่ถ้าหากรู้จักธรรมเนียมประเพณีของชาวรัสเซียและนำมาปฏิบัติต่อชาวรัสเซียที่เดินทางมาประเทศไทยแล้ว ก็จะเป็นเสน่ห์ให้ชาวรัสเซียได้จดจำไปอีกนาน แต่สำหรับผู้ที่ต้องศึกษาหรือทำงานอยู่ในรัสเซียแล้ว การรู้จักธรรมเนียมปฏิบัติและข้อห้ามต่างๆ ของชาวรัสเซียนั้นเป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐาน และหากนำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดีก็จะส่งผลดีต่อการศึกษาและการทำงานโดยตรง

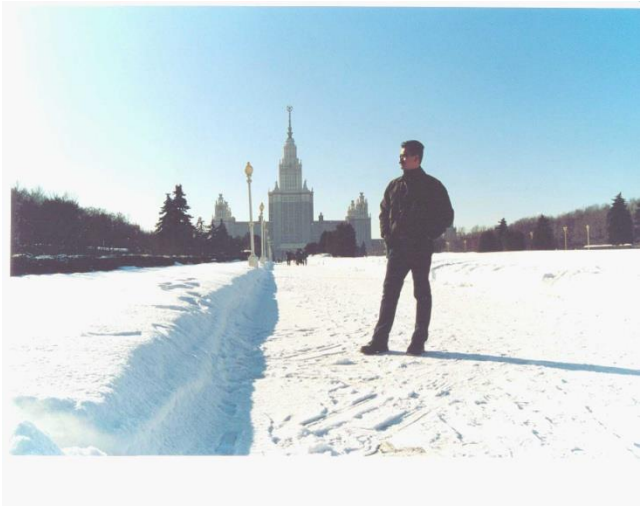

จากการที่ได้ไปเล่าเรียนในสถาบันชั้นนำของรัสเซียมานับ 10 ปี อ่านวรรณกรรมรัสเซียมาหลายร้อยเรื่อง ทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเกี่ยวกับ” ธุรกิจการเมืองในรัสเซีย...” และบรรยายวิชาที่เกี่ยวข้องกับรัสเซียมากว่า 10 วิชา เป็นเวลาร่วม 20 ปีแล้วนั้น ทำให้น่าจะอยู่ในฐานะที่สามารถถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองได้ศึกษาและได้พบเห็นมาให้ผู้ที่สนใจได้รับรู้บ้าง อย่างน้อยก็เพื่อเป็นพื้นฐานให้ผู้ที่ต้องเกี่ยวข้องกับรัสเซียได้รู้ถึงธรรมเนียมการปฏิบัติของชาวรัสเซียมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงได้ตัดสินใจเรียบเรียงบทความนี้ขึ้นมา เพื่อที่ผู้เรียนภาษารัสเซียหรือผู้ที่สนใจจะได้ใช้เป็นแนวทางในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชาวรัสเซียได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องขอออกตัวอีกครั้งว่า แนวทางการปฏิบัติตนในสังคมรัสเซียที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น และพฤติกรรมในด้านลบต่างๆ ก็ไม่ได้เหมารวมถึงชาวรัสเซียทุกคน หรือผู้ที่ประกอบอาชีพนั้นๆ ทั้งหมดเมื่อกล่าวถึงบางอาชีพ

ผู้เขียนบทความนี้เคยให้ข้อมูลในลักษณะเดียวกันนี้กับนักศึกษาที่จะไปศึกษาที่รัสเซียเพื่อการเตรียมความพร้อมทางจิตใจซึ่งอยู่บนหลักการที่ว่า “จะได้พบกับหลายสิ่งที่ไม่น่ายินดี แต่ถ้าไม่พบก็ถือว่าโชคดี” การให้ข้อมูลพฤติกรรมในทางลบนั้นจะทำให้มีการเตรียมพร้อมและเกิดการระมัดระวังและเมื่อเกิดขึ้นกับตนเองแล้วก็จะรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ อนึ่ง หากเรายึดหลักว่า “เรามาศึกษาหาประสบการณ์ตรงในรัสเซียและทุกอย่างที่จะเกิดขึ้นกับเราเป็นความรู้และประสบการณ์” แล้ว ก็จะทำให้การใช้ชีวิตในรัสเซียดำเนินไปได้อย่างน่าสนใจ แต่ถ้าหากคาดหวังว่าจะได้

พบความสะดวกสบาย ชาวเมืองยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นมิตร และได้รับบริการที่ดีจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องแล้ว ก็คงจะต้องพบกับความผิดหวังบ้าง

ลักษณะนิสัยของชาวรัสเซีย

การที่จะให้ผู้ใดผู้หนึ่งบอกว่าชนชาติใดมีลักษณะนิสัยอย่างไรนั้นคงจะเสี่ยงต่อความคลาดเคลื่อนพอสมควร และโดยทั่วไปแล้วคงจะวิพากษ์วิจารณ์ออกไปได้ไม่เต็มที่นัก เพราะต่างคนต่างมุมมองและต่างความคิด ทั้งผู้ที่มองและผู้ถูกมอง ดังนั้นเพื่อให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ที่ถูกมองจึงต้องอาศัยการประมวลความคิดเห็นของคนหลายคน

ลักษณะนิสัยของคนหลายเชื้อชาติได้สะท้อนออกมาให้เราได้ทราบจากแหล่งต่างๆ กัน ซึ่งบางครั้งยากที่จะคนหาต้นต่อว่าใครเป็นผู้ให้คำนิยามนั้นไว้ เช่นคนไทยมีความยิ้มแย้มแจ่มใส คนลาวชอบความสนุกสนาน ชาวญี่ปุ่นรักการทำงาน ชาวเยอรมันมีความเที่ยงตรง ชาวอังกฤษมีความอดกลั้นและเคร่งครัด ชาวสก๊อตมีความมัธยัสถ์มากจนดูเป็นตระหนี่ถี่เหนียว และชาวยิวมีความเห็นแก่ตัว เป็นต้น

สำหรับลักษณะนิสัยของชาวรัสเซียนั้นนักเขียนอเมริกันฮามิลตัน สมิธ (H. Smith) ได้เขียนไว้ในบทความของตนว่า “ใจกว้าง อ่อนไหว ไม่รับผิดชอบ ทำงานไม่เป็น” กวีชาวรัสเซียอันเดรย์ วัสนีเซียนสกี (A. Voznesensky) ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของชนชาติตนว่า “ชาวรัสเซียชอบวรรณกรรมราวกับว่าเป็นจิตวิญญาณของตน” “ชาวรัสเซียเป็นชนชาติที่รักการอ่าน” “เราสามารถพูดคุยในเรื่องต่างๆกันได้ทั้งวัน” “เราอยากจะให้เศรษฐกิจของเราเหมือนตะวันตก แต่ก็กลัวสูญเสียความรู้ที่ไม่สามารถนำมาปฏิบัติจริงได้ คงจะเป็นเพราะว่าเราขี้เกียจเกินไป ซึ่งมันก็เป็นข้อเสีย แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นข้อดี” ดังนั้น “ความขี้เกียจ” จึงเป็นคำตอบสุดท้ายที่เฉลยในทุกคำถามเกี่ยวกับลักษณะนิสัยของชาวรัสเซียได้

จากการศึกษาของนักสังคมวิทยาชาวรัสเซียในเรื่องพื้นฐานทางความคิดที่มีผลต่อลักษณะนิสัยของชาวรัสเซีย คือนิทานสำหรับเด็ก เพลงและเพลงกล่อมเด็กที่เด็กรัสเซียทุกคนได้ฟังมา บทพิสูจน์อย่างหนึ่งตามทฤษฎีนี้คือ การที่ชาวญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่ขยันเพราะนิทานสำหรับเด็กญี่ปุ่นจะเน้นเรื่องคติเตือนใจเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จที่มาจากการทำงานหนัก เช่นเรื่องมดต้องทำงานหนักและมีอาหารกินตลอดฤดูหนาว เป็นต้น ในขณะที่เด็กรัสเซียฟังนิทานเกี่ยวกับ “อีวานโง่” ซึ่งที่จริงแล้วกลายเป็นว่าเมื่อแกล้งโง่กลับได้ของวิเศษต่างๆ ที่ช่วยดลบันดาลให้มีทุกสิ่งทุกอย่างได้โดยไม่ต้องทำงาน

เมื่อวิเคราะห์ชีวิตจริงของชาวรัสเซียไปแล้วก็เห็นคล้อยตามนักสังคมวิทยาที่พยายามชี้ให้เห็นว่า การที่ชาวรัสเซียต้องประสบกับความทุกข์ยากอย่างแสนสาหัสจากการทำสงคราม การตกเป็นทาสของมองโกล-ตาตาร์ในฐานะทาสติดที่ดิน ตลอดจนเดือดร้อนแสนสาหัสจากภัยสงคราม การปฏิวัติ และการปฏิรูป และเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดในสถานการณ์ดังกล่าวทำให้ต้องหลอกตนเอง ให้กำลังใจตนเอง ระมัดระวัง อดทน รอปาฏิหาริย์มากกว่าจะทำให้เกิดขึ้นด้วยมันสมองและสองมือของตน ซึ่งเห็นได้จากภาษิตและคำพังเพยต่างๆ เช่น “ไปช้าๆ แต่ไปได้ไกล” (ไม่ต้องรีบร้อน) “คนดีพระเจ้าคุ้มครอง” (เชื่อมั่นในตัวเอง, รอความช่วยเหลือจากผู้อื่น) “รีบทำไปทำไมเดี๋ยวใครก็หัวเราะเยาะ” (ทำงานไม่ต้องรีบร้อน, ทำไปเรื่อยๆ เพราะทุกคนก็ทำเรื่อยๆเหมือนกัน) “งานไม่ใช่หมีมันไม่วิ่งหนีเข้าป่า” (ทำงานไม่ต้องรีบร้อน, ทำไปเรื่อยๆ) “บ้านไม่ได้อยู่ที่นี่เลยไม่รู้เรื่องอะไร” (ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม, ไม่สนใจสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว) เป็นต้น

เพื่อให้การทำความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมรัสเซียเป็นไปอย่างเป็นขั้นตอนในที่นี้จึงใคร่ขอกล่าวถึงชาวรัสเซียในหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดคือครอบครัวก่อน

ครอบครัวของชาวรัสเซียปัจจุบันเป็นครอบครัวขนาดเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่แล้วครอบครัวจะมีลูกเพียงคนเดียว เหตุผลในการมีลูกน้อยนั้นมีด้วยกันหลายสาเหตุ แต่เหตุผลสำคัญที่สุดคือเหตุผลทางเศรษฐกิจ ด้วยชาวรัสเซียส่วนใหญ่ยังมีรายได้น้อยเมื่อเทียบกับรายจ่ายและค่าครองชีพที่สูงขึ้น ดังนั้นชาวรัสเซียส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาจึงได้ตระหนักถึงภาระของการมีลูกมากจนพากันนิยมคุมกำเนิด หรือหากพลาดพลั้งตั้งครรภ์ขึ้นมาก็สามารถทำแท้งได้

การที่ชาวรัสเซียนิยมแต่งงานตั้งแต่ยังหนุ่มสาว โดยส่วนใหญ่จะพบรักและแต่งงานกันระหว่างเป็นนักศึกษาหรือหลังสำเร็จการศึกษาซึ่งยังพึ่งพาตนเองไม่ได้ ดังนั้นภาระค่าใช้จ่ายต่างๆ จึงตกอยู่กับผู้ปกครองของทั้งสองฝ่ายที่มี

หน้าที่ช่วยเหลือด้านการเงินให้กับลูกๆ จนกระทั่งเรียนจบมีงานทำและดูแลตัวเองได้ และระหว่างนั้นหากลูกๆ ของพวกเขามีหลานให้พวกเขา ทั้งปู่ ย่า ตา ยายก็ต้องช่วยกันเลี้ยงดูหลานด้วย แต่ถ้าหากว่าลูกๆ ของพวกเขาเรียนจบแล้วหรือมีงานทำแล้ว แต่รายได้ยังไม่มากพอที่จะดูแลตนเองได้ พวกเขาก็ต้องให้ความช่วยเหลือลูกๆ ทางด้านการเงินต่อไปตราบเท่าที่จะช่วยเหลือได้

สังคมรัสเซียเป็นสังคมอุปถัมภ์ที่เหนียวแน่น ชาวรัสเซียที่เป็นเพื่อน เป็นญาติ หรือเป็นพ่อ แม่ พี่ น้องจึงมักช่วยเหลือกันในทุกด้านหากมีโอกาส แม้จะยุ่งยากลำบาก เสี่ยงภัยหรือผิดกฎหมายก็ต้องช่วยจนสุดความสามารถ เหตุนี้จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่นักการเมืองนิยมแต่งตั้งหรือสนับสนุนให้เพื่อนๆ หรือญาติๆ ของตนเองเข้าดำรงตำแหน่งต่างๆ ที่ตนเองสามารถสนับสนุนหรือแต่งตั้งได้ ในขณะเดียวกันหากเพื่อนๆหรือญาติๆ เหล่านั้นทำผิดหรือถูกกล่นแกล้งก็จะปกป้องและช่วยเหลืออย่างเต็มที่ ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือคณะรัฐมนตรีของประธานาธิบดีตั้งแต่สมัยประธานาธิบดีบอริส เยล์ตซินถึงคณะรัฐมนตรีของประธานาธิบดีดมิตรี เมดเวเดฟ นั้นส่วนใหญ่แล้วเป็นการแต่งตั้งเพื่อนๆ ขึ้นดำรงตำแหน่ง หรือไม่ก็เป็นเพื่อนของเพื่อนที่มีความสนิทสนม

จากความช่วยเหลือที่ไม่มีข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ความเคารพและนับถือระหว่างบุคคลยังคงมีอยู่ ซึ่งเป็นข้อแตกต่างจากชาวยุโรปตะวันตกและชาวอเมริกัน นั่นคือลูกๆ ชาวรัสเซียจะยังคงเคารพและนับถือพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และเลี้ยงดูกันไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ ส่วนเพื่อนๆ ก็จะคบและช่วยเหลือกันไปตลอดชีวิตเช่นกัน

การให้ความสำคัญและยกย่องให้เป็นหัวหน้าครอบครัวในสังคมรัสเซียนั้นจะขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้หาเงินเลี้ยงดูครอบครัว หากพ่อบ้านเป็นผู้ที่ทำรายได้หลักให้กับครอบครัวก็ได้รับการยกย่องจากครอบครัวให้เป็นหัวหน้าครอบครัว แต่หากแม่บ้านหารายได้เข้าบ้านเป็นหลัก ก็จะได้รับการยกย่องให้เป็นผู้นำครอบครัวเช่นกัน โดยที่ผู้นำครอบครัวมีหน้าที่ตัดสินใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ระดับครอบครัว เช่นการใช้จ่ายเงินซื้อของเข้าบ้านหรือพาครอบครัวไปท่องเที่ยวเป็นต้น

ความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ

ชาวต่างชาติในรัสเซียมักจะพบว่าชาวรัสเซียเป็นชนชาติที่ไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส ดูไม่เป็นมิตรและน่ากลัว แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าชาวรัสเซียเป็นชนชาติที่ไม่เป็นมิตรและโหดร้าย ในทางตรงกันข้ามหากได้สัมผัสกับชาวรัสเซียอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าชาวรัสเซียชอบคบเพื่อนและใจดี เพียงแต่การระมัดระวังคนที่ไม่รู้จักมากเกินไป ทำให้คนต่างวัฒนธรรมเห็นว่าชาวรัสเซียเป็นคนที่คบยาก ซึ่งก็เป็นจริงตามนั้น แต่เมื่อได้คบเป็นเพื่อนสนิทกันแล้วก็จะพบว่าเป็นอีกบุคลิกหนึ่งที่ตรงกันข้าม เพราะจะเห็นว่าชาวรัสเซียเป็นคนรักสนุก ยิ้มแย้มแจ่มใส ขี้เกรงใจ จริงใจ และชอบช่วยเหลือ

ในการมีโอกาสเยือนหรือใช้ชีวิตในรัสเซียสักช่วงเวลาหนึ่งอาจจะพบว่าคนรัสเซียบางคนหยาบคายและชอบแสดงอำนาจ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ยามเฝ้าอาคาร เลขานุการและข้ารัฐการระดับล่าง ดังนั้นจึงต้องใช้ความระมัดระวังเมื่อจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับคนกลุ่มนี้ เช่นการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจรัสเซียนั้น ดูจะแปลกไปมากสำหรับชาวต่างชาติที่อาศัยหรือศึกษาอยู่ในรัสเซีย เพราะแทนที่จะเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์กลับทำตัวเพิกเฉยเมื่อมีเหตุร้ายเกิดขึ้น หรือไม่ก็ทำตัวเป็นโจรเรียกค่าไถ่ (เอกสาร) เสียเอง ซึ่งนักศึกษาไทยในรัสเซียส่วนใหญ่ได้ประสบมาแล้ว ปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ตำรวจชั้นประทวน (ยศที่บ่าเป็นแถบสี่เหลี่ยมแต่ถ้าเป็นนายตำรวจเป็นดาว) พวกนี้ต่อชาวต่างชาติกลุ่มเล็กๆ 1- 5 คนส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตชานเมือง ขั้นตอนคือขอตรวจเอกสารแล้วก็บอกว่าเอกสารของเราปลอม (เราเป็นผู้ลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย) หากเจ้าของเอกสารพูดภาษารัสเซียได้ดีต่อรองได้ก็จ่ายน้อย เพราะอย่างน้อยก็สามารถพูดชี้แจงอ้างอิงได้ว่าตนเองไม่ได้มีความผิดอะไร แต่หากพูดภาษารัสเซียได้ไม่ดีหรือหรือพูดไม่ได้ก็ต้องจ่ายเต็มอัตราซึ่งก็เป็นหลักพันรูเบิล เนื่องจากกลุ่มนี้ไม่สามารถชี้แจงหรือต่อรองใดๆได้ อีกทั้งขาดความรู้เรื่องกฎระเบียบต่างๆ จึงต้องยอมเสียเงินเอาตัวรอดไว้ก่อน

ชาวรัสเซียอีกกลุ่มหนึ่งที่นักท่องเที่ยวหรือชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในรัสเซียจะต้องพบและต้องประหลาดใจในช่วงแรกๆ คือผู้ให้บริการในร้านค้าหรือพนักงานขายที่เมินเฉยต่อลูกค้า หรือแสดงความไม่ยินดีที่จะให้บริการ แต่เมื่ออยู่ไปสักพักก็จะเคยชินไปเอง เพราะเป็นเรื่องธรรมดาของพนักงานขายหรือผู้ให้บริการชาวรัสเซีย แต่หากพบว่าการให้บริการนั้นดีผิดปกติ ก็จงระวังไว้ว่าเป็นการเสแสร้งเพื่อที่จะขายของที่ไม่ดีหรือของที่แพงกว่าปกติให้

นอกจากพนักงานขายแล้วชาวรัสเซียอีกกลุ่มหนึ่งที่ชาวต่างชาติจะต้องพบคือเจ้าหน้าที่แลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ เนื่องจากชาวรัสเซียนิยมเก็บเงินไว้ที่บ้านในรูปของเงินตราต่างประเทศเพราะขาดความเชื่อถือในค่าของเงินรูเบิลและธนาคารในประเทศของตน ดังนั้น เคาน์เตอร์แลกเปลี่ยนเงินตราของรัสเซียจึงมีอยู่อย่างมากมาย การที่เจ้าหน้าที่ประจำเคาน์เตอร์มีหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยและเงินเดือนต่ำ จึงน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้พวกหล่อนมักจะมีสีหน้าบูดบึ้ง เมินเฉยหรือมีอาการหงุดหงิดอยู่เสมอและส่วนใหญ่จะพูดภาษาต่างประเทศไม่ได้ ข้อควรระวังเมื่อต้องแลกเปลี่ยนเงินตราก็คือแลกเปลี่ยนที่เคาน์เตอร์ของธนาคาร ถึงแม้จะมีขั้นตอนยุ่งยากกว่าเช่นต้องแสดงหนังสือเดินทางและเซ็นใบเสร็จและถูกหักค่าธรรมเนียมในขณะที่อัตราแลกเปลี่ยนก็ต่ำกว่าเคาน์เตอร์ที่ไม่ใช่ของ

ธนาคาร แต่ทั้งนี้ก็จะได้รับการชดเชยด้วยโอกาสที่จะถูกโกงน้อยกว่า และพนักงานเต็มใจให้บริการมากกว่า สำหรับเล่ห์เหลี่ยมกลโกงหลักๆ ของกลุ่มนี้ก็คือการให้เงินไม่ครบ เอาธนบัตร (รูเบิล) ปลอมให้ หรือไม่ก็เปลี่ยนเอาธนบัตรปลอมมาแทนธนบัตรแท้ที่เราได้ให้เขาไป แล้วพวกหล่อนก็บอกเราว่าธนบัตรของเราปลอมเป็นต้น

ความสัมพันธ์กับเวลา

ชาวรัสเซียถือว่าการมาสายประมาณ 10 นาทีเป็นเรื่องปกติ แต่ถ้าเป็นการนัดพบที่สำคัญก็ถือว่าผิดมารยาท จากการที่ไม่ค่อยเคร่งครัดเรื่องเวลาจะเห็นว่าเครื่องบินหรือรถไฟในรัสเซียจะออกช้าเป็นประจำ ดังนั้นในการนัดพบที่ไม่ค่อยสำคัญชาวรัสเซียจะกล่าวถึงเวลานัดโดยประมาณ เช่นประมาณ 1 ทุ่มเป็นต้น แต่ถ้าหากนัดพบกับผู้ใหญ่หรือเจ้านาย ผู้น้อยต้องไปให้ตรงเวลาในขณะที่ผู้ใหญ่อาจมาสายได้ ในการไปเป็นแขกชาวรัสเซียนั้น การไปก่อนเวลาถือเป็นเรื่องไม่เหมาะสม เพราะเจ้าบ้านอาจจะยังไม่พร้อมที่จะต้อนรับ ด้วยต้องเตรียมการต้อนรับทุกอย่างด้วยตนเอง เนื่องจากในบ้านของชาวรัสเซียจะไม่มีคนรับใช้

การโทรศัพท์ไปยังโทรศัพท์บ้านหรือโทรศัพท์มือถือชาวรัสเซียต้องไม่เร็วกว่า10 นาฬิกาในช่วงเช้าและไม่เกิน 22 นาฬิกาในเวลากลางคืน เว้นแต่มีการนัดหมายกันไว้ก่อน และการโทรศัพท์ติดต่อกับชาวรัสเซียจะต้องโทรเมื่อจำเป็นและพูดสั้นๆ ในสิ่งที่จำเป็นหรือการนัดหมายเท่านั้น เพราะชาวรัสเซียจะไม่นิยมพูดคุยเรื่องสำคัญทางโทรศัพท์ เว้นแต่การโทรศัพท์พูดคุยกับเพื่อนสนิทที่ไม่ต้องมีข้อจำกัดเหล่านี้

ชาวรัสเซียไม่นิยมวางแผนชีวิตเป็นระยะเวลานาน ด้วยชาวรัสเซียส่วนใหญ่ได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอด จนทำให้ขาดความเชื่อมั่นในอนาคต สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนออกมาทางความคิดและการกระทำของชาวรัสเซียในปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้จากวัฒนธรรมการทำธุรกิจที่มีการเปิดและปิดบริษัทบ่อยเพื่อเลี่ยงภาษีและหนีคู่ค้า ไม่ซื่อสัตย์ต่อคู่ค้า

ชอบทำธุรกิจที่มีผลกำไรมากในระยะเวลาอันสั้น พฤติกรรมทางสังคมที่มีการเปลี่ยนคู่บ่อย สถิติการหย่าร้างสูง พฤติกรรมการบริโภคที่ชอบใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายดื่มกินจนเงินหมด หรือการเก็บออมเงินไว้เพียงเพื่อเที่ยวพักผ่อนปีต่อปีเป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง

ในสังคมการทำงานหัวหน้าจะมีอำนาจเบ็ดเสร็จและมักจะใช้อำนาจดังกล่าวกับลูกน้อง จนมีคำพูดเกี่ยวกับความสัมพันธ์นี้ว่า “แกเป็นนายฉันเป็นไอ้โง่...ฉันเป็นนายแกเป็นไอ้โง่” ในรัสเซียลูกน้องจะไม่แสดงตัวว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อนาย ในขณะที่นายสามารถแสดงออกดังกล่าวได้ และมักจะมีการวิพากษ์วิจารณ์กันขึ้นหากความสัมพันธ์ระหว่างนายกับลูกน้องกลายเป็นความสัมพันธ์ฉันเพื่อน และลูกน้องแสดงความเป็นกันเองกับนายในสถานการณ์ที่เป็นทางการ

โอกาสเดียวที่ทั้งนายและลูกน้องจะดูมีความเท่าเทียมกันคือในการกินดื่ม ซึ่งชาวรัสเซียนิยมฉลองโอกาสต่างๆ ในที่ทำงานหลังเลิกงาน เช่นวันครบรอบวันเกิด ครบรอบวันแต่งงาน วันตายของเพื่อนร่วมงาน การได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง หรือการสำเร็จการศึกษาของเพื่อนร่วมงาน ในโอกาสนี้ทั้งนายและลูกน้องจะกินดื่มและพูดคุยกันอย่างสนิทสนม

ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน

โดยทั่วไปแล้วชาวรัสเซียไม่ฟ้องนายเกี่ยวกับความประพฤติของเพื่อนร่วมงาน และไม่วิพากษ์วิจารณ์งานของเพื่อนร่วมงาน ไม่นินทาเจ้านาย และไม่นิยมนำเรื่องขององค์กรออกไปพูดภายนอก มีอยู่ไม่น้อยที่ลูกๆ เองก็อาจจะไม่รู้ว่าพ่อแม่ทำงานอะไร หรือที่ทำงานของพ่อแม่ทำอะไร เนื่องด้วยวัฒนธรรมการรักษาความลับขององค์กรในสมัยโซเวียตยังคงหลงเหลืออยู่ในพฤติกรรมการทำงานของคนรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวรัสเซียที่เกิดและโตในสมัยโซเวียตหรือพวกที่มีอายุตั้งแต่ 35 ปีขึ้นไป

นอกจากนั้นชาวรัสเซียยังไม่นิยมแข่งขันกันระหว่างเพื่อนร่วมงาน ดังนั้นผู้ที่ต้องการทำงานให้เกินหน้าผู้อื่นจะถูกวิพากษ์วิจารณ์และไม่เป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน อย่างไรก็ดีถึงแม้ชาวรัสเซียจะให้การนับถือผู้ที่ประสพความสำเร็จในอาชีพ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่นิยมแสดงออกถึงความสำเร็จของตน หรือแสดงออกถึงความพยายามที่จะสร้างความก้าวหน้าให้ตนเอง เพราะอาจจะเป็นการสร้างความไม่พอใจให้กับเพื่อนร่วมงานได้

ความสัมพันธ์กับงาน

ชาวรัสเซียเป็นคนที่ไม่ค่อยเคร่งเครียดกับงาน เหตุนี้ระหว่างทำงานจึงมักจะมีการหยุดพักดื่มน้ำชากาแฟสลับกับการทำงาน ด้านวินัยในการทำงานก็ไม่เคร่งครัด เพราะอาจจะมาทำงานช้าแต่เลิกงานตรงเวลา ไม่นิยมทำงานเกินเวลา นอกเวลา หรือเกินหน้าที่ ทั้งยังนิยมใช้อำนาจหน้าที่การงานอำนวยประโยชน์ให้แก่ตนและพวกพ้อง อาทิหากทำงานในด้านการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคก็มักจะนำเอาสินค้านั้นไปใช้ที่บ้านหรือแจกจ่ายให้เพื่อนๆ และญาติๆ ใช้ด้วย

ความสัมพันธ์กับกฎหมาย

ชาวรัสเซียส่วนหนึ่งไม่ค่อยเคารพกฎหมาย ไม่เคารพกฎระเบียบ หย่อนยานในหน้าที่ และไม่มีวินัย (แต่โดยรวมแล้วน่าจะมีวินัยมากกว่าคนไทย) เช่นชอบลักขโมยหรือหยิบฉวยสิ่งของที่ไม่ใช่ของตนเองเมื่อมีโอกาส ซึ่งชาวรัสเซียเรียกแบบติดตลกว่า “วางไม่เป็นระเบียบ” ก็เลยช่วยจัดระเบียบให้ ตำรวจบางคนหากไม่มีสินบนก็จะไม่จับกุมผู้กระทำผิด นักธุรกิจบางคนชอบโกงคู่ค้าและหลีกเลี่ยงภาษี เจ้าหน้าที่รัฐบางคนชอบรับสินบน ผู้ใช้รถใช้ถนนบางคนชอบฝ่าฝืนกฎจราจร แพทย์บางคนสามารถยืดอายุคนไข้ได้ตามกำลังการจ่ายของผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วย การไม่จ่ายภาษีในสังคมรัสเซียถือว่าไม่ใช่เรื่องร้ายแรง เพราะโดยทั่วไปชาวรัสเซียจะเลี่ยงภาษีเท่าที่จะเลี่ยงได้อยู่แล้ว จนทำให้สำนักงานสรรพากรต้องมีตำรวจสรรพากรติดอาวุธหนักตามล่าเก็บภาษีเป็นของตนเองโดยเฉพาะ และให้รางวัลนำจับแก่ผู้ที่ชี้เบาะแสให้สามารถจับกุมผู้เลี่ยงภาษี

นอกจากนั้นสำนักงานสรรพากรยังได้ทำป้ายโฆษณาขนาดใหญ่เตือนผู้เสียภาษีซึ่งติดอยู่ตามข้างถนนทั่วไปว่า “จ่ายภาษีซะแล้วจะหลับอย่างสบาย”

ชาวรัสเซียชอบวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและผู้นำประเทศของตน แต่ไม่ชอบให้ชาวต่างชาติวิพากษ์วิจารณ์เช่นเดียวกับตน พวกเขาถือว่ารัฐบาลมีหน้าที่อำนวยให้ตนมีชีวิตที่ดี เพราะฉะนั้นหากรัฐบาลออกนโยบายอะไรที่ไม่ถูกใจก็จะถูกวิจารณ์และต่อต้านจากประชาชนเสมอ

มารยาททางสังคม

ภาษารัสเซียมีคำสรรพนามเอกพจน์บุรุษที่สอง “วึย” (คุณ, ท่าน) และ “ตึย” (เธอ, เอง, มึง) เวลาคุยกับคนไม่รู้จักหรือรู้จักน้อยและผู้สูงวัยกว่าหรือสถานะทางสังคมสูงกว่าต้องใช้ “วึย”เสมอ (ยกเว้นกับญาติ) หากเป็นคนวัยใกล้เคียงกันเมื่อรู้จักกันพอสมควรแล้วชาวรัสเซียจะชวนให้ใช้ “ตึย” เพื่อความเป็นกันเอง ในขณะที่ผู้ใหญ่เมื่อต้องการให้ความเป็นกันเองกับเด็กหรือผู้ด้อยอาวุโสกว่าก็จะใช้สรรพนาม “ตึย” เรียกผู้ด้อยอาวุโส แต่ในทางกลับกันผู้ด้อยอาวุโสไม่สามารถใช้สรรพนาม“ตึย” กับผู้ใหญ่ได้เพราะจะถือว่าเป็นการลามปามไม่รู้กาลเทศะ นอกจากนี้สรรพนาม “ตึย” ยังใช้ได้กับเด็กเล็กในทุกกรณีอีกด้วย

ชาวรัสเซียจะสนทนากับคนรู้จักในระยะที่ใกล้และกับคนที่ไม่รู้จักในระยะที่ไกล ในการยืนเข้าแถวเพื่อต่อคิวต่างๆ ชาวรัสเซียมักจะยืนห่างกัน

ผู้ชายรัสเซียที่รู้จักกันแล้วหรือต้องทำความรู้จักกันเมื่อพบกันจะเดินเข้ามาประชิดตัวก่อนจึงจับมือขวา การบีบมือแรงแสดงถึงมิตรภาพที่แนบแน่น (ในกรณีที่รู้จักกันดีแล้ว) และตอนลาจากก็ต้องจับมือด้วย ส่วนสตรีนั้นจะไม่นิยมจับมือโดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างบุรุษและสตรีแต่จะก้มศีรษะเล็กน้อยในเวลาพบกันและลาจากกัน ยกเว้นในกรณีที่สนิทสนมกันจะมีการหอมแก้มกันทั้งระหว่างผู้หญิงกับผู้หญิงและผู้หญิงกับผู้ชาย

ในการพบกันหรือทำความรู้จักกันระหว่างบุรุษกับสตรี หากสตรีรัสเซียต้องการแสดงให้เห็นว่าตนเองมีความทันสมัยและมั่นใจในตนเองจะเป็นฝ่ายยื่นมือให้บุรุษจับ ส่วนบุรุษนั้นต้องรอให้สตรียื่นมือมาก่อนจึงสามารถยื่นมือไปจับได้ การจับมือสตรีต้องไม่บีบมือ เพียงแค่สัมผัสเบาๆ แล้วปล่อยมือ

ในขณะที่สนทนากันตามธรรมเนียมชาวรัสเซียจะจ้องตาคู่สนทนา แต่ไม่จำเป็นต้องจ้องตลอดเวลา ระหว่างที่สนทนาชาวรัสเซียอาจแตะมือ แขนหรือไหล่คู่สนทนาได้

ตลอดการพบปะทำความรู้จักและลาจากกันของชาวรัสเซียอาจจะไม่มีการยิ้มเลยก็ได้ การยิ้มสำหรับชาวรัสเซียไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพบกันหรือลาจาก ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกถ้าหากเรายิ้มให้แล้วแต่ชาวรัสเซียไม่ยิ้มตอบ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าชาวรัสเซียไม่ยินดีที่ได้พบหรือไม่ยินดีที่จะมีความสัมพันธ์ด้วย เนื่องจากชาวรัสเซียคิดว่าการพูดไปยิ้มไปดูเป็นการไม่ให้ความสำคัญกับงาน (การเจรจาหรือการสร้างความสัมพันธ์) หรือเห็นว่าการสนทนาเป็นเรื่องตลกหรือสนุกไม่จริงจังกับสิ่งที่ได้พูดคุยกัน ดังนั้นชาวรัสเซียจึงไม่นิยมยิ้มหรือหัวเราะเวลาที่สนทนากันอย่างเป็นทางการ

ในการพบกันครั้งแรกชาวรัสเซียจะเป็นฝ่ายแนะนำตัวก่อนเช่น “ปูติน วลาดีมีร์ วลาดีมีโรวิช” (ชื่อสกุล ชื่อตัว ชื่อบิดา) และในการเรียกคราวต่อไปก็ต้องเรียกเฉพาะชื่อตัวตามด้วยชื่อบิดาไม่ต้องเรียกชื่อสกุล

ชาวรัสเซียสามารถพูดคุยเรื่องการเงิน และรายได้ของตนและคู่สนทนาโดยไม่ถือเป็นการเสียมารยาท ทั้งรายรับรายจ่ายและปัญหาทางการเงิน อีกทั้งการยืมเงินคนที่รู้จักในรัสเซียถือเป็นเรื่องปกติ ผู้ให้ยืมจะไม่จดบันทึกหรือทำสัญญารายการให้เงินยืม และการให้ยืมเงินจำนวนเล็กน้อยชาวรัสเซียมักจะไม่คาดหวังที่จะได้คืน

นอกจากนั้นชาวรัสเซียยังมีธรรมเนียมการหยิบยืมของบางอย่างไปแล้วจะไม่ใช้คืน เช่น เกลือ ขนมปัง ไม้ขีดไฟ บุหรี่ ตั๋วโดยสารยานพาหนะต่างๆ เป็นต้น

ในการเชิญไปดื่มหรือรับประทานอาหารตามธรรมเนียม รัสเซียผู้เชิญต้องเป็นผู้จ่ายค่าอาหารและบริการทุกอย่าง ผู้รับเชิญต้องทำหน้าที่ชื่นชมยินดีกับสิ่งที่ผู้เชิญสรรหามาให้ ถึงแม้ว่าอาหารและบริการจะไม่น่าประทับใจนัก แต่ผู้รับเชิญก็ต้องแสดงให้ผู้เชิญเห็นว่าทุกอย่างดีเลิศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่ผู้เชิญ เพราะผู้เชิญย่อมมีความตั้งใจและมุ่งมั่นเป็นอย่างสูงที่จะให้ผู้รับเชิญได้เกิดความประทับใจ

โดยปกติชาวรัสเซียไม่ใช้บริการร้านอาหารบ่อยนัก ถึงแม้จะยินดีและนิยมที่จะใช้บริการเป็นอย่างมาก ด้วยเป็นอีกโอกาสหนึ่งที่จะได้รับบริการที่ดี และแต่งตัวให้สวยหล่อได้เต็มที่ แต่การรับประทานอาหารในร้านอาหารในรัสเซียมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ชาวรัสเซียจึงใช้บริการร้านอาหารในโอกาสพิเศษเท่านั้น ในการใช้บริการร้านอาหารเจ้าภาพหรือผู้เชิญแขกมาควรให้ทิปกับพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารประมาณ 5-10% ของราคารวม แต่ร้านอาหารบางร้านก็ได้บวกค่าบริการไว้ในใบเสร็จรับเงินค่าอาหารแล้ว หากไม่ต้องการมีค่าใช้จ่ายมากเกินควรต้องถามพนักงานที่มาให้บริการด้วยว่าราคาในใบเสร็จรับเงินได้รวมค่าบริการแล้วหรือยัง

พ่อแม่ชาวรัสเซียไม่นิยมพาเด็กเล็กไปร้านอาหารด้วย จึงไม่มีรายการอาหารสำหรับเด็กและเครื่องเล่นเด็ก หากจำเป็นต้องพาเด็กไปด้วยต้องนั่งอยู่กับผู้ปกครองไม่ปล่อยให้เดินเล่นในร้านอาหาร

ชาวรัสเซียไม่นิยมการถามอายุคนที่ไม่สนิท โดยเฉพาะถามอายุสตรี เพราะสตรีรัสเซียตามวัฒนธรรมแล้วจะชอบแต่งตัวให้ดูสาวและสวยอยู่เสมอ ซึ่งตามธรรมชาติเด็กสาวก็จะแต่งตัวให้ดูเป็นสาวใหญ่และสาวใหญ่ก็จะพยายามแต่งตัวให้เป็นเด็กสาว ดังนั้นการเปิดเผยอายุที่แท้จริงจึงเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาของสุภาพสตรีเหล่านี้

ตามธรรมเนียมของรัสเซียหากต้องการเข้าไปในศาสนสถานในรัสเซีย สตรีต้องไม่ใส่กางเกงหรือกระโปรงสั้น เสื้อต้องไม่คอกว้าง เอวเสื้อต้องไม่สั้น แขนไม่สั้นและต้องมีผ้าคลุมผม บุรุษต้องไม่ใส่กางเกงขาสั้นและต้องถอดหมวก นอกจากนั้นการเข้าไปในอาคารสถานที่ต่างๆสตรีสามารถใส่หมวกหรือมีผ้าคลุมผมได้ตลอดเวลาในขณะที่บุรุษต้องถอดหมวก

ความสัมพันธ์ระหว่างบุรุษกับสตรี

หลักการแต่งตัวของบุรุษและสตรีรัสเซียในวัยหนุ่มสาวนั้นมีอยู่หลักการเดียวคือการแต่งตัวเพื่อดึงดูดเพศตรงข้ามโดยพยายามแต่งให้ดูโดดเด่นสวยงามที่สุด ชาวรัสเซียจึงนิยมซื้อหาเครื่องแต่งกาย เครื่องสำอางและน้ำหอมมาใช้กันเป็นอย่างมาก ดังนั้นหากเห็นสตรีเดินผ่านบุรุษก็สามารถมองได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องเกรงว่าสตรีจะเขินอายหรือเสียมารยาท ในทางตรงกันข้ามหากสตรีที่แต่งตัวสวยเดินผ่านแล้วบุรุษไม่มองก็จะเป็นการผิดปกติไป

ในรัสเซียบุรุษและสตรีไม่นิยมทำความรู้จักกันในสถานที่สาธารณะหรือในยานพาหนะ แต่นิยมทำความรู้จักกันในงานเลี้ยง ในงานรับเชิญ ดิสโกเธค ในหมู่เพื่อนฝูงและในการประชุมสัมมนา หากมีปฏิกิริยาท่าทางสนใจจากเพศตรงข้ามในสถานที่สาธารณะสตรีรัสเซียจะวางท่าไม่ใส่ใจ เว้นแต่ในกรณีต้องให้ความช่วยเหลือในการตอบคำถามบอกทิศทางก็จะตอบเรียบๆ

ในสังคมรัสเซียการทำความรู้จักกันระหว่างบุรุษและสตรีฝ่ายบุรุษต้องเป็นฝ่ายแสดงออกถึงความสนใจสตรีก่อน ในงานเลี้ยงส่วนใหญ่ของรัสเซียจะมีดนตรีและการเต้นรำ ในสถานที่ที่มีการเต้นรำบุรุษจะต้องเชิญสตรีที่ตนเองสนใจเต้นรำ สตรีที่ถูกเชิญจะแสดงความชอบบุรุษนั้นโดยการตอบรับการเชิญ แต่หากสตรีไม่สนใจบุรุษดังกล่าวก็จะตอบปฏิเสธโดยใช้เหตุผลต่างๆ เช่นเหนื่อย ไม่สบายเป็นต้น ในการพบปะในสถานที่ที่ไม่มีการเต้นรำ บุรุษสามารถเชิญสตรีที่ตนเองสนใจไปชมคอนเสิร์ตหรือไปรับประทานอาหารตามร้านอาหารก็ได้

ชาวรัสเซียนิยมพูดคำชมในหมู่คนที่รู้จักกันทุกวัน ทั้งบุรุษและสตรี ซึ่งไม่ได้หมายความว่าผู้ที่พูดคำชมจะชมด้วยความจริงใจหรือให้ความสนใจเป็นพิเศษ แต่เป็นเพียงมารยาททางสังคมเท่านั้นที่จะต้องกล่าวคำชมต่อกันและกัน

ทุกวันที่พบกันเช่น “คุณดูดีมาก” “ชุดสวยเหมาะกับคุณมาก” “สูทสวย” “นาฬิกาสวย” “แหวนสวย” “เสื้อสวย” “ผ้าพันคอสวย” “หมวกสวย” “ชอบน้ำหอมคุณจัง” ฯลฯ

บุรุษรัสเซียต้องให้ความสำคัญกับสตรีที่ใกล้ชิดหรือเพื่อนร่วมงาน ไม่เพียงแต่กล่าวคำชมเท่านั้นแต่ต้องให้ดอกไม้และของขวัญในเทศกาลต่างๆ ด้วย

การใช้ยานพาหนะและขนส่งมวลชน

ปกติทั้งคนเดินเท้าและคนขับขี่ยานพาหนะจะไม่เคร่งครัดกับการเคารพกฎจราจร ดังนั้นคนเดินเท้าต้องระวังรถให้มาก เวลาเดินข้ามถนนหากมีรถวิ่งมาด้วยความเร็วต้องปล่อยให้รถไปก่อน ไม่เช่นนั้นอาจถูกรถชนได้

ในการใช้บริการขนส่งมวลชนในรัสเซียหากเป็นช่วงที่มีผู้โดยสารแออัดมากเช่นในช่วงเช้าและเย็นซึ่งปกติจะมีการเบียดเสียดกันเป็นอย่างมาก สำหรับชาวต่างชาติแล้วหากไม่จำเป็นไม่ขอแนะนำให้ใช้บริการขนส่งมวลชนในช่วงเวลาดังกล่าว เพราะมีกลุ่มมิจฉาชีพที่คอยล้วงกระเป๋าและกรีดกระเป๋าต่างชาติอยู่ตามป้ายรถและสถานีรถไฟใต้ดิน โดยเฉพาะสถานีรถไฟใต้ดินที่อยู่ในย่านที่มีนักท่องเที่ยวมาก

ในการโดยสารรถตู้ชาวรัสเซียปกติจะขอให้มีการส่งค่าโดยสารต่อๆ กันไปยังคนขับเพื่อซื้อตั๋ว แต่ในการโดยสารรถโดยสารประจำทางสามารถจ่ายค่าโดยสารให้พนักงานเก็บเงินหรือพนักงานขับรถได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเมืองและชนิดของรถที่ให้บริการรถขนส่งมวลชนประตูรถจะเปิดโดยคนขับ ยกเว้นรถตู้ รถเมล์ประจำทางหากไม่มีพนักงานเก็บค่าโดยสารต้องขึ้นประตูหน้าเพื่อซื้อตั๋วกับคนขับ เวลาจะขึ้นหรือลงรถที่ป้ายรถประจำทางคนรัสเซียจะไม่เข้าแถว จะเข้าแถวเฉพาะซื้อตั๋วรถไฟใต้ดินหรือรอขึ้นรถตู้ประจำทางเท่านั้น

ผู้โดยสารต้องเตรียมตัวมายืนคอยที่ทางลงก่อนถึงป้ายที่จะลงทุกครั้ง ชาวรัสเซียมักจะถามคนที่ยืนขวางทางขึ้นลงรถว่าจะลงป้ายหน้าหรือไม่ ถ้าไม่ลงก็ต้องหลีกทางให้ผู้โดยสารที่กำลังจะลง ระหว่างการนั่งในรถโดยสารชาวรัสเซียนิยมพูดคุยในรถประจำทางและบางครั้งอาจคุยกับคนที่ไม่รู้จักแต่จะไม่นิยมพูดคุยเสียงดัง

โดยมารยาทแล้วคนหนุ่มสาวต้องสละที่นั่งให้เด็กสตรี คนชราและคนพิการแต่ก็ไม่เสมอไป เพราะในปัจจุบันคนวัยรุ่นหนุ่มสาวเติบโตมาในยุคของการแก่งแย่งแข่งขัน การนั่งบนที่นั่งที่สำรองไว้สำหรับเด็ก สตรี คนชราและคนพิการโดยแกล้งไม่เห็นผู้ที่มีสิทธิ์นั่งจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติ และบ่อยครั้งที่ผู้มีสิทธิ์จะทวงสิทธิ์ของตน

ในรัสเซียสามารถเรียกและว่าจ้างรถยนต์ส่วนตัวที่วิ่งอยู่บนถนนได้ โดยยกแขนเหยียดตรงเรียกรถที่สนใจจะรับเรา เมื่อรถหยุดก็บอกปลายทางที่จะไปแล้วต่อรองราคาจนได้ราคาที่ต้องการแล้วจึงเข้าไปนั่งในรถ ปกติแล้วผู้โดยสารชายจะนั่งคู่กับคนขับ

ในการเยี่ยมชมสถานที่ ชาวรัสเซียถือว่าการใช้นิ้วชี้ไปยังคน สัตว์ สิ่งของหรือสถานที่เป็นการเสียมารยาท อีกทั้งการพูดคุยเสียงดังในที่สาธารณะ โดยเฉพาะในรถขนส่งมวลชน ในร้านอาหารและในโบสถ์ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเช่นกัน

การเยือนตามคำเชิญ

ชาวรัสเซียนิยมจัดงานรื่นเริงเพื่อดื่มกินในโอกาสต่างๆเสมอ เช่นงานวันเกิด งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ หรือเชิญไปเยี่ยมบ้าน ในการไปเป็นแขกรับเชิญของชาวรัสเซีย ผู้รับเชิญหรือแขกต้องคำนึงว่าเจ้าบ้านให้ความสำคัญและตั้งใจรอท่านมาก เพราะชาวรัสเซียโดยปกติจะไม่เชิญคนที่ไม่ใช่เพื่อน คนที่ไม่ชอบพอ หรือคนที่ไม่รู้จักเป็นอย่างดีไปเยี่ยมบ้าน หากชาวรัสเซียเจ้าบ้านไม่บอกว่าเชิญไปในโอกาสอะไรควรให้ความสนใจสอบถามว่ามีโอกาสพิเศษอะไร แต่หากชาวรัสเซียเชิญไปโดยไม่มีโอกาสพิเศษ แขกผู้มาเยือนจะเป็นผู้กำหนดเวลา การเยือนในลักษณะนี้เรียกว่าการไปเป็นแขกอย่างไม่เป็นทางการ ผู้ที่ถูกเชิญไปเป็นแขกอย่างไม่เป็นทางการสามารถปฏิเสธได้ โดยบอกว่ามีงานที่สำคัญรออยู่ แต่ถ้าตกลงจะไปเป็นแขกจะต้องไปหาซื้ออาหารไปรับประทานด้วยกันในราคาที่ใกล้เคียงกับผู้เชิญ หากถูกเชิญไปเป็นแขกและไปด้วยตนเองไม่ควรไปถึงก่อนเวลา ควรจะไปถึงหลังเวลานัดหมายประมาณ 10-30 นาที

การขอไปเป็นแขกชาวรัสเซียต้องเป็นคนใกล้ชิดหรือเป็นเพื่อน การขอไปเป็นแขกอย่างไม่เป็นทางการหรือไปเป็นแขกโดยเจ้าบ้านไม่ได้เตรียมการมาก่อน แขกต้องซื้อหาอาหารและเครื่องดื่ม ส่วนเจ้าบ้านต้องเชิญแขกให้ไปนั่งโต๊ะอาหารพร้อมทั้งจัดหาอุปกรณ์การกินมาวางบนโต๊ะ เครื่องดื่มและอาหารที่แขกนำมาเจ้าบ้านต้องนำมาวางบนโต๊ะทั้งหมด การเข้าไปในบ้านชาวรัสเซียต้องถอดรองเท้า ส่วนเจ้าบ้านต้องเตรียมรองเท้าใส่ในบ้านไว้ให้แขกเปลี่ยน

การไปเป็นแขกของชาวรัสเซียอย่างเป็นทางการทั้งการถูกเชิญไปที่บ้านหรือที่ร้านอาหารทั้งแขกและเจ้าภาพจะต้องแต่งตัวเรียบร้อย บุรุษนิยมใส่ชุดงานเลี้ยงตอนค่ำ (evening suit) และสตรีจะใส่ชุดราตรียาว

ธรรมเนียมการนั่งโต๊ะอาหารรัสเซียในงานเลี้ยงนั้นเจ้าภาพจะต้องนั่งหัวโต๊ะ บนโต๊ะจะต้องเต็มไปด้วยอาหารและเครื่องดื่มที่แขกสามารถดื่มกินได้อย่างไม่จำกัดเครื่องดื่มที่ตั้งบนโต๊ะต้องเปิดฝาทั้งหมด (ยกเว้นแชมเปญ) และเครื่องดื่มต้องเต็มขวด (ไม่เป็นของเหลือจากการดื่ม) และเมื่อดื่มหมดขวดแล้วต้องเก็บลงจากโต๊ะ แขกชาวรัสเซียจะนั่งโต๊ะดื่มและรับประทานตลอด จะลุกออกจากโต๊ะก็ต่อเมื่อไปสูบบุหรี่ เข้าห้องน้ำหรือไปเต้นรำแล้วก็กลับมานั่งที่เดิม ตามธรรมเนียมรัสเซียจะคุยกันทุกเรื่องในโต๊ะอาหารยกเว้นเรื่องเพศ

ในงานเลี้ยงชาวรัสเซียไม่นิยมดื่มเครื่องดื่มเรียกน้ำย่อย (aperitive) โดยทั่วไปการเสิร์ฟอาหารจะต้องเริ่มจากอาหารเย็น ต่อด้วยอาหารร้อนและจบด้วยของหวาน การเริ่มต้นงานเลี้ยงตามธรรมเนียมรัสเซียแขกอาวุโสจะเป็นตัวแทนแขกทั้งหมดเป็นผู้กล่าวอวยพรเจ้าภาพ เมื่อกล่าวอวยพรจบแล้วจึงจะชนแก้ว เครื่องดื่มที่ใช้ดื่มอวยพรโดยทั่วไปจะเป็นแชมเปญ (งานมงคลจะมีการอวยพรแล้วชนแก้วจะไม่มีการชนแก้วในกรณีที่ดื่มเพื่อรำลึกถึงผู้เสียชีวิต) คำอวยพรต้องเกี่ยวกับโอกาสของงาน ผู้ที่จะต้องกล่าวอวยพรคนสุดท้ายคือเจ้าภาพ เนื้อหาของคำอวยพรจะเป็นการขอบคุณแขกที่มาในงาน ก่อนเลิกงานเจ้าภาพจะเสิร์ฟชากาแฟและขนมหวานซึ่งเป็นเครื่องหมายบอกว่างานเลี้ยงกำลังจะสิ้นสุดลง จากนั้นแขกจะทยอยลากลับ ซึ่งปกติแขกจะต้องลากลับไม่เกินเที่ยงคืน

การให้ของขวัญ

ตามธรรมเนียมรัสเซียผู้ที่ถูกเชิญไปเป็นแขกถ้าไปในงานวันเกิด แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรือปีใหม่ต้องมีของขวัญไปด้วย โดยงานปีใหม่เป็นของขวัญเกี่ยวกับอนาคต ส่วนงานขึ้นบ้านใหม่ต้องเป็นเครื่องประดับบ้านหรือของใช้ในครอบครัว โดยทั่วไปแล้วผู้ที่ถูกเชิญไปเป็นแขกต้องถามผู้เชิญว่า"จะให้เอาอะไรไปด้วย?" «Что принести?» หากผู้เชิญบอกว่า" ไม่ต้องมีอะไร" «Ничего не надо» นั่นเป็นเพียงมารยาทเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าจะไม่ต้องซื้ออะไรติดมือไปด้วย ชาวรัสเซียจะไม่ให้ของขวัญราคาแพงแก่ผู้ที่ไม่ใกล้ชิดสนิทสนม และของขวัญต้องเอาป้ายราคาออก ตามธรรมเนียมแล้วชาวรัสเซียจะไม่ให้ของขวัญที่เป็นของมีคมและผ้าเช็ดหน้า ถ้าไม่ใช่เพื่อนสนิทหรือคนใกล้ชิดจะไม่ให้ของขวัญประเภทชุดชั้นใน ถุงน่อง ถุงเท้า ชาวรัสเซียอาจจะไม่เปิดห่อของขวัญในทันทีที่ได้รับ

ชาวรัสเซียนิยมให้ของขวัญซึ่งกันและกันในโอกาสและเทศกาลต่างๆ เช่น วันสำเร็จการศึกษา (โรงเรียน มหาวิทยาลัย) วันเกิด งานแต่งงาน วันครบรอบแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ วันสาขาอาชีพ วันก่อตั้งบริษัท นอกจากนั้นยังนิยมให้ของขวัญตอบแทนที่ให้บริการหรือช่วยเหลือ โดยชาวต่างชาติมักจะให้ของที่ระลึกประจำชาติตนซึ่งสามารถใช้ได้ทุกโอกาส สำหรับเด็กนิยมให้ขนม ของเล่น ผู้สูงวัยนิยมให้หนังสือ สตรีนิยมให้เครื่องสำอาง เครื่องประดับ งานขึ้นบ้านใหม่นิยมให้ชุดน้ำชา-กาแฟ ชุดผ้าปูที่นอน หากเป็นเพื่อนสนิทอาจให้เครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องครัวเป็นต้น สำหรับของขวัญที่ให้เป็นการตอบแทนที่ให้บริการหรือให้ความช่วยเหลือมักจะเป็นไวน์อย่างดี (สำหรับบุรุษ) ขนมที่บรรจุกล่องสวยงาม น้ำหอม หรือดอกไม้ (สำหรับสตรี)

การให้ดอกไม้

ชาวรัสเซียนิยมให้ดอกไม้เป็นของขวัญในโอกาสต่างๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งเห็นได้ชัดว่าในเมืองใหญ่ๆของรัสเซียมีร้านขายดอกไม้ตลอด 24 ชั่วโมงตลอดทั้งปี ดังนั้นการให้ดอกไม้ของรัสเซียจึงถือเป็นธรรมเนียมที่มีขอบเขตกว้างขวาง แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดที่คนต่างวัฒนธรรมต้องศึกษา เช่นชาวรัสเซียจะไม่ให้ดอกไม้เป็นเลขคู่ ไม่ให้ดอกไม้เทียมและดอกไม้แห้ง เพราะดอกไม้ดังกล่าวจะให้ได้ก็เฉพาะกับผู้เสียชีวิตเท่านั้น กล่าวคือดอกไม้สดเป็นเลขคู่ ดอกไม้เทียมและดอกไม้แห้งจะใช้เฉพาะในการเคารพศพและวางไว้หน้าหลุมศพเท่านั้น ส่วนการให้ดอกไม้แก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นจะต้องเป็นดอกไม้สดที่ตัดแต่งเรียบร้อยจำนวนที่เป็นเลขคี่ เช่น 1 หรือ 3 หรือ 5 หรือ 7 ดอกเป็นต้น สำหรับโอกาสที่นิยมให้ดอกไม้นั้นมีดังนี้

- หนุ่มให้สาวตั้งแต่เริ่มการเกี้ยวพาจนกระทั่งแต่งงาน

- ไปเยือนบ้านที่เจ้าบ้านเป็นสตรี หรือให้ภรรยาเจ้าบ้านหรือมารดาเจ้าบ้าน

- ให้สตรีในเทศกาลเช่นวันที่ 8 มีนาคม (วันสตรีสากล)

- ให้สตรีในวันเกิด

- ให้สตรีที่นับถือและไม่ได้พบกันมานาน

- ให้บุรุษและสตรีในโอกาสอายุครบ 50 60 70 และ 75 ปี

- บุรุษให้สตรีในโอกาสได้รับการคัดเลือกหรือเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งที่สูงกว่าเดิม

- ในโอกาสที่สอบวิทยานิพนธ์ผ่านหรือสำเร็จการศึกษา(ทั้งในระดับปริญญาโทและ

ปริญญาเอก)

งานแต่งงาน

เนื่องจากชาวรัสเซียส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอพาร์ตเมนท์จึงนิยมจัดงานแต่งงานในร้านอาหารเพราะสามารถรองรับแขกได้มากกว่า ในช่วงเช้าของวันแต่งงานคู่บ่าวสาวจะไปจดทะเบียนสมรสที่สำนักงานทะเบียนสมรส(ซึ่งคู่สมรสจะต้องไปจองคิวเอาไว้ก่อนและที่สำคัญหน่วยงานนี้จะเป็นผู้กำหนดวันแต่งงาน)

หลังจากพิธีในสำนักงานทะเบียนคู่บ่าวสาวจะไปตระเวนถ่ายรูปตามสถานที่สำคัญและอนุสรณ์สถานต่างๆ โดยนิยมเช่ารถลีมูซีนคันยาวที่ตกแต่งสวยหรู มีเพื่อนเจ้าบ่าวและเพื่อนเจ้าสาวติดตามโดยตลอด

คู่สมรสใหม่และเหล่าเพื่อนๆ จะตระเวนถ่ายรูปจนกระทั่งถึงตอนบ่ายจึงไปฉลองงานแต่งงานที่ร้านอาหาร งานเลี้ยงจะเริ่มต้นด้วยการอวยพรของแขกอาวุโสหรือพ่อแม่ของคู่บ่าวสาว จากนั้นแขกอื่นๆ ที่มาในงานก็สามารถทยอยอวยพรกันได้ตลอดงาน

หลังคำอวยพรทุกครั้งแขกต้องพูดคำว่า “โก๊รกา” «Горько!» (แปลว่าขม) จากนั้นคู่บ่าวสาวจะต้องจูบกันเพื่อแสดงให้แขกเห็นว่า “หวานชื่น” (ไม่ขม) ในตอนท้ายของงานเลี้ยงคู่บ่าวสาวจะต้องขอบคุณแขกซึ่งก็เป็นการแสดงว่างานเลี้ยงนั้นสิ้นสุดลงแล้ว

เทศกาลต่างๆ

1. ปีใหม่ (โนวึยโกด) (Новый год) (31.12-01.01)

เป็นเทศกาลที่ชาวรัสเซียชื่นชอบที่สุด โดยจะมีการเลี้ยงฉลองกันในครอบครัว ส่วนหนุ่มสาวจะจัดงานเลี้ยงกันในหมู่เพื่อนๆ ช่วงส่งท้ายปีเก่าชาวรัสเซียจะไม่ดื่มแชมเปญ แต่จะดื่มหลังเที่ยงคืนแล้วโดยอวยพรกับทุกคนว่า “เซอะ โนวึมโก๊ดัม” (สวัสดีปีใหม่) “С Новым годом!” และก็กล่าวตอบว่า “เซอะ โนวึมโก๊ดัม” เช่นกัน ในการกล่าวคำอวยพร “เซอะ โนวึมโก๊ดัม” สามารถกล่าวกับทุกคนถึงแม้จะไม่รู้จักกัน ตอนก่อนปีใหม่ชาวรัสเซียนิยมส่งบัตรอวยพรไปอวยพรคนที่รู้จัก และหลังจากเข้าสู่ปีใหม่แล้วก็นิยมโทรศัพท์ไปอวยพรอีกครั้งหนึ่ง ส่วนในช่วงปีใหม่ชาวรัสเซีย

นิยมให้ของขวัญแก่คนรู้จักและเพื่อนร่วมงาน โดยของขวัญมักจะเป็นของเล็กๆ น้อยๆ น่ารัก และสามารถให้ก่อนหรือหลังปีใหม่ก็ได้ แต่ถ้าจัดงานและต้องการให้แก่ผู้ที่มาร่วมงานจะต้องให้หลังเที่ยงคืนแล้ว

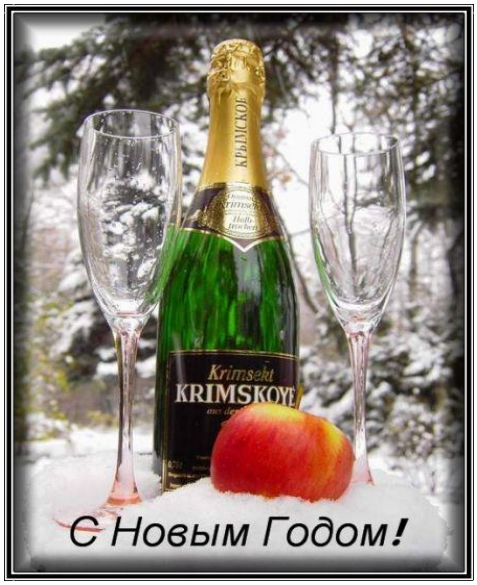

2. วันคริสต์มาสของออร์โธดอกซ์ (Рождество Христово) (07.01) เป็นวันที่ในรัสเซียไม่นิยมเฉลิมฉลองมากนัก จะฉลองกันในหมู่ผู้เคร่งครัดในศาสนาเท่านั้น

3. วันปีใหม่ตามปฏิทินเก่า (Старый Новый год) (13-14.01) เป็นวันที่ฉลองกันเฉพาะชาวรัสเซีย หลังจากในปี ค.ศ. 1918 รัสเซียได้เปลี่ยนปฏิทินจากแบบกรีโกรีมาเป็นแบบจูเลียน ซึ่งปีใหม่ตามปฏิทินเก่าอยู่หลังจากปีใหม่ปัจจุบัน 13 วัน โดยทั่วไปจะไม่มีการเฉลิมฉลองใดๆ เว้นเสียแต่ว่าจะหาโอกาสดื่มกินกันเท่านั้น

4. วันปกป้องปิตุภูมิ (День защита отечества) (23.02.1918) เป็นวันที่กองทัพแดงได้รับชัยชนะครั้งใหญ่ จึงมีการเฉลิมฉลองกันในหมู่ทหาร แต่ต่อมากลายเป็นวันของผู้ชายรัสเซียทุกคน (วันสุภาพบุรุษ)

5. วันมาสเลนิตสะ (Масленица) (28.02-01.03)เป็นวันสิ้นสุดฤดูหนาวเริ่มต้นฤดูใบไม้ผลิโดยทั่วไปจะไม่มีการเฉลิมฉลอง ในยุคโบราณจัดได้ว่าเป็นเทศกาลแพนเค้ก

6. วันสตรีสากล (Международный женский день) (08.03) ในสมัยสหภาพโซเวียตมีการจัดงานโดยรัฐบาลเพื่อยกย่องบทบาทของสตรี แต่ในปัจจุบันไม่มีการจัดงานใดๆ ถึงกระนั้นก็ตามการมอบดอกไม้ให้สตรีที่รักหรือนับถือยังเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติสำหรับบุรุษ

7. วันอีสเตอร์ (Пасха) (30.04-01.05) เป็นวันทางศาสนาที่มีการเฉลิมฉลองกันในหมู่ผู้เคร่งครัดในศาสนาเท่านั้น

8. งานเทศกาลฤดูใบไม้ผลิและแรงงาน (Праздник Весны и Труда) (01.05) เป็นการเฉลิมฉลองของผู้ใช้แรงงาน ลักษณะของงานจะมีการเดินขบวนของผู้ใช้แรงงานเพื่อเรียกร้องสิทธิประโยชน์ต่างๆ

9. วันแห่งชัยชนะ (День Победы) (09.05)เป็นเทศกาลที่มีการเฉลิมฉลองทั่วรัสเซียในโอกาสที่กองทัพสหภาพโซเวียตได้รับชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่สอง

10. วันรัสเซีย (วันชาติ) (День России) (12.06) เป็นวันที่รัสเซียประกาศอิสรภาพจากสหภาพโซเวียต จะมีการเฉลิมฉลองเฉพาะหน่วยงานรัฐ ประชาชนถือว่าเป็นวันหยุดพักผ่อน

11. วันประชาสามัคคี (День народного единства) (04.11) เป็นวันที่เลื่อนมาจากวันมหาปฏิวัติในสมัยโซเวียต จากวันที่ 7 พฤศจิกายนมาเป็นวันที่ 4 โดยตั้งชื่อใหม่เป็น “วันประชาสามัคคี” ชาวรัสเซียถือเป็นวันหยุดพักผ่อนธรรมดา

12. วันรัฐธรรมนูญ (День Конституции РФ) (12.12) เป็นวันที่ชาวรัสเซียลงประชามติรับรองรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยฉบับแรก มีการเฉลิมฉลองเฉพาะหน่วยงานรัฐ

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียในรอบ 3 ทศวรรษ (ค.ศ.1981-2010)

Thai-Russian Trade Relations in 3 Decades (1981-2010)

วัชระ โกศัลวิตร

Vachara Gosonvich

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มุ่งเน้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียย้อนหลังไป 30 ปี ในช่วง ปี ค.ศ.1981-2010 โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงๆ ละ 10 ปี คือ ช่วง ค.ศ.1981-1990 ช่วง ปี ค.ศ.1991-2000 และช่วง ปี ค.ศ.2001-2010 สำหรับความสัมพันธ์ทางการค้าในช่วงแรก (ค.ศ.1981-1990) ซึ่งยังอยู่ภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตนั้น การค้าระหว่างไทยกับรัสเซียยังอยู่ในขอบเขตที่จำกัด เนื่องจากโซเวียตยังไม่มีสินค้าส่งออกที่สำคัญและมีปริมาณจำกัดในการสั่งซื้อ สินค้าส่วนใหญ่ที่โซเวียตสั่งซื้อจากไทย ได้แก่ สินค้าประเภทพืชผลทางการเกษตรที่ขาดแคลน ส่วนสินค้าส่งออกสำคัญ เช่น ปุ๋ยเคมี น้ำมัน ถ่านหิน โลหะ แร่ธาตุ ฯลฯ ก็ยังมีปริมาณไม่มากเพราะต้องส่งไปช่วยเหลือประเทศร่วมค่ายสังคมนิยมมากกว่า นอกจากนั้นมีอุปสรรคด้านระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่ภาครัฐเข้าควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด โดยฝ่ายไทยต้องติดต่อกับเฉพาะสำนักงานผู้แทนการค้าโซเวียตประจำประเทศไทย ซึ่งมีเจ้าหน้าที่บริหารงานแบบระบบราชการ จึงทำให้ขาดความคล่องตัว

ระยะที่สองของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย (ค.ศ.1991-2000) เป็นช่วงที่ระบบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตล่มสลาย และพัฒนาไปสู่ระบบเศรษฐกิจการค้าแบบเปิดเสรีมากขึ้น ดังนั้น การปรับกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจจากการรวมศูนย์ไปเป็นการกระจายอำนาจไปสู่วิสาหกิจของรัฐให้สามารถร่วมทุนกับเอกชน และรับผิดชอบการบริหารรายรับ-รายจ่ายและผลกำไร-ขาดทุนของตนเองได้มากขึ้น จึงส่งผลกระทบมายังสำนักงานผู้แทนการค้าโซเวียตหรือรัสเซียประจำประเทศไทยให้ลดบทบาทลงด้วย ผู้ที่เข้ามามีบทบาทแทนที่จึงเป็นธุรกิจเอกชนแบบพ่อค้ารายย่อยเข้ามาซื้อสินค้าประเภทเสื้อผ้าบุรุษ สตรีและเด็ก และพัฒนาไปสู่ธุรกิจเฟอร์นิเจอร์และธุรกิจอาหารจนมีฐานะร่ำรวยขึ้น

ระยะที่สามของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย (ค.ศ.2001-2010) เป็นช่วงที่เศรษฐกิจรัสเซียพัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยมมากขึ้น นอกจากรายได้หลักจากการส่งออกสินค้าประเภทพลังงานทั้งก๊าซและน้ำมันแล้ว ยังมีนายทุนจากภายนอกประเทศสนใจเข้าไปร่วมลงทุนกับนักธุรกิจรัสเซียมากขึ้น การที่เศรษฐกิจรัสเซียโดยรวมเฟื่องฟูขึ้นได้ส่งผลให้สินค้าจากไทยประเภทอาหาร ยานยนต์และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์สามารถส่งไปขายยังรัสเซียได้เป็น

จำนวนมาก นอกจากนั้น รัฐบาลไทยกับรัสเซียยังได้ทำความตกลงร่วมกันทางการค้าแบบทวิภาคีในรูปพิธีสาร (Protocol) ต่างๆ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจการค้าการลงทุนตามมา

อย่างไรก็ดีในปัจจุบันรัสเซียยังจำเป็นต้องมีการปรับปรุงพัฒนาระบบการเงินการธนาคาร การค้าการลงทุน และการจัดทำระบบบัญชีให้มีความเป็นสากลมากขึ้นเพื่อจูงใจนักธุรกิจต่างชาติ โดยเฉพาะการที่รัสเซียยังไม่ได้เข้าเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (WTO) ก็ยังเป็นอุปสรรคสำคัญของการเปิดเสรีทางการค้าสู่สากล ซึ่งรวมถึงการเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับรัสเซียด้วย

คำสำคัญ: การค้าไทย-โซเวียตยุคคอมมิวนิสต์, การค้าไทย-รัสเซียยุคเสรีนิยม, ความร่วมมือทางการค้าแบบทวิภาคีไทย-รัสเซีย

AN ABSTRACT

This article focuses on Thai-Russian trade relations during the past 30 years, namely from 1981 to 2010. This 30-year span is divided into three 10-year periods: 1981-1990, 1991-2000, and 2001-2010.

During the first period (1981-1990), when the communist regime of the Soviet Union still existed, Thai-Russian trade was limited, because the Soviet Union did not have important export products and its imports from Thailand were still small in volume. Soviet imports from Thailand consisted of the agricultural products that were not available in the Soviet Union, while its important exports included chemical fertilizers, oil, coals, metals, minerals, etc. Soviet exports to Thailand remained small in quantity, mainly because goods from the Soviet Union most went to the countries in the socialist bloc. Moreover, the Soviet socialist system characterized by strict state control was also a major hurdle to Thai-Soviet trade. The Thai side had to deal only with the Soviet trade representative in Thailand, whose office was under a bureaucratic system that lacked flexibility in trade and business deals.

The second period in Thai-Russian trade relations (1991-2000) came after the disintegration of the communist system of the Soviet Union. During this period the Russian economy was heading towards growing liberalization: the centralized system was gradually transformed into a decentralized one in which state enterprises were enabled to engage in joint ventures with the private sector and endowed with greater responsibility for the cost-benefit and profit-loss results of their activities. This had an important effect in reducing the role of the Russian trade representative in Thailand: the role of this office was increasingly taken over by private businesses including small traders who came over here to order products such as garments for men, women and children. The range of their activities later expanded to include furniture and food businesses resulting in accumulation of considerable wealth among them.

The third period of Thai-Russian trade relations (2001-2010) has coincided with the further development of the Russian economy into a capitalist system. Apart from the main incomes from the export of energy products (oil and gas), the country has benefited from a growing number of foreign investors interested in engaging in joint ventures with Russian businessmen. The economic growth of Russia has opened the way for large volumes of Thai products such as foods, vehicles, and electronic goods to enter the Russian market. In addition, the Thai and Russian

governments have reached bilateral trade agreements in the form of numerous protocols that are favourable to trade and investment between the two countries.

However, Russia still has to improve and further develop its financial, banking, trade, investment, as well as accounting systems, such that they are up to international standards and capable of attracting a larger number of foreign businesses. In particular, Russia has not yet become a member of the World Trade Organization (WTO) and this has been an obstacle to the country becoming more liberalized as well as to the expansion of economic relations between Thailand Russia.

Key words: Thai-Russian trade during the communist period, Thai-Russian trade during the liberal period, bilateral trade cooperation between Thailand and Russia

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียในรอบ 3 ทศวรรษ (ค.ศ. 1981-2010)

วัชระ โกศัลวิตร*

เมื่อกล่าวถึงการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียนั้น หากศึกษาย้อนหลังไปสัก 30 ปีที่ก็พอจะเรียบเรียงความเป็นมาทางการค้าของทั้งสองประเทศได้เป็นช่วง ๆ ประมาณช่วงละ 10 ปี โดยแต่ละช่วงนั้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เกิดขึ้นและดำเนินไปบนพื้นฐานของเศรษฐกิจและระบบการเมืองการปกครองของรัสเซียเป็นหลัก โดยเฉพาะระบบการเมืองของรัสเซียได้เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบการค้า การลงทุนระหว่างทั้งสองประเทศ ทั้งนี้ในระยะทั้ง 3 ช่วงนี้ ระบบการเมืองการปกครองของรัสเซียหรือสหภาพโซเวียตเดิมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง และส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศอย่างเห็นได้ชัด สภาพการณ์ดังกล่าวแตกต่างจากประเทศไทยที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจตั้งอยู่บนพื้นฐานการปกครองระบบเสรีประชาธิปไตยตลอด 30 ปี ที่ผ่านมา โดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักการที่สำคัญใดๆ อย่างไรก็ดี รูปแบบการค้าของไทยกับรัสเซียก็ได้ปรับตัวเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงจากทางสหพันธรัฐรัสเซียหรือสหภาพโซเวียตเดิมได้ดีโดยตลอด

เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียจากอดีตถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจน และสามารถคาดการณ์อนาคตความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ที่จะนำเสนอกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ได้เกิดขึ้นในรูปแบบอนุกรมของกิจกรรมทางเศรษฐกิจย้อนหลังไป 30 ปี โดยแบ่งเป็นช่วงเวลาของการดำเนินความสัมพันธ์ดังกล่าว 3 ช่วงคือ (1) ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียช่วงปี ค.ศ.1981 – 1990 (2) ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียช่วงปี ค.ศ.1991–2000 และ (3) ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียช่วงปี ค.ศ.2001-2010

1. ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียช่วงปี ค.ศ.1981-1990

ระยะนี้เป็นช่วงเวลาที่ประเทศรัสเซียยังมีสถานะเป็น 1 ใน 15 รัฐของประเทศสหภาพโซเวียตซึ่งนับเป็นยุคปลายของการปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจถูกควบคุมโดยรัฐ และกำหนดทิศทางเป้าหมาย

---

* ผู้จัดการทั่วไป บริษัท อิมแพ็ค กูร์เมต์ จำกัด กรรมการบริหารสภาธุรกิจไทย-รัสเซีย กรรมการเครือข่ายศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ สถาบันการเกษตรแห่งรัฐยูเครน

ของงานจากส่วนกลาง การที่ผู้ปฏิบัติงานทางเศรษฐกิจถือเป็นพนักงานของรัฐทั้งสิ้น ทำให้ทั้งแนวความคิด วิธีการทำงานและความรับผิดชอบ ยึดถือระบบของรัฐเป็นสำคัญ โดยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีอำนาจตามรูปแบบในการตัดสินใจโดยลำดับการสั่งงานแบบบนลงล่าง ดังจะเห็นได้จากความถี่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดในสำนักงานผู้แทนการค้าโซเวียตในกรุงเทพฯ ซึ่งในขณะนั้นเคยมีสำนักงานตั้งอยู่ในซอยสุขุมวิท 31

ในช่วงเวลานี้ หากผู้ใดประสงค์จะค้าขายกับสหภาพโซเวียตก็ต้องติดต่อกับทางสำนักงานผู้แทนการค้าโซเวียตประจำประเทศไทย ซึ่งสินค้าหลายประเภท นับตั้งแต่สินค้าเกษตร เคมีอุตสาหกรรม เครื่องจักร ฯลฯ ได้มีหน่วยงานหลักๆ ของโซเวียตที่รับผิดชอบการค้าการส่งออก-นำเข้า ในแต่ละหมวดสินค้าได้ส่งคนของหน่วยงานตัวเองมาประจำที่สำนักงานดังกล่าว เพื่อจะดูแลสินค้าของหน่วยงานตัวเองในตลาดประเทศไทย พร้อมกันนี้ก็ได้มีเจ้าหน้าที่ส่วนกลาง เช่นผู้ช่วยทูตฝ่ายการพาณิชย์ และเจ้าหน้าที่ธุรการอื่นๆ เป็นบริการส่วนกลาง และทำหน้าที่อำนวยความสะดวกให้ตัวแทนจากหน่วยงานอื่นๆ ที่ส่งมาปฏิบัติหน้าที่ในประเทศไทย โดยสำนักงานจะเป็นผู้จัดการที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งเงินเดือนด้วย ซึ่งอัตราค่าใช้จ่ายก็ถูกกำหนดโดยรัฐเป็นมาตรฐานเดียวกัน กระทั่งทำให้รายได้ของบุคลากรที่มาทำงานมีข้อจำกัด

ความสัมพันธ์ทางการค้ากับโซเวียตในยุคนั้น ผู้ประกอบการไทยก็ต้องเข้าไปติดต่อผู้แทนของแต่ละหน่วยงาน เช่น หากต้องการขายสินค้าเกษตร ก็ต้องติดต่อหน่วยงานที่ทำหน้าที่ซื้อขายสินค้าหมวดนี้แต่ผู้เดียว และมีอำนาจการตัดสินใจในการสั่งซื้อสินค้านั้นๆ ที่ตัวเองรับผิดชอบอยู่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในยุคนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับตัวแทนที่มาประจำประเทศไทยแต่ละหน่วยงานก็จะผลัดกันมาเป็นช่วงๆ โดยแต่ละช่วงเวลานานประมาณ 2-4 ปี จากนั้นก็จะมีคนใหม่มาแทนเหมือนระบบราชการทั่วๆไปของประเทศไทย

สภาพการค้าต่างประเทศของสหภาพโซเวียตในยุคนี้ไม่มีกิจกรรมอะไรที่โดยเด่นมาก เพราะโซเวียตยังไม่มีสินค้าส่งออกที่สำคัญและมีปริมาณจำกัดในการสั่งซื้อ ส่วนใหญ่จะเป็นการสั่งซื้อสินค้าพืชผลการเกษตร เพื่อไปตอบสนองความต้องการอาหารของประชากร เนื่องจากผลผลิตของโซเวียตเองยังไม่เพียงพอ ส่วนสินค้าส่งออกที่สำคัญซึ่งประกอบด้วยปุ๋ยเคมี น้ำมัน ถ่านหิน โลหะ แร่ธาตุ ฯลฯ ก็ยังมีไม่มากในขณะนั้น เพราะโซเวียตต้องใช้ทรัพยากรเหล่านี้ไปช่วยเหลือประเทศในค่ายสังคมนิยมของตนเองมากกว่าที่จะนำมาค้าขายในตลาดเสรี

ภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่สหภาพโซเวียตในยุคนั้นสามารถจินตนาการในเชิงเปรียบเทียบได้กับข้าราชการไทยยุคเก่าๆ ที่รอคำสั่งจากส่วนกลางและไม่กล้าที่จะใช้ความคิดสร้างสรรค์ไปแก้ไขระบบ พนักงานของรัฐที่ถูกส่งมาประจำต่างประเทศในขณะนั้นนับได้ว่ามีความเป็นอยู่ที่สุขสบายมากเมื่อเทียบกับมาตรฐานความเป็นอยู่ในประเทศ

ตนเอง ซึ่งในขณะนั้นยังปิดประเทศอยู่และเปิดรับสินค้าจากโลกทุนนิยมน้อยมาก โดยรัฐจะเน้นอุตสาหกรรมหนักที่เป็นโครงสร้างหลักของประเทศ มากกว่าอุตสาหกรรมเบาที่ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค ด้วยการเน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ อย่างไรก็ดีการที่ยุคนี้เป็นยุคสงครามเย็นที่มีการแข่งขันกันทางอาวุธและเน้นความได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ รัฐบาลโซเวียตจึงไม่ได้ทุ่มเททรัพยากรของประเทศไปสนับสนุนการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคของประชากรมากนัก และเหตุนี้เองที่ทำให้เมื่อโซเวียตหรือรัสเซียเริ่มเปิดประเทศสินค้ายอดนิยมอันดับต้นๆ จึงเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก เช่น เครื่องนุ่งห่มและอาหาร เป็นต้น

สรุปแล้ว กิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศทั้งสองในช่วงนี้นับว่ามีไม่มากนักดังที่กล่าวมาแล้ว แต่จุดเด่นจะอยู่ที่การรวมศูนย์ของงานโดยหน่วยงานต่างๆ ในสำนักงานผู้แทนการค้าเป็นผู้รับผิดชอบความสัมพันธ์ทางการค้าของโซเวียตกับไทยเกือบทั้งหมดแต่ผู้เดียว

2. ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียช่วงปี ค.ศ. 1991 – 2000

ระยะนี้เป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยเริ่มตั้งแต่การปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมจนถึงการสิ้นสุดของสหภาพโซเวียตและรัฐต่างๆ ได้แตกตัวเป็นประเทศต่างๆ 15 ประเทศ อย่างไรก็ดี ถึงแม้ประเทศรัสเซียซึ่งเป็น 1 ใน 15 ประเทศอดีตสหภาพโซเวียตจะมีขนาดเล็กลงกว่าอดีตสหภาพโซเวียตเดิม แต่ก็ส่งผลให้มีความคล่องตัวมากขึ้น เพราะไม่มีภาระต้องให้การสนับสนุนทางเศรษฐกิจกับประเทศหรือรัฐใดอีกต่อไป ในระยะนี้ถึงแม้ว่าเป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงก็ตาม แต่การค้าระหว่างไทยกับรัสเซียก็ยังดำเนินไปโดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิมเล็กน้อย เริ่มจากนโยบายทางการเมืองของรัสเซียในเรื่องการรับผิดชอบทางด้านบัญชีของหน่วยงานแต่ละหน่วยงานให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้โดยลดการพึ่งพางบประมาณจากส่วนกลาง จุดประสงค์สำคัญก็เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและตัดทอนค่าใช้จ่ายของรัฐ รวมทั้งยกเลิกหรือยุบหน่วยงานที่ไม่จำเป็น ไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้และเป็นภาระแก่รัฐ

ดังนั้นเมื่อย้อนมาดูที่สำนักงานผู้แทนการค้าโซเวียตหรือรัสเซียในกรุงเทพฯ ก็เริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานมากขึ้น โดยจากเดิมที่เป็นการรวมศูนย์เหมือนยุคแรกดังที่กล่าวมาแล้วไปเป็นการกระจายอำนาจมากขึ้น ทั้งนี้แต่ละหน่วยงานจะมีความเป็นอิสระและความคล่องตัวมากขึ้น และหลายๆ หน่วยงานได้เริ่มการทำธุรกิจโดยแยกจากส่วนกลางไปบริหารรายรับ-รายจ่ายของตัวเอง เช่น เกิดรูปแบบการร่วมทุนกับบริษัทท้องถิ่นและย้ายผู้แทนการค้าของตนออกจากสำนักงานการค้าไปอยู่กับบริษัทร่วมค้า ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องของการจัดจำหน่ายวัตถุดิบหรือทรัพยากรที่มีค่าของรัสเซียที่อยู่ในภูมิภาคเอเชีย ข้อดีของรูปแบบธุรกิจใหม่สำหรับรัสเซียก็คือความคล่องตัวใน

การบริหารรายรับ-รายจ่ายของหน่วยงานที่สามารถทำกำไรได้ เพราะอัตราค่าตอบแทนไม่ได้ไปขึ้นกับบัญชีส่วนกลางต่อไป แต่ขึ้นกับบริษัทร่วมทุนจะจัดจ่ายเอง

อย่างไรก็ดี การที่หน่วยงานของภาครัฐเดิมในช่วงตอนปลายของโซเวียตและตอนต้นของรัสเซียนั้น พยายามที่จะแยกตัวออกจากระเบียบข้อบังคับเก่าๆ โดยเฉพาะหน่วยงานที่ครอบครองสิทธิการจัดจำหน่ายทรัพยากรที่มีค่าของประเทศ ซึ่งสามารถทำกำไรได้จากธุรกิจของตัวเอง จากจุดนี้ทำให้บุคลากรของโซเวียต หรือรัสเซียใหม่เริ่มมีพัฒนาการที่ทันสมัยและเป็นมืออาชีพยิ่งขึ้น นั่นคือสามารถสลัดทิ้งคราบพนักงานของรัฐที่เอาแต่ทำงานตามที่ส่วนกลางสั่ง และหันมารับผิดชอบงานให้ได้ตามเป้าหมายมากขึ้น และสิ่งที่ตามมาคือผลกำไรและค่าตอบแทนที่เพิ่มมากขึ้น รูปแบบการร่วมทุนของรัสเซียเหล่านี้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายเพื่อรองรับนโยบายใหม่ๆ ที่ออกมา ส่วนหน่วยงานที่ขาดสภาพคล่องและหากำไรไม่ได้ก็จะต้องสลายตัวไปในที่สุด

ปรากฏการณ์หนึ่งที่เห็นได้ชัดคือขนาดและงบประมาณของสำนักงานผู้แทนการค้าโซเวียตหรือรัสเซียประจำประเทศไทยนั้นเริ่มลดลงเรื่อยๆ อันมีสาเหตุเนื่องมาจากการที่พนักงานพากันโยกย้ายไปอยู่ภาคเอกชนร่วมทุนกันเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันในช่วงเวลาดังกล่าว รัสเซียได้เปิดประเทศและอนุญาตให้ประชากรเดินทางออกนอกประเทศได้เสรียิ่งขึ้นและเปิดทางให้มีการค้าในตลาดล่างอย่างเสรียิ่งขึ้น ประกอบกับรัฐลดการควบคุมเพื่อบรรเทาการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคของประชากร ดังนั้นในช่วงนี้จะเห็นคนรัสเซียเข้ามาเดินซื้อของในตลาดขายส่งในประเทศไทยมากขึ้นเนื่องจากคนรัสเซียมาเมืองไทยสะดวกกว่าไปประเทศที่อื่น ทั้งนี้ในช่วงแรกๆ ส่วนใหญ่จะเลือกซื้อสินค้าเสื้อผ้าสำเร็จรูป และจากจุดเล็กๆนี้เองที่คนรัสเซียกลุ่มนี้ได้พัฒนาตัวเองขึ้นเป็นนักธุรกิจที่มีบทบาทที่สำคัญในอนาคตต่อไป

คนกลุ่มดังกล่าวไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เคยทำงานด้านค้าขายต่างประเทศมาก่อน แต่ส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่มีการศึกษาทั่วๆ ไปและเป็นคนรุ่นหนุ่มสาวที่แสวงหาโอกาสในการทำธุรกิจ ด้วยการเริ่มจากภาคการกระจายสินค้าคือซื้อมาขายไป โดยเริ่มซื้อสินค้ายอดนิยมในขณะนั้นคือเสื้อผ้า ยีนส์ เสื้อผ้าเด็ก ชุดชั้นในสตรี ฯลฯ ไปขาย ต่อมาไม่นานนักเมื่อสังคมรัสเซียเริ่มมีเสถียรสภาพหลังการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ และคนเหล่านี้มีการสะสมทุนได้ระดับหนึ่ง จึงได้หันไปสู่ธุรกิจที่ทำกำไรมากขึ้นและคู่แข่งน้อยลง เช่น ธุรกิจเฟอร์นิเจอร์ ธุรกิจอาหาร ฯลฯ คนกลุ่มใหม่ที่หันมาเป็นนักธุรกิจนี้เองที่ได้มีโอกาสเติบโตขึ้นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในยุคนี้ โดยได้ผลดีจากการค้าเสรีที่เริ่มเปิดมากขึ้น และความไม่พร้อมของระบบการจัดเก็บภาษีรัสเซียในยุคนั้น จนสามารถทำให้มีกำไรสูง นักธุรกิจใหม่เหล่านี้หลายคนเรียกว่า “พวกกองทัพมด” ที่มีความคล่องตัวในการหลบเลี่ยงภาษีและความสามารถสะสมทุนซึ่งเป็นเงินสกุลต่างประเทศได้ระดับหนึ่ง จึงมีความได้เปรียบมากในการครอบครองปัจจัยทางการผลิตที่จำเป็น เช่น ที่ดิน อาคาร โรงเรือน โกดังสินค้า เหตุผลสำคัญเป็นเพราะในขณะที่ถือเงินสกุลต่างประเทศอยู่นั้นเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ

กระทั่งค่าเงินรูเบิลของรัสเซียได้ลดค่าลงจนถึงขั้นที่รัฐบาลต้องประกาศตัดเลขสามหลักหลังทิ้งไปและสั่งพิมพ์ธนบัตรใหม่ออกมาใช้ จากนั้นเศรษฐกิจรัสเซียต้องใช้เวลากว่า 5 ปีเพื่อให้เกิดเสถียรภาพหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ ดังนั้นนักธุรกิจ “กองทัพมด” เหล่านี้จึงได้ผลประโยชน์อย่างมากในช่วงเวลานี้ ถึงแม้จำเป็นต้องจ่ายค่าคุ้มครองให้กับผู้มีอิทธิพลบ้าง ในช่วงรอยต่อของระบบเก่ากับระบบใหม่ แต่ก็ไม่เป็นภาระมากนักเมื่อเทียบกับรายรับที่เข้ามาสู่กิจการ ตรงกันข้ามกับพวกที่เคยทำงานต่างประเทศที่รับเงินเดือนเป็นสกุลเงินต่างประเทศ ที่เคยสุขสบายตลอดมา พวกนี้มักจะไม่กล้าเสี่ยงลงทุน ซึ่งผิดกับคนรุ่นใหม่ที่จะกล้าลงทุนและได้ซื้อปัจจัยการผลิตในรัสเซียไว้จนทำให้นำไปสู่การผลิตด้วยตัวเองเพื่อทดแทนการนำเข้า และเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่การเป็นทุนนิยมเต็มรูปแบบต่อไป

3. ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียช่วงปี ค.ศ. 2001–2010

หลังสหภาพโซเวียตล่มสลายรัสเซียยังคงเป็นประเทศที่ใหญ่ที่สุดในโลกแทนที่สหภาพโซเวียต อีกทั้งได้ครอบครองทรัพยากรส่วนใหญ่ทั้งทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรธรรมชาติของโซเวียตเดิมไว้ จากรากฐานของธุรกิจที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจนถึงวิธีการทำธุรกิจที่ตื่นตัวมากขึ้นในช่วงยุคที่ผ่านมา รัสเซียจึงได้ก้าวสู่ยุคปัจจุบันที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจตั้งอยู่บนฐานการเมืองระบอบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งมีการเลือกตั้งผู้นำอย่างเสรีโดยยึดตามคะแนนนิยมของประชาชนเป็นสำคัญ และได้นำระบบตลาดเสรีมาเป็นตัวกำหนดทิศทางการผลิตและการกระจายสินค้าโดยการใช้การตลาดเป็นตัวชี้นำการผลิต อย่างไรก็ดี รัฐก็ยังครอบครองทรัพยากรของประเทศส่วนใหญ่เอาไว้ และที่สำคัญก็คือได้เกิดรูปแบบการรับสัมปทานของรัฐขึ้นมาอย่างแพร่หลายในช่วงนี้ โดยจะเห็นคนรัสเซียรุ่นใหม่ที่อายุยังน้อยกลายเป็นเศรษฐีระดับโลกได้

กลุ่มคนรัสเซียที่ได้เปรียบในช่วงนี้มักจะเป็นพวกที่มีสายสัมพันธ์กับทุนนอกประเทศซึ่งสามารถนำมาลงทุนในรัสเซียได้ง่าย เช่น กลุ่มคนรัสเซียเชื้อสายยิว ที่นำเงินจากกลุ่มคนเชื้อสายเดียวกันทั้งจากสหรัฐอเมริกาและยุโรป โดยวิธีการเหล่านี้ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจของรัสเซียเพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ และเหนี่ยวนำให้ปริมาณภาษีที่รัฐจัดเก็บสูงขึ้นเช่นกัน จนกระทั่งเศรษฐกิจของรัสเซียเริ่มดีขึ้นและมีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ดี เมื่อเสริมด้วยพื้นฐานที่แน่นหนาของคุณภาพประชากร ประกอบกับโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ ที่สั่งสมมาตั้งแต่ยุคคอมมิวนิสต์ ซึ่งได้ปูพื้นฐานที่สำคัญไว้เช่นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สอดคล้องรองรับกับการพัฒนาสมัยใหม่ที่เข้ามาสู่รัสเซียในช่วงนี้ได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้จึงเกิดเห็นการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยยะสำคัญมากขึ้นในรัสเซีย การเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบวิธีการทำงานและความเป็นอยู่ที่ทันสมัยมีรสนิยมยิ่งขึ้นของคนรัสเซียดังกล่าว ประกอบกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นระดับต้นๆของโลก นับเป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีถึงความสำเร็จของรัสเซียในยุคนี้ ที่สามารถนำเอาระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีมาขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ดี การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของไทยกับรัสเซียในยุคปัจจุบันก็เริ่มมีมากขึ้น เนื่องด้วยรัสเซียมีฐานะทางการเงินที่ดีขึ้น จนทำให้การบริโภคของประชากรเพิ่มขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะสินค้าในหมวดอาหาร ยานยนต์และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิคส์ ส่วนใหญ่แล้วแม้ประเทศไทยจะส่งสินค้าไปขายในรัสเซียมากกว่าที่จะลงทุนในรัสเซีย ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนในการผลิตหรือการกระจายสินค้าแต่ก็นับว่ามีน้อยมาก ซึ่งน่าเสียดายโอกาส เพราะรัสเซียเป็นประเทศที่น่าลงทุนและได้รับความสนใจจากทั่วโลก ต่อกรณีนี้ สาเหตุอาจเกิดจากความไม่พร้อมของประเทศไทยในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเชิงรุก จึงนำไปสู่ความถดถอยและเสียโอกาสของประเทศในตลาดรัสเซีย

แม้รัสเซียในยุคปัจจุบันจะประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจจากพื้นฐานการนำทรัพยากรธรรมชาติประเภทก๊าซน้ำมัน และแร่ธาตุไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น และใช้การตลาดกำหนดแนวทางการผลิตแทนการใช้ความต้องการทางวิทยาศาสตร์เป็นตัวกำหนด แต่รูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นยังต้องอาศัยเวลาในการพัฒนาอีกสักระยะ โดยเฉพาะภาคการเงิน การธนาคาร รวมทั้งการจัดทำบัญชี เพื่อให้มีลักษณะเป็นสากลจนสามารถรองรับการเปิดประเทศได้มากขึ้น และง่ายต่อการลงทุนของต่างชาติในอนาคต นอกจากนั้น ในอนาคตรัสเซียยังต้องลดการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติลงและหันไปเน้นการใช้ทรัพยาการมนุษย์มากขึ้น พร้อมกับต้องพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ในขณะนี้การทำธุรกิจในรัสเซียระหว่างภาคเอกชนด้วยกันก็ยังไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร โดยเฉพาะด้านการชำระเงินระหว่างธุรกิจด้วยกันก็ยังใช้วิธีการโอนชำระแทนและยังไม่มีระบบเช็คมาใช้ การเข้าถึงแหล่งเงินทุนก็มีความลำบากเพราะต้องเผชิญกับอัตราดอกเบี้ยที่สูงเนื่องจากอัตราเงินเฟ้อที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม การที่รัสเซียมีสภาพคล่องทางการเงินที่ดีทำให้ธุรกิจต่างๆ เติบโตได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงนับเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในการทำธุรกิจกับรัสเซีย

การค้าของรัสเซียส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในกรุงมอสโก ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศแต่ก็มีการขยายตัวไปยังหัวเมืองต่างๆ มากขึ้นเป็นลำดับ มอสโกนั้นเป็นศูนย์กลางของประเทศ ทั้งทางด้านการค้า การเงินการธนาคาร และเป็นที่ตั้งของสำนักงานสำคัญๆ ของรัฐแทบทุกหน่วยงาน ดังนั้น การที่เกือบทุกกิจกรรมที่สำคัญจะมุ่งหน้าไปที่มอสโก จึงทำให้เมืองนี้เกิดความแออัดและค่าครองชีพสูงมาก ประกอบกับอัตราการกระจายรายได้ของรัสเซียก็เป็นไปอย่างขาดสมดุล และกระจุกตัวอยู่ในคนกลุ่มน้อยจำนวนหนึ่ง ซึ่งทำงานและอาศัยอยู่ในนครศูนย์กลางทางธุรกิจ จึงทำให้คนในเมืองหลวงมีรายได้สูงกว่าต่างจังหวัดมาก อย่างไรก็ตาม ภาครัฐก็พยายามสร้างความสมดุลด้วยการนำภาษีไปสร้างความเจริญให้ประเทศ โดยเฉพาะระบบการศึกษาที่ประสบความสำเร็จมายาวนาน กระทั่งส่งผลดีในปัจจุบันอย่างชัดเจน การที่คนรัสเซียสามารถเรียนรู้โลกสมัยใหม่ได้อย่างรวดเร็วก็เนื่องมาจากพื้นฐานการศึกษาที่ดีของคนทั้งประเทศดังกล่าว

และด้วยรากฐานแนวความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ได้ช่วยนำพาประเทศให้ก้าวหน้าไปในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้นี้ หรือที่เราอาจได้พบว่ายุคที่ 4 ที่กำลังจะมาถึงนี้มีความน่าสนใจและชวนติดตามเป็นอย่างยิ่ง

คนรัสเซียที่ประกอบกิจกรรมทางธุรกิจทั้งการผลิตและการกระจายสินค้าอยู่ปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนและมักจะส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อในต่างประเทศโดยเฉพาะในอังกฤษและอเมริกา ซึ่งต่างกำลังจะสำเร็จกลับไปเพื่อสืบสานกิจการของครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นได้บ่อยในประเทศไทย และนับได้ว่าเป็นการพัฒนาที่คล้ายกันอย่างหนึ่งของรัสเซียกับไทย แต่จะต่างกันตรงที่ว่า คนรัสเซียเกือบทั้งหมดเป็นทรัพยากรบุคคลซึ่งมีการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ดี ประกอบกับมีวินัยในการทำงานและการใช้ชีวิตประจำวัน รวมทั้งจำนวนประชากรที่มีมากทำให้รัสเซียมีโอกาสพัฒนาไปได้อีกมาก ยิ่งการนำระบบการตลาดโดยยึดหลักการให้ค่าตอบแทนตามผลงานไปใช้กันอย่างแพร่หลายจนเป็นที่นิยมยอมรับในสังคมรัสเซียด้วยแล้ว ยิ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพอย่างสูงขึ้นมากเมื่อเปรียบกับระบบเดิมๆ ในยุคก่อนหน้า

อย่างไรก็ดี แม้ในอดีตรัสเซียจะมีบทเรียนราคาแพงในการจัดการสังคมในอุดมคติตามแนวความคิดเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งได้ฉุดรั้งประสิทธิภาพการทำงานของคนให้ต่ำลงกว่าที่ควร แต่ในปัจจุบันรัสเซียก็ได้พบกับสภาพสังคมที่มีระเบียบวินัย และทรัพย์สินของประเทศส่วนใหญ่ก็ยังเป็นของรัฐอยู่ ซึ่งนับเป็นส่วนดีของระบบเดิมที่รัสเซียได้รับสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ยิ่งไปกว่านั้น จากนี้ไปเราคงไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหลักในรัสเซียอย่างเช่นยุคที่ผ่านๆ มามากนัก แต่จะเป็นการพัฒนาระบบปัจจุบันให้มีสภาพสากลมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าในเรื่องของระบบการเงิน การค้า การลงทุน ตลอดจนมาตรฐานสินค้าในด้านความปลอดภัยต่อสุขภาพ ซึ่งปัจจุบันรัสเซียยังไม่เข้มงวดมากนัก แต่ในไม่ช้ามาตรฐานสินค้าต่างๆ จะต้องเท่าเทียบกันกับยุโรปอย่างแน่นอน

สำหรับประเทศไทยเราเองก็นับว่าไม่ใช่ปัญหาใหญ่อะไร เพราะไทยส่งสินค้าออกไปยุโรปอยู่แล้ว และคุ้นเคยกับมาตรฐานที่ใช้กันอยู่ เพียงแต่การนำไปใช้กับทางรัสเซียจะต้องมีการประสานงานระหว่างประเทศทั้งสองให้เกิดความเข้าใจตรงกัน โดยที่ไทยซึ่งถือเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้ากว่ารัสเซียในเรื่องนี้มาโดยตลอด ต้องเข้าไปแนะนำเพื่อกำหนดสิ่งต่างๆ ร่วมกันกับรัสเซียต่อไป ต่อกรณีนี้ ถึงแม้ไทยจะเป็นประเทศที่เล็กกว่ารัสเซียมาก แต่ว่าเนื่องจากได้มีการพัฒนามาตรฐานสินค้าสาขาต่างๆ หลายอย่างสูงกว่ารัสเซีย โดยเฉพาะหมวดอาหารนั้นหากฝ่ายไทยรอให้เกิดข้อผิดพลาด หรือข้อขัดแย้งก่อนแล้วจึงค่อยหาทางร้องเรียนแก้ไขนั้นคงไม่ทันการณ์ เพราะจะส่งผลทำให้เสียเปรียบต่อประเทศคู่ค้ารายอื่นๆ ของรัสเซีย ทั้งนี้ปัญหาการค้าระหว่างประเทศในอดีตได้ให้บทเรียนมากพอแล้ว ด้วยเหตุนี้ฝ่ายไทยควรจะใช้บทเรียนในอดีตมาป้องกันแก้ไข ก่อนที่จะเกิดปัญหาแบบเดิมๆ ที่เคยเกิดกับประเทศคู่ค้ารายอื่นๆ ของไทยมาแล้ว

นอกเหนือจากเรื่องมาตรฐานสินค้าที่เป็นเรื่องสำคัญแล้ว เรื่องที่รัสเซียกำลังจะพัฒนาตัวเองเพื่อให้เป็นสากลคือการทำธุรกรรมการเงินระหว่างประเทศ ซึ่งปัจจุบันส่วนใหญ่แล้วรัสเซียจะอิงสกุลเงินดอลลาร์สหรัฐฯ เป็นตัวกลางหลักในการซื้อ-ขายกับต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม แต่กฎเกณฑ์หลายอย่างของรัสเซียก็ยังไม่เป็นสากลและยังต้องปรับปรุงอย่างเร่งด่วน โดยหลายประเทศ เช่น สหภาพยุโรปเองก็พยายามให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการ ด้วยการให้การศึกษาแก่บุคคลากรทางภาคการเงินการธนาคารของรัสเซียมาโดยตลอด เพื่อให้เกิดมาตรฐานเดียวกัน และให้รัสเซียปรับเปลี่ยนวิธีปฏิบัติต่างๆ ให้มีความเป็นสากลมากขึ้น โดยเฉพาะการมุ่งเน้นให้เพิ่มกิจกรรมทางธุรกิจระหว่างประเทศมากขึ้น อีกสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือการปรับปรุงคุณภาพของท่าเรือ รวมทั้งการให้บริษัทใหญ่ๆ ระดับโลกเช่น องค์กรรับรองมาตรฐานที่ใหญ่ที่สุดในโลกหรือเอสจีเอส (SGS)* เปิดกิจการตามท่าเรือต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งจะนำไปสู่มาตรฐานในการใช้ท่าเรือ การตรวจสอบคุณภาพสินค้า การชั่งน้ำหนัก และการบังคับใช้กฎเกณฑ์ทางพาณิชย์นาวีที่เป็นสากลยิ่งขึ้น

ส่วนเรื่องการเปิดเสรีในการทำธุรกิจต่างๆ ของคนต่างชาติในรัสเซียนั้นค่อนข้างลำบาก ในช่วงเวลานี้ เพราะรัสเซียเพิ่งจะเริ่มตั้งตัวได้ และยังไม่พร้อมที่จะเปิดโลกแข่งขันได้อย่างเสรี ซึ่งคงต้องใช้เวลาในการสะสมประสบการณ์และทุนอีกสักระยะ ดังนั้น กิจการที่ไปลงทุนในรัสเซียของต่างชาติจึงมักจะเป็นการลงทุนในภาคการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าเสียมากกว่า เช่นในหมวดอาหาร ยานยนต์ และรวมทั้งการค้าปลีกจากทางยุโรป เป็นต้น นอกจากนั้นอุปสรรคที่ยังมีอยู่ของรัสเซียในเรื่องกฎเกณฑ์การลงทุนที่ขาดความชัดเจน ทำให้การลงทุนของต่างชาติไม่มากเท่าที่ควร อย่างไรก็ดี รัสเซียเองเคยมีความต้องการจะเข้าไปเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) เพื่อให้การดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นสากล และง่ายในการประกอบกิจกรรมทางการค้ากับต่างประเทศ แต่เนื่องจากรัสเซียยังไม่ พร้อมที่จะรับข้อกำหนดเกี่ยวกับการเปิดเสรีในการทำธุรกิจของตนเอง โดยเฉพาะภาคการเงินการธนาคาร ดังนั้น ความหวังที่จะให้รัสเซียเข้าไปเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกในเร็ววันนั้นจึงต้องเลื่อนออกไปก่อน เมื่อไม่ได้เป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก รัสเซียจึงมีมาตรฐานการนำเข้าและส่งออกที่ต่างออกไปจากมาตรฐานที่ยอมรับกันทั่วไปในเวทีการค้าโลก และทำให้กฎเกณฑ์การค้าการลงทุนของรัสเซียมีความยุ่งยาก เนื่องจากมีรูปแบบและวิธีการที่ยากต่อการคาดเดา

ในปัจจุบันนี้ รูปแบบข้อตกลงด้านความร่วมมือระหว่างประเทศไทยกับประเทศรัสเซียได้รวมถึงความร่วมมือด้านการค้า ซึ่งได้ถูกจัดทำขึ้นในลักษณะกรอบความร่วมมือที่เรียกว่าพิธีสาร (Protocol) ว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคี โดยเนื้อหาของพิธีสารของไทยกับรัสเซียนี้จะคล้ายกันกับข้อตกลงระหว่างรัสเซียกับประเทศอื่นๆ แต่จะมีประเด็นอะไร

---

*SGS Originally founded in 1878 in Rouen as French grain shipment inspection house, the Company was registered in Geneva as Société Générale de Surveillance in 1919.

พิเศษบางประการเพื่อประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างไทยกับรัสเซีย ส่วนที่ว่าสาระของกรอบความร่วมมือนี้จะมีทิศทางและจุดมุ่งเน้นในเรื่องใดและอย่างไรนั้น เป็นเรื่องที่ผู้ที่เกี่ยวข้องในแต่ละภาคส่วนควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ หากมีเรื่องใดขาดหายไปจากกรอบความร่วมมือดังกล่าว การขอเพิ่มกิจกรรมที่ตนประสงค์จะดำเนินการลงในสาระของข้อต่างๆ นั้น เป็นสิ่งที่ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาต้องประสานงานกับกรมยุโรป กระทรวงการต่างประเทศให้ดำเนินการต่อไป ดังนั้น การพิจารณาที่กำลังดำเนินอยู่ในขณะนี้ของทั้งสองฝ่ายคือไทยและรัสเซียจึงต้องเร่งพิจารณาเนื้อหาสาระให้ครอบคลุมเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และส่งเสริมการค้าการลงทุนระหว่างทั้งสองประเทศต่อไป

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศรัสเซียยังคงเป็นความท้าทายที่ต้องติดตาม โดยเฉพาะเมื่อรัสเซียเข้าสู่ยุคสมัยที่คนรุ่นใหม่เริ่มสำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ และจะเป็นพลังสำคัญในการผลักดันการดำเนินธุรกิจรูปแบบใหม่ที่เป็นสากล ซึ่งไทยถนัดที่จะค้าขายด้วยมากกว่าปัจจุบัน และนี่ก็ถือเป็นแนวโน้มที่ดีสำหรับประเทศทั้งสอง

สินค้าส่งออกของไทยไปรัสเซียปี 2551

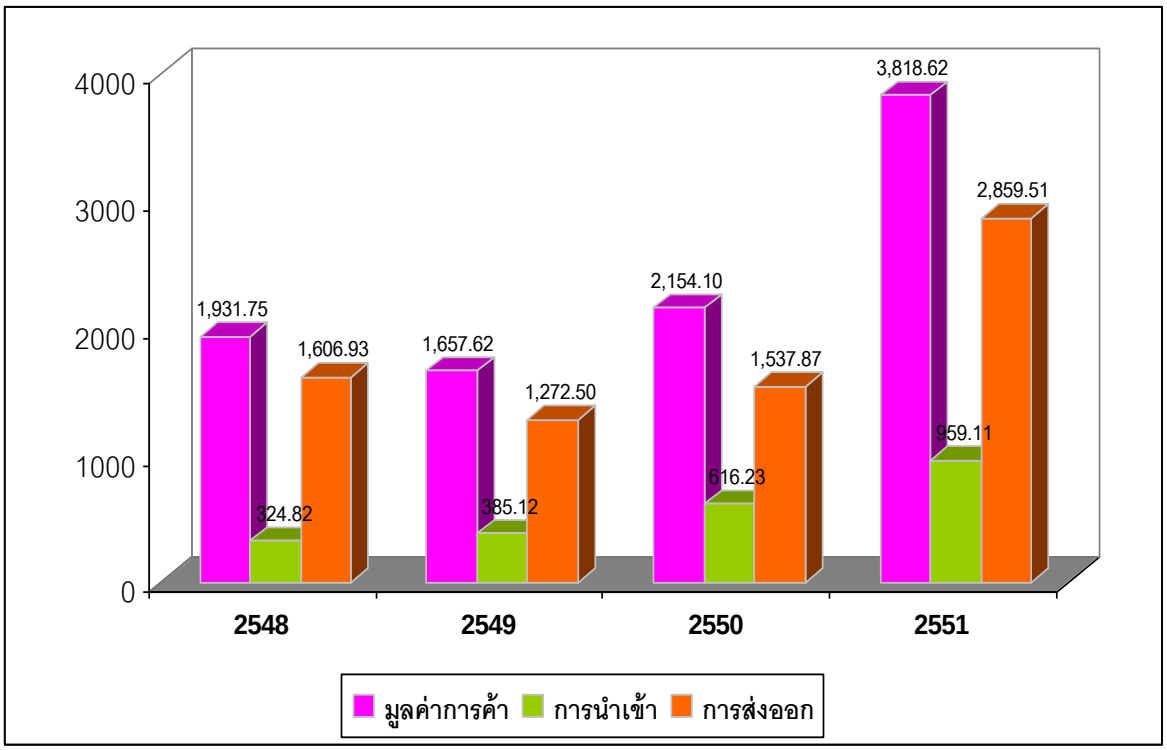

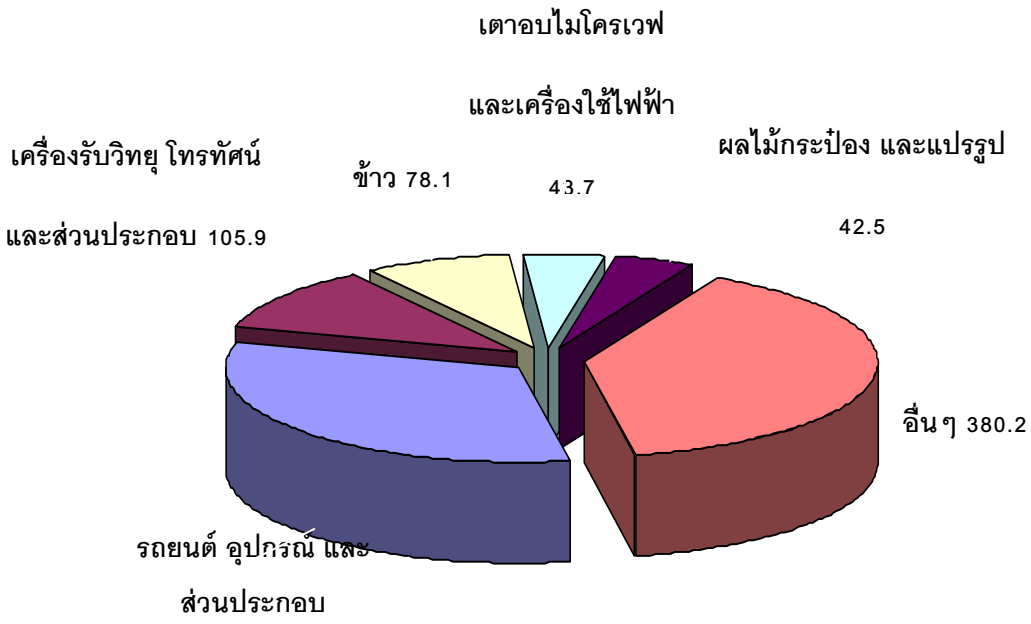
เตาอบไมโครเวฟ
และเครื่องใช้ไฟฟ้า
ผลไม้กระป๋อง และแปรรูป
เครื่องรับวิทยุ โทรทัศน์
และส่วนประกอบ 105.9
ข้าว 78.1
43.7
42.5
อื่น ๆ 380.2
รถยนต์ อุปกรณ์ และ
ส่วนประกอบ
308.8

ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับรัสเซียจากอดีตจึงปัจจุบัน

Thai-Russian Political Relations: From the Past to the Present

รมย์ ภิรมนตรี

Rom Phiramontri

นฤมิตร สอดศุข

Naruemit Sodsuk

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง “รัสเซียใหม่และลู่ทางความสัมพันธ์กับไทย” ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และเสร็จสมบูรณ์ใน ปี พ.ศ.2548 ผลการวิจัยพบว่าไทยกับรัสเซียมีความสัมพันธ์ต่อกันมายาวนานจนปัจจุบันรวมระยะเวลากว่า 100 ปี ทั้งนี้โดยมีปัจจัยทางการเมืองเป็นตัวแปรสำคัญ นับตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของสมเด็จพระจักรพรรดินิโคลาสที่ 2 แห่งรัสเซีย และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของไทย ผลประโยชน์ร่วมทางการเมืองของประเทศทั้งสองต่างส่งอิทธิพลให้หันมาสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน กล่าวคือฝ่ายไทยต้องการดึงอำนาจของรัสเซียมาถ่วงคานอิทธิพลในเอเชียอาคเนย์เช่นกันเพื่อถ่วงดุลอังกฤษซึ่งได้เข้าไปสร้างอิทธิพลในอ่าวเปอร์เซียและอัฟกานิสถาน อันเป็นดินแดนที่อยู่ติดกับจักรวรรดิรัสเซีย

ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนไปเป็นปฏิปักษ์ต่อกันระหว่างไทยกับรัสเซียอย่างเด่นชัดเกิดขึ้นในยุคสงครามเย็น เนื่องจากต่างฝ่ายต่างสังกัดอยู่ในค่ายอุดมการณ์ทางการเมืองตรงกันข้าม ระหว่างสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นหัวหน้าค่ายคอมมิวนิสต์ กับไทยที่สังกัดค่ายโลกเสรีภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ดี ต่อมาไทยกับโซเวียตได้หันมาปรับความสัมพันธ์ต่อกันในช่วงปลายสงครามเย็น หลังจากที่สหรัฐอเมริกาต้องยอมถอนตัวออกไปจากสงครามเวียดนามใน ปี พ.ศ.2518 เนื่องจากไทยเกรงอิทธิพลของสหภาพโซเวียตที่เพิ่มมากขึ้นในอินโดจีน

ความสัมพันธ์ดังกล่าวยิ่งใกล้ชิดกันมากขึ้นในยุคหลังสงครามเย็นภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลายใน ปี พ.ศ. 2534 โดยมีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ต่อเนื่องมาก่อนหน้านั้นแล้วผ่านการเยือนในหมู่ผู้นำระดับสูงของทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายราชวงศ์และฝ่ายบริหารระดับสูงของไทยกับฝ่ายบริหารระดับสูงของรัสเซีย ทั้งนี้ได้มีการทำความตกลงระดับทวิภาคีต่อกันในด้านต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการทูต ความมั่นคง เศรษฐกิจ การศึกษา พลังงาน การท่องเที่ยว ฯลฯ และยังมีแนวโน้มจะสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้นในอนาคต

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ระหว่างราชวงศ์ไทย-รัสเซีย, ความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-รัสเซีย, ยุคสงครามเย็น, ยุคหลังสงครามเย็น

AN ABSTRACT

This research paper is part of the research report on "New Russia and Prospects for Relations with Thailand" – a research project completed in 2005 with financial support of the Thailand Research Fund (TRF). The research has found that Thailand and Russia have maintained a relationship that is now more than 100 years old. Political factors dating back to the era of absolute monarchy in both countries, that is, the reign of Tsar Nicholas II of Russia and King Chulalongkorn of Siam, have shaped this relationship. During that era common political interests attracted the two countries into close relations; in particular, Siam wanted Russian power to counter-balance Britain in Southeast Asia, especially in view of the fact that Britain had expanded its influence in the Persian Gulf and Afghanistan – the region that bordered the Russian Empire.

The shift from friendship to antagonism between Thailand and Russia took place in the Cold War period. The shift was caused by different political ideologies that placed the two countries in different camps: the Soviet Union was the head of the communist camp whereas Thailand opted for the Free World led by the United States. In the later phases of the Cold War, following the withdrawal of the United States from Vietnam in 1975, Thailand had to adjust its relations with the Soviet Union given its concern about growing Soviet influence in Indochina.

The relationship became closer in the post-Cold War period following the disintegration of the Soviet Union in 1991. Even before that normal relations between the two countries had already been restored by exchanges of visit by both members of the Thai Royal Family and high-raking officials and Russian high-ranking executive leaders. These visits resulted in bilateral agreements covering various aspects of the relationship – diplomatic, security, economic, educational, energy, tourism, etc. The trend now is for even closer relations in the future.

Key words: Relations between Thai and Russian royal families, Thai-Russian diplomatic relations, Cold War period, post-Cold War period

ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับรัสเซียจากอดีตถึงปัจจุบัน

รมย์ ภิรมนตรี*

นฤมิตร สอดศุข**

จวบจนถึงปี พ.ศ.2553 ในปีนี้ ประเทศไทยกับประเทศรัสเซียมีความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันเป็นเวลา 113 ปีแล้ว การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างไทยกับรัสเซียได้เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2440 และมีการยุติความสัมพันธ์ทางการทูตไปเมื่อรัสเซียเปลี่ยนระบอบการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์เมื่อ พ.ศ.2460 หลังสงครามโลกครั้งที่สองทั้งสองประเทศได้กลับไปฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตขึ้นมาใหม่ ด้วยรัฐบาลไทยต้องการเสียงสนับสนุนจากสหภาพโซเวียตในฐานะสมาชิกถาวรคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ เพื่อสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์กรดังกล่าว โดยประเทศไทยไทยยินยอมประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2476 ตามข้อเรียกร้องของรัฐบาลสหภาพโซเวียตในปี พ.ศ. 2489 จากนั้นได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันในระดับอัครราชทูต เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2490 และมีการเลื่อนลำดับชั้นไปเป็นเอกอัครราชทูตเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2499

ถึงแม้ว่าประเทศไทยและสหภาพโซเวียตจะได้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันแล้ว แต่ความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของประเทศทั้งสองกลับไม่ราบรื่นเท่าที่ควร ทั้งนี้ก็เนื่องจากต่างฝ่ายต่างมีระบอบการปกครองแตกต่างกันและมีท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทางอุดมการณ์ จนกระทั่งเมื่อระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตล่มสลายไปในปี พ.ศ. 2534 จึงทำให้ความสัมพันธ์ต่อกันด้านการเมืองความมั่นคง การค้าการลงทุนและอื่นๆ กลับฟื้นคืนมามีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น

ด้วยสถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียที่ผ่านมามีความเกี่ยวโยงกับการเมืองของทั้งสองประเทศเป็นหลัก ดังนั้นจึงใคร่ขอนำเสนอประเด็นความสัมพันธ์ทางการเมืองเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจที่เกี่ยวกับความเป็นมาของความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศดังต่อไปนี้

---

* อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้อำนวยการหลักสูตรศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต (สหสาขาวิชานานาชาติ) รัสเซียศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียดำเนินมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่ยังเป็นราชอาณาจักรสยามและจักรวรรดิรัสเซีย โดยมีรากฐานมาจากผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือสมเด็จพระจักรพรรดิเล็กซานเดอร์ที่ 3 ทรงดำเนินกุศโลบายทางการเมืองด้วยการส่งมกุฎราชกุมารนิโคลัส อเล็กซานโดรวิช ให้เสด็จมา

เยือนดินแดนทางเอเชีย โดยได้เสด็จมาประทับประเทศสยามเมื่อเดือนมีนาคม 2434 ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายจะ

ขยายอิทธิพลเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะประเทศสยาม ซึ่งยังปลอดจากการปกครองโดยตรงทั้งจากอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อจะได้ใช้อิทธิพลในแถบนี้ไปต่อรองกับอังกฤษ ซึ่งเข้าไปสร้างอิทธิพลแถบเปอร์เซียและอัฟกานิสถาน อันเป็นดินแดนที่อยู่ติดกับจักรวรรดิรัสเซีย[1]

ด้านสยามก็เห็นประโยชน์ร่วมที่จะได้รับจากจักรวรรดิรัสเซียเช่นกัน ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้การต้อนรับเป็นอย่างดี ด้วยทรงเห็นเป็นโอกาสที่จะกระชับสัมพันธไมตรีกับรัสเซียให้มั่นคงยิ่งขึ้น และเป็นประโยชน์ที่จะใช้เป็นหลักประกันความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตยของสยาม ที่กำลังสั่นคลอนจากการขยายอิทธิพลเข้ามาแสวงหาเมืองขึ้นของฝรั่งเศสในเวียดนามปี พ.ศ.2426 และของอังกฤษในพม่าปี พ.ศ. 2429[2]

การเริ่มต้นของความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างสยามกับรัสเซียนั้น ได้ถือเอาการเสด็จประพาสรัสเซียของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่างวันที่ 3-11 กรกฎาคม 2440 เป็นหลัก ซึ่งต่อมาได้แลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตระหว่างกัน โดยไทยให้อัครราชทูตประจำกรุงปารีสคือพระยาสุริยานุวัตรเป็นอัครราชทูตประจำนครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กของรัสเซียเมื่อเดือนตุลาคม 2440 และในปี พ.ศ.2441 รัสเซียได้ส่งเคานท์ อเล็กซานเดอร์ โอลารอฟสกี้ มาเป็นกงสุลรัสเซียประจำกรุงเทพฯ ความสัมพันธ์ระหว่างราชอาณาจักรสยามกับจักรวรรดิรัสเซียได้ดำเนินมาจนถึงปี พ.ศ.2460 เมื่อรัสเซียเกิดการปฏิวัติสังคมนิยมและสถาปนาประเทศสหภาพโซเวียตขึ้น ไทยจึงได้ถอนการมีผู้แทนทางการทูตที่ดูแลรัสเซียและยุติความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันลงชั่วคราว

ต่อมาเมื่อเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองในประเทศไทยไปสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียตก็ยังไม่ดีขึ้น เพราะรัฐบาลไทยมีนโยบายต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากการออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2476 ห้ามการจัดตั้งองค์การคอมมิวนิสต์ขึ้นในประเทศไทย ยิ่งต่อมาในช่วงสมัยรัฐบาลทหารจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งนิยมลัทธิเผด็จการฟาสซิสต์ตามแบบฮิตเลอร์ของเยอรมนี ก็ยิ่งมีท่าทีต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และสหภาพโซเวียตมากยิ่งขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองสามารถกลับคืนมาสู่สภาวะปกติถึงขั้นสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกันอีกครั้งก็เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เนื่องจากรัฐบาลไทยประสงค์จะสมัครเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ และต้องการให้สหภาพโซเวียตในฐานะสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงออกเสียงสนับสนุน ดังนั้นจึงยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของรัฐบาลโซเวียตด้วยการออกพระราชบัญญัติยกเลิกกฎหมายว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2489 ซึ่งมีผลให้พรรคคอมมิวนิสต์มีสิทธิที่จะเข้ามีบทบาทในทางการเมืองไทยได้อย่างเปิดเผย[3] ต่อมารัฐบาลไทยกับสหภาพโซเวียตจึงได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันในปี พ.ศ.2490 จนต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียหลังจากนั้นก็มิได้ดำเนินไปอย่างราบรื่นอีกเช่นเดิม เนื่องจากสภาวะสงครามเย็นแห่งการเผชิญหน้ากันระหว่างโลกสังคมนิยม และโลกเสรีได้ขยายตัวจากยุโรปมายังเอเชีย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 ที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถปฏิวัติสำเร็จ และได้เกิดสงครามเกาหลีในปีต่อมารัฐบาลไทยซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายทหารก็ให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรร่วมค่ายต่อต้านประเทศที่มีอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะสหภาพโซเวียตในฐานะมีอุดมการณ์ส่งเสริมการปฏิวัติส่งออกแบบลัทธิกรรมาชีพสากลนิยม (Proletariat Internationalism) และสาธารณรัฐประชาชนจีนในฐานะมีอุดมการณ์ส่งเสริมการปฏิวัติแบบลัทธิคอมมิวนิสต์ชาตินิยม (Nationalist Communism) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสนับสนุนการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เป็นหลัก

แนวโน้มการหันไปสถาปนาความสัมพันธ์กับประเทศสังคมนิยมของไทยเกิดขึ้น หลังจากสหรัฐอเมริกาประกาศลัทธินิกสัน (Nixon Doctrine) ในปี พ.ศ.2512 และต่อมาหันไปปรับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี พ.ศ.2515 พร้อมทั้งถอนทหารออกไปจากอินโดจีน และตามมาด้วยการยุติสงครามในเวียดนามอย่างเป็นทางการจากการทำข้อตกลงสันติภาพที่กรุงปารีสในเดือนมกราคม 2516 นอกจากรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จะปรับทิศทางนโยบายต่างประเทศด้วยการหันไปสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 กรกฎาคม 2518 แล้ว[4] ฝ่ายไทยยังมีความเคลื่อนไหวหลายประการหันไปติดต่อสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตมากขึ้น โดยเฉพาะหลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายในปี พ.ศ.2534 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียตก็ใกล้ชิดกันมากขึ้นตามลำดับ ดังเห็นได้จากการแลกเปลี่ยนการเยือนของบุคลสำคัญของทั้งสองประเทศในช่วงเวลาหลังจากนั้น

การพิจารณาถึงพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียจากอดีตถึงปัจจุบันในที่นี้จะแยกกล่าวถึงเป็นส่วนๆ ดังนี้ (1) การแลกเปลี่ยนการเยือนที่สำคัญ (2) ความตกลงทวิภาคี และ (3) สรุป

1. การแลกเปลี่ยนการเยือนที่สำคัญ หลังจากสหรัฐอเมริกาถอนตัวออกไปจากเวียดนามในปี พ.ศ.2515 ขบวนการเวียดกงก็สามารถยึดประเทศเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบสังคมนิยมซึ่งปกครองโดยพรรคคอมมิวนิสต์ได้สำเร็จ จากนั้นลัทธิสังคมนิยมจึงได้แผ่ขยายไปยังประเทศกัมพูชาและลาว ซึ่งในที่สุดก็ถูกพรรคคอมมิวนิสต์ยึดครองสำเร็จในปี พ.ศ.2518 ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในอินโดจีนดังกล่าว ทำให้รัฐบาลไทยและประเทศต่างๆ ในเอเชียอาคเนย์เกิดความหวั่นไหวเป็นอย่างมาก เนื่องจากเกรงไปว่าลัทธิคอมมิวนิสต์จะแผ่ขยายอิทธิพลเข้าไปครอบงำ แม้จะรู้ดีว่าขบวนการคอมมิวนิสต์สากลมิได้มีเอกภาพอย่างแท้จริง เพราะสหภาพโซเวียตเข้าไปหนุนหลังพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามและลาว ในขณะที่พรรคคอมมิวนิสต์กัมพูชาได้รับการสนับสนุนโดยสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ตาม[5]

ด้วยเงื่อนไขสถานการณ์อันล่อแหลมและบีบคั้น ทำให้รัฐบาลไทยจึงต้องหาทางปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดในสถานการณ์ระหว่างประเทศที่ไม่อาจดำเนินนโยบายพึ่งพิงสหรัฐอเมริกาได้เหมือนก่อน การดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลไทยในขณะนั้นจึงอาศัยการใช้นโยบายทางการทูต ด้วยการหันไปผูกมิตรสนิทสนมกับประเทศมหาอำนาจในค่ายคอมมิวนิสต์ที่ทรงอิทธิพล เริ่มจากสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้เสด็จเยือนสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2517 หลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันในปี พ.ศ.2490 อันถือเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในระดับสูง และเปิดโอกาสให้รัฐบาลไทยสามารถหาช่องทางเจรจากิจการบ้านเมืองกับรัฐบาลโซเวียตได้พร้อมกัน ซึ่งประเด็นหลักก็คงไม่พ้นความกังวลใจที่เห็นการขยายอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในอินโดจีน และในปีต่อมา ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้ตัดสินใจสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ด้วยหวังว่าฝ่ายจีนจะหันมามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐบาลไทยมากกว่าการให้ความสำคัญและสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.)

การดำเนินนโยบายใช้วิธีการทางการทูตเพื่อแก้ไขปัญหาทางการเมือง การทหาร และเศรษฐกิจ ปรากฏชัดเจนอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ นั่นคือ พลเอกเกรียงศักดิ์ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้ตัดสินใจเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในต้นปี พ.ศ.2521 เพื่อแสวงหาความร่วมมือระดับรัฐบาลให้ช่วยผลักดันพรรคคอมมิวนิสต์จีนในการลดความสัมพันธ์และการสนับสนุน พคท.ลง ถัดมาในปี พ.ศ.2522 พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้เดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการ หลังจากเกิดวิกฤตการณ์เวียดนามรุกรานกัมพูชาในตอนปลายปี พ.ศ. 2521 ส่วนแรงจูงใจทางเศรษฐกิจก็เนื่องจากรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์จำเป็นต้องหาช่องทางใหม่ๆ ทางการค้า เนื่องจากในเวลาเดียวกันนั้น สหรัฐอเมริกาเตรียมการดำเนินนโยบายกีดกันทางการค้า เช่นการจำกัดโควตา และ

ตั้งกำแพงภาษีชะลอการนำเข้าจากต่างประเทศ เพื่อลดการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงินกับประเทศที่สหรัฐฯ เป็นผู้เสียเปรียบรายใหญ่ๆ แต่ทว่ามาตรการดังกล่าวกลับส่งผลกระทบต่อประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งไทยก็รวมอยู่ด้วย[i]

การที่เวียดนามตัดสินใจบุกกัมพูชาหลังจากลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือกับสหภาพโซเวียต ในเดือนพฤศจิกายน 2521 ได้ราวเดือนเศษ ย่อมเป็นหลักฐานชัดเจนว่าไทยจำเป็นต้องหาโอกาสไปเจรจาหารือกับผู้นำของสหภาพโซเวียต โดยเฉพาะในประเด็นความกังวลของไทยในปัญหาความมั่นคง เนื่องจากเกรงไปว่าเวียดนามและกลุ่มสหพันธ์อินโดจีนภายใต้การสนับสนุนของสหภาพโซเวียตจะรุกรานไทยและเอเชียอาคเนย์

ในปี พ.ศ.2530 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี ได้มีแนวนโยบายขยายความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจการเมืองกับสหภาพโซเวียตมากขึ้น มูลเหตุจูงใจด้านเศรษฐกิจของฝ่ายไทยในขณะนั้นคือ ต้องดำเนินการขยายความสัมพันธ์เพื่อช่วยแก้ปัญหาที่ประสพจากนโยบายปกป้องทางการค้าโดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งในปี พ.ศ.2528 รัฐสภาอเมริกันได้ผ่านร่างกฎหมายสิ่งทอ “เจนกินส์ บิลล์” (Jenkins Bill) ที่ส่งผลกระทบต่อไทยให้ถูกตัดโควตาส่งออกสินค้า จากที่เคยส่งออกไปยังสหรัฐฯปีละประมาณ 8 พันล้านบาทลดลงเหลือเพียงปีละ 5.3 พันล้านบาท ดังนั้น ไทยจึงต้องการขยายตลาดเพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลชำระเงิน ส่วนแรงกระตุ้นสำคัญด้านการเมืองเกิดจากการแสดงออกของสหภาพโซเวียตถึงความตั้งใจจะร่วมแก้ปัญหากัมพูชาให้ปรากฏเป็นสำคัญ ดังนั้น พลเอกเปรมจึงได้มอบหมายให้ พลอากาศเอก สิทธิ เศวตศิลา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไปเยือนสหภาพโซเวียตเป็นการล่วงหน้า โดยที่ในการเยือนครั้งนั้นได้มีการร่วมลงนามในข้อตกลงว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมด้านการค้า (Agreement on the Establishment of the Joint Thai-Soviet Commission on Trade) ต่อกัน[ii]

การแสดงท่าทีให้การสนับสนุนการแก้ไขปัญหากับกัมพูชาตามแนวทางการปรับนโยบายต่างประเทศของประธานาธิบดีกอร์บาชอฟ ถึงขั้นที่แสดงท่าทีให้การสนับสนุนการเจรจาระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหากัมพูชา โดยเฉพาะจีนกับเวียตนามและสมาคมอาเซียน (ASEAN) โดยถึงกับปวารณาตนว่าพร้อมที่จะเป็นหลักประกันว่าจะสามารถหาทางออกร่วมกันจนเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย ปัจจัยแวดล้อมเหล่านี้ ล้วนเป็นแรงจูงใจอันสำคัญให้พลเอกเปรม ติณสูลานนท์นายกรัฐมนตรี เดินทางไปเยือนสหภาพโซเวียตด้วยตนเองในเดือนพฤษภาคม 2531 ระหว่างการเยือนดังกล่าว ทั้งสองฝ่ายได้มีการลงนามในความตกลงร่วมกัน 2 ฉบับคือ ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ (Agreement on Scientific and Technical Cooperation between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics) และความตกลงเกี่ยวกับการปรึกษาหารือทวิภาคีระหว่างกระทรวงการต่างประเทศไทย และกระทรวงการต่างประเทศรัสเซีย (Agreement on Bilateral Consultations between the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Thailand and the Ministry of Foreign

Affairs of the USSR) และในปีเดียวกันนั้นนายเอ็ดดูอาร์ด เชวาร์ดนาดเซ (Eduard Shevardnadze) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหภาพโซเวียต ก็ได้เดินทางมาเยือนไทยซึ่งส่งผลให้เกิดการค้าระหว่างกันเพิ่มขึ้น

เหตุผลสำคัญเบื้องหลังการเยือนสหภาพโซเวียตของพลเอกเปรม กล่าวได้ว่าเป็นการใช้มาตรการทางการทูตเพื่อเป้าประสงค์ด้านการเมืองความมั่นคงรวมทั้งด้านเศรษฐกิจเป็นหลักเช่นกัน โดยที่ทั้งรัฐบาลไทยและสหภาพโซเวียตมีผลประโยชน์สอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ รัฐบาลสหภาพโซเวียตภายใต้การนำของประธานาธิบดีมิคฮาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ซึ่งมุ่งเน้นปรับปฏิรูปรัสเซียตามแนวนโยบายกลาสนอสต์-เปเรสทรอยกา ต้องการสร้างสันติภาพและความร่วมมือระหว่างประเทศ และต้องการหันไปแก้ไขฟื้นฟูเศรษฐกิจภายในเป็นสำคัญ ดังนั้น สหภาพโซเวียตจึงหันมาให้ความเห็นชอบกับการเรียกร้องของกลุ่มประเทศในสมาคมอาเซียน ซึ่งมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วย โดยสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหรัฐอเมริกาพร้อมพันธมิตรหนุนหลังในการกดดันให้เวียดนามถอนทหารส่วนใหญ่จากกัมพูชาสำเร็จในเดือนกันยายน 2531[iii]

ประเด็นปัญหามิได้สิ้นสุดอยู่เพียงเท่านั้น เพราะยังมีอุปสรรครอคอยอยู่อีกมาก โดยเฉพาะปัญหาที่ว่าฝ่ายใดควรขึ้นมามีอำนาจปกครองที่ชอบธรรมต่อไป ระหว่างฝ่ายรัฐบาลกัมพูชาที่เวียดนามและสหภาพโซเวียตหนุนหลังของเฮ็ง สัมริน ซึ่งครองอำนาจอยู่ หรือรัฐบาลเขมรสามฝ่าย ซึ่งเป็นพันธมิตรร่วมระหว่างกลุ่มเจ้านโรดม สีหนุ เขมรแดงของกลุ่มพอลพต และเขมรเสรีของกลุ่มซอนซาน ที่สาธารณรัฐประชาชนจีน สหรัฐอเมริกาและพันธมิตร พร้อมทั้งสมาคมอาเซียนให้การสนับสนุน และองค์การสหประชาชาติให้การรับรองว่าเป็นรัฐบาลที่ชอบธรรม ความไม่ลงตัวเหล่านี้ย่อมเป็นข้อถกเถียงที่ต้องมีการเจรจาต่อรองกันไม่เฉพาะมหาอำนาจที่เกี่ยวข้องเท่านั้น รัฐบาลไทยกับสหภาพโซเวียตโดยผ่านกระทรวงการต่างประเทศก็ต้องให้ความสำคัญกับประเด็นดังกล่าวเช่นกัน โดยเฉพาะด้วยการดำเนินการทางการทูตผ่านความตกลงเกี่ยวกับการปรึกษาหารือทวิภาคีระหว่างกระทรวงการต่างประเทศไทย และกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียตามที่ได้มีการทำความตกลงกันไว้

ขณะที่ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ การเสด็จพระราชดำเนินเยือนสหภาพโซเวียตอย่างเป็นทางการของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในเดือนพฤษภาคม 2532 ได้ส่งผลให้ความร่วมมือของทั้งสองประเทศขยายตัวมากยิ่งขึ้นในทุกด้าน และในเดือนตุลาคมปีเดียวกันนี้ นายภิญญา ช่วยปลอด รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ก็ได้นำคณะผู้แทนไทยเยือนสหภาพโซเวียตเพื่อร่วมประชุมคณะกรรมาธิการร่วมทางการค้าไทย-โซเวียต ครั้งที่ 1 จากนั้นนายอีกอร์ โรกาเชฟ (Igor Rogachev) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหภาพโซเวียตได้นำคณะเยือนไทยในเดือนธันวาคม เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการเยือนของ

นายนิโคไล รีชคอฟ (Nikolai Ryzhkov) นายกรัฐมนตรีสหภาพโซเวียต ซึ่งได้เดินทางมาเยือนไทยอย่างเป็นทางการ และถือเป็นการเยือนตอบแทนบุคคลสำคัญของไทยในเดือนกุมภาพันธ์ 2533

ในเดือนมิถุนายน 2533 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ได้เสด็จเยือนสหภาพโซเวียต ครั้งที่ 2 ซึ่งห่างจากการเสด็จเยือนครั้งแรก 17 ปี และในปีต่อมาเมื่อประเทศสหภาพโซเวียตได้ล่มสลายลง กระทั่งทำให้สถานการณ์ภายในประเทศรัสเซียทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมอยู่ในกระบวนการปรับตัวสู่ระบบและแบบแผนใหม่ ดังนั้นจึงไม่มีการแลกเปลี่ยนการเยือนที่สำคัญในช่วงเวลาดังกล่าว

การเดินทางเยือนสหภาพโซเวียตของฝ่ายราชวงศ์และรัฐบาลไทย และการเยือนตอบแทนของฝ่ายรัฐบาลโซเวียตดังกล่าวถือเป็นกิจกรรมต่อเนื่องเพื่อการสานต่อกิจกรรมสำคัญดังกล่าว และแล้วในที่สุดสมาคมอาเซียนก็สามารถผลักดันให้เขมร 4 ฝ่ายลงนามในข้อตกลงสันติภาพกรุงปารีสสำเร็จในปี พ.ศ.2534 กระทั่งต่อมาองค์การบริหารชั่วคราวของสหประชาชาติในกัมพูชา (United Nations Transitional Authority in Cambodia-UNTAC) ก็สามารถจัดการเลือกตั้งตามระบอบเสรีประชาธิปไตยได้สำเร็จในปี พ.ศ.2536 จนมีการจัดตั้งรัฐบาลแห่งกัมพูชา โดยมีนายกรัฐมนตรีร่วม 2 คน คือเจ้านโรดม รณฤทธิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 1 และนายฮุนเซนเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 2 และเกิดสันติภาพขึ้นในกัมพูชาต่อมา[8]

ต่อมา ในเดือนเมษายน 2536 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศรัสเซียอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก และในปลายปีเดียวกันนั้นนายสุรินทร์ พิศสุวรรณ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เดินทางเยือนรัสเซียอย่างเป็นทางการเพื่อร่วมลงนามความตกลงการจัดตั้งคณะกรรมาธิการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคีไทย-รัสเซีย

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย ผู้บริหารระดับสูงของรัสเซียที่เดินทางมาเยือนประเทศไทยเป็นคนแรกคือนายอเล็กซานเดอร์ ปานอฟ (Alexander Panov) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซีย จากนั้นในเดือนกรกฎาคม 2537 นายอันเดรย์ โคซือเรฟ (Andrei Kozyrev)รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซีย ได้เดินทางมาเยือนประเทศไทย และได้เข้าร่วมในการประชุมผู้นำอาเซียนที่รัสเซียเป็นประเทศคู่เจรจาอยู่ และในเดือนเมษายน 2539 นายอเล็กซานเดอร์ ปานอฟ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียได้เดินทางมาเยือนประเทศไทยอีกครั้งเพื่อสานต่องานด้านความสัมพันธ์ที่ผู้นำระดับสูงของทั้งสองประเทศได้เจรจากันไว้ ซึ่งในปีเดียวกันนั้นนายอำนวย วีรวรรณ รองนายกรัฐมนตรีได้เดินทางไปเยือนรัสเซียอย่างเป็นทางการ โดยได้เข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจและการค้า และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียด้วย

หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายในปี พ.ศ.2534 รัฐบาลของประธานาธิบดีมิคฮาอิล กอร์บาชอฟก็หมดความชอบธรรมในการบริหารประเทศเนื่องจาก 15 สาธารณรัฐที่รวมตัวกันเป็นสหภาพโซเวียตนั้นได้แยกตัวออกเป็นประเทศอิสระ ประเทศรัสเซียภายใต้การนำของนายบอริส เยลต์ซิน (Boris Yeltsin) ซึ่งเป็นผู้สืบสิทธิ์ต่อจากสหภาพโซเวียต ได้เปลี่ยนระบบการปกครองเป็นระบอบเสรีประชาธิปไตย และระบบเศรษฐกิจเป็นระบบทุนนิยมแบบการตลาด ด้วยเหตุนี้จึงพร้อมสนับสนุนและให้ความร่วมมือกับสมาคมอาเซียนในการพัฒนาสันติภาพและความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ กระทั่งในที่สุดเวียดนามก็ได้เข้าเป็นสมาชิกสมาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2538 และพม่า ลาวและกัมพูชาเข้าเป็นสมาชิกในปี พ.ศ.2540

ระหว่างวันที่ 1-4 เมษายน 2540 นายพิทักษ์ อินทรวิทยนันท์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้นำคณะผู้แทนไทยเยือนรัสเซีย เพื่อเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมาธิการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคีไทย-รัสเซีย ครั้งที่ 1 และในปีเดียวกันนี้ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ ได้นำคณะผู้แทนไทยเยือนรัสเซียเพื่อร่วมฉลองวาระครบรอบ 100 ปี ของการสถาปนาความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย ระหว่างวันที่ 9-15 กรกฎาคม 2540 โดยพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ได้เข้าพบนายกรัฐมนตรีรัสเซีย และร่วมงานที่นครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ในเดือนเดียวกันนั้นระหว่างวันที่ 31 กรกฎาคม-1 สิงหาคม นายเยฟเกนนีย์ ปรีมาคอฟ (Yevgeniy Primakov) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียคนใหม่ ได้เดินทางมาเยือนไทยอย่างเป็นทางการตามคำเชิญของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งก็ได้เป็นตัวแทนของรัฐบาลรัสเซียในการแสดงความยินดีที่ทั้งสองประเทศได้มีความสัมพันธ์ทางการทูตมายาวนานถึงหนึ่งศตวรรษ

ในการประชุมคณะกรรมาธิการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคีไทย-รัสเซีย ครั้งที่ 2 ระหว่างวันที่ 21-23 กันยายน 2542 ที่ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพ ทางฝ่ายรัสเซียได้มอบหมายให้นายกรีโกรีย์ คาราซิน (Grigory Karasin) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียในขณะนั้น เดินทางเยือนประเทศไทย เพื่อเข้าร่วมการประชุมดังกล่าว ผลของการประชุมทั้งสองฝ่ายได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยการยกเว้นการเก็บภาษีซ้อน (Agreement on Avoidance of Double Taxation between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation)

ความสัมพันธ์ระหว่างทางการไทยกับรัสเซียในด้านเศรษฐกิจดังกล่าวถือเป็นก้าวสำคัญอีกก้าวหนึ่งของความร่วมมือของสองประเทศ หลังจากที่ไทยต้องประสบปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญในสมัยรัฐบาล พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ ช่วงปี พ.ศ.2540 และได้ส่งผลกระทบถึงการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในรัสเซียด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้

ประเทศทั้งสองจึงได้หาช่องทางร่วมมือกันในมิติต่างๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันเพิ่มมากขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และอื่นๆ

ในเดือนกุมภาพันธ์ 2543 ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้เดินทางเยือนรัสเซีย ตามคำเชิญของกระทรวงการต่างประเทศรัสเซีย และในการนี้ได้ร่วมลงนามในความตกลง ว่าด้วยความร่วมมือทางวัฒนธรรมไทย-รัสเซีย ในปีเดียวกันนั้น ประเทศไทยได้เป็นเจ้าภาพในการประชุมนานาชาติระดับภูมิภาคหลายครั้ง ซึ่งก็มีคณะผู้แทนจากรัสเซียเดินทางมาเยือนและเข้าร่วมประชุมหลายคณะ เช่น ในระหว่างวันที่ 18-19 พฤษภาคม 2543 ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย–แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum-ARF) ซึ่งทางฝ่ายรัสเซียได้มอบหมายให้นายอเล็กซานเดอร์ โลซูคอฟ (Alexander Losyukov) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียเดินทางเยือนประเทศไทย เพื่อเข้าร่วมการประชุมระดับรัฐมนตรีช่วย

ในระหว่างวันที่ 23-29 กรกฎาคม 2543 นายอีกอร์ อีวานอฟ (Igor Ivanov) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียก็ได้เดินทางมาเยือนประเทศไทย เพื่อเข้าร่วมการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนครั้งที่ 33 การประชุมประเทศคู่เจรจาอาเซียนซึ่งไทยเป็นเจ้าภาพจัดขึ้น ในปลายปี พ.ศ. 2543 นายซีรเกย์ สตีปาชิน (Segey Stepashin) ประธานสภาตรวจบัญชีแห่งชาติ อดีตนายกรัฐมนตรีรัสเซีย ได้เดินทางเยือนประเทศไทยเพื่อเข้าร่วมการประชุมสมาคมตรวจเงินแผ่นดินนานาชาติ ซึ่งสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินแห่งชาติจัดขึ้นระหว่างวันที่ 9-15 ตุลาคม ในโอกาสนั้น นายสตีปาชินได้เข้าพบหารือข้อราชการกับนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี นายพิชัย รัตตกุล ประธานรัฐสภา และนายสุรินทร์ พิศสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วย

การเดินทางไปเยือนรัสเซียของบุคคลระดับนายกรัฐมนตรีของไทยเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร มูลเหตุสำคัญอยู่ที่กลยุทธ์การพัฒนาประเทศของนายกรัฐมนตรีมุ่งหมายจะขยายตลาดการค้าการลงทุนกับต่างประเทศอย่างขนานใหญ่ เพื่อที่ว่าจะสามารถสร้างรายได้มาช่วยจุนเจือและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศจากการประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ กระทั่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจจนซึมลึกอย่างยาวนานตั้งแต่ช่วงหลังปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา รวมทั้งมีเรื่องเบื้องหลังจะต้องเจรจาเกี่ยวกับการค้างชำระค่าข้าวซึ่งสหภาพโซเวียตซื้อไปในอดีตเป็นเงินจำนวน 1.4 พันล้านบาทด้วย

ในระหว่างการเตรียมการเพื่อการเดินทางไปเยือนรัสเซียอย่างเป็นทางการของ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย ได้เดินทางไปเยือนรัสเซีย ตามคำเชิญของนายอิกอร์ อิวานอฟ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย และในวันที่ 1 ตุลาคม 2545

รัฐมนตรีทั้งสองได้ร่วมลงนามในพิธีสารว่าด้วยการจัดเตรียมการร่วมชำระเอกสารจดหมายเหตุ (ทางการทูต) ที่เรือนรับรองทางการของกระทรวงการต่างประเทศสหพันธรัฐรัสเซีย ซึ่งความตกลงดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมของทั้งสองประเทศที่จะเริ่มศักราชใหม่ของความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และจริงใจต่อกัน

ต่อมาระหว่างการเยือนรัสเซียอย่างเป็นทางการของ พ.ต.ท.ดร. ทักษิณ ชินวัตร ในช่วงวันที่ 16-18 ตุลาคม 2545 ได้มีการหารือในข้อราชการกับทั้งประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูติน (Vladimir Putin) และนายกรัฐมนตรีมิคฮาอิล คาเซียนอฟ (Mikhail Kasyanov) โดยจะเน้นการส่งเสริมพัฒนาความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี สำหรับหัวข้อการหารืออื่นๆ นั้น ได้ครอบคลุมทั้งในด้านบทบาทของไทย และรัสเซียด้านการเมืองระหว่างประเทศและความสัมพันธ์ทวิภาคี ทั้งด้านเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะลู่ทางในการที่จะขยายความร่วมมือต่างๆ ดังกล่าวออกไปให้กว้างขวางและหลากหลายยิ่งขึ้น หลังการหารือเต็มคณะทั้งสองฝ่ายได้ลงนามในความตกลงระหว่างรัฐบาลและบันทึกความเข้าใจระหว่างหน่วยงานรวม 4 ฉบับ โดยนายกรัฐมนตรีทั้งสองฝ่ายเป็นสักขีพยานคือ ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ความตกลงว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน ความตกลงว่าด้วยการยกเว้นการตรวจลงตราหนังสือเดินทางทูตและราชการ และบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านเทคโนโลยีอวกาศและการประยุกต์ใช้

ในการเยือนดังกล่าว นายกรัฐมนตรีไทยได้พาคณะนายทหาร ผู้นำเหล่าทัพ นักวิทยาศาสตร์ นักเรียนและนักศึกษาของไทยติดตามไปศึกษาความก้าวหน้าด้านต่างๆของรัสเซียด้วย โดยคณะได้เยี่ยมชมสถาบันเทคโนโลยีชีวภาพเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (St.Petersburg Institute of Bioregulation and Gerontology) ซึ่งเป็นศูนย์เทคโนโลยีชีวภาพที่สำคัญในนครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ทั้งนี้นายกรัฐมนตรีไทยเห็นว่ารัสเซียมีความเชี่ยวชาญและก้าวหน้าในสาขาเหล่านี้ ซึ่งประเทศไทยควรใช้โอกาสไปรับรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง นอกเหนือจากวิทยาการและเทคโนโลยีของประเทศตะวันตกอื่นๆ ที่ไทยมีความคุ้นเคยดีอยู่แล้ว นอกจากนี้ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ยังได้ไปกล่าวสุนทรพจน์ต่อสมาชิกของ สหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการวิสาหกิจรัสเซีย (Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs) ซึ่งเป็นองค์กรที่เปรียบได้กับสภาอุตสาหกรรมของไทย โดยนายกรัฐมนตรีไทยได้เปิดโอกาสให้นักธุรกิจซึ่งเป็นสมาชิกของสหภาพดังกล่าว ได้พบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความเห็นเกี่ยวกับลู่ทางที่จะให้ภาคเอกชนของทั้งสองฝ่ายมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น

ส่วนการเยือนประเทศไทยครั้งประวัติศาสตร์ของผู้นำสูงสุดของรัสเซียนั้น ได้เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 18-23 ตุลาคม 2546 โดยนายวลาดีมีร์ ปูติน ประธานาธิบดีแห่งสหพันธรัฐรัสเซียได้เดินทางมาประชุมผู้นำประเทศสมาชิกกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างเอเชีย-แปซิฟิกหรือเอเปก (APEC) และเยือนประเทศไทยในฐานะพระราชอาคันตุกะ

ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นการเยือนประเทศไทยของผู้นำสูงสุดรัสเซียเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย ในการเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการของประธานาธิบดีปูติน ได้มีการลงนามในบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการสนับสนุนการส่งกำลังบำรุงทางทหารระหว่างกระทรวงกลาโหมไทยและรัสเซีย ส่วนในภาคเอกชนนั้นได้มีการลงนามความร่วมมือระหว่างสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยกับสหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการวิสาหกิจรัสเซีย

ในวันที่ 1 ธันวาคม 2547 หลังการประชุมผู้นำอาเซียนที่รัสเซียเป็นประเทศคู่เจรจาอยู่ซึ่งประเทศลาวเป็นเจ้าภาพ นายซีรเกย์ ลัฟรอฟ (Sergey Lavrov) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศรัสเซียได้เดินทางมาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการ ในการนี้ได้ร่วมลงนามในความตกลงระหว่างกระทรวงศึกษาธิการแห่งราชอาณาจักรไทยกับกระทรวงการศึกษาและวิทยาศาสตร์แห่งสหพันธรัฐรัสเซียว่าด้วยความร่วมมือในสาขาการศึกษา (Agreement between the Ministry of Education of the Kingdom of Thailand and the Ministry of Education and Science of the Russian Federation on the Cooperation in the Field of Education) ซึ่งฝ่ายไทยมีนายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย เป็นผู้ลงนาม นอกจากนั้น ภาคเอกชนของทั้งสองฝ่ายคือบริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด(มหาชน) หรือ ป.ต.ท. ยังได้ลงนามซื้อแก๊สเอ็นจีวีจากบริษัทวิสาหกิจแห่งรัสเซีย “ก๊าซโปรม” จำกัด (มหาชน) (Gazprom) ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวนับว่าเป็นการขยายความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของทั้งสองประเทศให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียในชั้นหลังนี้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นอันมากในแทบทุกมิติ นอกจากจะมีการเดินทางไปเยือนแลกเปลี่ยนกันในระดับผู้นำชั้นสูงแล้ว ยังมีการเจรจาปรึกษาหารือและมีการลงนามในความตกลงระหว่างรัฐบาล และบันทึกความเข้าใจระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกันอย่างต่อเนื่อง พฤติกรรมดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นการมีผลประโยชน์ร่วมในลักษณะต่างตอบแทนเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน

2. ความตกลงทวิภาคี นับตั้งแต่ไทยกับสหภาพโซเวียตสถาปนาความสัมพันธ์กันมา กระทั่งสหภาพโซเวียตล่มสลายในปี พ.ศ.2534 เนื่องจากไทยรับรองให้รัสเซียเป็นผู้สืบสิทธิ์จากสหภาพโซเวียต ดังนั้น ความตกลงทวิภาคีต่างๆ ที่ไทยเคยทำไว้กับสหภาพโซเวียตเดิมจึงมีสถานะกลายเป็นความตกลงระหว่างไทยและรัสเซียโดยอัตโนมัติ ในที่นี้จะแยกพิจารณาความตกลงทวิภาคีของประเทศทั้งสองเป็น 3 กรณีดังนี้ (1) ความตกลงทวิภาคีสมัยสหภาพโซเวียต (2) ความตกลงทวิภาคีสมัยสหพันธรัฐรัสเซีย และ (3) ความตกลงที่อยู่ระหว่างการเจรจา

ก. ความตกลงทวิภาคีสมัยสหภาพโซเวียต ประกอบด้วยความตกลงในลักษณะต่างๆ รวม 7 เรื่อง ซึ่งครอบคลุมทั้งเรื่องการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต การค้าและด้านกงสุล ความตกลงร่วมด้านการค้า การขนส่งทางอากาศ

ความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการ ตลอดจนการปรึกษาหารือทวิภาคีระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้คือ

(1) ความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียตในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต การค้า และความสัมพันธ์ทางด้านกงสุลตามปกติ (Agreement between the Union of Soviet Socialist Republics and the Kingdom of Thailand on the Establishment of Normal Diplomatic, Trade and Consular Relation) (พ.ศ.2484)

(2) ความตกลงทางการค้าระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Trade Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics) (25 ธันวาคม 2513)

(3) ความตกลงว่าด้วยการขนส่งทางอากาศระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Air Services Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics) (พ.ศ. 2523)

(4) พิธีสารว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมาธิการร่วมทางการค้าระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Protocol on the Establishment of the Joint Thai-Soviet Commission on Trade between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics) (12 พฤษภาคม 2530)

(5) ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์ และวิชาการระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Agreement on Scientific and Technical Cooperation between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics) (17 พฤษภาคม 2531)

(6) ข้อตกลงเกี่ยวกับการปรึกษาหารือทวิภาคีระหว่างกระทรวงการต่างประเทศไทย และกระทรวงการต่างประเทศสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Agreement on Bilateral Consultations between the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Thailand and the Ministry of Foreign Affairs of the Government of the Union of Soviet Socialist Republics) (17 พฤษภาคม 2531) และ

(7) พิธีสารว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์ และวิชาการ ระหว่างรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Protocol on the Establishment of the Joint Thai-Soviet Commission on Scientific and Technical Cooperation between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics) (12 กุมภาพันธ์ 2533)

ข. **ความตกลงทวิภาคีสมัยสหพันธรัฐรัสเซีย** ประกอบด้วยความตกลงในลักษณะต่างๆ รวม 11 เรื่อง ซึ่งครอบคลุมทั้งเรื่องการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต การปรึกษาหารือทวิภาคีระหว่างกระทรวงการต่างประเทศ คณะกรรมการร่วมทวิภาคีว่าด้วยความร่วมมือระหว่างรัฐบาล ทางการค้า การท่องเที่ยว วัฒนธรรมการศึกษาและเทคโนโลยีอวกาศ การส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน การเว้นการเก็บภาษีซ้อน การยกเว้นการตรวจลงตราหนังสือเดินทางทูตและราชการ ตลอดจนบันทึกความเข้าใจระหว่างกันว่าด้วยความร่วมมือด้านเทคโนโลยีอวกาศและการประยุกต์ใช้ และการสนับสนุนการส่งกำลังบำรุงทางทหารดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ คือ

(1) ความตกลงว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมาธิการร่วมทวิภาคีไทย-รัสเซียว่าด้วยความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย (Agreement on the Establishment of the Russian-Thai Joint Commission for Bilateral Cooperation between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (15 กันยายน 2536)

(2) ความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซียในการปรับโครงสร้างหนี้ที่รัสเซียติดค้างประเทศไทย (Agreement on Restructuring the Russian Debt to Thailand between the Government of the Russian Federation and the Government of the Kingdom of Thailand) (23 สิงหาคม 2537)

(3) ความตกลงว่าด้วยการขนส่งทางอากาศ ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย (Air Services Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (18 เมษายน 2539)

(4) อนุสัญญาระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ว่าด้วยการเว้นการเก็บภาษีซ้อน (Agreement on Avoidance of Double Taxation between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (23 กันยายน 2542)

(5) ความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ว่าด้วยความร่วมมือทางวัฒนธรรมไทย-รัสเซีย (Agreement on Cooperation in the Field of Culture between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (25 กุมภาพันธ์ 2543)

(6) ความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ว่าด้วยความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว (Agreement on Cooperation in the Field of Tourism between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (18 ตุลาคม 2545)

(7) ความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน (Agreement on the Promotion and Protection of Investment between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (18 ตุลาคม 2545)

(8) ความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ว่าด้วยการยกเว้นการตรวจลงตราหนังสือเดินทางทูตและราชการ (Agreement on Mutual Abolishing of Visa Requirement for Diplomatic and Official Passport between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (18 ตุลาคม 2545)

(9) บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ว่าด้วยความร่วมมือด้านเทคโนโลยีอวกาศ และการประยุกต์ใช้ (Memorandum of Understanding on Cooperation in the Field of Space Technologies and their Application between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (18 ตุลาคม 2545)

(10) บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ว่าด้วยการสนับสนุนการส่งกำลังบำรุงทางทหาร (Memorandum of Understanding on Cooperation in the Field of Defense and Logistics between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (21 ตุลาคม 2546)

(11) ความตกลงระหว่างกระทรวงศึกษาธิการแห่งราชอาณาจักรไทย และกระทรวงศึกษาธิการ และวิทยาศาสตร์แห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ว่าด้วยความร่วมมือในสาขาการศึกษา (Agreement between the Ministry of Education of the Kingdom of Thailand and the Ministry of Education and Science of the Russian Federation on the Cooperation in the Field of Education) (1 ธันวาคม 2547)

ค. ความตกลงที่อยู่ระหว่างการเจรจา นอกจากข้อตกลงทั้ง 18 ฉบับดังกล่าวแล้ว ไทย และสหพันธรัฐรัสเซียยังมีร่างข้อตกลงทวิภาคีที่อยู่ระหว่างการเจรจาอีกหลายฉบับ เช่น

(1) ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือในการต่อต้านการลักลอบการค้ายาเสพติด และวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท (Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation on Cooperation to Suppress Illicit Traffic in Narcotic Drugs, Psychotropic Substances and their Precursors) (รัสเซียเสนอเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2538) สถานะสุดท้าย สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ปปส.) จัดทำร่างโต้ตอบเสร็จแล้ว และกรมยุโรปได้จัดส่งให้ฝ่ายรัสเซียพิจารณาเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2541 ซึ่งรัสเซียได้พิจารณาร่างของฝ่ายไทยเสร็จแล้ว และกรมยุโรปได้ส่งร่างโต้ตอบของฝ่ายรัสเซียให้สำนักงาน ป.ป.ส. พิจารณาเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2543

(2) สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางอาญา (Treaty between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters) (ฝ่ายรัสเซียเสนอร่างเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2542) สถานะสุดท้าย กรมสนธิสัญญาฯ ได้ส่งเรื่องให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด และกระทรวงยุติธรรมพิจารณา ซึ่งทั้ง 3 หน่วยงานเห็นว่าควรพิจารณาจัดทำความตกลงดังกล่าวภายหลังจากที่จัดทำกับประเทศอื่นๆ ที่มีการทาบทามมา โดยอาจเรียงลำดับต่อไปนี้ สวิตเซอร์แลนด์ ฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ อินเดีย คูเวต และรัสเซีย

(3) สนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดน (Treaty between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation on Extradition) (รัสเซียเสนอร่างเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2542) สถานะสุดท้าย กรมสนธิสัญญาฯ ได้ส่งเรื่องให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานอัยการสูงสุด ซึ่งสำนักงานอัยการสูงสุดเห็นว่า ควรดำเนินการไปได้เลย แต่สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และกระทรวงยุติธรรมเห็นว่าน่าที่จะรอให้มีพระราชบัญญัติส่งผู้ร้ายข้ามแดนฉบับใหม่ก่อน และเห็นว่าในชั้นนี้ควรชะลอการจัดทำความตกลงไว้ก่อน

(4) บันทึกความเข้าใจระหว่างกระทรวงพลังงานไทยกับกระทรวงพลังงานรัสเซีย ว่าด้วยความร่วมมือด้านพลังงาน (Memorandum of Understanding between the Ministry of Energy of the Kingdom of Thailand and the Ministry of Energy of the Russian Federation in the field of Energy) ซึ่งได้มีการนำเข้าสู่การหารือระหว่างการประชุมคณะกรรมาธิการร่วมว่าด้วยความร่วมมือไทย-รัสเซีย ครั้งที่4 ระหว่างวันที่ 26-27 พฤศจิกายน 2552 สถานะปัจจุบันอยู่

ระหว่างการศึกษาในรายละเอียดของทั้งสองฝ่ายและจะนำผลของการศึกษาเข้าสู่การหารือเพื่อหาข้อยุติในการประชุมครั้งต่อไปที่จะจัดให้มีขึ้น ณ กรุงมอสโก

(5) ความตกลงทางการค้าฉบับใหม่ (Trade Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation) (รัสเซียเสนอขอจัดทำเมื่อ 23 มิถุนายน 2541) กรมเศรษฐกิจได้จัดการประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของไทยเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2542 เพื่อพิจารณาจัดทำร่างโต้ตอบฝ่ายรัสเซีย ขณะนี้ได้จัดทำร่างโต้ตอบเสร็จเรียบร้อยและได้จัดส่งให้ฝ่ายรัสเซียพิจารณาแล้วเมื่อต้นเดือนกรกฎาคม 2542 ต่อมาในระหว่างการประชุมคณะกรรมาธิการร่วมว่าด้วยความร่วมมือไทย-รัสเซีย ครั้งที่ 2 ที่กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 22-23 กันยายน 2542 ได้มีการจัดการประชุมเพื่อเจรจาจัดทำความตกลงนี้พร้อมกันไปด้วย หลังจากนั้น ฝ่ายรัสเซียได้ส่งร่างความตกลงฯ ที่แก้ไขแล้วให้ฝ่ายไทยพิจารณาเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2542 ซึ่งฝ่ายไทย (กรมเศรษฐกิจ) พิจารณาแล้วเห็นว่าร่างของฝ่ายรัสเซียมิได้บรรจุส่วนที่ฝ่ายไทยขอแก้ไขไว้เลย จึงได้มีหนังสือไปยังสถานเอกอัคราชทูตรัสเซียประจำประเทศไทย เมื่อเดือนมีนาคม 2543 ขอทราบคำอธิบายในเรื่องนี้ และต่อมาทั้งสองฝ่ายได้เจรจาประเด็นที่ติดค้างอยู่ในการประชุมคณะกรรมาธิการร่วมว่าด้วยความร่วมมือไทย-รัสเซีย ครั้งที่ 3 ระหว่างวันที่ 2-3 เมษายน 2545 และครั้งที่ 4 ระหว่างวันที่ 26-27 พฤศจิกายน 2552 ซึ่งสถานะปัจจุบันรัสเซียได้รับร่างที่ฝ่ายไทยเสนอระหว่างการประชุมไปพิจารณา

(6) ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือระหว่างกระทรวงยุติธรรมแห่งราชอาณาจักรไทย และกระทรวงยุติธรรมแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย (Agreement on Cooperation between the Ministry of Justice of the Kingdom of Thailand and the Ministry of Justice of the Russian Federation) สถานะปัจจุบันอยู่ระหว่างการพิจารณาของทั้งสองฝ่าย

(7) ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือระหว่างสำนักงานอัยการสูงสุดแห่งราชอาณาจักรไทย และสำนักงานอัยการสูงสุดแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย (Agreement on Cooperation between the Office of Attorney-General of the Kingdom of Thailand and the Office of Prosecutor-General of the Russian Federation) สถานะปัจจุบันอยู่ระหว่างการพิจารณาของทั้งสองฝ่าย

(8) ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านการสำรวจและใช้พื้นที่นอกอวกาศในทางสันติ (Agreement between the Government of the Kingdom of Thailand and the Government of the Russian Federation in the Field of the Exploration and Use of Outer Space for Peaceful Purposes) สถานะปัจจุบันอยู่ระหว่างการพิจารณาของทั้งสองฝ่าย

3. สรุป ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัสเซียนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งครอบคลุมระยะเวลากว่า 100 ปีเศษนั้น มีทั้งช่วงระยะเวลาที่ใกล้ชิดสนิทสนมและเหินห่างกัน สำหรับในช่วงแรกที่ประเทศทั้งสองปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับว่ามีความสัมพันธ์ที่เป็นมิตรต่อกันเป็นอันดี เนื่องจากมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดยเฉพาะในทางการเมืองที่ฝ่ายไทยได้อาศัยรัสเซียเป็นพลังถ่วงดุลลัทธิจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสและอังกฤษในเอเชียอาคเนย์ ในขณะที่รัสเซียต้องการเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในเอเชียอาคเนย์ เพื่อใช้เป็นเงื่อนไขต่อรองกับอังกฤษที่เข้าไปสร้างอิทธิพลแถบอ่าวเปอร์เซียและอัฟกานิสถาน ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ติดกับจักรวรรดิรัสเซีย

อย่างไรก็ดี แม้ต่อมาประเทศทั้งสองจะเหินห่างกันไป เนื่องจากเกิดการปฏิวัติในรัสเซียไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตในปี พ.ศ.2460 แต่ก็กลับมาคืนดีกันอีกครั้งเมื่อโซเวียตทำตามคำร้องขอของไทยเพื่อให้ออกเสียงสนับสนุนเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ โดยฝ่ายไทยได้เสนอข้อแลกเปลี่ยนยอมยกเลิกกฎหมายว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ.2489 ทว่าต่อมากลับมีท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อกันมากขึ้นในช่วงยุคสงครามเย็น เนื่องจากฝ่ายไทยสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นหัวหน้าค่ายโลกเสรี ที่เผชิญหน้ากับสหภาพโซเวียตหัวหน้าค่ายคอมมิวนิสต์

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองที่หันมาติดต่อใกล้ชิดกันมากขึ้นเกิดขึ้นในช่วงหลังยุคสงครามเย็น เนื่องจากสหรัฐอเมริกายอมถอนตัวออกไปจากสงครามเวียดนามในปี พ.ศ.2515 อันเป็นสาเหตุทำให้ฝ่ายไทยต้องหาทางผูกมิตรกับโซเวียตเพื่อถ่องดุล ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นต้นมา ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงของไทยและบุคคลสำคัญระดับผู้บริหารชั้นสูงทั้งของไทยและรัสเซีย ต่างเดินทางไปเยือนผูกสัมพันธ์ต่อกันเป็นระยะๆ เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ โดยเฉพาะภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลายลงในปี พ.ศ.2534

ผลของการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองทำให้ดูใกล้ชิดกันมากขึ้นในช่วงนั้น กระทั่งสามารถทำความตกลงแบบทวิภาคีต่อกันได้ในหลายมิติทางการเมือง การทูต เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พลังงาน การท่องเที่ยว ฯลฯ รวมทั้งยังมีความตกลงที่อยู่ระหว่างการเจรจาอีกจำนวนหนึ่ง สำหรับความตกลงที่มีผลบังคับใช้แล้วมีอาทิ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต กงสุลและการค้า ด้านการส่งกำลังบำรุงทางทหาร ด้านการปรึกษาหารือระหว่างกระทรวงการต่างประเทศของประเทศทั้งสอง ด้านการศึกษา ด้านความร่วมมือทางวิทยาศาสตร์และวิชาการระหว่างกัน ด้านเทคโนโลยีอวกาศ ด้านการขนส่งทางอากาศ ด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น ส่วนด้านความตกลงที่อยู่ระหว่างการเจรจามีอาทิ ด้านความร่วมมือระหว่างกระทรวงยุติธรรม ด้านความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางคดีอาญา ด้านการส่งผู้ร้ายข้ามแดน ด้านพลังงาน ด้านการสำรวจและใช้พื้นที่นอกอวกาศในทางสันติ ด้านการต่อต้านการค้ายาเสพติด เป็นต้น

เชิงอรรถ

1. นรนิติ เศรษฐบุตร, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียต”, ใน **เอกสารการสอนวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ (หน่วยที่ 1-8)**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529); 453.

2. เพ็ญศรี ดุ๊ก, **การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม)**, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตสถาน, 2542); 215-6.

3. นรนิติ เศรษฐบุตร, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียต”, ใน **รวมงานเขียนและปาฐกถาเรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน**, โคริน เฟื่องเกษม, คมกริช วรคามิน, ประภัสสร์ เทพชาตรี, ศิริพร วัชชวัลคุ (คณะบรรณาธิการ), (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542); 220.

4. โปรดดู นฤมิตร สอดศุข, **สัมพันธภาพทางการทูตระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน**, (กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2524) และอภิญญา รัตนมงคลมาศ, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีน,” ใน **เอกสารการสอนวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ (หน่วยที่ 9-15)**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529); 481-535.

5. โปรดดู รสลิน ธำรงวิทย์, “ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา”, ใน **เอกสารการสอนวิชาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับต่างประเทศ (เล่มที่ 1-8)**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2529); 365-445.

6. โปรดดู ธีระ นุชเปี่ยม, “มหาอำนาจและสันติภาพในเอเชีย”, **เอเชียปริทัศน์** 10 (มกราคม-เมษายน 2532); 41 และ **เวียดนามหลัง 1975** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 1937); 169.

7. Chantima Ongsuragz, “Thai perceptions of the Soviet Union and Its Implication for Thai-Soviet Relations”, ใน **รวมงานเขียนและปาฐกถาเรื่อง การต่างประเทศของไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน;** 385.

8. รสลิน ธำรงวิทย์, **ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา;** 439.

9. สุฉัย ผาสุก, “การรับกัมพูชาเข้าเป็นสมาชิกอาเซียน”, **เอเชียปริทัศน์** 20 (กันยายน-ธันวาคม 2542); 50-51.

10. Protocol of the Fourth Session of the Joint Thai-Russian Commission on Bilateral Cooperation, 27 November 2009.

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมยุโรป กระทรวงการต่างประเทศ (www.mfa.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง (www.fpo.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (www.dft.moc.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ (www.depthai.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (www.dfn.moc.go.th)

ข้อมูลจากเว็ปไซต์ สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (www.imm.police.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ งานวิเคราะห์ กองสถิติและวิจัย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
(www.tat.or.th/stat/web/static_index.php)

ข้อมูลจากเว็ปไซต์ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
(www.tourism.go.th/management.php)

ข้อมูลจากเว็ปไซต์ กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ “เครื่องชี้วัดเศรษฐกิจประเทศรัสเซีย”
(http://www.depthai.go.th/Interdata/Country_tool/รัสเซีย%20มค.doc).

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงมอสโก
(www.mfa.go.th/web/1830.php?depcode=2440010)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ กรุงมอสโก “สถานการณ์เศรษฐกิจและการค้าของรัสเซีย”

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับรัสเซียจากอดีตถึงปัจจุบัน

Thai-Russian Economic Relations: From the Past to the Present

รมย์ ภิรมนตรี

Rom Phiramontri

นฤมิตร สอดศุข

Naruemit Sodsuk

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง “รัสเซียใหม่และลู่ทางความสัมพันธ์กับไทย” ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ.2548 ผลการวิจัยพบว่าแม้ช่วงสมัยของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียตจะไม่ค่อยราบรื่นนัก และการติดต่อทางเศรษฐกิจมีอยู่จำกัด แต่ภายหลังการสิ้นสุดของของช่วงสมัยโซเวียตเป็นต้นมา ประเทศทั้งสองได้ขยายการค้าการลงทุนต่อกันเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยที่ไทยเป็นฝ่ายขาดดุลการค้ามาโดยตลอด เนื่องจากสินค้าส่งออกของไทยเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีราคาไม่สูงนัก อาทิ น้ำตาล ข้าว ยาง รวมทั้งสินค้าประเภทเครื่องปรับอากาศ เสื้อผ้าสำเร็จรูป และผลิตภัณฑ์ปลาสติก เป็นต้น โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับสินค้านำเข้าจากรัสเซียประเภทแร่ธาตุและพลังงานที่มีมูลค่าสูง อาทิ เหล็กและเหล็กกล้า น้ำมันสำเร็จรูป สินแร่โลหะ ปุ๋ย เส้นใยที่ใช้ในการทอ และกระดาษ เป็นต้น สถิติการค้าระหว่างไทยกับสหพันธรัฐรัสเซียในช่วงทศวรรษ 2540 เป็นเครื่องยืนยันในประเด็นดังกล่าวได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ขณะที่ในปี พ.ศ. 2543 ไทยขาดดุลการค้ารัสเซีย 11,872.25 ล้านบาท ต่อมาเพิ่มขึ้นเป็น 44,145.24 ในปี พ.ศ.2552 ที่ผ่านมา

นอกจากปัญหาการขาดดุลการค้ารัสเซีย ฝ่ายไทยยังเข้าไปลงทุนในรัสเซียน้อยในปัจจุบัน โดยเฉพาะเกิดจากการที่นักลงทุนไทยยังขาดความมั่นใจ ขาดความรู้ด้านภาษา ระยะทางที่ห่างไกล และโครงสร้างทางเศรษฐกิจรัสเซียที่ยังไม่คุ้นเคย

ข้อสรุปเสนอแนะสำคัญของการวิจัย ซึ่งได้ข้อมูลมาจากทั้งการค้นคว้าเอกสารและการสัมภาษณ์ในภาคสนามทั้งในไทยและรัสเซียก็คือ การที่ฝ่ายไทยจะแก้ปัญหาการขาดดุลการค้ากับรัสเซียได้ จำเป็นต้องดำเนินมาตรการต่างๆ หลายประการควบคู่กัน โดยเฉพาะจะต้องขจัดปัญหาด้านอุปสรรคการชำระเงิน ปัญหาการบุกเบิกตลาดใหม่ ปัญหาการสร้างระบบเครือข่ายกระจายสินค้า ปัญหาการเพิ่มขยายการขนส่งสินค้า และปัญหาการเพิ่มการโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้า

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไทย-รัสเซีย, มูลค่าสินค้าส่งออกและสินค้านำเข้าไทย-รัสเซีย, การขาดดุลการค้าไทย-รัสเซียและแนวทางแก้ไข

AN ABSTRACT

This research paper is part of the research report on "New Russia and Prospects for Its Relations with Thailand". Financially supported by the Thailand Research Fund, the research project was completed in 2005. Research findings indicate that since the end of the Soviet period of their relationship, which was characterized by difficulties and limited economic contacts, trade and investment between the two countries have steadily increased. It is Thailand that has continually suffered trade deficits in this expanding relationship. This is mainly because Thai exports consist of relatively cheap consumer goods, such as sugar, rice, rubber, garments, plastic products, and air conditioners, whereas imports from Russia are high-value products including, among others, iron and steel, finished petroleum products, minerals, metals, fertilizers, yarns for weaving, and paper. Thai-Russian trade statistics during the first decade of the new millennium clearly confirm this imbalanced trade; that is, Thailand's trade deficit of 11,872.25 million baht rose to 44,145.24 million baht in 2009.

In addition to continuing trade deficit with Russia, Thai investment in this country has also been very limited. This is mainly because Thai investors have encountered many major problems including their lack of confidence as a result of language problems, the long distance between Thailand and Russia, and unfamiliarity with the Russian economic structure.

It is recommended by the research project, which was based on both documentary research and interviews during the field study in both Thailand and Russia, that to solve the problem of trade deficit with Russia various concomitant measures need to be taken. These include the elimination of payment obstacles, the opening of new market outlets, the creation of trade distribution networks, the expansion of transport channels, and the intensification of PR and marketing efforts.

Key words: Thai-Russian economic relations, values of exports and imports in Thai-Russian trade, Thailand's trade deficit with Russia and measures to solve this problem

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับรัสเซียจากอดีตถึงปัจจุบัน

รมย์ ภิรมนตรี*

นฤมิตร สอดศุข**

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียตหรือสหพันธรัฐรัสเซียในปัจจุบันได้เกิดขึ้น และมีรูปแบบที่ค่อนข้างชัดเจน หลังจากที่ทั้งสองประเทศได้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต การค้า และความสัมพันธ์ทางด้านกงสุลตามปกติในปี พ.ศ. 2484 ต่อมาในปี พ.ศ. 2491 รัฐบาลสหภาพโซเวียตได้ตั้งสำนักงานที่ปรึกษาทางการค้า (Trade Counselor Office) ขึ้นในกรุงเทพฯ ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่าสำนักงานผู้แทนการค้าสหพันธรัฐรัสเซียประจำประเทศไทย (Trade Representation of the Russian Federation in the Kingdom of Thailand) โดยมีนายซีร์เกย์ บริกิเนวิช (Sergey Briginevich) เป็นผู้แทนการค้า ทั้งนี้แม้ว่าประเทศทั้งสองจะมีความสัมพันธ์ทางการเมืองไม่ค่อยราบรื่นมาโดยตลอด โดยเฉพาะในช่วงที่สหภาพโซเวียตปกครองประเทศภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์และเหินห่างกัน

ปัจจุบัน รัสเซียเป็นคู่ค้าที่สำคัญที่สุดของไทยในยุโรปตะวันออกและเครือรัฐเอกราช (CIS) จากข้อมูลทางสถิติของศุลกากรสหพันธรัฐรัสเซีย (State Customs Statistic of the Russian Federation) ปี พ.ศ. 2544 ซึ่งวัดจากมูลค่าการนำเข้าพบว่าไทยเป็นคู่ค้าอันดับที่ 45 ของรัสเซีย นับจากจำนวน 97 ประเทศที่รัสเซียค้าขายด้วย และหากวัดจากมูลค่าการส่งออกไทยจะเป็นคู่ค้าอันดับที่ 64 การค้าระหว่างทั้งสองประเทศเคยมีมูลค่าถึง 1.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2538 แต่ในช่วงวิกฤตการณ์เศรษฐกิจมูลค่าการค้าระหว่างกันลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2541 มีมูลค่าเพียง 178.48 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ

สำหรับปีต่อๆ มา แม้การค้าเริ่มเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังอยู่ในระดับต่ำกว่า 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยไทยเป็นฝ่ายขาดดุลการค้ามาตลอด เนื่องจากสินค้าที่ไทยส่งออกเป็นสินค้าอุปโภคบริโภคที่มูลค่าไม่สูง และมีคู่แข่งมาก อาทิ น้ำตาล เครื่องปรับอากาศ เสื้อผ้าสำเร็จรูป ข้าว ยาง ผลิตภัณฑ์พลาสติก ในขณะที่ไทยนำเข้าเหล็ก และเหล็กกล้า น้ำมันสำเร็จรูป สินแร่โลหะ ปุ๋ย เส้นใยที่ใช้ในการทอ และกระดาษ เป็นต้น สำหรับปี พ.ศ.2545 มูลค่าการค้าระหว่างกันมี

---

*อาจารย์ ดร.ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์รัสเซียศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้อำนวยการหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (สหสาขาวิชานานาชาติ) รัสเซียศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร นครปฐม

ประมาณ 650 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ

ในด้านการลงทุน ไทยและรัสเซียยังมีการลงทุนกันน้อย เนื่องจากเศรษฐกิจรัสเซียได้รับผลจากวิกฤตเศรษฐกิจ มีปัญหาหนี้สิน และค่าเงินรูเบิล ในขณะที่นักลงทุนไทยก็ยังไม่มั่นใจที่จะเข้าไปลงทุนในรัสเซียนัก เนื่องจากอุปสรรคทางด้านภาษา ระยะทางที่ห่างไกล รวมทั้งโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ยังไม่คุ้นเคย ทั้งนี้ล่าสุด รัสเซียได้เข้ามาร่วมลงทุนในสาขาการแปรรูปยางธรรมชาติในจังหวัดระยอง แต่มูลค่าการลงทุนเพียง 180 ล้านบาท ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลไทยจึงเห็นว่าไทยและรัสเซียยังสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจได้อีกมาก

โดยเฉพาะในปัจจุบันรัสเซียอยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยนโครงสร้างและพัฒนาการผลิตสินค้าและบริการ ซึ่งเปิดโอกาสให้นักลงทุนต่างชาติเข้าไปลงทุนทั้งด้านเกษตร อุตสาหกรรม ก่อสร้าง บริการและรับสัมปทานสำรวจ รวมทั้งขุดค้นและแปรรูปทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการลงทุนในกิจการสุดท้ายดังกล่าว สำหรับประเทศในเอเชียแล้ว นับว่าภูมิภาคไซบีเรียและตะวันออกไกลของรัสเซียมีความเหมาะสมมาก เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติมากแต่ประชากรเบาบาง และไทยอาจจะเข้าไปร่วมพัฒนาการลงทุนในภูมิภาคดังกล่าวได้ นอกเหนือจากนั้น ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจโดยรวมระหว่างไทยกับรัสเซียยังไม่มีปัญหาระหว่างกันมากนักอีกด้วย

สำหรับความสัมพันธ์ด้านการค้าการลงทุนระหว่างไทยกับรัสเซียที่มีแนวโน้มพัฒนาสูงขึ้นตามลำดับทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชนนั้น สามารถแยกพิจารณาเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้คือ (1) ด้านการค้า (2) ด้านการลงทุน

(3) ปัญหาอุปสรรคและโอกาสด้านการค้าการลงทุน และ (4) สรุป

1. ด้านการค้า การค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย ประกอบด้วยความสัมพันธ์ต่อกันในส่วนต่างๆ ดังนี้คือ (1) ความสัมพันธ์ในภาครัฐบาลและภาคเอกชน และ (2) ภาพรวมทางการค้า

ก. ความสัมพันธ์ในภาครัฐบาลและภาคเอกชน การค้าระหว่างไทยกับรัสเซียประกอบด้วยความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ ดังนี้คือ (1) ภาครัฐบาล และ (2) ภาคเอกชน

(1) ภาครัฐบาล ไทยและสหภาพโซเวียตได้ทำความตกลงทางการค้ากันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 ได้มีข้อตกลงว่าด้วยการขนส่งทางอากาศ และในปี พ.ศ. 2530 ทั้งสองประเทศได้ร่วมลงนามในพิธีสารว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมาธิการร่วมทางการค้า ซึ่งมีการประชุมครั้งแรกระหว่างวันที่ 12-13 ตุลาคม 2532 โดยรัสเซียเป็นผู้จัดการประชุมขึ้นที่กรุงมอสโก

หลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลายแล้ว ในวันที่ 15 กันยายน 2536 ทั้งสองประเทศได้ร่วมลงนามในความตกลงฉบับใหม่ว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมาธิการร่วมทวิภาคีไทย-รัสเซีย ซึ่งได้จัดการประชุมครั้งแรกในวันที่ 2 เมษายน 2540 ณ กรุงมอสโก ครั้งที่สอง ระหว่างวันที่ 21-23 กันยายน 2542 ที่กรุงเทพฯ และครั้งที่สาม ระหว่างวันที่ 2-3 เมษายน 2545 ณ กรุงมอสโก

ความตกลงที่เกี่ยวเนื่องจากการค้าระหว่างไทยกับรัสเซีย ซึ่งสืบทอดมาจากสหภาพโซเวียต คือความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ในการปรับโครงสร้างหนี้ค่าข้าวที่รัสเซียติดค้างประเทศไทย ซึ่งได้มีการลงนามกันเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2537 ในปี พ.ศ. 2539 รัฐบาลไทยได้ลงนามในความตกลงว่าด้วยการขนส่งทางอากาศฉบับใหม่กับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซีย ซึ่งส่งผลให้การขนส่งทางอากาศของทั้งสองประเทศมีความคล่องตัวมากขึ้น และเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ดีต่อการพัฒนาการค้าระหว่างกัน นอกจากนั้น อนุสัญญาระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซียว่าด้วยการยกเว้นการเก็บภาษีซ้อน ที่มีการลงนามในวันที่ 23 กันยายน 2542 ได้ส่งเสริมให้การค้าระหว่างไทยกับรัสเซียมีปริมาณการค้ามากขึ้น

(2) ภาคเอกชน ความสัมพันธ์ทางด้านการค้าของภาคเอกชนไทยกับรัฐบาลสหภาพโซเวียตนั้น ได้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมหลังการลงนามในความตกลงทางการค้าเมื่อ 26 ธันวาคม 2513 ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหภาพโซเวียต แต่กรอบความร่วมมือระหว่างเอกชนกับเอกชนได้เกิดขึ้นหลังจากที่ธุรกิจภาคเอกชนของรัสเซียได้เกิดขึ้นและเติบโตในระดับหนึ่ง ความตกลงฉบับแรกระหว่างภาคเอกชนของทั้งสองประเทศ คือ ความตกลงว่าด้วยความร่วมมือระหว่างสภาหอการค้าและอุตสาหกรรมสหพันธรัฐรัสเซียกับสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย (Agreement on Cooperation between The Board of Trade of Thailand and The Chamber of Commerce and Industry of The Russian Federation) ซึ่งได้ลงนามเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2540 โดยระบุว่าจะมีการเจรจาเพื่อจัดตั้งสภาธุรกิจไทย-รัสเซีย (Joint Business Council) ขึ้น

ก่อนการเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการของประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูติน รัฐบาลไทยได้พยายามที่จะผลักดันให้องค์กรธุรกิจภาคเอกชนที่สำคัญจัดตั้งสภาธุรกิจร่วมไทย-รัสเซีย (Thai-Russian Joint Business Council – JBC) ขึ้น เพื่อที่จะได้ใช้เป็นกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับรัสเซีย โดยฝ่ายไทยประกอบด้วยสภาหอการค้าไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนทางฝ่ายรัสเซียก็ประกอบด้วย สภาหอการค้าและอุตสาหกรรมแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย (Chamber of Commerce and Industry of the Russian Federation) สหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการวิสาหกิจรัสเซีย (Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs) และสมาคมธนาคารแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย

ตามแผนการที่วางไว้นั้นหากการจัดตั้งสภาธุรกิจร่วมไทย-รัสเซียสำเร็จ ก็จะให้มีการลงนามกันระหว่างการเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการของประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูติน แต่แผนการดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการต่อได้ เนื่องจากองค์กรเอกชนทั้งสามของรัสเซียต่างเป็นองค์กรอิสระไม่อยู่ภายใต้หน่วยงานใดจึงไม่สามารถรวมตัวกันได้ ดังนั้น การทำความตกลงกับองค์กรต่างๆ ดังกล่าวจึงต้องแยกกันดำเนินการ ความตกลงที่ได้มีการลงนามระหว่างการเยือนประเทศไทยของประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูติน จึงเป็นเพียงความตกลงระหว่างสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยกับสหภาพนักอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการวิสาหกิจรัสเซีย (Russian Union of Industrialists and Entrepreneurs) เท่านั้น

ความตกลงขององค์กรภาคเอกชนไทย และเอกชนรัสเซียตามที่ได้มีการลงนามต่อมา จึงมีลักษณะเป็นความตกลงกับองค์กรธุรกิจท้องถิ่น เช่น การที่นายปิยะบุตร ชลวิจารณ์ ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ได้นำคณะนักธุรกิจไทยไปพบปะกับนักธุรกิจรัสเซียทั้งที่กรุงมอสโกและนครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก เพื่อการขยายการค้าการลงทุนระหว่างกันในเดือนสิงหาคม 2546 เป็นต้น ซึ่งปรากฏว่าหลังการพบปะกันแล้วได้มีการลงนามในความตกลงว่าด้วยความร่วมมือระหว่างหอการค้าไทยและหอการค้าและอุตสาหกรรมมอสโก (The Moscow Chamber of Commerce and Industry) ซึ่งมีนายลีโอนิด โกโวรอฟ (Leonid Govorov) เป็นประธานฯ และระหว่างหอการค้าไทยกับหอการค้าและอุตสาหกรรมเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (The Saint - Petersburg Chamber of Commerce and Industry) ซึ่งมีนายวลาดีมีร์ คาเตเนฟ (Vladimir Katenev)เป็นประธานฯ ส่วนผู้ลงนามฝ่ายหอการค้าไทยคือ ดร. อาชว์ เตาลานนท์ ประธานสภาหอการค้าไทย

ข. ภาพรวมทางการค้า นับตั้งแต่สหภาพโซเวียตล่มสลายในปี พ.ศ. 2534 ปริมาณการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียได้ขยายตัวมาโดยตลอด จนกระทั่งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในไทยในปี พ.ศ. 2540 และวิกฤตดังกล่าวได้ลุกลามไปถึงรัสเซียในปีต่อมา จึงทำให้ปริมาณการค้าระหว่างกันลดลง อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ามูลค่าทางการค้า และตัวสินค้าในการค้าของทั้งสองประเทศจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวการณ์ต่างๆ แต่ไทยก็ยังเป็นฝ่ายขาดดุลการค้ากับรัสเซียมาโดยตลอด

ระหว่าง ปี พ.ศ. 2538-2542 การค้าระหว่างไทยกับรัสเซียมีมูลค่าเฉลี่ยปีละ 808 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ คิดเป็นประมาณร้อยละ 0.7 ของมูลค่าการค้ารวมของไทย แต่ระหว่างปี พ.ศ. 2542-2545 ปริมาณการค้าเฉลี่ยลดลง เหลือปีละ 481 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยตัวเลขล่าสุดในช่วงครึ่งปีแรก พ.ศ. 2546 มูลค่าการค้าไทย-รัสเซียอยู่ที่ 538 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งไทยขาดดุล 154.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เนื่องจากสินค้าสำคัญที่ไทยส่งออกไปรัสเซียส่วนใหญ่เป็นสินค้าประเภทอุปโภคบริโภคที่มีมูลค่าไม่มากนักและมีคู่แข่งมาก ซึ่งได้แก่ เครื่องรับวิทยุ โทรทัศน์และส่วนประกอบ (ร้อยละ 22.8) ข้าว (ร้อยละ 9.7) หลอดภาพโทรทัศน์สี (ร้อยละ 6.7) เม็ดพลาสติก (ร้อยละ 6.6) รถยนต์และอุปกรณ์ (ร้อยละ 6.1) ผลไม้กระป๋องและแปรรูป (ร้อยละ 5.7) น้ำตาลทราย (ร้อยละ 3.5) อัญมณีและเครื่องประดับ (ร้อยละ 3.1) และรายการอื่นๆที่มีสัดส่วนการส่งออกต่ำลงมาเช่น อาหารทะเลกระป๋องและแปรรูป เสื้อผ้าสำเร็จรูป รองเท้า ยางและผลิตภัณฑ์

ขณะที่สินค้าที่ไทยนำเข้าจากรัสเซียมีเพียง 20 กว่ารายการ แต่เป็นสินค้าที่มีการนำเข้าในสัดส่วนที่สูงและมีมูลค่าสูง โดยสินค้าที่สำคัญได้แก่ เหล็กและเหล็กกล้า (ร้อยละ 70.7) สินแร่และเศษโลหะ (ร้อยละ 9.3) ปุ๋ย (ร้อยละ 6.0) เพชร พลอย อัญมณี เงินแท่งและทองคำ (ร้อยละ 4.8)

จากตารางข้างล่างจะเห็นว่ามูลค่าการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียในปี พ.ศ. 2545 มีมูลค่าเพิ่มขึ้นถึง 650 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 64.5 เมื่อเทียบกับปีก่อนหน้า ตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางการค้าระหว่างประเทศทั้งสองว่ามีอยู่สูง ดังนั้นหากได้รับการส่งเสริมจากทั้งภาครัฐและเอกชนก็จะสามารถเพิ่มปริมาณการค้าระหว่างกันได้ในเวลาอันรวดเร็ว (โปรดดูตาราง 2, 3, 4 และ 5 เปรียบเทียบ)

ตารางที่ 1 สถิติการค้าไทย-รัสเซีย พ.ศ. 2534-2545 (มูลค่า: ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ)

ปี พ.ศ.	มูลค่าการค้า	ส่งออก	นำเข้า	ดุลการค้า
2534	342.92	73.55	251.37	-177.82
2535	496.3	224.9	271.4	-46.5
2536	870.9	251.63	619.27	-367.64
2537	1233.3	305.06	928.3	-623.3
2538	1670.7	405.8	1264.9	-859.1
2539	1051.8	157.6	894.1	-736.75
2540	719.8	121.2	598.9	-477.34
2541	178.4	63.8	114.6	-50.8
2542	423.2	93.8	329.4	-253.7
2543	456.5	79.0	377.5	-298.5
2544	395.2	81.1	314.1	-233
2545	650.0	150	499	-349

ที่มา: กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงการคลัง

สำหรับภาพรวมทางการค้าระหว่างไทยกับรัสเซียประกอบด้วยส่วนสำคัญดังนี้คือ (1) การส่งออก และ (2) การนำเข้า

(1) การส่งออก ระหว่างปี พ.ศ. 2542-2545 การส่งออกของไทยไปรัสเซียมีมูลค่าเฉลี่ยปีละ 101.1 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งขยายตัวถึงร้อยละ 24.12 สำหรับในปี พ.ศ. 2545 มีมูลค่าการส่งออก 150 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกันของปีก่อนหน้าร้อยละ 81.4 สินค้าส่งออกของไทยที่สำคัญ ได้แก่ น้ำตาลทราย เครื่องรับวิทยุ โทรทัศน์และส่วนประกอบ ผลไม้กระป๋องและแปรรูปข้าว เม็ดพลาสติก อาหารทะเลกระป๋องและแปรรูป รถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ เนื้อปลาสดแช่เย็นและแช่แข็ง เสื้อผ้าสำเร็จรูป ยางพารา เครื่องสำอาง สบู่และผลิตภัณฑ์รักษาผิว

ตารางที่ 2 สถิติการส่งสินค้าออกของไทยไปรัสเซีย พ.ศ. 2543 – 2546 (มูลค่า: ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ)

รายการ	2543	2544	2545	2546 (ม.ค.-ก.ค.)	%Δ 46/45 (ม.ค.-ก.ค.)
1. น้ำตาลทราย	37.1	20.3	60.7	120.6	103.03
2. เครื่องรับวิทยุโทรทัศน์และส่วนประกอบ	.0	.8	4.1	10.0	2,400.00
3. ผลไม้กระป๋องและแปรรูป	1.7	5.2	8.8	6.1	17.31
4. ข้าว	1.4	4.1	5.4	4.5	73.08
5. เม็ดพลาสติก	1.6	3.4	1.8	4.3	514.29
6. อาหารทะเลกระป๋องและแปรรูป	.6	1.5	1.6	3.8	322.22
7. รถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ	1.1	1.9	2.7	3.3	175.00
8. เนื้อปลาสดแช่เย็น และแช่แข็ง	.0	.3	2.2	2.6	225.00
9. เสื้อผ้าสำเร็จรูป	4.8	3.6	3.8	2.6	23.81
10. ยางพารา					

	4.7	2.1	2.2	2.5	150.00
รวม 10 รายการ	53.0	43.3	93.3	160.4	116.17
อื่นๆ	26.0	37.8	57.2	31.4	-1.57
มูลค่ารวม	79.0	81.1	150.5	191.7	80.85

ที่มา: กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

ในปี พ.ศ. 2547 โครงสร้างสินค้าส่งออกของไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากสถิติการส่งออก โดยในช่วงเดือนมกราคม–พฤศจิกายน 2547 น้ำตาลทรายที่เป็นสินค้าส่งออกไปรัสเซียอันดับหนึ่งของไทย ลดมูลค่าการส่งออกลงจาก พ.ศ. 2546 ที่มีมูลค่าการส่งออก 120 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เหลือเพียง 10.78 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือลดลงจากจากช่วงเดียวกันของปี พ.ศ. 2546 ถึง 91.06 % ในขณะที่เครื่องรับวิทยุและโทรทัศน์และส่วนประกอบมีอัตราการส่งออกเพิ่มขึ้นถึง 585.43 % ในปี พ.ศ. 2546 แต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่สามารถชดเชยมูลค่าการส่งออกน้ำตาลที่สูญเสียไปได้ ทำให้ไทยต้องวิตกกังวลในการส่งออกสู่ตลาดรัสเซียเป็นอย่างมาก เพราะมีแนวโน้มว่าการส่งออกสินค้าดังกล่าวจะลดลงโดยตลอด ถ้าหากไทยไม่มีมาตรการรองรับที่ดีพอ

จากสถิติการส่งออกข้างล่างนี้ จะเห็นว่าสินค้าส่งออกที่ไทยต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการรักษาและขยายตลาดในรัสเซียคือ (1) น้ำตาล (2) เครื่องสำอาง (3) ผักกระป๋องและแปรรูป (4) ปลาสดแช่เย็นและแช่แข็ง และ (5) กุ้งสดแช่เย็นและแช่แข็ง

ตารางที่ 3 สถิติการส่งสินค้าออกของไทยไปรัสเซีย พ.ศ. 2546-2547(มูลค่า: ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ)

รายการ	2546	2547 (ม.ค.-พ.ย.)	%Δ 46/45	%Δ46/47 (ม.ค.-พ.ย.)
1. เครื่องรับวิทยุโทรทัศน์และส่วนประกอบ	27.94	62.93	585.43	153.89
2. ข้าว	7.17	25.13	33.31	263.33
3. หลอดภาพโทรทัศน์สี				

4. เม็ดพลาสติก	3.72	19.41	-38.27	547.21
5. รถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ	9.24	18.56	402.66	129.13
6. ผลไม้กระป๋องและแปรรูป	5.88	17.8	118.67	249.48
7. น้ำตาลทราย	10.82	15.24	22.33	59.68
8. อัญมณีและเครื่องประดับ	120.74	10.78	98.76	-91.06
9. ผลิตภัณฑ์พลาสติก	5.84	8.75	47.13	83.39
10. ไขมันและน้ำมันจากพืชและสัตว์	4.66	7.08	55.54	74.94
	2.03	6.44	148.75	252.33
รวม 10 รายการ	198.05	192.13	103.36	1.84
อื่นๆ	74.87	82.08	40.88	22.06
มูลค่ารวม	272.92	274.21	81.3	7.16

ที่มา: กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

(1.1) น้ำตาล ปัญหาการส่งออกน้ำตาลของไทยไปรัสเซียนั้น เกิดจากการที่รัฐบาลรัสเซียมีนโยบายส่งเสริมให้มีการผลิตน้ำตาลจากชูการ์บีตในประเทศ เพื่อเป็นการสงวนเงินตราต่างประเทศ ด้วยรัสเซียเป็นประเทศผู้บริโภคน้ำตาลรายใหญ่ของโลก โดยในแต่ละปีชาวรัสเซียบริโภคน้ำตาลเฉลี่ยคนละ 45 กิโลกรัม (เทียบกับประเทศในสหภาพยุโรป ที่บริโภคเพียง 35 กิโลกรัมต่อปี) ทั้งนี้ในแต่ละปีรัสเซียผลิตน้ำตาลไม่เพียงพอต่อการบริโภค และต้องนำเข้าจากต่างประเทศปีละ 5 ล้านตัน โดยส่วนใหญ่จะนำเข้าน้ำตาลดิบจากบราซิล และคิวบา อย่างไรก็ดี รัฐบาลรัสเซียให้ความสำคัญกับการปกป้องอุตสาหกรรมภาคการผลิตภายในประเทศเป็นหลัก เนื่องจากเป็นสินค้าที่มีความสำคัญทางการเมืองของรัสเซีย โดยมีการออกมาตรการการเพิ่มภาษีนำเข้าน้ำตาล (Custom Tariff) และกำหนดมาตรการเพิ่มเติมคือ มาตรการกำหนดโควตานำเข้าตามฤดูกาล (Seasonal Import Quota) และมาตรการกำหนดโควตาภาษี (Tariff Quota) ซึ่งจะมีการปรับอัตราภาษีขึ้น-ลงเป็นประจำทุกปี

นับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2544 รัสเซียได้กำหนดอัตราภาษีนำเข้าสินค้าต่างๆ เสียใหม่ โดยลดอัตราภาษีสูงสุดร้อยละ 30 เหลือร้อยละ 20 สำหรับสินค้าส่วนใหญ่ รวมทั้งยกเว้นอัตราภาษีนำเข้าน้ำตาล และยาสูบที่ยังคงไว้ร้อยละ 30

และสินค้าเนื้อไก่ร้อยละ 25 ปัจจุบัน การส่งออกน้ำตาลทรายของไทยไปรัสเซียได้ลดลง โดยในปี พ.ศ. 2546 การส่งออกน้ำตาลทรายไปยังรัสเซียมีมูลค่า 120.74 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แต่ในช่วงเดือนมกราคม – พฤศจิกายน 2547 หรือในช่วง 11 เดือนของปี พ.ศ. 2547 ไทยสามารถส่งออกน้ำตาลทรายไปรัสเซียได้เพียง 10.78 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เท่านั้น การปรับเปลี่ยนอัตราภาษีนำเข้าน้ำตาลของรัสเซียดังกล่าว จึงส่งผลกระทบต่อการส่งออกน้ำตาลของไทยไปยังรัสเซียเป็นอย่างมาก

(1.2) เครื่องสำอาง จุดด้อยของเครื่องสำอางของไทยในตลาดรัสเซีย คือ การประชาสัมพันธ์ ด้วยที่ผ่านมาเครื่องสำอางไทยมีการลงโฆษณาประชาสัมพันธ์ในสื่อรัสเซียน้อยมาก เมื่อเทียบกับเครื่องสำอางจากยุโรปและสหรัฐอเมริกา ดังนั้นเพื่อเป็นการรักษาตลาด และขยายตลาดการค้าเครื่องสำอาง ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเครื่องสำอางชาวไทยจึงต้องสร้างความน่าสนใจ และภาพลักษณ์เครื่องสำอางของตน โดยการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าเครื่องสำอางอินเตอร์ชาร์ม (Intercharm) ที่จัดขึ้นเป็นประจำในกรุงมอสโก และร่วมมือกับผู้ผลิตในรัสเซียคือสมาคมผู้ผลิตเครื่องสำอางจากธรรมชาติ (Association of Natural cosmetics Producers) เพื่อขยายโอกาสในการกระจายสินค้า ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้ที่จะมีช่องทางในการขยายตลาดสินค้าเครื่องสำอางของไทยในรัสเซียได้

(1.3) ผักกระป๋องและแปรรูป ปัญหาการส่งออกผักกระป๋องและแปรรูปของไทยไปยังตลาดรัสเซียที่ลดลงนั้น สาเหตุหลักมาจากการขนส่งที่มีต้นทุนสูงเมื่อเทียบกับประเทศข้างเคียงที่ผลิตสินค้ากลุ่มเดียวกัน กระทั่งทำให้ไม่สามารถแข่งขันด้านราคาได้ คู่แข่งที่สำคัญด้านการส่งออกสินค้าผักกระป๋องและแปรรูป คือโปแลนด์ เบลารุส มอลโดวา และบัลกาเรีย เป็นต้น การแก้ไขปัญหานี้คือผู้ผลิตชาวไทยควรเน้นการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูง เพื่อป้อนตลาดระดับบน และจัดกิจกรรมส่งเสริมการจำหน่ายร่วมกับซุปเปอร์มาร์เก็ต (In-store Promotion) และการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าอาหารขนาดใหญ่ เช่น โพรดเอ็กซโป (Prodexpo) และเวิร์ลฟู้ดมอสโก (World Food Moscow) ณ กรุงมอสโก จึงจะสามารถช่วยประชาสัมพันธ์ และขยายตลาดได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนั้น การเปิดตลาดในภูมิภาคตะวันออกของรัสเซีย ซึ่งค่าขนส่งจะถูกลงก็มีความเป็นไปได้สูง แต่ก็ต้องระวังคู่แข่งในแถบเอเชียตะวันออก ซึ่งสามารถแก้ไขได้โดยส่งไปขายเฉพาะสินค้าที่สามารถแข่งขันได้เท่านั้น

(1.4) ปลาสดแช่เย็นและแช่แข็ง ปัญหาการลดลงของปลาสดแช่เย็นและแช่แข็งเกิดจากปริมาณปลาที่จับได้ในตลาดโลกลดลง แต่ความต้องการกลับเพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงส่งผลให้ราคาปลาในตลาดโลกเพิ่มสูงขึ้นเป็น 1.5 เท่าของปีที่ผ่านมา ซึ่งได้เอื้ออำนวยให้ประเทศแถบสแกนดิเนเวียได้เปรียบประเทศไทยในด้านต้นทุนการขนส่ง เนื่องจากอยู่ใกล้กับรัสเซีย

(1.5) กุ้งสดแช่เย็นและแช่แข็ง สินค้ากุ้งที่ไทยส่งออกส่วนใหญ่เป็นกุ้งกุลาดำ ซึ่งมีราคาสูงกว่ากุ้งทะเลที่มีขนาดใกล้เคียงกัน หรือเล็กกว่ากุ้งทะเลที่ส่งมาจากเดนมาร์ก การส่งออกกุ้งขาวจากไทยซึ่งมีราคาถูกกว่ากุ้งกุลาดำ จะเป็นแนวทางหนึ่งในการขยายตลาดกุ้งสดแช่แข็งในรัสเซีย สำหรับกุ้งกุลาดำ จะมีช่องทางการจำหน่ายผ่านทั้งในซุปเปอร์มาร์เก็ตสำหรับผู้มีรายได้ระดับกลางถึงสูง ภัตตาคารในโรงแรม และภัตตาคารทั่วไป

สำหรับสินค้าที่มีศักยภาพในการส่งออกไปยังตลาดรัสเซียในอนาคต นอกจากสินค้าที่ส่งออกเป็นหลักอยู่แล้ว ยังมีสินค้ารายการอื่นที่สามารถทำตลาดในรัสเซียได้ ได้แก่ น้ำตาลดิบ อาหารสำเร็จรูปแช่แข็ง อาหารกึ่งสำเร็จรูปแห้ง เครื่องปรุงรส เครื่องปรุงอาหารไทย ผลิตภัณฑ์อาหารจากธรรมชาติ และสินค้าสมุนไพร เฟอร์นิเจอร์ และชิ้นส่วน สินค้าวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมต่อเนื่องได้แก่ยางธรรมชาติ และผลิตภัณฑ์ ใบยาสูบ เครื่องปรับอากาศและส่วนประกอบ อัญมณีและเครื่องประดับ ด้ายเส้นใยประดิษฐ์ เครื่องใช้ไฟฟ้าและส่วนประกอบอื่นๆ ชิ้นส่วนยานยนต์ ผลิตภัณฑ์เบ็ดเตล็ด เครื่องสำอาง ผ้าผืน รองเท้าและส่วนประกอบ ของเบ็ดเตล็ดทำด้วยโลหะสามัญ และสิ่งทออื่นๆ ผลิตภัณฑ์ไม้ แผงวงจรไฟฟ้า เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ ตู้เย็น ตู้แช่แข็ง ผลิตภัณฑ์จากมันสำปะหลัง เป็นต้น

(2) การนำเข้า ในช่วง 10 เดือนแรกของปี พ.ศ. 2547 การนำเข้าสินค้าของไทยจากรัสเซียมีมูลค่า 775.1 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2544 ไทยนำเข้าจากรัสเซียเพิ่มขึ้นตามลำดับจาก 314.1 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2544 เป็น 499.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯในปี พ.ศ. 2545 และเพิ่มเป็น 577.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯในปี พ.ศ. 2546 สินค้านำเข้าที่สำคัญ ได้แก่ เหล็ก และเหล็กกล้า สินแร่โลหะอื่นๆ และเศษโลหะ ปุ๋ย น้ำมันสำเร็จรูป แร่ดิบ เครื่องเพชรพลอย อัญมณี เงินแท่งและทองคำ เป็นต้น

ตารางที่ 4 สถิติการนำเข้าสินค้าของรัสเซียมายังไทย พ.ศ. 2543-2546 (มูลค่า: ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ)

รายการ	2543	2544	2545	2546 (ม.ค.-ก.ค.)	%Δ 46/45 (ม.ค.-ก.ค.)
1. เหล็กและเหล็กกล้า	194.9	136.9	313.4	226.6	36.42
2. สินแร่โลหะอื่นๆและเศษโลหะ	57.6	42.9	58.9	28.6	-20.11
3. ปุ๋ย	29.0	40.1	32.8	26.3	38.42
4. เพชร พลอย อัญมณี เงินแท่งและทองคำ					
5. เยื่อกระดาษและเศษกระดาษ					

6. แร่ดิบ	9.4	20.4	26.0	16.5	3.77
7. กระดาษ กระดาษแข็งและผลิตภัณฑ์	.8	1.0	12.1	6.5	-1.52
8. ยางสังเคราะห์และเศษยาง	17.3	19.4	12.5	6.4	-25.58
9. กุ้งสดแช่เย็นและแช่แข็ง	8.1	7.7	7.1	6.0	25.00
10. หนังดิบและหนังฟอก	4.4	4.1	5.5	3.5	-5.41
	2.1	3.2	2.0	2.9	383.33
	3.6	2.3	4.3	2.5	8.70
รวม 10 รายการ	327.2	277.9	474.5	325.8	23.74
อื่นๆ	50.0	36.2	25.0	20.4	45.71
มูลค่ารวม	377.5	314.1	499.5	346.2	24.85

ที่มา: กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

สินค้าที่มีศักยภาพในการนำเข้าจากรัสเซียในอนาคต ที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของไทย ได้แก่ เหล็กและเหล็กกล้าคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 70 ของมูลค่าการนำเข้าทั้งหมด จำพวกสินแร่โลหะอื่นๆ และเศษโลหะ ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับธุรกิจก่อสร้างและอุตสาหกรรมยานยนต์ และอุปกรณ์ สำหรับเพชรพลอย อัญมณี เงินแท่งและทองคำ และแก้วสำหรับอุตสาหกรรมเครื่องประดับ ส่วนปุ๋ยสำหรับการเกษตร น้ำมัน และแก๊สเอ็นจีวีสำหรับรถยนต์และอุตสาหกรรมพลังงาน นอกจากนั้นยังมีหนังดิบและหนังฟอก เคมีภัณฑ์ แร่ดิบ ยางสังเคราะห์ ปลาทูน่าสดแช่เย็นและแช่แข็ง กระดาษ กระดาษแข็งและผลิตภัณฑ์ อาวุธและยุทโธปกรณ์ เป็นต้น

2. ด้านการลงทุน การลงทุนระหว่างไทยกับรัสเซียมีมูลค่าค่อนข้างน้อย โดยการลงทุนของรัสเซียในไทยชะลอตัวลงอย่างรวดเร็วในช่วงปี พ.ศ. 2540 และครึ่งแรกของปี พ.ศ. 2541 ไม่ปรากฏเม็ดเงินสุทธิของรัสเซียในไทย ก่อนหน้านี้ รัสเซียเคยเข้ามาลงทุนโดยมีเม็ดเงินสุทธิ 10.3 ล้านบาทในปีพ.ศ. 2538 และลดต่ำลงเป็นลำดับ ส่วนใหญ่เป็นการร่วมลงทุนในการประกอบธุรกิจนำเข้าและส่งออกสินค้า การขนส่ง และกิจการท่องเที่ยวในไทย ต่อมาได้รับผลกระทบจาก

ภาวะเศรษฐกิจไทยที่ซบเซาลงนับตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2540 ขณะเดียวกันเศรษฐกิจรัสเซียก็อ่อนแรงลงจากวิกฤตหนี้สิน และค่าเงินรูเบิลในปี พ.ศ. 2541 จนทำให้การลงทุนในต่างประเทศชะงักงัน

เหตุนี้จึงทำให้ไทยกับรัสเซียมีการลงทุนระหว่างกันน้อยมาก โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528-2542 การลงทุนในลักษณะร่วมทุน (Joint Venture) ซึ่งยื่นเรื่องขอรับการส่งเสริมจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) มีเพียง 4 โครงการ เฉพาะที่เปิดดำเนินการแล้ว 1 โครงการ คือ โครงการผลิตอาหารปลาดุก (Cat Fish Food) ส่วนที่ได้รับอนุมัติแล้ว 1 โครงการ คือ โครงการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ยาง โดยได้รับความร่วมมือทางเทคนิคจากโอเคเทคโนโลยี (OK-Technology) ของรัสเซีย และที่ยื่นขอรับการส่งเสริม 2 โครงการ คือ โครงการผลิตถุงพลาสติกและโครงการผลิตเครื่องสำอาง โดยมีมูลค่าการลงทุนทั้งสิ้น 910.72 ล้านบาท

นอกจากการลงทุนของนักลงทุนรัสเซียในประเทศไทยแล้ว ยังมีการลงทุนลักษณะการจัดตั้งบริษัทร่วมทุนไทย-รัสเซีย ที่ดำเนินกิจการในประเทศไทยมากกว่า 30 บริษัท ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินธุรกิจการค้า (นำเข้า-ส่งออก) และการท่องเที่ยว ที่สำคัญ ได้แก่ บริษัทแอสแปก (Aspac) ของธนาคารกรุงเทพฯ และกลุ่มเมโทรกรุ๊ป ซึ่งนำเข้าปุ๋ยเคมี เคมีภัณฑ์ เครื่องจักรกล อัญมณี และส่งออกมันสำปะหลังและชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ บริษัทคริสทูรัล (Crystural) (สาขาของประเทศสิงคโปร์) ผลิตอัญมณีและเครื่องประดับ บริษัทซีโอเทคอินเตอร์เนชั่นแนลจำกัด (Zeotech International Co.Ltd) นำเข้าเทคโนโลยี บริษัทเมทัลรัสเซีย (Metal Russia) ของเครือสหวิริยา นำเข้าเหล็ก บริษัทไทย-รัสเซียแอร์เซอร์วิสจำกัด (Thai-Russia Air Service Co.Ltd) บริการขนส่งทางอากาศ และบริษัททาซอส ชิปปิ้ง (Thasos Shipping) บริการขนส่งทางทะเล และนำเข้าเรือเก่าเพื่อมาทำเศษเหล็ก

สำหรับการลงทุนในรัสเซียนั้น วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 ซึ่งทั้งไทยและรัสเซียต่างประสบปัญหาจากวิกฤตการณ์ในครั้งนั้นอย่างสาหัสเช่นกัน ทำให้การลงทุนของไทยในรัสเซียเงียบเหงาไม่แตกต่างจากการลงทุนของรัสเซียในประเทศไทย กล่าวคือไม่ปรากฏว่ามีนักลงทุนไทยเข้าไปลงทุนในรัสเซียเลยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 ในขณะที่ก่อนหน้านี้ เม็ดเงินลงทุนสุทธิของไทยในรัสเซียมีมูลค่า 10.1 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2537 อย่างไรก็ตาม รัสเซียก็นับเป็นตลาดใหญ่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย มีลู่ทางขยายตัวได้อีกมาก เป็นตลาดใหญ่และมีกำลังซื้อพอสมควร รวมทั้งประชากรส่วนมากอาศัยอยู่ในเขตเมืองใหญ่ ดังนั้นจึงง่ายต่อการเจาะตลาดและการโฆษณาเผยแพร่สินค้า หากว่าฝ่ายรัสเซียยอมแก้ไขปรับปรุงกฎระเบียบให้เป็นสากล ซึ่งทั้งรัสเซีย และไทยต่างก็พยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการเดินทางเยือนรัสเซียอย่างเป็นทางการของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ในวันที่ 18 ตุลาคม 2545ได้มีการลงนามในความตกลงว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน ซึ่งจะช่วยเอื้ออำนวยและดึงดูดการลงทุนได้มากขึ้น นอกจากนั้น การที่นักลงทุนไทยส่วนหนึ่งเคยไปลงทุนในประเทศยุโรปกลาง และยุโรปตะวันออกก็อาจนำประสบการณ์จากการลงทุนไปเป็นศักยภาพในการพัฒนาความสัมพันธ์ด้านอื่นๆ กับรัสเซียได้อีกมาก

ปัจจุบัน รัฐบาลรัสเซียได้ให้ความสำคัญกับการลงทุนของต่างชาติในรัสเซียเป็นอย่างมาก โดยรัฐบาลได้เร่งรัดแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ที่ส่งผลต่อการลงทุน อีกทั้งมีนโยบายกระตุ้นการลงทุนโดยการลด และยกเว้นภาษีและค่าธรรมเนียม รวมทั้งจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเขตอุตสาหกรรมขึ้นมา ทางด้านธนาคารกลางรัสเซียก็ได้ขานรับนโยบายดังกล่าว โดยการออกนโยบายต่างๆ เพื่อส่งเสริมการลงทุนของต่างชาติในรัสเซีย เช่น การออกระเบียบให้ธนาคารพาณิชย์เปิดบริการด้านสินเชื่อ และด้านการค้าระหว่างประเทศมากขึ้น เป็นต้น ด้วยนโยบายของรัฐบาลดังกล่าวจึงน่าจะส่งผลให้ระบบการค้าการลงทุน ระบบการเงินการธนาคาร ระบบภาษี และค่าธรรมเนียมในรัสเซียเป็นสากลมากขึ้น[1] อย่างไรก็ดี กระบวนการปฏิรูปดังกล่าวในระยะแรกๆ คงจะยังไม่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้กับนักลงทุนต่างชาติมากนัก โดยเฉพาะน่าจะทำให้นักลงทุนที่ไม่ได้ติดตามการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้รับความสะดวกในการดำเนินธุรกิจ เว้นเสียแต่ว่าผู้ลงทุนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มอำนาจหรือกลุ่มผลประโยชน์ในรัสเซีย จึงจะสามารถดำเนินธุรกิจได้โดยความเสี่ยงจะลดลงเป็นอย่างมาก

3. ปัญหาอุปสรรคและโอกาสด้านการค้าการลงทุน การค้าการลงทุนระหว่างไทยกับรัสเซียประกอบด้วยปัญหาอุปสรรคสำคัญๆ ดังนี้คือ (1) ปัญหาสำคัญด้านการค้าการลงทุน (2) ปัญหาอุปสรรคด้านการค้าการลงทุน (3) ปัญหาและแนวทางแก้ไขด้านการค้าการลงทุนของไทย และ (4) โอกาสการขยายการส่งออกสินค้าไทย

ก. ปัญหาสำคัญด้านการค้าการลงทุน ความสัมพันธ์ด้านการค้าการลงทุนระหว่างไทยกับรัสเซียประกอบด้วยประเด็นสำคัญต่างๆ ดังนี้คือ (1) การทุ่มตลาดกรณีสินค้าเหล็กแผ่นรีดร้อนชนิดม้วนจากรัสเซีย (2) การจำหน่ายสินค้าที่มีการตัดแต่งทางพันธุกรรม (GMOs) และ (3) การเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) ของรัสเซีย

(1) การทุ่มตลาดกรณีสินค้าเหล็กแผ่นรีดร้อนชนิดม้วนจากรัสเซีย กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ประกาศไต่สวนการทุ่มตลาดสินค้าแผ่นเหล็กร้อนชนิดม้วนพิกัด 7208.11-14 และ 7208.21-24 ที่นำเข้าจากประเทศรัสเซีย (และยูเครน) เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2539 ตามคำร้องเรียนของบริษัท สหวิริยาอินดัสตรี จำกัด (มหาชน) การดำเนินการดังกล่าวเป็นไปตามประกาศกระทรวงพาณิชย์ว่าด้วยหลักเกณฑ์ และวิธีพิจารณาเพื่อเรียกเก็บค่าธรรมเนียมพิเศษ ในกรณีการนำสินค้าเข้าในประเทศไทยในราคาที่ไม่เป็นธรรม และในกรณีการนำสินค้าเข้ามาในประเทศ ซึ่งเป็นสินค้าที่ได้รับการอุดหนุน พ.ศ. 2534

รายชื่อผู้ผลิตและส่งออกสินค้าดังกล่าวเข้าประเทศไทยตามคำร้องได้แก่ผู้ผลิตรัสเซียซึ่งประกอบด้วย

(1) เซอร์เวอร์สตัล (Severstal) (2) โนโวลิเปตสค์(Novolipetsk) และ (3) มักนีตากอร์สค (Magnitogorsk) ซึ่งมีผู้ส่งออกคือ (1) เจเนอรัล สตีล เอกซ์ปอร์ต (General Steel Export) (2) สตีล โค-ออดิเนตติ้ง เซอร์วิสเซส (Steel Co-ordinating

Services) (3) เอไอโอซี เทรดดิ้ง เอ.จี. (AIOC Trading A.G.) (4) โก๊ะ (ฮ่องกง) เทรดดิ้ง โค ลิมิเท็ด (Ngoh (Hong) Trading Co; .Ltd.) (5) ไพร์มเทรด เอ.จี. (Primetrade AG) และ (6) เฟอร์โร เซอร์วิส เมอร์คิวรี ลิมิเท็ด (Ferro Service Mercury Ltd.) โดยมีระยะเวลาไต่สวน 1 ปี เริ่มต้นจากตุลาคม 2538-กันยายน 2539

กรณีดังกล่าวคณะกรรมการพิจารณาการทุ่มตลาดและการอุดหนุน ซึ่งมีปลัดกระทรวงพาณิชย์เป็น ประธาน ได้เชิญผู้แทนบริษัทเหล็กของรัสเซียเข้าร่วมการพิจารณาไต่สวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับข้อกล่าวหาการทุ่มตลาดเหล็ก เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2540 ผลการไต่สวนยืนยันว่ารัสเซียทุ่มตลาดเหล็กจริง จึงมีข้อวินิจฉัยให้กระทรวงการคลังจัดเก็บค่าธรรมเนียมพิเศษตอบโต้การทุ่มตลาด ตั้งแต่ร้อยละ 25 ถึง 33 ของราคาซี.ไอ.เอฟ. (C.I.F) สำหรับกรณีของรัสเซียนั้น กระทรวงพาณิชย์ประกาศเรียกเก็บค่าธรรมเนียมพิเศษสำหรับเหล็กแผ่นรีดร้อนชนิดม้วนหลังการไต่สวนถึงที่สุดเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2540 และมีผลใช้บังคับเป็นเวลา 5 ปี แต่การทบทวนกระทำได้ทุกปี โดยผู้เกี่ยวข้องร้องขออย่างเป็นทางการ ทั้งนี้โดยมีหนังสือถึงกระทรวงพาณิชย์ร้องขอให้มีการทบทวนก่อนหน้าที่จะครบกำหนดวันประกาศ

ต่อมาเมื่อปลายเดือนธันวาคม 2540 ผู้ประกอบอุตสาหกรรมภายในของไทยได้ร้องเรียนเรื่องการทุ่มตลาดเหล็กแผ่นรีดร้อนชนิดอื่นๆ (Hot Roll Steel Sheet) ของรัสเซียอีก คณะกรรมการพิจารณาการทุ่มตลาด และการอุดหนุนของกระทรวงพาณิชย์ จึงได้ทำการพิจารณาไต่สวนการทุ่มตลาดเหล็กของรัสเซีย ในการประชุมคณะกรรมการพิจารณาการทุ่มตลาดและการอุดหนุน ครั้งที่ 2/2541 เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2541 ได้มีมติให้ประกาศยกเลิกมาตรการเรียกเก็บภาษีตอบโต้การทุ่มตลาดสินค้าเหล็กรีดร้อนชนิดอื่นๆ จาก 6 ประเทศ (รัสเซีย ยูเครน คาซัคสถาน บัลแกเรีย เกาหลี และจีน) เนื่องจากแม้ว่าการวินิจฉัยของกรมการค้าต่างประเทศพบว่ามีการทุ่มตลาดสินค้าดังกล่าวในไทยจริง แต่จากการวิเคราะห์ของกรมการค้าภายในพบว่า การทุ่มตลาดดังกล่าวไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่ออุตสาหกรรมภายใน รวมทั้งไม่ก่อให้เกิดการกดราคาและการตัดราคา ซึ่งที่ประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนหรือ กรอ. ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2542 ได้พิจารณายกเลิกการเก็บค่าธรรมเนียมการทุ่มตลาดเหล็กรีดร้อนชนิดอื่นๆ (กรณีหลัง) แต่การเรียกเก็บค่าธรรมเนียมตอบโต้การทุ่มตลาดเหล็กรีดร้อนชนิดม้วน (กรณีแรก) ซึ่งตัดสินไว้เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2540 ยังคงบังคับใช้อยู่

(2) การจำหน่ายสินค้าที่มีการตัดแต่งทางพันธุกรรม (GMOs) รัสเซียได้ออกกฎระเบียบว่า สินค้าที่มีการตัดแต่งทางพันธุกรรมที่จำหน่ายในรัสเซีย จะต้องติดฉลากรายละเอียดสินค้าและกรรมวิธีการผลิต โดยมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2543 หากสินค้าที่มีการตัดแต่งทางพันธุกรรมดังกล่าวไม่ติดฉลากจะไม่สามารถจำหน่ายได้ อย่างไรก็ตาม สมาคมผู้บริโภครัสเซียมีความเห็นว่าคำสั่งดังกล่าวทำให้ต้นทุนของสินค้าเพิ่มขึ้น และส่งผลให้ราคาสินค้าสูงขึ้นเช่นกัน อีกทั้งไม่สอดคล้องกับกฎหมาย เนื่องจากสินค้าที่มีการตัดแต่งทางพันธุกรรม ได้รับการอนุมัติจด

ทะเบียนผลิตภัณฑ์จากกระทรวงสาธารณสุข และผ่านการตรวจพิสูจน์ความปลอดภัยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ดังนั้น แม้ว่าคำสั่งดังกล่าวจะมีผลบังคับใช้แล้ว แต่ยังไม่มีบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนทางกฎหมายแต่อย่างใด

(3) การเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก(WTO) ของรัสเซีย คณะมนตรีทั่วไปขององค์การการค้าโลก (General Council) ได้มีมติให้จัดตั้งคณะทำงานเพื่อพิจารณาการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกของรัสเซียเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2536 ซึ่งได้มีการประชุมมาแล้วหลายครั้ง โดยรัสเซียได้เปลี่ยนการเก็บภาษีจากเดิมที่เก็บทั้งในรูปแบบร้อยละของราคา (Ad valorem) และในรูปภาษีต่อหน่วย (Specific) มาเป็นการเก็บในรูปร้อยละของราคาเท่านั้น และการประชุมครั้งสุดท้ายมีขึ้นระหว่างวันที่ 23-26 พฤษภาคม 2543 ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

(3.1) การหารือระดับทวิภาคีระหว่างไทยกับรัสเซีย โดยรัสเซียแจ้งอัตราภาษีที่ปรับปรุงใหม่ให้ทราบ และพบว่ามีรายการอัตราภาษีที่ไทยเรียกร้องตรงกับของรัสเซีย 1 รายการ คือ ถุงน่องสำหรับช่วยรักษาเส้นเลือดขอด (Stocking for varicose veins) พิกัด H.S. 6115.93.100 ที่ปรับลดอัตราจากภาษีร้อยละ 15 มาเป็นร้อยละ 5 แต่สำหรับรายการสินค้าอื่นๆ ไทยยังคงต้องเจรจาต่อไป โดยเฉพาะสินค้าไก่สดแช่แข็ง มันสำปะหลัง และข้าว สำหรับสินค้าน้ำตาล รัสเซียไม่สามารถเปลี่ยนแปลงภาษีได้ เนื่องจากเป็นสินค้าที่มีความอ่อนไหวสูงมาก

(3.2) สำหรับการประชุมหลายฝ่ายสินค้าเกษตร โดยเฉพาะในเรื่องการใช้ปีฐานในการคำนวณการอุดหนุนสินค้าเกษตรยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ เนื่องจากรัสเซียยืนยันที่จะใช้ปีฐานตามที่เสนอ (2531-2538) และไม่ยอมรับการใช้ตัวเลข 3 ปีล่าสุดในการคำนวณตามที่ประเทศสมาชิกอื่นๆ เรียกร้อง

(3.3) การหารือกับประเทศสมาชิกอื่นๆ ซึ่งได้มีการเจรจาไปแล้วหลายประเทศ และมีความเห็นว่าข้อเสนอรายการสินค้าและบริการของรัสเซียยังมีความแตกต่างกันกับประเทศสมาชิกที่เรียกร้องอยู่ จึงไม่อยู่ในสถานะที่จะเจรจาในขณะนี้

(3.4) การเจรจาเกี่ยวกับการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกของรัสเซียในเดือนกุมภาพันธ์ 2544 ซึ่งนายอันเดรย์ ครุณนีเรนโก (Andrei Kushnirenko) อธิบดีกรมนโยบายศุลกากรของกระทรวงการค้า และพัฒนาเศรษฐกิจได้นำข้อเสนอใหม่ต่าง ๆ เกี่ยวกับการเปิดตลาดสินค้าเกษตร สินค้าอุตสาหกรรมและสินค้าบริการ และว่าในกรณีการเปิดตลาดสินค้าด้วยการลดอัตราภาษีนั้น เดิมรัสเซียมีความตั้งใจที่จะกำหนดอัตราภาษีเพียงร้อยละ 5 สำหรับสินค้าบางประเภท แต่เนื่องจากเมื่อคาดการณ์ถึงผลกระทบแล้ว รัสเซียเห็นว่ายังมีความจำเป็นที่จะต้องให้อัตราภาษีอยู่ที่ร้อยละ 10 ในขณะที่สินค้าประเภทอื่นๆ ที่รัสเซียกำหนดอัตราไว้ร้อยละ 30 หรือ 25 รัสเซียก็พร้อมที่จะลดอัตราลงเหลือร้อยละ 18 ทั้งนี้รัสเซียเริ่มบังคับใช้อัตราภาษีนำเข้าใหม่นี้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2544 โดยสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงมอสโกให้

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า รัสเซียจะมุ่งดำเนินงานเพื่อแก้ไขกฎระเบียบต่างๆ ของรัสเซียให้สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศ อันเป็นเงื่อนไขสำหรับการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก

(3.5) สำหรับประเด็นสำคัญที่เป็นเรื่องถกเถียงกันอยู่คือเรื่องศุลกากร และสินค้าเกษตร เนื่องจากรัสเซียยังต้องพึ่งการนำเข้าสินค้าเกษตร และอาหารจากต่างประเทศจำนวนมาก ขณะเดียวกันรัสเซียยังต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนา และสนับสนุนภาคการเกษตรในประเทศอยู่ ดังนั้นจึงจำต้องปฏิเสธข้อเรียกร้องจากประเทศผู้ส่งออกอาหาร ที่จะให้รัสเซียลดการอุดหนุนภาคการเกษตรในรูปแบบต่างๆ ลง เช่นการให้เงินกู้การเกษตร และเมื่อไม่นานมานี้ รัฐบาลได้เสนอแผนงานการให้เงินกู้มูลค่า 47 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แก่เกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ผลิตสินค้าประเภทเดียวกับสินค้าหลักที่ไทยส่งออก อาทิ น้ำตาล ธัญพืช และสัตว์ปีก เป็นต้น ทั้งนี้รัฐบาลได้จัดสรรงบการอุดหนุนภาคการเกษตรไว้ 700 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แต่มูลค่าเงินที่จัดสรรจริงสูงกว่ามาก

ข. ปัญหาอุปสรรคด้านการค้าการลงทุน ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ 1) ปัญหาของรัสเซีย และ 2) ปัญหาของไทย

(1) ปัญหาของรัสเซีย การที่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและระบบเศรษฐกิจของรัสเซียหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความไม่พร้อมในหลายๆ ด้าน จากเงื่อนไขเดิมในสมัยสหภาพโซเวียต นั่นคือปัจจัยการผลิตและทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของรัฐ การวางแผนการผลิต และดำเนินการทุกขั้นตอนเป็นรูปแบบสำเร็จรูปจากส่วนกลางตามนโยบายของพรรค ผู้บริหารองค์กรไม่ต้องนึกถึงกำไรหรือขาดทุน และไม่เคยมีปัญหาด้านการตลาด เพราะสินค้าและบริการไม่เคยเพียงพอต่อความต้องการของประชาชน และไม่มีความเสี่ยงทว่าบัดนี้กลับเป็นเอกชนต้องลงทุนในปัจจัยการผลิต และวางแผนการผลิตเอง หาตลาดเอง และต้องรับผิดชอบต่อการขาดทุนหากบริหารงานผิดพลาด เนื่องจากเป็นระบบใหม่และมีความเสี่ยงสูง ภายใต้โครงสร้างใหม่ดังกล่าว ปัญหาหลักอยู่ที่ว่าผู้บริหารองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชนปัจจุบันก็คือบุคลากรรุ่นเดิมที่เติบโต และคุ้นเคยกับระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม เจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่ไม่พัฒนาตนเองให้เข้ากับระบบใหม่ ไม่รู้งาน และหลีกเลี่ยงงาน หรือดำเนินการให้ด้วยหวังค่าตอบแทนพิเศษ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้การดำเนินการต่างๆ ของทั้งภาครัฐ และเอกชนรัสเซียเป็นไปด้วยความล่าช้า และมีขั้นตอนมาก ส่วนเอกชนก็เลือกดำเนินธุรกิจที่มีความเสี่ยงน้อย และให้ผลตอบแทนสูง รัฐบาลรัสเซียได้ตระหนักถึงปัญหานี้เป็นอย่างดีจึงเร่งดำเนินการแก้ไขอยู่อย่างเร่งด่วน ถึงกระนั้นก็ตาม ภาวะความไม่พร้อมของรัสเซียก็ยังคงเป็นอุปสรรคต่อการค้าการลงทุนของทั้งสองประเทศพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศต่างๆ ในโลกนั้น รัสเซียยังไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ และขาดซึ่งปัจจัยที่จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมทางด้านการค้าการลงทุนระหว่างประเทศมีความสะดวก และรวดเร็วเป็นไปตามมาตรฐานสากล

จากการประมวลวิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคทางการค้าการลงทุนในรัสเซีย ทั้งจากข้อมูลทางอ้อมจากเอกสาร และจากการสัมภาษณ์บุคคลผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องทั้งโดยตรง และโดยอ้อมจากภาครัฐ และเอกชนของไทยและรัสเซีย ทำให้สามารถประมวลผลสรุปเป็นภาพรวมได้หลายประการดังนี้

(1.1) การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในการบริหารงานตามระบบธุรกิจสมัยใหม่ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจเดิมไม่ได้มีระบบการผลิตบุคลากรด้านการบริหารธุรกิจ ดังนั้นจึงทำให้การดำเนินธุรกิจไม่ได้เป็นไปตามระบบและกฎเกณฑ์ของสากล เกิดความล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพ

(1.2) ความไม่พร้อมในการให้บริการของธนาคารพาณิชย์ในรัสเซีย เนื่องจากขาดประสบการณ์ และความชำนาญในการให้บริการด้านการเงินระหว่างประเทศ ดังนั้นจึงทำให้มีปัญหาเรื่องการชำระเงิน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินธุรกิจ

(1.3) ปัญหาด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการเงินในประเทศที่ยังไม่ได้ปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจและการเงินของสากลโดยสมบูรณ์ เช่น อัตราเงินเฟ้อสูง อัตราดอกเบี้ยสูง ค่าธรรมเนียมต่างๆ สูง และมีอัตราไม่แน่นอน ไม่มีการให้เครดิตระยะยาว และการชำระค่าสินค้าส่วนใหญ่กำหนดให้จ่ายเป็นเงินสด เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุสำคัญทำให้การติดต่อธุรกิจทุกขั้นตอนต้องเร่งรีบดำเนินการด้วยความรวดเร็ว ดังนั้นการประกอบธุรกิจโดยทั่วไปจึงไม่ได้รับความสะดวก และขาดความคล่องตัว

(1.4) การคมนาคมขนส่งและการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนการเดินทางเข้า-ออกยังขาดความสะดวก และราบรื่น เที่ยวบินตรงมักจะเต็ม วีซ่ารวมทั้งการเข้าและการอยู่ในประเทศมีกฎระเบียบและขั้นตอนมาก[2, 3, 4]

(1.5) ความไม่แน่นอนของกฎระเบียบข้อบังคับทางการค้า และการลงทุนของรัสเซียเป็นอุปสรรคต่อการวางแผนทางการค้าและการลงทุนในระยะยาว[5]

(1.6) ปัญหาด้านภาษาเป็นอุปสรรคในการติดต่อธุรกิจ เนื่องจากนักธุรกิจชาวรัสเซียรู้ภาษาอังกฤษน้อย ในขณะที่นักธุรกิจไทยไม่รู้ภาษารัสเซียเลย ดังนั้นจึงทำให้การเจรจาธุรกิจต้องดำเนินการผ่านล่าม ซึ่งไม่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของคู่เจรจาได้ทั้งหมด จนขาดความใกล้ชิด และไว้วางใจกันเท่าที่ควร[7, 8]

(1.7) การขาดแคลนสถานที่จำหน่ายสินค้า คลังเก็บสินค้า และระบบการจ่ายสินค้าที่ดีและทันสมัย เนื่องจากก่อนหน้านี้ รัฐบาลรัสเซียไม่เคยผลิตสินค้าให้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องมีคลังสินค้า อีกทั้งหลังการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจไปสู่เสรี รัฐบาลได้แก้ไขกฎหมายที่ดินและอาคารล่าช้าอันทำให้การก่อสร้างสถานที่จำหน่ายและคลังสินค้ายังมีน้อย

(1.8) ปัญหาการค้านอกระบบและขาดการบันทึกหลักฐานทางการเงิน รวมทั้งระบบการเงินยังขาดกลไกจัดการที่โปร่งใสและมีประสิทธิภาพเพียงพอ[4]

(1.9) การค้าในรัสเซียยังขาดระบบการจัดการที่แน่นอน ยังมีระบบอุปถัมภ์ และระบบพรรคพวก[3]

(1.10) ธุรกิจเอกชนที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงหลัง ส่วนใหญ่เป็นธุรกิจขนาดเล็ก ซึ่งมักขาดแคลนเงินทุนและการวางแผนระยะยาว จึงทำให้การบริหารงานขาดประสิทธิภาพ

(1.11) ระบบศุลกากรไม่เป็นสากล ขั้นตอนการส่งออก และนำเข้าของรัสเซียยังไม่ยืดหยุ่น

(1.12) การทำการค้าแบบต่างตอบแทน (Counter Trade) สำหรับภาคเอกชนมีความเป็นไปได้น้อย เนื่องจากมีปัญหาเรื่องการจับคู่ (matching) ตัวสินค้า เพราะแต่ละบริษัทดำเนินธุรกิจเฉพาะอย่าง รวมทั้งการเจรจาเรื่องราคามีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูง

(1.13) รัสเซียเข้มงวดในการนำเข้าสินค้าไก่ และไข่จากประเทศที่เคยมีการระบาดของไข้หวัดนก ทำให้ส่งผลต่อการค้าต่างประเทศโดยเฉพาะการนำเข้าสินค้า จนเกิดการชะลอตัวหรือหยุดการนำเข้าสินค้า โดยปกติแล้วรัสเซียนำเข้าไก่สดแช่แข็งปีละ 2 ล้านตัน ซึ่งเป็นไก่นำเข้าจากสหรัฐฯ ปีละ 7 แสนตัน ดังนั้นหากไทยต้องการขยายตลาดสินค้าต่างๆ จะต้องศึกษาระบบการค้าให้ดีเสียก่อน

(1.14) รัสเซียออกกฎระเบียบให้สินค้าที่มีการตัดแต่งทางพันธุกรรมเป็นส่วนประกอบต้องติดฉลากรายละเอียด และกรรมวิธีการผลิต โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2543 หากไม่ปฏิบัติตามจะไม่สามารถจำหน่ายในรัสเซียได้

(1.15) วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ที่ก้าวหน้าและทันสมัยของประเทศรัสเซีย ยังไม่ได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นฐานการผลิตสินค้าทางธุรกิจ และอุตสาหกรรมอย่างจริงจัง ยังขาดมิติในการปรับแปร (Modify) องค์ความรู้ด้านนี้มาสนองความต้องการของภาคธุรกิจ[4]

(2) ปัญหาของไทย ประเทศไทยในอดีตขาดผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกล ดังนั้นจึงดำเนินนโยบายต่อต้านอดีตสหภาพโซเวียตและไม่อนุญาตให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศนี้ เหตุนี้ข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโซเวียตที่รัฐบาลเสนอจึงมีแต่ในด้านลบ จนทำให้ประชาชนขาดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับสหภาพโซเวียต ซึ่งนับว่าขัดต่อหลักความคิดพื้นฐานเรื่องการ “รู้เขารู้เรา” เป็นอย่างมาก ทว่าด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกลและพระบารมีของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จึงทำให้มีการเรียนการสอนภาษารัสเซียขึ้นในประเทศ

ไทยเป็นครั้งแรก และนักวิชาการบางคนที่มีอุดมการณ์และไหวพริบดี ซึ่งได้ไปศึกษาด้านรัสเซียศึกษาในสหรัฐอเมริกาด้วยทุนองค์กรระหว่างประเทศ ก็สามารถกลับมาทำงานในหน้าที่ได้ และทำให้ประเทศชาติพอที่จะมีบุคลากรที่มีความรู้ด้านรัสเซียอยู่บ้าง แต่ก็ต้องนับว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับเพื่อนบ้านหลายประเทศ ผลเสียของการมีผู้นำที่ขาดวิสัยทัศน์ดังกล่าวทำให้เกิดอุปสรรคปัญหาต่างๆ ด้านความสัมพันธ์ไทย-รัสเซียหลายประการ เช่น

(2.1) การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับรัสเซียโดยรวม ทำให้ไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ด้านรัสเซียขึ้นในประเทศได้ ด้วยในปัจจุบันประเทศไทยมีผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆของรัสเซียน้อยมาก และถึงแม้ว่าในอดีตจะมีนักศึกษาไทยไปศึกษาในสหภาพโซเวียตและรัสเซียหลายสิบคน แต่เนื่องจากเมื่อสำเร็จการศึกษามาแล้วส่วนใหญ่ไม่สามารถหางานในสาขาที่ได้ศึกษามา จึงได้ทำงานในภาคการท่องเที่ยวที่ใช้ภาษาเป็นหลัก ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับการสร้างองค์ความรู้ด้านรัสเซียให้แก่สังคม นอกจากนั้น ในประเทศยังมีบุคคลากรที่สามารถให้ความรู้ด้านรัสเซียแก่สังคมและภาคส่วนต่างๆ ได้รวมแล้วประมาณไม่ถึง 20 คน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาและวัฒนธรรมรัสเซีย 11 คน ด้านวิศวกรรม 3 คน เศรษฐกิจการเมือง 1 คน การค้า 2 คนและการเมืองการปกครอง 2 คน

(2.2) นักธุรกิจไทยไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของรัสเซีย เช่น ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับรัสเซีย ไม่ทราบแหล่งหรือบุคคลที่นักธุรกิจไทยต้องติดต่อค้าขายด้วย เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากรัสเซียประกอบด้วยหน่วยงานเกี่ยวกับธุรกิจการค้าประมาณ 3 หน่วยงานใหญ่ๆ และแต่ละหน่วยล้วนแต่อ้างว่าตนเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งการต่างๆ[2, 3]

(2.3) รัฐบาลไทยไม่มีความพร้อมด้านบุคลากร และข้อมูลข่าวสาร ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำร่องในการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับรัสเซีย เพราะทั้งภาครัฐและเอกชนรัสเซียเพิ่งหลุดพ้นจากระบบปิดได้ไม่นาน จนทำให้การทำงานของทั้งสองภาคจึงค่อนข้างปิด อย่างไรก็ดี การเข้าไปติดต่อกับภาครัฐและเอกชนรัสเซียนั้น ช่องทางที่ดีที่สุดคือรัฐบาลน่าจะเป็นผู้นำไป จากการแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้นำระดับสูงของประเทศนั้น จัดว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีของการพัฒนาความสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย เมื่อถือเป็นสิ่งที่ถูกต้องจึงควรดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและถี่ยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันรัฐบาลต้องส่งเสริม และสนับสนุนด้านการสร้างบุคลากรที่จะมาเป็นผู้ดำเนินงานด้านความสัมพันธ์อย่างจริงจังและเร่งด่วน เพราะถ้าขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านรัสเซียโดยเฉพาะแล้ว การดำเนินความสัมพันธ์ในทุกด้านก็ไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักการทูตที่ต้องทำหน้าที่เป็นผู้แทนรัฐบาลในการดำเนินความสัมพันธ์ ต้องมีคุณสมบัติสอดคล้องกับหน้าที่และมีจำนวนเพียงพอ และภาคเอกชนที่จะประกอบธุรกิจกับรัสเซียก็ต้องมีความพร้อมดังกล่าวเช่นกัน[3,7,9]

(2.4) ปัญหาด้านการสื่อสารที่มีภาษาเป็นอุปสรรคในการติดต่อธุรกิจ เนื่องจากนักธุรกิจชาวรัสเซียส่วนใหญ่ไม่รู้ภาษาอังกฤษ ในขณะที่นักธุรกิจชาวไทยแทบจะไม่มีใครรู้ภาษารัสเซียเลย

(2.5) ธนาคารพาณิชย์ในไทยไม่พร้อมที่จะให้บริการในการทำการค้ากับรัสเซีย เนื่องจากขาดข้อมูลและประสบการณ์ในการให้บริการทางการเงินร่วมกับธนาคารพาณิชย์รัสเซีย ดังนั้นจึงทำให้เกิดเป็นปัญหาที่สำคัญด้านการค้าการลงทุน ทั้งนี้เพราะการซื้อการขายไม่สามารถดำเนินไปได้หากการชำระเงินมีปัญหา

(2.6) ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทยหรือเอ็กซิมแบงค์ ที่จะเป็นสถาบันการเงินกลางในการค้าการลงทุนระหว่างสองประเทศ ยังมีโครงสร้างเล็กเกินไป เนื่องจากมีทุนเพียง 6,000 ล้านบาท ดอกเบี้ยสูง และไม่มีการปรับปรุงนโยบายให้ชัดเจนที่จะเอื้อประโยชน์แก่ธุรกิจก่อสร้าง

(2.7) การคมนาคมขนส่งและการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนการเดินทางเข้า-ออก ยังขาดความสะดวกและราบรื่น โดยเฉพาะเที่ยวบินตรงมักจะเต็ม วีซ่า รวมทั้งการเข้าและการอยู่ในประเทศรัสเซียมีกฎระเบียบ และขั้นตอนมาก[2, 7, 4]

(2.8) สินค้าไทยมีอัตราการแข่งขันสูง คู่แข่งที่สำคัญในตลาดรัสเซียสำหรับสินค้าไทย ได้แก่ จีนและเวียดนาม ทั้งนี้เนื่องจากรัสเซียได้มีการติดต่อค้าขายโดยการนำสินค้าจำพวกเสื้อผ้าสำเร็จรูป ข้าว ผลิตภัณฑ์พลาสติก และเครื่องหนัง จากประเทศเหล่านี้ไปบ้างแล้ว ด้วยเหตุที่ว่าราคาต่ำกว่าของไทย

(2.9) รัสเซียเป็นตลาดใหม่ที่มีความเสี่ยงสูง อยู่ห่างไกล ตลอดจนการขนส่งสินค้าไปรัสเซียทางเรือต้องใช้เวลานานและมีต้นทุนสูง[5, 6]

(2.10) นักธุรกิจไทยสนใจตลาดนี้น้อยเพราะมีตลาดอื่นให้เลือก ทั้งที่เป็นตลาดเก่าและตลาดใหม่ในเอเชีย[10]

(2.11) รัฐบาลและองค์กรของทั้งสองฝ่ายไม่เร่งรัดความร่วมมือที่ได้ตกลงกันไว้ให้บังเกิดผลโดยเร็ว นอกจากนั้น ผู้บริหารขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชนยังไม่มีการศึกษาและเรียนรู้กันอย่างเพียงพอ จึงทำให้ขาดความรู้ ความเข้าใจ และความไว้วางใจกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการทำธุรกิจร่วมกัน[11]

ค. ปัญหาและแนวทางแก้ไขด้านการค้าการลงทุนของไทย การค้าการลงทุนของไทยในรัสเซียประกอบด้วยปัญหาและแนวทางแก้ไขสำคัญๆ ดังนี้คือ (1) ปัญหาการชำระเงินและแนวทางแก้ไข (2) ปัญหาการบุกเบิกตลาดใหม่และแนวทางแก้ไข (3) ระบบเครือข่ายกระจายสินค้าและแนวทางแก้ไข (4) ปัญหาการขนส่งสินค้าและแนวทางแก้ไข และ (5) ปัญหาการโฆษณาประชาสัมพันธ์และแนวทางแก้ไข

(1) ปัญหาการชำระเงินและแนวทางแก้ไข ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ (1) ปัญหาการชำระเงิน และ (2) แนวทางแก้ไข

(1.1) ปัญหาการชำระเงิน ปัญหาปัจจุบันที่เป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อการส่งออกของไทยไป รัสเซียคือปัญหาเรื่องการชำระเงินค่าสินค้า และความไม่มั่นใจในระบบการเงินการธนาคารของรัสเซีย โดยปกติ ผู้ส่งออกไทยมักจะมีข้อกำหนดให้ผู้นำเข้าเปิดบัญชีหรือแอลซี (Letter of Credit-LC) อาจจะเป็นการชำระด้วยเงินสด (at sight) หรือมีเทอม 30-60 วัน แต่สำหรับการค้ากับประเทศรัสเซีย ซึ่งเป็นที่ทราบทั่วไปว่าผู้นำเข้ามักจะไม่นิยมการเปิดแอลซี เนื่องจากมีค่าธรรมเนียมสูง และต้องมีการวางเงินประกัน อันเป็นสาเหตุให้เงินจมเป็นเวลานาน โดยเฉพาะสำหรับผู้นำเข้ารัสเซียซึ่งเป็นนักธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ที่มีเงินทุนหมุนเวียนไม่มาก นอกจากนั้นยังมีปัญหาการขาดบริการทางด้านสินเชื่อเพื่อธุรกิจ รวมทั้งการเปิดแอลซีจะเป็นหลักฐานในทางภาษี ทั้งภาษีศุลกากรนำเข้าและภาษีเงินได้สำหรับสรรพากร ดังนั้น การชำระเงินส่วนใหญ่ในปัจจุบันจึงดำเนินการโดยการใช้การโอนผ่านธนาคาร (Bank Transfer) สวิฟท์ (SWIFT) ทีที (T/T) ออฟชอร์ (Offshore) การใช้บัตรเครดิต (Credit Card) และเงินสด (Cash)

ปัญหาการไม่นิยมเปิดแอลซีรวมทั้งการขาดแคลนสินเชื่อและเงินทุนหมุนเวียน เป็นผลให้ผู้นำเข้ามักจะนิยมขอความยืดหยุ่นในการขอเครดิต 30-90 วันจากผู้ส่งออก หรือการขอชำระค่าสินค้าบางส่วนก่อน (ร้อยละ 30-50 และจะชำระส่วนที่เหลือเมื่อสินค้าถึงท่าเรือเมืองท่าปลายทาง) ซึ่งผู้ส่งออกไทยไม่อาจรับเงื่อนไขดังกล่าวได้ จนเป็นผลให้เสียโอกาสในทางการค้า

(1.2) แนวทางแก้ไข สามารถดำเนินการได้หลายช่องทางดังนี้คือ

(1.2.1) ไทยต้องยอมรับว่าระบบการเงินและสถาบันการเงินการธนาคารของรัสเซียยังไม่แข็งแกร่ง มีสภาวะด้อยทางด้านเงินทุน ขาดการพัฒนา และยังคงมีปัญหาในทางปฏิบัติ ที่ผู้ประกอบการไทยจะต้องมีความรอบคอบในเรื่องของการรับชำระค่าสินค้า รวมทั้งควรมีการตรวจสอบความมั่นคงของธนาคารพาณิชย์รัสเซีย

(1.2.2) ผู้ประกอบการไทยที่มีความมั่นใจเรื่องของการชำระค่าสินค้าแล้ว อาจจะต้องมีการพิจารณาในเรื่องการให้ส่วนลดทางการตลาด (Promotion Discount) และการยืดหยุ่นทางด้านการชำระเงินบ้าง เช่น การให้เครดิต 30-60 วัน (Delayed Payment) เป็นต้น

(1.2.3) กรณีผู้นำเข้าไม่ประสงค์จะเปิดแอลซี แต่มีการโอนชำระเงินโดยวิธีอื่น เช่น สวิฟท์ (SWIFT) ทีที (T/T) การใช้ธนาคารตะวันตก และการใช้แหล่งเงินออฟชอร์ (Offshore) เมื่อมีการตรวจสอบแล้วน่าจะเป็นวิธีการที่ผู้ประกอบการไทยรับได้ในทางธุรกิจ

(1.2.4) เพื่อความมั่นใจในการชำระเงิน ผู้ส่งออกสามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือของธนาคารพาณิชย์ จากการจัดลำดับความน่าเชื่อถือของธนาคารชาติรัสเซีย (Central Bank of Russia)

(1.2.5) การดำเนินการผ่านธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (ธสน.) ซึ่งในเบื้องต้นได้ให้เงินสินเชื่อระยะสั้น สำหรับผู้ส่งออกสินค้าไทยไปรัสเซียผ่านวเนียชตอร์กแบงค์ (Vneshtorgbank) ของรัสเซีย 20 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ที่แม้อาจจะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง แต่ก็เป็นช่องทางที่น่าเชื่อถือที่สุดในปัจจุบัน

(2) ปัญหาการบุกเบิกตลาดใหม่และแนวทางแก้ไข ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ (1) ปัญหาการบุกเบิกตลาดใหม่ และ (2) แนวทางแก้ไข

(2.1) ปัญหาการบุกเบิกตลาดใหม่ ตลาดรัสเซียยังเป็นตลาดใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะ และผู้ประกอบการยังไม่รู้จักดีพอ การบุกเบิกตลาดรวมทั้งการเข้าสู่ตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ประกอบการจำต้องเข้าไปดำเนินการให้มีผู้แทนหรือมีบริษัทตัวแทน (Legal Entity) ดำเนินธุรกิจและดูแลผลประโยชน์ทางธุรกิจอย่างใกล้ชิด เพราะการดำเนินธุรกิจการค้าทางไกลจากประเทศไทยเพียงอย่างเดียวไม่อาจจะประสบผลสำเร็จทางธุรกิจในรัสเซียได้

รัสเซียปัจจุบันแม้จะเป็นประเทศที่มีระบบการค้าเสรี (Free Market Economy) แต่การบริหารยังเป็นระบบสายบังคับบัญชาจากบนลงล่าง (Top - Down) นั่นคือในการบริหารและดำเนินนโยบายสำคัญทางเศรษฐกิจ รัฐยังคงมีส่วนในการกำกับดูแลจากระดับบนลงมา ดังนั้น การเข้าตลาดรัสเซียจึงควรคำนึงถึงปัจจัยภาครัฐดังกล่าวด้วย

(2.2) แนวทางแก้ไข สินค้าไทยแม้จะเป็นที่รู้จักของตลาดในระดับหนึ่ง แต่ยังนับว่ามีสัดส่วนในส่วนแบ่งตลาดน้อย ดังนั้นจึงควรมีการประชาสัมพันธ์ โดยที่ภาคธุรกิจเอกชนต้องดำเนินการด้านการตลาดอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่องทั้ง 3 ขั้นตอน ทั้งการเข้าถึงตลาด-การขยายตลาดและการรักษาตลาด (Market access-Market expansion-Market retention) อีกทั้งรัฐบาลไทยต้องแสดงบทบาทผู้นำในการเจรจาการค้ามากขึ้น ทั้งโดยตรง และผ่านตัวแทน เนื่องจากเอกชนไทยยังไม่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของรัสเซีย และโอกาสที่จะทำการค้าโดยตรงนั้นยังมีน้อย

(3) ปัญหาระบบเครือข่ายกระจายสินค้าและแนวทางแก้ไข ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ (1) ปัญหาระบบเครือข่ายกระจายสินค้า และ (2) แนวทางแก้ไข

(3.1) ปัญหาระบบเครือข่ายกระจายสินค้า รัสเซียเป็นประเทศกว้างใหญ่ ดังนั้นแต่ละเมืองจึงมีความห่างไกลกันมาก โดยทั่วไปแล้วระบบการกระจายสินค้าในกรุงมอสโก และจากเมืองหลวงไปยังภูมิภาคจึงยังขาดประสิทธิภาพและไม่เพียงพอ ประกอบกับในปัจจุบัน โดยพฤตินัยแล้วรัสเซียเป็นแหล่งนำเข้าสินค้าไทย และส่งออกต่อ (Re-export) ไปยังประเทศเครือรัฐเอกราช (CIS) ซึ่งเป็นเพื่อนบ้านด้วย ดังนั้น การจัดให้มีศูนย์กระจายสินค้าก็จะมีส่วนช่วยในการขยายตลาดสินค้าไทยให้กว้างขวางออกไปได้ เนื่องจากการเข้าสู่ตลาดรัสเซียของสินค้าไทยยังดำเนินการตาม

ช่องทางการค้าปกติ โดยไม่มีระบบการกระจายสินค้าเป็นของตนเอง ซึ่งทำให้เสียเปรียบโอกาสในทางการตลาดทั้งรัสเซียและซีไอเอส

(3.2) แนวทางแก้ไข ประเทศไทยควรต้องพิจารณาในเรื่องเครือข่ายการกระจายสินค้าและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ด้วยการจัดตั้งธุรกิจคลังสินค้า (Warehouse) และธุรกิจคลังสินค้าทัณฑ์บน (Bonded Warehouse) เพื่อเป็นโรงพักสินค้าก่อนการกระจายสินค้า จัดตั้งธุรกิจเครือข่ายกระจายสินค้า การค้าส่ง ธุรกิจตัวแทน และการขนส่งธุรกิจค้าปลีก รวมทั้งจัดตั้งธุรกิจศูนย์แสดงสินค้าไทยและศูนย์กระจายสินค้าไทย

ภาคธุรกิจเอกชนไทยอาจพิจารณาร่วมกันจัดตั้งบริษัทนิติบุคคล (Limited Liability Company)

หรือบริษัทร่วมหุ้น (Joint Stock Company) เพื่อการดำเนินธุรกิจ หรือหากเอกชนไทยไม่สามารถลงทุนในธุรกิจดังกล่าว ก็อาจพิจารณาร่วมธุรกิจกับรัสเซีย หรือประเทศคู่แข่งขันเพื่อนบ้านของไทยที่มีเครือข่ายธุรกิจในรัสเซียแล้ว เช่น จีน หรือเวียดนาม (อาทิ ธุรกิจกระจายสินค้าซึ่งเวียดนามมีความสนใจจะร่วมธุรกิจกระจายสินค้าข้าว ยางพารา ผลิตภัณฑ์อาหารไทย ชิ้นส่วนยานยนต์ เป็นต้น ซึ่งเป็นการร่วมธุรกิจบางชนิดสินค้าหรือบางส่วน โดยไม่แข่งขันกันเองในตลาด) หากมีการจัดตั้งศูนย์กระจายสินค้าก็จะมีส่วนช่วยในหลายด้าน ทั้งการขยายตลาดไทยในรัสเซีย การตัดปัญหาคนกลาง การช่วยแก้ไขปัญหาผู้นำเข้าที่เป็นธุรกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SMEs) ของรัสเซียซึ่งมีปริมาณการสั่งซื้อสินค้าน้อย และยังช่วยแก้ปัญหาการชำระค่าสินค้าได้อีกส่วนหนึ่ง นอกจากนั้น เมื่อธุรกิจศูนย์กระจายสินค้าซึ่งในชั้นแรกมุ่งเน้นธุรกิจ สามารถประสบผลสำเร็จด้วยดี กระทั่งธุรกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมในตลาดเป็นที่รู้จัก ก็ย่อมจะมีผลต่อตลาดสำหรับผู้ประกอบการรายใหญ่ได้ต่อไป

(4) ปัญหาการขนส่งสินค้าและแนวทางแก้ไข ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ (1) ปัญหาการขนส่งสินค้า และ (2) แนวทางแก้ไข

(4.1) ปัญหาการขนส่งสินค้า โดยปกติแล้ว ผู้ประกอบการรัสเซียนิยมทำธุรกิจการค้าที่รวดเร็ว คือซื้อเร็วและขายเร็ว เพื่อลดอัตราความเสี่ยงทางด้านการตลาดและความผันผวนของอัตราแลกเปลี่ยน ปัจจุบัน สินค้าไทยส่งออกไปรัสเซีย 2 เส้นทาง คือ ส่งผ่านท่าเรือประเทศที่สาม และบรรทุกตู้คอนเทนเนอร์เข้าสู่รัสเซียโดยทางบกที่ท่าเรือฮัมบูร์ก (Hamburg) ประเทศเยอรมนี ท่าเรือโคตกา (Kodga) ประเทศฟินแลนด์ และท่าเรือริกา (Riga) ประเทศลัตเวีย โดยขนส่งตรงถึงท่าเรือรัสเซีย และขนส่งต่อภายในประเทศไปยังท่าเรือเมืองเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก (St. Petersburg) ซึ่งเป็นเมืองท่าภาคตะวันตกเฉียงเหนือ ท่าเรือเมืองวลาดิวอสต๊อค (Vladivostok) เมืองท่าเรือภาคตะวันออกไกล และท่าเรือเมืองโนโวรัสซิสค์ (Novorossiysk) ซึ่งเป็นเมืองท่าทางภาคใต้ที่อยู่ชายฝั่งทะเลดำ

การขนส่งสินค้าไทยไปรัสเซียส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณ 45-60 วัน (ยกเว้นการขนส่งเส้นทาง

กรุงเทพฯ-ฮ่องกง) (Bangkok-Hong Kong) หรือปูซาน-วลาดิวอสสต็อค (Pusan-Vladivostok) และขนส่งต่อเส้นทางรถไฟสายทรานส์ไซบีเรีย (Trans-Siberia) จะใช้เวลาไม่เกิน 20 วัน) เหตุที่ไม่นิยมใช้เวลาในการขนส่งนานเพราะจะมีผลต่อธุรกิจ และมีส่วนต่อต้นทุนสินค้าไทยในตลาด

(4.2) แนวทางแก้ไข การแก้ไขที่ตรงจุดของปัญหานี้คือการเลือกใช้บริษัทขนส่ง ที่มีเส้นทางการขนส่งผ่านเส้นทางทรานส์ไซบีเรียซึ่งใช้เวลาขนส่งสั้นกว่า หากว่ามีปัญหาเกี่ยวกับเรือพาณิชย์ไม่นิยมใช้เส้นทางดังกล่าว เนื่องจากปริมาณสินค้าที่ขนส่งมีไม่มาก ทางฝ่ายไทยต้องพิจารณาตั้งกองเรือพาณิชย์ของไทยเอง และขนส่งโดยใช้เส้นทางที่ส่งถึงเร็วดังกล่าว นอกจากนั้น การใช้บริการขนส่งทางอากาศกับเที่ยวบินโดยสารที่บินประจำ ก็เป็นวิธีการแก้ปัญหาอีกทางหนึ่ง เพราะเที่ยวบินที่ไปรัสเซียไม่มีสินค้ามากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากบริษัทการบินไทยเปิดเส้นทางบินตรงสู่มอสโกก็จะเป็นทางเลือกที่ดีอีกทางเลือกหนึ่ง ซึ่งอาจใช้วิธีมีคลังสินค้าทัณฑ์บนทั้งต้นทาง (กรุงเทพฯ) และปลายทาง (มอสโก) โดยส่งสินค้าไปกับเที่ยวบินที่ว่างไปเก็บไว้ที่คลังสินค้าทัณฑ์บนโดยไม่ต้องรอคำสั่งซื้อ ทั้งนี้ต้องตกลงกับสายการบินให้มีส่วนลดพิเศษให้ เพราะเป็นการเอื้อประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย

(5) ปัญหาการโฆษณาประชาสัมพันธ์และแนวทางแก้ไข ประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังนี้ คือ (1) ปัญหาการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และ (2) แนวทางแก้ไข

(5.1) ปัญหาการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ปัจจุบันแม้รัสเซียจะเปลี่ยนไปเป็นระบบเศรษฐกิจแบบตลาดของโลกการค้าเสรี แต่ระยะเวลากว่า 70 ปี ในอดีตที่ผ่านมา ผู้บริโภครัสเซียได้ถูกปิดกั้นข้อมูลข่าวสารทางการค้าและสินค้า แต่ทว่าในขณะนี้ตลาดได้เปิดกว้างข้อมูลเพิ่มขึ้น จนผู้บริโภคสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ กระทั่งในขณะนี้ผู้บริโภครัสเซียมีความอ่อนไหว (Sensitive) ต่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ค่อนข้างมาก ดังนั้น ธุรกิจการโฆษณาประชาสัมพันธ์จึงมีอิทธิพลต่อผู้บริโภค และมีการขยายตัวสูงในระยะเวลาที่ผ่านมา จนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งสำหรับกลยุทธ์การตลาดในปัจจุบันของรัสเซีย

การเข้าสู่ตลาดรัสเซียซึ่งเป็นตลาดใหม่ที่สินค้าไทยยังไม่เป็นที่รู้จักมากนักนับว่าเป็นปัญหา เนื่องจากในปัจจุบันนั้นสินค้าที่ไม่มีชื่อเสียง (Unknown) จะค้าขายลำบาก และไม่สามารถตั้งราคาเช่นเดียวกับสินค้าที่มีการส่งเสริมโฆษณาและเป็นที่รู้จัก ดังนั้น การประชาสัมพันธ์สินค้าไทยตามสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เพื่อให้ผู้บริโภครู้จัก และเป็นการวางตำแหน่ง (Position) ของสินค้าไทยให้ต่างจากสินค้าของประเทศคู่แข่งขันต้นทุนต่ำ รวมทั้งการประชาสัมพันธ์กิจกรรมงานแสดงสินค้าสำคัญในประเทศไทย จึงยังนับว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในตลาดรัสเซีย (ทั้งนี้เพื่อให้สินค้าไทยเป็นที่รู้จัก และเป็นการเชิญชวนนักธุรกิจเอกชนมาเยือนงานแสดงสินค้าในประเทศไทยเพื่อผลทางธุรกิจด้วย)

(5.2) แนวทางแก้ไข รูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่น่าจะได้ผลดีต่อผู้บริโภคชาวรัสเซียก็คือการเข้าร่วมงานแสดงสินค้าสำคัญในรัสเซีย (International Fair) เนื่องจากเป็นรูปแบบการประชาสัมพันธ์ ที่ได้ผลโดยตรงต่อผู้บริโภคชาวรัสเซีย โดยที่ผู้ส่งออกที่เข้าร่วมต้องมีความพร้อมทั้งด้านข้อมูล ตัวอย่างสินค้าราคา ระยะเวลา และความสามารถตัดสินใจทางธุรกิจได้ นอกจากนั้น ทั้งรัฐบาลและเอกชนต้องเร่งประชาสัมพันธ์สินค้า และบริการทางสื่อต่างๆ ที่กลุ่มเป้าหมายรับข้อมูล ด้วยรัฐบาลต้องลงทุนด้านการโฆษณาประชาสัมพันธ์มากขึ้น โดยการจ้างหรือเชิญสื่อมวลชนมาเยี่ยมชมกิจการแล้วนำไปโฆษณาประชาสัมพันธ์

ส่วนภาคเอกชนที่ทำการค้าต้องเชิญหุ้นส่วนทางธุรกิจหรือคู่ค้ามาเยี่ยมชมกิจการ โดยให้การต้อนรับอย่างดีเพื่อให้หุ้นส่วนทางธุรกิจหรือคู่ค้าเกิดความไว้วางใจและประทับใจ

กล่าวโดยสรุปถึงด้านเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนระหว่างไทยกับรัสเซียได้ว่า การที่รัสเซียซึ่งเป็นตลาดใหม่ขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพ และน่าสนใจแห่งหนึ่ง จะสามารถรองรับสินค้าและเป็นแหล่งวัตถุดิบให้แก่ประเทศไทยได้เป็นอย่างดี ก็เนื่องจากเป็นประเทศที่มีจำนวนประชากรถึงประมาณ 145 ล้านคน มีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย และยังเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจการค้าของกลุ่มประชาคมเครือรัฐเอกราช (CIS) อีกด้วย อย่างไรก็ตาม การทำการค้าและการลงทุนกับรัสเซียยังมีปัญหาและอุปสรรคอยู่มาก เนื่องจากรัสเซียยังไม่มีความพร้อมทางด้านการค้าดังที่ได้กล่าวไปแล้ว

ดังนั้น ผู้ส่งออกและนักลงทุนของไทยจึงควรมีความพร้อม โดยเฉพาะด้านข้อมูลการตลาดและการเงิน รวมทั้งบุคลากรที่เชี่ยวชาญด้านตลาดรัสเซีย ขณะเดียวกัน ภาครัฐบาลต้องเห็นความสำคัญและเร่งรัดพัฒนาปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างกัน โดยในเบื้องต้นต้องสร้างเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐบาลทั้งสอง แลกเปลี่ยนการเยือนของผู้นำประเทศ และผู้นำทางการเมืองการบริหารให้ถี่ขึ้น เพื่อติดตามผลการเจรจาที่ผ่านมาและเปิดเจรจาในประเด็นใหม่ ตลอดจนสนับสนุนให้เอกชนไทยได้มีโอกาสเข้าไปจัดตั้งบริษัทสาขา และ/หรือลงทุนในรัสเซีย รวมทั้งสาขาธนาคารพาณิชย์ของไทย ทั้งนี้เพื่อสร้างฐานในการกระจายสินค้าไทยในตลาดรัสเซีย และเป็นประตูไปสู่สมาชิกของกลุ่มประเทศเครือรัฐเอกราชอื่นๆ ต่อไป

(ง) โอกาสการขยายการส่งออกสินค้าของไทย การค้าระหว่างไทยกับรัสเซียมีโอกาสดีที่จะขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากปัจจัยบวกในด้านต่างๆ ดังนี้

(1) ไทยและรัสเซียได้มีการลงนามในความตกลงว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุนแล้วเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2545 ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการปกป้องคุ้มครองการค้าการลงทุนระหว่างกัน อีกทั้งเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้นักลงทุนไทย และนักลงทุนรัสเซียตัดสินใจดำเนินกิจกรรมทางด้านการค้าและการลงทุนระหว่างกันมากขึ้น

(2) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของรัสเซียเป็นไปอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากราคาน้ำมันในตลาดโลกได้เพิ่มสูงขึ้น กระทั่งรัสเซียในฐานะผู้ส่งออกน้ำมันรายใหญ่ที่สุดนอกกลุ่มโอเปกมีรายได้จากการขายน้ำมันและสินค้าพลังงานเป็นจำนวนมาก จนสามารถชำระหนี้ต่างประเทศได้เป็นอย่างดี และมีเงินตราต่างประเทศมากจนทำให้ค่าเงินรูเบิลแข็งตัวมากที่สุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน อันส่งผลให้อำนาจการซื้อเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ ดังนั้น รัสเซียจึงอาจเป็นตลาดส่งออกสินค้าที่สำคัญของไทยได้เป็นอย่างดีทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เนื่องจากเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ มีประชากรจำนวนถึงราว 145 ล้านคน มีกำลังซื้อสินค้าสูงขึ้น มีความต้องการสินค้าทั้งชนิดที่หลากหลายและมีคุณภาพ รวมทั้งรัสเซียยังเป็นเส้นทางเชื่อมต่อ (Crossroad) ของการติดต่อการค้า การลงทุน และการขนส่งกับประเทศเครือรัฐเอกราช (CIS) ซึ่งคงมีสายสัมพันธ์ทางภาษา ระบบเศรษฐกิจการเมือง และระบบโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด ทั้งในระดับทวิภาคีและในกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาค ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีผลทำให้ศักยภาพที่แท้จริงของรัสเซียไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะตลาดรัสเซีย แต่ยังขยายรวมไปถึงตลาดของประเทศเครือรัฐเอกราช (CIS) อีกกว่า 100 ล้านคน โดยเฉพาะประเทศยูเครน คาซัคสถาน และอุซเบกิสถาน

(3) การที่รัสเซียกำลังเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) เป็นการแสดงให้เห็นว่า กฎระเบียบต่างๆ ทางด้านการค้าของรัสเซียเริ่มมีความเป็นสากล ถึงแม้ว่าสถานะในปัจจุบัน รัฐบาลรัสเซียอยู่ระหว่างช่วงการเจรจากับประเทศสมาชิกต่างๆ ขององค์การการค้าโลก โดยรัสเซียสามารถบรรลุข้อตกลงกับหลายประเทศ เช่น ประเทศกลุ่มสหภาพยุโรป (EU) ชิลี และไทย และอยู่ระหว่างการเจรจากับสหรัฐอเมริกาซึ่งมีความคืบหน้าพอสมควร ในภาพรวมแล้ว รัสเซียจึงกำลังอยู่ระหว่างดำเนินการปรับปรุงกฎและระเบียบทางด้านการค้า เพื่อให้สอดคล้องกับการเข้าเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก อย่างไรก็ดี แม้ว่าในปัจจุบันรัฐบาลรัสเซียจะยังไม่บรรลุเป้าหมายตามที่คาดว่ากระบวนการดังกล่าวจะเสร็จสิ้นภายในปี พ.ศ. 2550 ก็ตาม ก็ยังเป็นที่คาดหมายได้ว่าหากสำเร็จย่อมจะช่วยลดปัญหาและอุปสรรคทางด้านการค้าที่มีอยู่เป็นจำนวนมากลงได้

(4) การเมืองมีเสถียรภาพ เนื่องจากประธานาธิบดีวลาดีมีร์ ปูตินได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีบริหารประเทศต่อเป็นสมัยที่ 2 จึงทำให้การบริหารและพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างต่อเนื่องและรุดหน้า

มาโดยตลอด อีกทั้งนโยบายต่างประเทศของประธานาธิบดีปูตินได้มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก จึงได้ส่งเสริมให้บรรยากาศการค้าการลงทุนในประเทศดีขึ้นเป็นอย่างมาก และแม้ว่าในปัจจุบันจะเปลี่ยนมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็ยังคงมีบทบาทและอิทธิพลผลักดันนโยบายเดิมมาอย่างต่อเนื่อง

(5) การเพิ่มขึ้นของการลงทุนจากต่างประเทศ จากข้อมูลทางเศรษฐกิจล่าสุดมีความชัดเจนว่าได้มีนักลงทุนจากต่างประเทศเข้าไปลงทุนในรัสเซียเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการลงทุนจากต่างประเทศถือเป็นปัจจัยชี้วัดตัวหนึ่ง ที่จะช่วยให้ต่างชาติอื่นเกิดการตัดสินใจดำเนินการค้าการลงทุนกับประเทศนั้นๆ และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดอุปสงค์และอุปทานในสินค้าต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้รวมทั้งสินค้าจากประเทศไทย ทั้งสินค้าอุปโภค บริโภค และสินค้าประเภทวัตถุดิบและกึ่งสำเร็จรูป เช่น เม็ดพลาสติก ผลิตภัณฑ์เหล็ก เคมีภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งไทยมีศักยภาพในการผลิตและมีการส่งออกไปรัสเซียอยู่ในปัจจุบัน

4. สรุป จากการเปรียบเทียบมูลค่าการนำเข้า-ส่งออกสินค้าของไทยกับรัสเซียในช่วงทศวรรษ 2540 หรือระหว่างปี พ.ศ. 2543-2552 พบว่า มูลค่าการนำเข้าสินค้าของไทยจากรัสเซียมีปริมาณสูงกว่ามูลค่าการส่งออกสินค้าของไทยไปยังรัสเซียจำนวนมาก รายละเอียดจากตารางเปรียบเทียบข้างล่างแสดงให้เห็นว่า ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ไทยต้องเสียเปรียบดุลการค้ารัสเซียมาโดยตลอดทุกปี กล่าวคือ ขณะที่ในปี พ.ศ. 2543 มูลค่าการส่งออกของไทยไปยังรัสเซียสูงเพียง 3,091.47 ล้านบาท แต่มูลค่าการนำเข้าจากรัสเซียสูงถึง 14,963.72 ล้านบาท จึงส่งผลให้ไทยต้องเสียเปรียบดุลการค้ารัสเซียถึง 11,872.25 ล้านบาท นับจากปีนั้นเป็นต้นมาไทยก็เสียเปรียบดุลการค้ารัสเซียโดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นตามลำดับ กระทั่งในปี พ.ศ. 2552 ไทยต้องเสียเปรียบดุลการค้ารัสเซียสูงถึง 44,145.24 ล้านบาท เนื่องจากมีมูลค่าส่งออกเพียง 13,843.85 ล้านบาท ขณะที่มีมูลค่าการนำเข้าสูงถึง 57,989.09 ล้านบาท

ตารางที่ 5 สถิติการค้าไทย-รัสเซีย พ.ศ. 2543-2552 (มูลค่า: ล้านบาท)

ปี พ.ศ.	มูลค่าการส่งออก	มูลค่าการนำเข้า	ดุลการค้า
2543	3,091.47	14,963.72	-11,872.25
2544	3,586.88	14,069.60	-10,482.72
2545	6,493.00	21,605.27	-15,112.27
2546	11,433.47	24,203.41	-12,769.94
2547	12,111.56	41,091.78	-37,482.72
2548	12,987.68	64,368.33	-51,380.65

2549	14,660.14	49,049.71	-34,389.57
2550	21,194.81	53,599.76	-32,404.95
2551	31,558.36	95,589.38	-64,031.02
2552	13,843.85	57,989.09	-44,145.24

ที่มา: ศูนย์ข้อมูลการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวจึงจำเป็นที่ฝ่ายไทยจะต้องหาทางแก้ไขการขาดดุลการค้ารัสเซียที่มีมาอย่างเรื้อรังให้ได้ผลจริงจัง ผลการวิจัยซึ่งได้ข้อมูลมาจากทั้งการค้นคว้าเอกสารและการสัมภาษณ์ในภาคสนาม ทั้งในไทยและรัสเซีย ทำให้ได้ข้อสรุปเสนอแนะสำคัญดังนี้ คือ จะต้องดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านอุปสรรคการชำระเงิน ปัญหาการบุกเบิกตลาดใหม่ ปัญหาการสร้างระบบเครือข่ายกระจายสินค้า ปัญหาการเพิ่มขยายการขนส่งสินค้า และปัญหาในการเพิ่มการโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้า

บรรณานุกรม

บทสัมภาษณ์

1. สัมภาษณ์ Dr. Vladimir Smenkovsky, Director of Research and Information Department, Central Bank of Russian Federation, 12 มีนาคม 2547.
2. สัมภาษณ์ดร. อาชว์ เตาลานนท์ ประธานสภาหอการค้าไทย, 6 ตุลาคม 2546.

3. สัมภาษณ์คุณพิศักดิ์ นิวาตพันธ์ กรรมการผู้จัดการบริษัท เอกสรร (ประเทศไทย) จำกัด, 7 ตุลาคม 2546.

4. สัมภาษณ์คุณสมเจตน์ อาชวิบูลโยบล ผู้จัดการฝ่ายเศรษฐกิจและสัมพันธ์ต่างประเทศ สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 26 พฤศจิกายน 2546.

5. สัมภาษณ์คุณปิยะบุตร ชลวิจารณ์ ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์, 4 พฤศจิกายน 2546.

6. สัมภาษณ์คุณสถาพร ชินะจิตร์ กรรมการผู้จัดการธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย, 3 ธันวาคม 2546.

7. สัมภาษณ์คุณประจวบ ไชยสาส์น ผู้แทนการค้าไทย สำนักนายกรัฐมนตรี, 22 ตุลาคม 2546.

8. สัมภาษณ์ Mr. Yuri Kovalchuk กงสุลกิตติมศักดิ์ไทยประจำนครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก, 16 มีนาคม 2547.

9. สัมภาษณ์คุณวิบูลย์ ศรีประเสริฐ สหพันธ์บริการออกแบบและก่อสร้างแห่งประเทศไทย, 29 ตุลาคม 2546.

10. สัมภาษณ์ Mr. Victor Dombrovsky Vice President of the Russian Union of Industrialist and Entrepreneurs (Employers), 11 มีนาคม 2547.

11. สัมภาษณ์ Mr. Vladimir Tokarev President of Russian - Thai Business Council, 12 มีนาคม 2547.

12. เอกสารประกอบการสัมมนาผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสหพันธรัฐรัสเซีย วันที่ 27 มกราคม 2548 ณ โรงแรมรอยัล ปริ๊นเซส กรุงเทพฯ

13. สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร. พีรศักดิ์ วรสุนทโรสถ อดีตผู้ว่าการสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 14 ตุลาคม 2546.

14. สัมภาษณ์ดร. ชาญชัย เพียรวิจารณ์พงษ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศ และภูมิสารสนเทศ, 7 ตุลาคม 2546.

15. สัมภาษณ์คุณพงพันธุ์ จันทร์สุกรี ประธานชมรมมัคคุเทศก์รัสเซีย, 29 ตุลาคม 2546.

16. สัมภาษณ์คุณสาธิต นิลวงศ์ ผู้อำนวยการฝ่ายการตลาดต่างประเทศ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 13 ตุลาคม 2546.

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมยุโรป กระทรวงการต่างประเทศ (www.mfa.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง (www.fpo.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (www.dft.moc.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ (www.depthai.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ (www.dfn.moc.go.th)

ข้อมูลจากเว็ปไซต์ สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ (www.imm.police.go.th)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ งานวิเคราะห์ กองสถิติและวิจัย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (www.tat.or.th/stat/web/static_index.php)

ข้อมูลจากเว็ปไซต์ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

(www.tourism.go.th/management.php)

ข้อมูลจากเว็ปไซต์ กรมส่งเสริมการส่งออก กระทรวงพาณิชย์ “เครื่องชี้วัดเศรษฐกิจประเทศรัสเซีย”

(http://www.depthai.go.th/Interdata/Country_tool/รัสเซีย%20มค.doc).

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ สถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงมอสโก

(www.mfa.go.th/web/1830.php?depcode=2440010)

ข้อมูลจากเอกสารและเว็ปไซต์ สำนักงานส่งเสริมการค้าในต่างประเทศ ณ กรุงมอสโก “สถานการณ์เศรษฐกิจและการค้าของรัสเซีย” (http://www.depthai.go.th/Interdata/Doctohtm/Economic%20

and%20Trade%20Situation%20of%20Russia.doc). กุมภาพันธ์ 2548.

ข้อมูลจากเว็ปไซต์ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย มองเศรษฐกิจ “รัสเซีย-ไทย: ส่งออกน้ำตาล 45…ไม่หวาน”

(http://www.kasikornresearch.com/tfrc/cgi/ticket/tickrt.ext/1004067427/tfrc/thai/brief/bri01/oct/mfec957.htm) 30 ตุลาคม 2544.

บัลเล่ต์สวอน เลคในแบบฉบับของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์

Swan Lake Ballet: Marinsky Theatre version

นภัสวรรณ เกษะประกร

Napatsawan Kesaprakorn

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคในแบบฉบับของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ มุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา การแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคในแบบฉบับของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ และการดัดแปลงแก้ไขบัลเล่ต์สวอน เลคทั้งในประเทศรัสเซียและต่างประเทศ โดยศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ศึกษาจากเทปบันทึกการแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ปี ค.ศ.1986 และศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากอินเตอร์เน็ต

ผลการวิจัยพบว่าต้นกำเนิดของสวอน เลคเป็นสิ่งที่ค่อนข้างคลุมเครือ เนื่องจากมีข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จึงเกิดการคาดเดากันไปต่างๆ นานา แต่ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับว่าน่าเชื่อถือมากที่สุดคือ ทฤษฎีที่กล่าวว่า วลาดิมีร์ เบกิเชฟ และวาซิลี เกล์ทเซอร์คือผู้ประพันธ์โครงเรื่องสวอน เลคขึ้น สวอนเลคเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับราชินีหงส์ขาวผู้เลอโฉมมีนามว่าโอเด็ท แต่ด้วยคำสาปอันชั่วร้ายของพ่อมดทำให้เธอกลายเป็นมนุษย์ได้เฉพาะเวลากลางคืนเท่านั้น วิธีเดียวที่จะทำให้พลังอำนาจของพ่อมดเสื่อมสลายไปคือจะต้องมีชายผู้ซื่อสัตย์ในความรักมามอบความรักความจริงใจให้แก่เธอ วันหนึ่งเมื่อเจ้าชายซิกฟรีสได้พบกับโอเด็ทที่ริมทะเลสาบก็ตกหลุมรักและตัดสินใจอย่างมั่นคงที่จะสาบานรักต่อเธอในทันที แต่ด้วยเล่ห์กลของพ่อมดทำให้ซิกฟรีสต้องกลายเป็นคนไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งโอเด็ทรู้ว่ามีอยู่เพียงวิธีเดียวที่จะหลุดพ้นจากคำสาปของพ่อมดได้คือ เธอจะต้องกระโดดน้ำฆ่าตัวตายในทะเลสาบ เจ้าชายซิกฟรีสเกิดความสงสารจึงกระโดดน้ำตามลงไป จนทำให้คำสาปของพ่อมดเสื่อมสลายไปในที่สุด การแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคในแบบฉบับของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์จะแบ่งการแสดงออกเป็น 4 องค์ โดยเป็นผลงานการออกแบบการแสดงของมารีอุส เปติปา และเลฟ อิวานอฟ และเปิดการแสดงรอบปฐมทัศน์ในปี ค.ศ.1895 รูปแบบการทำงานของเปติปาจะเน้นที่ความหรูหราอลังการของฉาก เครื่องแต่งกาย และการใช้นักแสดงจำนวนมากมาร่วมแสดง นอกจากนี้ เขายังมีความสามารถในการนำการแสดงหลากหลายชนิดมารวมกัน ดังเช่นในการออกแบบการแสดงสวอนเลค ที่มิได้มีเพียงการแสดงบัลเล่ต์คลาสสิคเพียงอย่างเดียว แต่เปติปาได้นำการแสดงบัลเล่ต์คลาสสิค การแสดงในเชิงละคร และการแสดงระบำพื้นเมืองมาผสมผสานกันได้อย่างลงตัว ส่วนอิวานอฟก็เป็นบุคคลหนึ่งที่มี

ความสามารถในการนำบัลเล่ต์คลาสสิคมาผสมกลมกลืนกับการเต้นที่ใช้นักแสดงจำนวนมากร่วมแสดง ด้วยความสามารถด้านการออกแบบการแสดงของเปติปาและอิวานอฟ ทำให้การจัดแสดงในครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างใหญ่หลวง ได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้ชม และกลายมาเป็นรากฐานที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการจัดแสดงสวอน เลค ของคณะบัลเล่ต์อื่นๆเรื่อยมา จนกระทั่งในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ได้เกิดกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มองการทำงานของเปติปาว่าเป็นคนหัวเก่า ประกอบกับประเทศรัสเซียได้เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองขึ้น 2 เหตุการณ์ด้วยกัน คือการที่รัสเซียเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 และการปฏิวัติตุลาคม 1917 จากการปฏิวัติได้ส่งผลให้ราชวงศ์ในรัสเซียถูกล้มล้างและเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบสังคมนิยม จนทำให้วงการบัลเล่ต์ไม่ได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักอีกต่อไป แต่เปลี่ยนมาอยู่ภายใต้การควบคุมโดยรัฐแทน ภายหลังการปฏิวัติ สวอน เลคได้ถูกนำกลับมาจัดแสดงอีกครั้งในปี ค.ศ.1933 โดยอกริปปีน่า วากาโนว่า แต่ด้วยสาเหตุทางด้านการเมืองทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องเพื่อเอาใจผู้นำระดับสูงในยุคสหภาพโซเวียต ซึ่งการจัดแสดง สวอน เลคในครั้งนี้ก็ได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการจัดแสดงสวอน เลคของโซเวียตทั้งหมดในเวลาต่อมา นอกจากนี้ก็ยังมีการดัดแปลงสวอน เลคโดยคณะบัลเล่ต์อื่นๆทั้งในรัสเซียและต่างประเทศออกมาอย่างหลากหลายรูปแบบด้วยกัน เช่น การดัดแปลงมาเป็นการเต้นเดี่ยวบัลเล่ต์เรื่องดายอิ้งสวอน และด้วยสาเหตุด้านความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีจึงทำให้มีการดัดแปลง สวอน เลคมาเป็นรูปแบบภาพยนตร์และการแสดงบนลานน้ำแข็งที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั้งในรัสเซียและต่างประเทศ

ถึงแม้ว่าคณะบัลเล่ต์ต่างๆ จะพยายามดัดแปลงสวอน เลคออกมาอย่างหลากหลายรูปแบบ แต่พวกเขาก็ไม่สามารถปฏิเสธสิ่งที่ดีงามที่เปติปา และอิวานอฟได้ร่วมกันสร้างสรรค์เอาไว้ได้ โดยเฉพาะท่าเต้นในชุดกรอง พาร์ เดอ เดอ ที่ได้รับความนิยมแทบจะทุกคณะบัลเล่ต์ในโลกเลยก็ว่าได้ อาจกล่าวได้ว่า สวอน เลคในแบบฉบับของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ได้กลายเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลและเป็นต้นแบบของการจัดแสดงบัลเล่ต์สวอน เลค ทั้งในรัสเซียและต่างประเทศตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งเป็นเวลายาวนานกว่า 100 ปี ที่สวอน เลคเป็นบัลเล่ต์เรื่องอมตะของโลกที่ไม่เคยห่างหายไปจากเวทีการแสดง

AN ABSTRACT

Research to the display of Swan Lake Ballet emerged from this background effects Marinsky theatre‘s styles which made patterns of their own, in addition to a remarkable adaptability in Russia and outside Russia. All data shown in this research has been collected from different sources of document both in Thai and foreign language, including study from Swan Lake Ballet tape record display and also pull some data from internet.

Research results still not clear about the origin of Swan Lake because there is only a little data shown in relation to its history. However, the ballet can encompass both works of the past, and progressive works of the present. Some ballet master writes that “Swan Lake” is always changing from time to time, depends on shifts of directorship, change of parts, whims of choreographers, dancers, designer musicians and the public. But the most accept theory was believed came from the two great composers, Vladimir Begichev and Vasily Geltser who tell Swan Lake the story of a Prince falls in love with a Swan Queen, a woman transformed into a bird by Von Rothbart, an evil sorcerer. Owing to the Swan Queen Odette’s beauty, the Prince swears his eternal love at the enchanted lakeside. Later, Prince is urged to pick a wife from among visiting princesses on his birthday celebration, but he declines, remaining faithful to Swan Queen Odette. The sorcerer, Rothbart, suddenly appears and tricks the Prince Siegfried into declaring his love for Odile. The swan woman is doomed by his tricks and then plunges into the lake to drown. Prince Siegfried follows her, and his suiside finally destroys the sorcerer’s power.

Swan Lake at Marinsky theatre style compose of 4 acts, under the favourite work performance of Marius Petipa and Lev Ivanov. Petipa assigned the choreography of Swan Lake to his assistant, Lev Ivanov in January 1895 premiere. It is believed that “Swan Lake” took the first step towards its current popularity at a memorial evening at the Marinsky in 1895. Later, the Petipa-Ivanov production has formed the basis of most subsequent stagings and has been so consistenly popular with both audiences and dancers so long a time. Musically, and as a dance drama, Swan Lake is undoubtedly the most popular of all classical ballets. It is possible to see at least a major portion of the complete Swan Lake-the famous Act 2 danced by every ballet company in the world. And the ballet is a favourite of ballerinas as well as audiences.

บัลเล่ต์สวอน เลคในแบบฉบับของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์

นภัสวรรณ เกษะประกร*

บัลเล่ต์เป็นศิลปะการเต้นรำประเภทหนึ่งที่แสดงออกถึงเรื่องราวและความรู้สึก โดยใช้ร่างกายสื่อความหมายและถ่ายทอดความรู้สึกให้กับผู้ชม บัลเล่ต์เริ่มเกิดขึ้นในประเทศอิตาลีเมื่อประมาณ 500 กว่าปีมาแล้ว ซึ่งในยุคเริ่มแรกเป็นการแสดงเฉพาะในราชสำนัก โดยมีจุดประสงค์เพื่อเทิดพระเกียรติของกษัตริย์ เพื่อเป็นการต้อนรับราชอาคันตุกะที่สำคัญ อีกทั้งยังเป็นการแสดงออกถึงความรุ่งเรืองและมีอำนาจของกษัตริย์ในแต่ละยุคสมัย ลักษณะของการแสดงบัลเล่ต์นั้น เป็นการนำเอาศิลปะจากหลายประเภทเข้ามาประกอบกัน ได้แก่ การเต้นรำ ดนตรี การขับร้อง กวีนิพนธ์ เครื่องแต่งกาย เครื่องประกอบฉาก เป็นต้น ทั้งนี้นักแสดงในสมัยก่อนจะเป็นกลุ่มชนชั้นสูงในสังคม เช่น กษัตริย์ เจ้านาย หรือขุนนางในราชสำนักเท่านั้น โดยยังไม่มีนักแสดงอาชีพ ต่อมาในคริสต์ศักราช 1494 เมื่อพระเจ้าชาร์ลที่ 8 แห่งประเทศฝรั่งเศสได้รุกรานประเทศอิตาลี พระองค์ทรงหลงใหลในระบำบัลเล่ต์ (Balli) จึงได้ทรงลอกเลียนแบบและพัฒนาเป็นบัลเล่ต์ในราชสำนักฝรั่งเศส กระทั่งต่อมาบัลเล่ต์รุ่งเรืองที่สุดในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส

การแสดงบัลเล่ต์ในยุคแรกๆ ถือเป็นเครื่องมือทางศิลปะอันหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงอำนาจ และความร่ำรวยของตระกูลใหญ่ที่อยู่ในประเทศอิตาลี การแสดงบัลเล่ต์ที่มีชื่อเสียงในยุคแรกๆ ก็เช่น การแสดงบัลเล่ต์เรื่อง บาเล โกมีก เดอ ลา แรน (Ballet comique de la Reine) ซึ่งจัดโดยพระนางเจ้าแคทเธอรีน เดอ เมดิซีส อดีตบุตรีแห่งตระกูล เดอ เมดิซีส ในประเทศอิตาลี ที่กลายเป็นราชินีแห่งฝรั่งเศส ทั้งนี้ได้จัดการแสดงบัลเล่ต์เรื่องดังกล่าวขึ้นในปีคริสต์ศักราช 1581 ภายใต้การควบคุมการแสดงจากครูสอนเต้นรำชื่อ บัลตาซาร์ เดอ โบซัวเยอ (Balthasar de Beaujoyeux) ที่พระนางได้นำตัวมาจากประเทศอิตาลีด้วย ครั้นในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งบัลเล่ต์ราชสำนักฝรั่งเศสรุ่งเรืองถึงขีดสุด การแสดงบัลเล่ต์จัดขึ้นโดยมุ่งผลทางการเมือง เพื่อเป็นการยืนยันเทวสิทธิ์ แสดงเดชานุภาพของพระราชา ความมั่นคงทางการเมือง และความมั่นคงของประเทศ

ต่อมา พัฒนาการของการแสดงบัลเล่ต์เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีการก่อตั้งโรงเรียนสอนเต้นรำขึ้นเป็นครั้งแรกในคริสต์ศักราช 1661 ในชื่อ รอยัล อะคาเดมี เดอ ลา ดองส์ (Royale Academie de la Danse) ที่ก่อตั้งโดยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศส ซึ่งทำให้วงการศิลปะการเต้นบัลเล่ต์เกิดนักเต้นบัลเล่ต์อาชีพขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อตอบสนองความบันเทิงให้แก่ชนชั้นสูงในสังคมฝรั่งเศส และมีการสร้างสรรค์ผลงานการแสดงมากขึ้นตามลำดับ

---

* ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัสเซียศึกษา) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในปีค.ศ. 1831 บัลเล่ต์ฝรั่งเศสเริ่มเปลี่ยนเข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “บัลเล่ต์โรแมนติก” โดยที่ในยุคนี้ไม่มีชนชั้นสูงมาอุปถัมภ์แล้ว แต่ได้เกิดผู้เสพกลุ่มใหม่คือ ชนชั้นกลางซึ่งไม่มีความรอบรู้ทางศิลปะ ทว่าประสงค์จะเลียนแบบชนชั้นสูงเพิ่มเข้ามา ผู้ชมบัลเล่ต์โดยทั่วไปต้องการเพียงได้ลืมชีวิตที่ น่าหดหู่ของตนชั่วคราว

ทั้งนี้เพราะการปฏิวัติอุตสาหกรรมส่งผลให้ชีวิตผู้คนในช่วงศตวรรษที่ 19 เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมือง ซึ่งเต็มไปด้วยปัญหาสภาพความเป็นอยู่ที่น่าหดหู่ ต่อมา เมื่อความนิยมบัลเล่ต์โรแมนติกเสื่อมลงในช่วงปี ค.ศ. 1860 บัลเล่ต์ในยุโรปก็ได้พัฒนาต่อไป โดยมีศูนย์กลางของการพัฒนาย้ายมาที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ประเทศรัสเซียแทนปารีส ซึ่งยุคนี้เรียกว่า “บัลเล่ต์คลาสสิค”

แม้จะมีชาวรัสเซียที่มีความสามารถทางบัลเล่ต์มากมาย แต่พัฒนาการบัลเล่ต์รัสเซียตั้งแต่ต้นจนมาถึงยุคคลาสสิคนั้น กล่าวได้ว่าเป็นผลจากการทำงานของคนต่างชาติ โดยอาศัยครูบัลเล่ต์ชาวฝรั่งเศสหลายคนมาทำงานให้ เช่น ดิเดอโล แปโร แซงเลอง และมารีอุส เปติปา เป็นต้น การที่ผู้เชี่ยวชาญด้านบัลเล่ต์ชาวต่างชาติเข้ามาในรัสเซีย ส่งผลให้วงการบัลเล่ต์รัสเซียได้รับเอาเทคนิคต่างๆ เข้ามามากมาย เช่น ความรู้ในเรื่องการจัดฉาก (Stage Craft) เพื่อให้เกิดความตื่นตาตื่นใจกับผู้ชม การใช้เทคนิคการเต้นที่ใช้ลีลาแบบละคร (Dramatic action) ในบัลเล่ต์ให้มากขึ้น เพื่อเสริมสร้างความลึกซึ้งทั้งทางผู้แสดงและสร้างความประทับใจให้กับผู้ชม การใช้เทคนิคการชักรอกและการใช้กระจกเงาเพื่อให้ผู้ชมเห็นนักแสดงในหลายมุม เป็นต้น

ถึงแม้ว่าประเทศรัสเซียยังดูลึกลับต่อสายตาชาวยุโรป แต่ศิลปินชาวตะวันตกที่เคยมาเยือนรัสเซียมักจะพูดถึงรัสเซียในเรื่องสิ่งที่ดีๆ เช่น การจ่ายค่าตัวแก่ศิลปินจากต่างประเทศในอัตราที่สูงและเป็นที่น่าพอใจ รัสเซียมีโรงละครที่หรูหราทำให้ดูเป็นการสมฐานะและศักดิ์ศรีของนักแสดงผู้มาเยือน ผู้ชมที่มาชมการแสดงจะแต่งกายด้วยชุดที่หรูหรา ซึ่งถือว่าเป็นการให้เกียรตินักแสดง เป็นต้น ข่าวสารที่ได้ยินกันมาปากต่อปากดังกล่าวนับเป็นการดึงดูดศิลปินต่างชาติให้มาเยือนรัสเซียมากขึ้น

แม้ราวปี ค.ศ.1860 จะเป็นช่วงเวลาที่บัลเล่ต์ในยุโรปเริ่มตกต่ำ แต่ในรัสเซียยังคงเติบโตได้ดี สืบเนื่องมาจากพระเจ้าซาร์ให้การสนับสนุนบัลเล่ต์เป็นอย่างดี คณะนักแสดงที่กรุงมอสโกเองก็มีโรงละครบอลชอยที่ใหญ่โตเป็นที่แสดง ในขณะที่เซนต์ปีเตอร์สเบิร์กก็มีโรงละครบอลชอยและมารินสกี้ที่หรูหรามาก ซึ่งชาวรัสเซียได้มีการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างกันออกไป โดยชาวมอสโกให้เหตุผลว่า บัลเล่ต์แบบเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กมีรูปแบบการแสดงที่เย็นชาและยึดมั่นตามกฎเกณฑ์เหมือนถอดมาจากตำรามากเกินไป ในขณะที่ชาวนครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กก็ให้เหตุผลว่า บัลเล่ต์แบบมอสโกเองก็มีลักษณะที่ชอบโอ้อวดและใช้พละกำลังมากเกินไป

ประเทศรัสเซียมีโรงละครแห่งรัฐที่สำคัญอยู่ 2 แห่งด้วยกันคือ โรงละครมอสโกบอลชอยเธียเตอร์ที่กรุงมอสโก และโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ซึ่งโรงละครทั้งสองแห่งนี้ล้วนมีความสำคัญต่อบัลเล่ต์สวอน เลคเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากโรงละครมอสโกบอลชอยเธียเตอร์เป็นโรงละครแห่งแรกที่จัดแสดงสวอน เลคขึ้นในปี ค.ศ. 1877 ส่วนโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ภายใต้การอำนวยการของเปติปา ก็ได้สร้างชื่อเสียงให้บัลเล่ต์สวอน เลค จากการเปิดแสดงรอบปฐมทัศน์ในปีค.ศ.1895 ซึ่งส่งผลให้สวอน เลคกลายมาเป็นบัลเล่ต์เรื่องอมตะในเวลาต่อมา

คณะบัลเล่ต์บอลชอยซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงมอสโก เป็นคณะบัลเล่ต์ที่มีชื่อเสียงมากในโลกมาจนถึงปัจจุบันนี้ โดยเจ้าชายอูรูซอฟ (Urusov) ได้เริ่มก่อตั้งในปี ค.ศ.1776 และชาวอังกฤษที่ชื่อไมเคิล แมดด็อกซ์ (Machael Maddox) เป็นผู้ผลิตนักบัลเล่ต์ป้อนให้โรงละครเปโตรฟสกี้ (Petrovsky) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1780 บนที่ตั้งของโรงละครบอลชอยเธียเตอร์ในปัจจุบัน แต่เนื่องจากถูกไฟไหม้ในปี ค.ศ.1805 จึงต้องย้ายโรงละครไปอยู่ที่อารบัท (Arbat) เป็นเวลานานถึง 20 ปี โรงละครบอลชอยในปัจจุบันได้เปิดทำการเมื่อวันที่ 19 มกราคม 1825 กระทั่งในปี ค.ศ.1850 คณะบัลเล่ต์มีนักบัลเล่ต์ในสังกัดถึง 155 คน โดยได้เปิดการแสดงมากมายหลายครั้ง ซึ่งต่อมาในปี ค.ศ.1877 ได้มีการจัดแสดงสวอน เลครอบปฐมทัศน์ขึ้น โดยปีเตอร์ ไชคอฟสกี้เป็นผู้ประพันธ์ดนตรี และจูเลียสไรซิงเกอร์เป็นผู้ออกแบบท่าเต้น แต่ไม่ประสบความสำเร็จในการจัดแสดง สไตล์บัลเล่ต์ของบอลชอยมีลักษณะที่ไม่เหมือนใครและได้รับการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ จากคุณูปการของผู้ออกแบบการแสดงคนก่อนๆ เช่น อดัม กลูสโคฟสกี้ (Adam Glushkovsky) ซึ่งเป็นผู้ออกแบบการแสดงในระหว่างปี ค.ศ.1812-1839 อาทิ การเต้นระบำพื้นเมือง ละครตลก และละครเล่นในช่วงเวลาคริสต์มาส รวมทั้งนิยายและละครที่เป็นที่นิยม เป็นต้น แต่การพัฒนาที่ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งยวดของบัลเล่ต์รัสเซียในตอนต้นศตวรรษที่ 19 เกิดขึ้นที่โรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ภายใต้การดำเนินงานของเปติปา

คณะบัลเล่ต์บอลชอยฟื้นกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งในตอนต้นศตวรรษที่ 20 ภายใต้การอำนวยการของอเล็กซานเดอร์ กอร์สกี้ (Alexander Gorsky) ในระหว่างปี ค.ศ.1920-1924 เนื่องจากในปี ค.ศ.1917 ได้เกิดเหตุการณ์ปฏิวัติเดือนตุลาคมขึ้น จนนำไปสู่การจัดระบบภายในคณะบัลเล่ต์เสียใหม่ รวมทั้งการปรับปรุงระบบเก่าที่ไม่เหมาะสม โดยความร่วมมือของกอร์สกี้ เกล์ทเซอร์ (Geltzer) บัลเลรีนาผู้เป็นภรรยาของทิคามีรอฟ (Tikhomirov) และมิคฮาอิล มอร์ดกิน (Mikhail Mordkin) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบสังคมนิยมมีส่วนช่วยสนับสนุนบัลเล่ต์อย่างมากเพื่อการสันทนาการของคนส่วนใหญ่ในสังคม ยกตัวอย่างเช่น บัลเล่ต์เดอะ เรด ป๊อปปี้ (The Red Poppy) ของเลิฟ ลาสชิลิน (Lev Laschilin) และทิคามีรอฟ ซึ่งเป็นบัลเล่ต์เรื่องยาวที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิวัติ ได้สร้างสรรค์ขึ้นในปี ค.ศ.1927 โดยจัดเป็นบัลเล่ต์ที่มีการพูดถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งประสบความสำเร็จเป็นเรื่องแรก ในระยะที่มีการพัฒนาบัลเล่ต์ในกรุงมอสโก บัลเล่ต์เดอะ เรด ป๊อปปี้นี้ มีเนื้อเรื่องกล่าวถึงทหารเรือโซเวียตว่า ได้เข้าสนับสนุนคนงานชาวจีน

ให้ลุกขึ้นมาต่อต้านผู้ปกครองของตน ซึ่งนับได้ว่าเป็นตัวอย่างของความสำเร็จในการสร้างสรรค์บัลเล่ต์คลาสสิคท่ามกลางบรรยากาศของแนวคิดสมัยใหม่

คณะบัลเล่ต์ของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก เปิดทำการแสดงบัลเล่ต์ที่โรงละครเรื่อยมาจนกระทั่งปี ค.ศ.1889 รวมทั้งได้เปิดการแสดงที่โรงละครเฮอมิเทจ (Hermitage) และโรงละครซาร์สโกเย เซโล (Tsarskoe Selo) ซึ่งปัจจุบันนี้คือเมืองพุชกิ้น (Pushkin) แต่ภายหลังการปฏิวัติเดือนตุลาคม 1917 โรงละครก็ถูกเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ (State Maryinsky Theatre) ต่อมาก็ถูกเปลี่ยนชื่อมาเป็นกาท็อบ (The State Academic Theatre for Opera and Ballet-GATOB) และในปี ค.ศ.1935 ก็ถูกเปลี่ยนชื่ออีกครั้งมาเป็นโรงละครโอเปร่าบัลเล่ต์เลนินกราด (Leningrad for Opera and Ballet) ภายหลังจากที่คีรอฟ ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์เลนินกราดถูกลอบสังหารในปี ค.ศ.1934 และในปี ค.ศ.1991 โรงละครได้เปลี่ยนกลับมาใช้ชื่อเดิมเป็นโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ แต่ยังคงใช้ชื่อคีรอฟเวลาที่ไปเปิดการแสดงในต่างประเทศ

โรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ภายใต้การอำนวยการของ มารีอุส เปติปา ได้จัดการแสดงสวอน เลคอย่างเต็มรูปแบบขึ้นในปี ค.ศ.1895 โดยเปติปา และอิวานอฟเป็นผู้ออกแบบท่าเต้นใหม่ หลังจากที่สวอน เลคจัดแสดงที่โรงละครบอลชอยเธียเตอร์ในปี ค.ศ.1877 แล้วไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากท่าเต้นไม่สัมพันธ์กับดนตรี อาจกล่าวได้ว่าโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ภายใต้การดำเนินงานของเปติปา ส่งผลให้การแสดงสวอน เลค เปลี่ยนจากความล้มเหลวมาเป็นความสำเร็จ ซึ่งกลายมาเป็นบัลเล่ต์คลาสสิคเรื่องเอกของประเทศรัสเซียที่ไม่เคยห่างหายไปจากเวทีการแสดงอีกเลย

> บัลเล่ต์บอลชอยและคีรอฟมีความแตกต่างกันในด้านแนวคิด โดยโรงเรียนบัลเล่ต์บอลชอยมีหลักสูตรที่ไม่เหมือนใคร มีการสอนวรรณคดีและประวัติของระบำพื้นเมืองเพื่อให้นักเรียนสามารถรื้อฟื้นมันขึ้นมาใหม่ในรูปแบบที่เหมาะสมด้วยความเข้าใจในบริบททางประวัติศาสตร์ ระเบียบในการฝึกบัลเล่ต์ก็ไม่เข้มงวดมากนัก ส่วนคีรอฟจะมีชื่อเสียงทางด้านดนตรีที่ไพเราะเพราะพริ้งและยังยึดติดอยู่กับประเพณีนิยมที่สืบทอดกันมา นักเต้นบอลชอยจึงถูกกล่าวหาจากพวกคีรอฟว่าเป็นนักเต้นที่อุทิศให้กับการแสดงเชิงละคร ในขณะที่นักเต้นบอลชอยก็อ้างว่าพวกคีรอฟแข็งทื่อและไม่แสดงออก บัลเล่ต์สองสายดำเนินคู่กันมา และสร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่บัลเล่ต์โซเวียตตามแบบฉบับของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากบัลเล่ต์ตะวันตกอย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นแก่นเรื่อง ดนตรี การออกแบบท่าเต้น หรือฉาก เพราะแนวคิดของตะวันตกไม่เป็นที่รู้จักในบัลเล่ต์รัสเซีย การสร้างบัลเล่ต์

โซเวียตเรื่องหนึ่งจึงไม่ได้มุ่งหมายเพื่อความสวยงามเท่านั้น แต่ยังมุ่งที่จะกระตุ้นอารมณ์และถ่ายทอดความคิดเรื่องหนึ่งเรื่องใดให้แก่ผู้ชม[1]

พัฒนาการของบัลเล่ต์ตั้งแต่อดีตมาจนถึงยุคคลาสสิคไม่เหมือนของศิลปะสาขาอื่น เช่น ในเรื่องดนตรี ตรงที่ยุคคลาสสิคของศิลปะเรื่องอื่นเกิดขึ้นก่อนยุคโรแมนติก สำหรับยุคทองของบัลเล่ต์คลาสสิคเกิดขึ้นในประเทศรัสเซีย โดยที่บัลเล่ต์คลาสสิคเรื่องเอกของโลกหลายเรื่องเกิดขึ้นที่นั่น และยังเป็นที่นิยมมาจนทุกวันนี้ เช่น เรื่องสวอน เลค ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่าบัลเล่ต์มีพัฒนาการแตกต่างจากศิลปะสาขาอื่น กล่าวคือจากอิตาลีมาเป็นบัลเล่ต์ราชสำนักของฝรั่งเศส และกลายมาเป็นศิลปะการแสดงในโรงละคร จากนั้นก็ได้รับผลกระทบจากคติโรแมนติคจนเกิดบัลเล่ต์โรแมนติกในฝรั่งเศส เมื่อบัลเล่ต์พัฒนาต่อไปจึงเกิดบัลเล่ต์คลาสสิคขึ้นในรัสเซีย ยุคบัลเล่ต์คลาสสิคจึงเกิดขึ้นหลังยุคโรแมนติก และเนื่องจากบัลเล่ต์ยุคคลาสสิคได้พัฒนาขึ้นในคณะบัลเล่ต์ของพระเจ้าซาร์แห่งรัสเซีย ฉะนั้นจึงเรียกบัลเล่ต์ยุคคลาสสิคว่า “ยุคบัลเล่ต์อิมพีเรียล” หรือ “ยุคบัลเล่ต์ของพระจักรพรรดิ (แห่งรัสเซีย)” ทั้งนี้การแต่งกายของบัลเลรีนาในยุคนี้เป็นกระโปรงสั้นกุดเรียกว่า กระโปรงตูตูแบบคลาสสิค (Classical tutu)

มารีอุส เปติปา เป็นผู้สร้างบัลเล่ต์คลาสสิคขึ้นในรัสเซีย ในปีค.ศ.1870 การที่เขาได้รับตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญและฝึกสอนเทคนิคการเต้นบัลเล่ต์อย่างเป็นทางการ นับเป็นจุดเริ่มต้นของบัลเล่ต์แบบคลาสสิค ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าใหม่ของบัลเล่ต์ในรัสเซียที่มีมานานถึง 30 ปี ต่อมา โฉมหน้าใหม่ของบัลเล่ต์นี้ก็กลายสภาพเป็นแบบฉบับของบัลเล่ต์รัสเซีย (Russian Ballet) ซึ่งแยกตัวออกจากบัลเล่ต์แบบอื่นอย่างชัดเจนบนรากฐานของส่วนที่ดีที่สุดของบัลเล่ต์แบบอิตาเลียน ฝรั่งเศส และเดนมาร์ก เปติปาได้สร้างรูปแบบการแสดงของเขาขึ้นมาเอง ที่เรียกว่า “บัลเล่ต์คลาสสิค” (Classical Ballet) ซึ่งมีลักษณะที่ใช้นักแสดงจำนวนมาก โดยมีความอลังการทั้งนักเต้นและเครื่องแต่งกาย การแสดงจะแบ่งเป็น 2-4 องค์ โดยมีการแสดงหลากหลายชนิดรวมกันอยู่ เช่น บัลเล่ต์คลาสสิค ระบำพื้นเมือง ลีลาละคร และละครใบ้เพื่อเล่าเรื่องราวบัลเล่ต์เรื่องเอกของรัสเซียที่เขาเป็นผู้ออกแบบท่าเต้น ได้แก่ สวอน เลค (Swan Lake), เดอะ นัทแคร็กเกอร์ (The Nutcracker) และเจ้าหญิงนิทรา (The Sleeping Beauty)

สวอน เลค เป็นบัลเล่ต์คลาสสิคเรื่องเอกของประเทศรัสเซีย โดยเนื้อเรื่องจะมีทั้งอารมณ์เศร้าโศกและโรแมนติก สำหรับตัวเอกฝ่ายหญิงนั้น บัลเล่ต์คลาสสิคเรื่องอื่นจะอยู่ในโลกของความเป็นจริง โดยที่พวกเขาอาจเป็นชาวชนบทหรือเป็นเจ้าหญิง แต่ตัวเอกของสวอน เลคจะเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือ เธอเป็นเจ้าหญิงเฉพาะในตอนกลางคืน และเป็นมนุษย์ในจินตนาการ ทั้งนี้โดยพื้นฐานเป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิงที่พบรักกับผู้ชาย จากนั้นทั้งคู่ก็พบกับความสูญเสีย

[1] Ferdinando Reyno, **A concise History of Ballet**, (London: Thames and Hudson, 1965), P. 207.

สวอน เลค เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับราชินีหงส์ผู้เลอโฉมชื่อว่าโอเด็ท แต่ด้วยอำนาจอันชั่วร้ายของพ่อมดโรทบาทธ์ ทำให้เธอกลายเป็นมนุษย์ได้เฉพาะในตอนกลางคืนเท่านั้น ท้องฟ้าและผืนน้ำคือบ้านที่เธออยู่อาศัย และความรักระหว่างเธอกับเจ้าชายซิกฟรีสคือชะตากรรมที่กำลังเริ่มขึ้น ที่เธอเองก็ไม่สามารถจะหยุดยั้งมันได้

ต้นกำเนิดของบัลเล่ต์สวอน เลคเป็นสิ่งที่ค่อนข้างคลุมเครือ เนื่องจากมีข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาเพียงเล็กน้อย ดังนั้นจึงเกิดการคาดเดากันว่าใครคือต้นตำรับของการประพันธ์โครงเรื่อง แต่ก็ไม่มีหลักฐานใดที่ระบุแน่ชัด โดยทฤษฎีแรกกล่าวว่า สวอน เลคมีต้นกำเนิดมาจากตำนานและนิทานเยอรมันที่มักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับหงส์ แต่ก็ยังไม่มีสวอน เลคฉบับสมบูรณ์ปรากฏอยู่ในตำนานใดเลย จะมีก็เพียงโครงเรื่องที่ใกล้เคียงกันเท่านั้น เหตุนี้จึงไม่สามารถระบุได้ แน่ชัดว่าสวอน เลคมีต้นกำเนิดมาจากตำนานและนิทานเยอรมันจริงหรือไม่ เนื่องจากในอดีตมิได้มีเพียงวรรณคดีตะวันตกเท่านั้น ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงกลายเป็นหงส์ แต่วรรณคดีตะวันออกก็นิยมบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับหงส์ด้วยเช่นกัน แต่ถ้ามองอีกนัยหนึ่งก็มีความเป็นไปได้ว่า การที่สวอน เลคไม่ปรากฏในตำนานใดเลย อาจเป็นเพราะผู้ประพันธ์โครงเรื่องได้ทำการรวบรวมสาระสำคัญจากนิทานและตำนานต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันก็เป็นได้

สำหรับทฤษฎีต่อมากล่าวว่า สวอน เลคน่าจะมีต้นกำเนิดมาจากการทำงานร่วมกันของปีเตอร์ ไชคอฟสกี้ และวลาดิมีร์ เบกิเชฟ เนื่องจากไชคอฟสกี้ได้สร้างสรรค์บัลเล่ต์เรื่องทะเลสาบของหงส์ขึ้นในปี ค.ศ.1871 ขณะเดียวกัน การที่บุคคลทั้งสองต่างก็อยู่ในแวดวงศิลปะเดียวกัน จึงมีความเป็นไปได้ค่อนข้างมากที่สวอน เลคจะเป็นผลพวงจากการทำงานร่วมกันของคนกลุ่มนี้ และที่สำคัญคือ โครงเรื่องสวอน เลคก็ตรงตามแบบฉบับของบัลเล่ต์ในยุคศตวรรษที่ 19 โดยมักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเอกฝ่ายชายตกหลุมรักตัวเอกฝ่ายหญิง และสุดท้ายเรื่องก็จบลงแบบโศกนาฏกรรม

ส่วนทฤษฎีสุดท้ายกล่าวว่า วลาดิมีร์ เบกิเชฟ และวาซิลี เกลท์เซอร์เป็นผู้ประพันธ์โครงเรื่องขึ้น ทฤษฎีนี้ค่อนข้างได้รับการยอมรับและมีความเป็นไปได้มาก เนื่องจากเป็นที่รู้กันดีว่า เบกิเชฟซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงละครมอสโกอิมพีเรียลเธียเตอร์ คือบุคคลแรกที่ริเริ่มนำสวอน เลคมาจัดแสดง โดยการมอบหมายงานประพันธ์ดนตรีแก่ไชคอฟสกี้ และมอบหมายงานออกแบบท่าเต้นแก่จูเลียส ไรซิงเกอร์ ส่วนเกลท์เซอร์ก็เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่ร่วมประพันธ์บทละครอุปราการด้วย เนื่องจากมีชื่อของเขาปรากฏอยู่ในแบบคัดลอกโครงเรื่อง และในขณะนั้นเขาก็เป็นนักเต้นในโรงละครบอลชอยเธียเตอร์ ซึ่งเป็นโรงละครแห่งแรกที่เปิดแสดงบัลเล่ต์สวอน เลครอบปฐมทัศน์ขึ้นในปี ค.ศ.1877 ถึงแม้ว่าการเปิดแสดงจะไม่ประสบความสำเร็จก็ตาม แต่การที่เบกิเชฟนำบทละครมามอบหมายให้ไชคอฟสกี้ประพันธ์ดนตรี รวมทั้งมอบหมายให้ไรซิงเกอร์ออกแบบท่าเต้น และเปิดแสดงรอบปฐมทัศน์ในเวลาต่อมานั้นก็คือจุดเริ่มต้นที่แท้จริงของบัลเล่ต์สวอน เลค

การแสดงบัลเล่ต์สวอน เลค

สวอน เลคเป็นบัลเล่ต์คลาสสิคของรัสเซียที่ได้รับความนิยมเนื่องมาจากความมีชื่อเสียงในองค์ที่ 2 ซึ่งถูกนำมาจัดแสดงแทบจะทุกคณะบัลเล่ต์ในโลกเลยก็ว่าได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเต้นคู่ในชุดกรอง พาร์ เดอ เดอ ซึ่งกลายมาเป็นแบบแผนการเต้นของสวอน เลคในปัจจุบัน การเต้นคู่ระหว่างโอเด็ทและเจ้าชายซิกฟรีส นับเป็นการแสดงระบำคู่ชุดใหญ่ และเป็นช่วงเด่นของเรื่องที่เน้นลำดับขั้นตอนการนำเสนอ รวมทั้งเน้นการแสดงความสามารถทางเทคนิคของผู้เต้นมากกว่าการแสดงออกทางอารมณ์ตามบทบาท ซึ่งการแสดงชุดนี้เป็นการเต้นคู่อมตะชุดหนึ่ง ที่แสดงความรู้สึกถ่ายทอดความรักกันและกันของเจ้าชายซิกฟรีส (พระเอก)และโอเด็ท (นางเอก) ได้ซาบซึ้งมากที่สุด ส่วนชุดการแสดงที่โดดเด่นอีกชุดหนึ่งของสวอน เลค คือการเต้นคู่ในชุดแบล็คสวอน พาร์ เดอ เดอ ที่มีชื่อเสียงมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันและสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชมได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความประทับใจในส่วนของนักแสดงหญิง ซึ่งได้มีการนำเสนอ ท่าเต้นพิเศษคือ การหมุนตัวต่อกัน 32 รอบ ที่ถือเป็นแม่แบบมาตรฐานที่บัลเลรินาทุกคนที่แสดงบัลเล่ต์สวอน เลคต้องสามารถปฏิบัติได้

เหตุผลที่สวอน เลคเป็นบัลเล่ต์ที่ได้รับความนิยมนั้นสามารถสรุปได้ 3 ข้อด้วยกันคือ ประการแรก ความมีชื่อเสียงในชุดการแสดงกรอง พาร์ เดอ เดอ ประการที่สองคือ บัลเลรินาที่เป็นนักแสดงนำทุกคนต่างต้องการที่จะแสดงบัลเล่ต์เรื่องนี้อย่างน้อยที่สุดครั้งหนึ่งในการประกอบอาชีพของพวกเธอ และสาเหตุสุดท้ายคือ ผู้ชมทุกคนต่างต้องการที่จะชมบัลเล่ต์เรื่องนี้ จนกระทั่งเกิดคำกล่าวที่ว่า “ถ้าใครก็ตามสามารถประสบความสำเร็จในการออกแบบท่าเต้นสวอน เลคได้แล้ว เขาคนนั้นก็สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ในทุกๆ สิ่ง” [2]

บัลเล่ต์สวอน เลคตามแบบฉบับของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ในยุคปัจจุบัน ได้มีการแบ่งการแสดงออกเป็นทั้งหมด 4 องค์ด้วยกัน ซึ่งการแสดงยังคงยึดหลักการทำงานของเปติปาและอิวานอฟดังเดิม แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องบางส่วน ที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องในองค์ที่ 4 ซึ่งแต่เดิมมีการกำหนดให้ราชินีหงส์ขาวโอเด็ทเสียชีวิตในตอนจบ ก็กลายมาเป็นเจ้าชายซิกฟรีสสามารถหักปีกข้างหนึ่งของพ่อมดโรทบาทธ์ได้สำเร็จ จนทำให้เขาเสียชีวิตในที่สุด และเจ้าหญิงโอเด็ทและเจ้าชายซิกฟรีสก็ได้ครองรักกันอย่างมีความสุข

องค์ที่ 1: สวนภายในพระราชวังของเจ้าชายซิกฟรีส

---

[2] George Balanchine and Francis Mason, **101 Stories of the Great Ballets**, (New York: Anchor Books, 1989), P.433.

บัลเล่ต์สวอน เลคในองค์ที่ 1 ซึ่งเป็นผลงานการออกแบบการแสดงของเปติปา เป็นการบอกเล่าเรื่องราวของผู้คนในเรื่อง โดยกล่าวถึงเจ้าชายซิกฟรีสซึ่งเป็นพระเอกของเรื่องว่าเป็นเจ้าชายผู้สูงศักดิ์ ทั้งนี้รูปแบบการทำงานของเปติปาจะให้ความสำคัญกับการใช้นักแสดงจำนวนมากมาร่วมแสดง และเน้นความหรูหราของเครื่องแต่งกาย ลักษณะเด่นของบัลเล่ต์สวอน เลคในองค์นี้ คือ การแสดงระบำพาร์ เดอ ทรัว โดยเป็นระบำที่มีผู้ร่วมแสดงทั้งหมด 3 คน ซึ่งแบ่งเป็นผู้หญิง 2 คน และผู้ชาย 1 คน การแสดงในชุดนี้ของเปติปา ยังคงเป็นที่นิยมในคณะบัลเล่ต์ส่วนใหญ่มาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยเป็นชุดการแสดงที่สะท้อนความเป็นบัลเล่ต์คลาสสิคได้เป็นอย่างดี เนื่องมาจากว่าต้องใช้ผู้แสดงที่มีทักษะและความชำนาญในการเต้นสูง นอกจากนี้แล้ว การแสดง สวอน เลคในองค์ที่ 1 ยังมีความพิเศษอยู่อีกอย่างหนึ่งคือ มีการแสดงละครใบ้เพื่อเล่าเรื่องราว

เมื่อม่านเวทีเปิดขึ้นจะปรากฏภาพบรรยากาศฉากภายในอุทยานของพระราชวัง ซึ่งมีการแสดงการเต้นรำกันอย่างสนุกสนานของหนุ่มสาวชาวบ้าน ที่เข้าร่วมแสดงความยินดีในวันคล้ายวันเกิดครบ 21 ปีของเจ้าชายซิกฟรีส เบนโนมหาดเล็กประจำพระองค์ และราชครูวูลฟ์กังก็มาร่วมงานนี้ด้วยเช่นกัน ต่อมา เสียงของทรัมเปตดังขึ้นอันแสดงการมาถึงของเจ้าชายผู้เลอโฉมที่แสดงท่าทีเป็นมิตรกับทุกคน เขารู้สึกดีใจอย่างมากที่ได้พบกับบรรดาพระสหาย และรู้สึกขอบคุณที่พวกเขาต่างมีน้ำใจมาอวยพรวันเกิดให้กับตนเอง ในขณะที่พระองค์ออกมาร่วมงานอย่างสนุกสนานกับเหล่าชาวบ้าน และที่แขกส่วนใหญ่ภายในงานกำลังชมการแสดงกันอย่างเพลิดเพลินนั้น ราชครูวูลฟ์กังกลับให้ความสนใจอยู่กับการดื่มไวน์ โดยเขาต้องการดื่มไวน์ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ภายหลังการแสดงจบลง เสียงแตรก็ดังกระหึ่มขึ้นอันแสดงการมาถึงของพระราชมารดาของเจ้าชายซิกฟรีสองค์ราชินี เขารู้สึกอึดอัดเมื่อพระราชมารดาได้ประกาศให้ทุกคนทราบว่า จะมีการจัดงานเลี้ยงเต้นรำขึ้นภายในวังในคืนวันรุ่งขึ้น พร้อมการเสนอหญิงงามผู้สูงศักดิ์แก่เจ้าชายซิกฟรีสเพื่อได้พิจารณาเลือกนางผู้สูงศักดิ์เข้าสู่พิธีอภิเษกสมรสกับเจ้าชายต่อไป เขาไม่เห็นชอบกับแนวคิดดังกล่าวของพระราชมารดานักแต่ก็ไม่สามารถโต้แย้งได้ โดยการจัดงานเลี้ยงยังคงมีต่อไป หลังจากนั้น พระราชมารดาได้มอบหน้าไม้เป็นของขวัญวันเกิดให้แก่เจ้าชายซิกฟรีสแล้วทรงเสด็จกลับ

ต่อมา เหล่าชาวบ้านได้เต้นรำเพื่อเป็นของขวัญมอบให้แก่เจ้าชายซิกฟรีส ด้วยระบำที่เรียกว่า พาร์ เดอ ทรัว การแสดงในชุดนี้ของเปติปานั้นยังคงเป็นที่นิยมในคณะบัลเล่ต์ส่วนใหญ่มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยเป็นระบำที่มีผู้แสดงทั้งหมด 3 คน ประกอบด้วยผู้หญิง 2 คน และผู้ชาย 1 คน ในจังหวะดนตรีที่นุ่มนวลและไพเราะ ซึ่งความน่าหลงใหลของการแสดงในชุดนี้คือ เป็นการแสดงที่ยากลำบาก ต้องอาศัยความชำนาญและทักษะในการเต้น

ภาพที่ 1.1

ภาพการแสดงระบำพาร์ เดอ ทรัว

ที่มา: เทปบันทึกการแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ปี ค.ศ.1986 จาก chapter 4: The Pas de trios เวลา 26:53 นาที

ภายหลังจากการแสดงชุดพาร์ เดอ ทรัวจบลง ชุดการแสดงเดอะแด็นซ์วิชโกเบลท (The dance with Goblets) ก็เริ่มขึ้น โดยเหล่านักเต้นทุกคนรวมทั้งเจ้าชายซิกฟรีสต่างถือแก้วไวน์ พร้อมกับเต้นรำไปด้วยเพื่อเฉลิมฉลองวันเกิด ฝ่ายราชครูวูลฟ์กังก็ร่วมดื่มไวน์ด้วย โดยเขาพยายามที่จะทำให้บรรยากาศแห่งความสุขกลับคืนมาอีกครั้ง ด้วยการพยายามจะเต้นรำกับหญิงชาวบ้าน ทั้งนี้วูลฟ์กังต้องการแสดงให้ทุกคนเห็นว่า ถึงแม้ว่าเขาจะเป็นคนแก่แต่ก็สามารถที่จะเต้นรำได้ดีกว่าหนุ่มสาวคนใดๆ พร้อมกันนั้น ชาวบ้านทุกคนก็ร่วมเต้นรำด้วยความสนุกสนานร่าเริงอีกครั้ง ซึ่งเป็นการเต้นรำเป็นคู่ๆ ในขณะที่เจ้าชายซิกฟรีสกลับเกิดความรู้สึกไม่สบายพระทัย ในการประกาศการเลือกคู่ในระหว่างงานเลี้ยงเต้นรำของพระราชมารดานั้น หมู่ชาวบ้านได้เต้นรำร่วมกันแล้วค่อยๆ แยกย้ายกันออกไป และทิ้งให้เจ้าชายซิกฟรีสตกอยู่ในห้วงอารมณ์ของความเปล่าเปลี่ยวใจ ทันใดนั้นเบนโนมหาดเล็กประจำพระองค์มองเห็นฝูงหงส์ป่าบินผ่านไป เขาจึงได้ชวนเจ้าชายซิกฟรีสออกล่าฝูงหงส์ป่าในยามค่ำคืนร่วมกับพระสหาย เจ้าชายเห็นชอบด้วยจึงออกเดินทางร่วมไปกับพระสหาย โดยทิ้งให้ราชครูวูลฟ์กังอยู่เพียงลำพังภายในสวนที่ว่างเปล่า

องค์ที่ 2: ริมทะเลสาบ

บัลเล่ต์สวอน เลคในองค์ที่ 2 เป็นผลงานการออกแบบการแสดงของอิวานอฟ ซึ่งเขามีความสามารถในการนำบัลเล่ต์คลาสสิคมาผสมกลมกลืนกับการเต้นที่ใช้นักแสดงจำนวนมากร่วมแสดง (Corps de ballet) และการแสดงสวอน

เลคในองค์นี้ก็มีการแสดงละครใบ้ด้วยเช่นเดียวกับในองค์ที่ 1 ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในช่วงที่ราชินีหงส์ขาวโอเด็ทได้พบกับเจ้าชายซิกฟรีสที่ริมทะเลสาบ บัลเลรินาผู้แสดงเป็นโอเด็ทได้ใช้ท่าทางเป็นภาษาใบ้เพื่อสื่อให้เจ้าชายทราบว่าอย่าทำร้ายเธอ ซึ่งบัลเลรินาผู้แสดงจะใช้ทุกส่วนของร่างกายเพื่อสื่อสารและบรรยายความรู้สึก ลักษณะสำคัญของการแสดงบัลเล่ต์ในองค์นี้คือ การเต้นคู่ในชุดกรอง พาร์ เดอ เดอ ซึ่งได้รับความนิยมและถูกนำมาจัดแสดงแทบจะทุกคณะบัลเล่ต์ในโลกเลยก็ว่าได้ โดยเป็นการแสดงระบำคู่ชุดใหญ่และเป็นช่วงเด่นของเรื่อง ที่ถ่ายทอดความรักกันและกันของเจ้าชายซิกฟรีสและโอเด็ทได้ซาบซึ้งมากที่สุด การแสดงในชุดนี้สะท้อนความเป็นบัลเล่ต์คลาสสิคได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นการแสดงที่เน้นความสามารถทางเทคนิคของผู้เต้น

เมื่อม่านเวทีถูกเปิดออก จะปรากฏภาพบรรยากาศฉากภายในป่า ที่มีทะเลสาบขนาดใหญ่และแสงจันทร์สะท้อนกับผิวน้ำ เมื่อขบวนล่าสัตว์ของเจ้าชายซิกฟรีสเดินทางมาถึงทะเลสาบ พระองค์รับสั่งให้ทุกคนกระจายออกเพื่อซุ่มดูหงส์ โดยที่เจ้าชายซิกฟรีสซุ่มดูอยู่เพียงลำพัง ในขณะที่ซิกฟรีสกำลังซุ่มดูอยู่ริมทะเลสาบนั้น มีหงส์ขาวตัวหนึ่งบินลงมาที่ทะเลสาบ และกลับกลายร่างเป็นหญิงสาวสวยรูปงาม มีมงกุฎที่สวยงามระยิบระยับประดับไว้บนศีรษะ หงส์ขาวตัวนี้ชื่อ โอเด็ท และเธอคิดว่าตนเองอยู่เพียงลำพัง เมื่อเจ้าชายซิกฟรีสเห็นโอเด็ทแล้วถึงกับตกตะลึงและพยายามเข้าใกล้เธอ ส่วนโอเด็ทครั้นเห็นเจ้าชายก็รู้สึกตกใจกลัวและพยายามจะบินหนี แต่พระองค์ได้แสดงความจริงใจและขอให้เธอไว้ใจ ว่าพระองค์จะไม่ทำร้ายเธอ และดูเหมือนพระองค์กำลังตกหลุมรักเธอ ด้วยเหตุนี้โอเด็ทจึงเริ่มคลายความกลัวและเล่าเรื่องต่างๆ ให้เจ้าชายซิกฟรีสได้รับทราบว่า แท้จริงเธอคือเจ้าหญิงองค์หนึ่งที่ต้องคำสาปให้กลายเป็นหงส์จากพ่อมดนกฮูก โรทบาทธ์ ส่วนทะเลสาบแห่งนั้นก็เกิดจากน้ำตาของมารดาเจ้าหญิง และเจ้าหญิงโอเด็ทก็ไม่สามารถกลับร่างเป็นคนได้ในช่วงกลางวัน ยกเว้นถ้ามีชายผู้ซื่อสัตย์ในความรักได้มอบความรักและความจริงใจที่แท้จริงให้แก่เธอ พร้อมกับสาบานรักต่อเธอ ซึ่งจะทำให้พลังอำนาจคำสาปของพ่อมดโรทบาทธ์เสื่อมสลายไป ครั้นได้ฟังเช่นนั้นแล้ว เจ้าชายซิกฟรีสจึงได้ตัดสินใจอย่างมั่นคงที่จะสาบานรักต่อราชินีหงส์ขาวในทันที แต่ในขณะนั้นพ่อมดนกฮูก โรทบาทธ์ได้ปรากฏกายขึ้นโดยจ้องมองไปที่ซิกฟรีสอย่างดุร้าย เป็นเหตุให้เจ้าหญิงโอเด็ทจำต้องเชื่อฟังในอำนาจของโรทบาทธ์ ซึ่งโอเด็ทก็พยายามที่จะร้องขอความเมตตาจากเขา ขณะที่เจ้าชายซิกฟรีสพยายามที่จะคว้าหน้าไม้ยกขึ้นเพื่อจะฆ่าโรทบาทธ์ แต่เขากลับถูกห้ามไว้โดยเจ้าหญิงโอเด็ท เพราะเห็นว่าหากเจ้าชายทำเช่นนั้นคงไม่เป็นสิ่งที่ดี ต่อมาเมื่อพ่อมดนกฮูกโรทบาทธ์หายตัวไป ทั้งสองจึงเดินมุ่งหน้าเข้าไปในป่า

เจ้าชายซิกฟรีสบอกกับโอเด็ทว่า เธอจะต้องไปงานเลี้ยงเต้นรำของราชสำนักในคืนวันรุ่งขึ้น เพราะเป็นวันที่เขาจะต้องเลือกเจ้าสาวเพื่อที่จะแต่งงาน โอเด็ทตอบว่าเธอไม่สามารถจะไปที่งานเลี้ยงและไม่สามารถจะแต่งงานกับเขาได้จนกว่าพ่อมดนกฮูกโรทบาทธ์จะสูญสิ้นพลังอำนาจ เพราะเขาจะทำทุกวิถีทางเพื่อรักษาพลังอำนาจของตนเอาไว้ โดยจะ

ออกอุบายต่างๆ นานาซึ่งจะทำให้เจ้าชายซิกฟรีสผิดคำสัญญา ที่ได้ให้ไว้กับเธอจนกลายเป็นคนที่ไม่ซื่อสัตย์ ดังนั้น เขาจึงได้ให้สัญญาอีกครั้งว่าจะซื่อสัตย์ต่อเธอ

เมื่อเจ้าชายซิกฟรีสและโอเด็ทออกมาจากป่า บรรดานางหงส์ทั้งหลายที่กลายร่างเป็นมนุษย์ในตอนกลางคืนเช่นเดียวกับโอเด็ท ต่างพากันออกมาเต้นรำที่ริมทะเลสาบ และในไม่ช้าเบนโนก็กลับมาอีกครั้ง เขารู้สึกตื่นเต้นที่เห็นเหล่าหงส์ขาวทั้งหลาย และเขาเองก็ไม่ได้ล่วงรู้ถึงความลี้ลับของสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ เขาคิดเพียงแต่ว่าต้องการที่จะล่าหงส์ ดังนั้น เบนโนจึงเรียกเพื่อนๆ ให้เล็งอาวุธเตรียมยิงไปยังกลุ่มหงส์ขาว ซึ่งบรรดานางหงส์ทั้งหลายต่างพากันหวาดกลัวและพยายามที่จะหลบหนี ทันใดนั้นเจ้าชายซิกฟรีสจึงออกมาเพื่อห้ามพวกเขาทั้งหลายนั้น พระองค์สั่งให้ทุกคนวางหน้าไม้ลงและขอโทษเธอ ขณะเดียวกันกับที่โอเด็ทยืนปกป้องเหล่าบริวารของเธออยู่

ภาพที่ 1.2

ภาพการแสดงชุด Dance of the Big Swans

ที่มา: เทปบันทึกการแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ปีค.ศ.1986 จาก chapter 9: Dance of the Big Swans เวลา 53:31นาที

บรรดานางหงส์ต่างร่วมเต้นรำกันอีกครั้งหนึ่ง และในขณะที่บรรดานางหงส์เต้นรำกันอยู่นั้น เจ้าหญิงโอเด็ทก็ผละหายไป แม้เจ้าชายซิกฟรีสพยายามค้นหาเธอแต่ไม่พบ อย่างไรก็ดี ขณะที่ซิกฟรีสและมหาดเล็กของเขายืนอยู่ที่กลางป่า โอเด็ทก็ปรากฏกายขึ้นใหม่อีกครั้งที่ด้านหลังของพวกเขา ในช่วงต่อจากนี้ โอเด็ทและเจ้าชายซิกฟรีสเต้นคู่กันอีกครั้งในชุดการแสดง พาร์ เดอ เดอ ซึ่งการแสดงในชุดนี้ได้รับการออกแบบโดยอิวานอฟ

การเต้นคู่ที่เรียกว่า พาร์ เดอ เดอ (Pas de deux) เป็นสูตรตายตัวที่ประกอบไปด้วยการเต้นคู่ประกอบกันของนักเต้นตัวเอกชาย-หญิงกับเพลงที่มักจะช้า และเรียกตามภาษาดนตรีว่าอดาจิโอ (adagio) หรือการเต้นคู่ที่สื่อสัมพันธ์ด้วยอารมณ์ แล้วต่อเนื่องด้วยการเต้นเดี่ยวชาย (Solo man) เพื่อแสดงความสามารถของนักเต้นนำฝ่ายชาย และการเต้นเดี่ยวหญิง (Solo woman) เพื่อแสดงความสามารถของนักเต้นนำฝ่ายหญิง สุดท้ายชาย-หญิงจะต้องเต้นพร้อมกันด้วยท่าเดียวกัน หรืออาจมีท่าที่ต่างกันแต่สามารถประกอบกันได้อย่าง ลงตัว ทั้งหมดนี้จะเต้นกับเพลงเร็วที่เรียกว่า Coda ซึ่งการแสดงที่กล่าวมานี้จะใช้เทคนิคการเต้นที่ต้องการทักษะสูง [3]

การแสดงในชุดนี้ได้กลายมาเป็นแบบแผนการเต้นของสวอน เลคในปัจจุบัน ที่สามารถสะท้อนความเป็นรัสเซียได้อย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นการแสดงที่เน้นความสามารถทางเทคนิคของผู้เต้น เน้นการนำเสนอรูปแบบที่งดงามประกอบด้วย ความกระจ่างชัด ความกลมกลืน ความสมมาตร และความมีระเบียบ รวมทั้งเน้นความสำคัญของโครงสร้างและลำดับขั้นตอนการนำเสนอที่กำหนดไว้แน่นอนตายตัว โดยเป็นการแสดงระบำคู่ชุดใหญ่และเป็นช่วงเด่นของเรื่อง การแสดงชุดนี้นับว่าเป็นการเต้นคู่อมตะ ชุดที่แสดงความรู้สึกถ่ายทอดความรักกันและกันของเจ้าชายซิกฟรีสและโอเด็ทได้ซาบซึ้งมากที่สุด ต่อมาเมื่อการแสดงจบลง ทั้งสองก็มุ่งตรงไปที่บริเวณทะเลสาบ

ภายหลังจากการเต้นคู่ของเจ้าชายซิกฟรีสและเจ้าหญิงโอเด็ทจบลง พวกเขาจึงออกจากที่นั่นไป จากนั้นจะเป็นการแสดงระบำของหงส์ขาว 4 ตัว ที่ออกมาแสดงในจังหวะดนตรีแนวสนุกสนาน เพื่อสื่อให้ผู้ชมเห็นถึงความสุขใจของการได้พบกับความรักครั้งใหม่ เมื่อท้องฟ้าเริ่มสาง บรรดานางหงส์ต่างเตรียมตัวที่จะกลับคืนสู่ทะเลสาบ โอเด็ทรู้สึกหวาดกลัวที่จะต้องจากคนรักไป เจ้าชายซิกฟรีสพยายามอ้อนวอนให้นางอยู่กับเขาต่อไป แต่นางไม่สามารถที่จะทำเช่นนั้นได้

ขณะที่บรรดานางหงส์ทั้งหลายกำลังจะกลายร่างจากมนุษย์เป็นหงส์ดังเดิมนั้น โอเด็ทและเจ้าชายซิกฟรีสก็อยู่กันเพียงลำพัง และแล้วพ่อมดนกฮูกโรทบาทธ์ก็ปรากฏกายขึ้นที่ริมทะเลสาบ และใช้เวทมนตร์คาถาเรียกให้โอเด็ทมาหาเขา เธอไม่สามารถจะช่วยเหลือตนเองได้เลย และถอยห่างจากเจ้าชายซิกฟรีสมากขึ้นทุกที เจ้าชายซิกฟรีสพยายามที่จะ

---

[3] นราพงษ์ จรัสศรี, **ประวัตินาฏยศิลป์ตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2548), หน้า 66.

เข้าช่วยเหลือโอเด็ทแต่ก็ไม่สำเร็จ ในที่สุดเมื่อแสงแห่งอรุณรุ่งมาถึง เหล่าหงส์ขาวและราชินีหงส์โอเด็ทจึงค่อยๆ กลับร่างคืนสู่การเป็นหงส์อีกครั้ง โดยปล่อยให้เจ้าชายซิกฟรีสเฝ้ามองการบินจากไปของเธอลับขอบฟ้า

องค์ที่ 3: ภายในงานเลี้ยงเต้นรำในพระราชวังของเจ้าชายซิกฟรีส

การแสดงสวอน เลคในองค์ที่ 3 เป็นผลงานการออกแบบการแสดงของเปติปาที่เปิดฉากด้วยบรรยากาศงานเลี้ยงเต้นรำที่ยิ่งใหญ่อลังการภายในพระราชวัง โดยมีแขกผู้มีเกียรติจากต่างเมืองเดินทางมาร่วมงานจำนวนมาก และทุกคนต่างสวมเครื่องแต่งกายที่หรูหราสวยงาม ลักษณะเด่นของบัลเล่ต์ในองค์นี้ เปติปายังคงเน้นการแสดงนาฏศิลป์บริสุทธิ์ (Divertissments) ดังเดิม โดยเปติปาและอิวานอฟได้ร่วมมือกันออกแบบการแสดงระบำนานาชาติขึ้นทั้งหมด 4 ชุด และช่วงที่สำคัญที่สุดของสวอน เลคในองค์นี้คือ การแสดงชุดแบล็ค สวอน พาร์ เดอ เดอ (Black Swan Pas de deux) ซึ่งเป็นชุดการแสดงที่มีชื่อเสียงมาจนกระทั่งปัจจุบัน และสร้างความประทับใจแก่ผู้ชมได้อย่างมากมาย โดยเป็นการเต้นคู่ระหว่างเจ้าชายซิกฟรีสและหงส์ดำโอดีล ทั้งนี้บัลเลรินาผู้แสดงเป็นโอดีลจะต้องนำเสนอท่าเต้นพิเศษ โดยการหมุนตัวเหวี่ยงขาในอากาศติดต่อกัน 32 รอบ ที่ถือเป็นท่าเต้นที่ยากลำบาก ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและทักษะในการเต้นสูง ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นท่าเต้นมาตรฐานที่บัลเลรินาผู้แสดงเป็นโอดีลทุกคนต้องสามารถปฏิบัติได้

สวอน เลคในองค์ที่ 3 จะเปิดฉากด้วยความยิ่งใหญ่ของการเฉลิมฉลองสำหรับเจ้าชายซิกฟรีสภายในวัง เมื่อม่านเวทีก็เปิดออก จะปรากฏภาพบรรยากาศฉากภายในงานเลี้ยงเต้นรำของพระราชวัง ที่มีราชบัลลังก์ของกษัตริย์ถูกจัดวางอยู่ตรงกลางของเวที และภายในห้องจัดเลี้ยงมีการประดับประดาด้วยเสาโคลอนเนท (colonnade) ที่ถูกแกะสลักอย่างสวยงามเป็นแนวยาว ต่อมา เสียงรัวกลองก็ดังขึ้น และขบวนแขกผู้มีเกียรติจากประเทศต่างๆ เดินทางเข้ามาร่วมงาน ซึ่งบรรดาราชทูตต่างแต่งกายในชุดประจำชาติของตนที่หลากสีสัน พวกเขาต้องการจะมาอวยพรเจ้าชายเนื่องในวันเกิด เมื่อเจ้าชายซิกฟรีสเสด็จออกมายังท้องพระโรงพร้อมกับพระราชมารดา บรรดาแขกผู้มีเกียรติทั้งหลายต่างพากันตั้งแถวเพื่อรับเสด็จ เจ้าชายพยายามมองหาโอเด็ทไปทั่วห้องเต้นรำ เพราะเขากำลังคิดถึงโอเด็ทและคำสัญญาที่ว่าเขาจะซื่อสัตย์ต่อเธอเพียงผู้เดียว เมื่อพระราชมารดาแสดงท่าทีไม่พอใจในความวิตกกังวลของเจ้าชายซิกฟรีส เขาจึงพยายามที่จะสลัดความคิดนี้ออกไป และแล้วเสียงของทรัมเปตก็ดังขึ้น มีผู้นำสาสน์มาแจ้งข่าวให้ทราบถึงการมาถึงขององค์หญิงจากต่างเมือง 6 พระองค์ จากนั้นจึงมีการเชิญพวกนางเข้ามายังท้องพระโรง โดยองค์หญิงแต่ละองค์ต่างแต่งกายในชุดราตรีพร้อมกับถือพัดขนาดใหญ่ที่ทำจากขนนก ต่อมา พวกนางได้เต้นรำในจังหวะวอล์ซ (Waltz of the Fiancees) ต่อหน้าที่ประทับเพื่อให้เจ้าชายมีโอกาสเลือกไปเป็นพระชายาของตนเอง ในขณะที่เจ้าชายซิกฟรีสร่วมเต้นรำกับเจ้าหญิงต่างเมืองทั้ง 6 พระองค์ แต่กลับคิดถึงราชินีหงส์ขาวโอเด็ทอยู่ในใจตลอดเวลา ดังนั้น ในช่วงท้ายของการเต้นรำระหว่างเจ้าชาย

ซิกฟรีสกับเจ้าหญิง 6 พระองค์ เจ้าชายซิกฟรีสจึงได้ปฏิเสธการเลือกเจ้าหญิงต่างเมืองทั้งหมด เพราะพระองค์มีใจให้โอเด็ทเท่านั้น ซึ่งทำให้พระราชมารดาทรงกริ้วมาก

เสียงของทรัมเปตดังขึ้นอีกครั้ง บรรดาแขกผู้มีเกียรติต่างพากันจับจ้องไปที่ประตูทางเข้า ผู้นำสาสน์เข้ามาแจ้งข่าวการมาถึงของแขกคนสุดท้ายที่ไม่ได้คาดหวัง เจ้าชายซิกฟรีสจ้องมองไปที่ประตูอย่างมีความหวัง ผู้ที่เข้ามาถึงคือพ่อมดโรทบาทธ์ที่จำแลงแปลงกายเป็นขุนนางใหญ่คนหนึ่ง มาพร้อมกับลูกสาวของเขาชื่อ โอดีล ที่มีหน้าตาคล้ายกับราชินีหงส์ขาวโอเด็ท เจ้าชายซิกฟรีสรู้สึกตื่นเต้นดีใจจนแทบจะไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และเมื่อเขาจ้องมองไปที่หญิงสาวแสนสวยผู้นั้น ถึงแม้จะพบว่านางแต่งกายในชุดสีดำ แต่เขาก็เชื่อว่านางคือโอเด็ทราชินีหงส์ขาวผู้เป็นที่รักของเขา ขณะที่โอดีลมองมาที่เจ้าชายซิกฟรีสด้วยสายตาเย็นชาแต่น่าหลงใหล ในช่วงนี้จะปรากฏภาพของโอเด็ทกำลังจ้องมองมาที่บุคคลทั้งสอง แต่ทว่าเจ้าชายซิกฟรีสกลับหลงใหลในตัวโอดีลอย่างมากโดยมิได้นึกถึงคำเตือนของโอเด็ท และแล้วภาพของโอเด็ทก็ค่อยๆ เลือนหายไป

ซิกฟรีสเห็นโอดีลก็หลงเชื่อว่าเป็นโอเด็ทจึงรีบเข้าไปหาเธอ และนำเธอออกจากงานเลี้ยงเข้าไปในสวนของพระราชวัง โดยที่บิดาของโอดีลมองการจากไปของทั้งสองด้วยความพึงพอใจ เจ้าชายซิกฟรีสไม่ได้ล่วงรู้เลยว่าแท้จริงแล้วเขาไม่ใช่ขุนนาง แต่เขาคือ พ่อมดโรทบาทธ์ผู้ชั่วร้ายที่ปลอมตัวมากับลูกสาว เพื่อที่เจ้าชายซิกฟรีสจะได้หลงเชื่อว่าลูกสาวของเขาคือโอเด็ท และทำผิดคำสัญญาที่ว่าจะไม่รักหญิงคนใดอีกนอกจากเธอเพียงผู้เดียว ในขณะเดียวกัน พ่อมดผู้ชั่วร้ายก็ทำให้พระราชมารดาของเจ้าชายซิกฟรีสรู้สึกเคลิบเคลิ้ม และหลงใหลด้วยการประจบเยินยอนาง

ภายหลังจากเจ้าชายซิกฟรีสและโอดีลออกไปจากงานเลี้ยงแล้ว ระบำชุดเล็กๆ ที่เป็นกลุ่มระบำนานาชาติก็เริ่มแสดง ซึ่งประกอบด้วยระบำสเปน โดยเป็นการเต้นรำกันของนักแสดงชายหญิงจำนวน 2 คู่ ประกอบดนตรีที่มีจังหวะเร็วในทำนองแบบสเปน ต่อมาคือการเต้นระบำนีโอโพลิแทน ต่อด้วยระบำฮังกาเรียน โดยเป็นการเต้นรำของคู่หนุ่มสาวที่เริ่มต้นด้วยจังหวะการเต้นช้าๆ แต่เพิ่มความเร็วในตอนจบ และสุดท้ายคือการแสดงระบำโปแลนด์ โดยเป็นการเต้นรำของนักแสดงชายหญิงจำนวน 4 คู่ด้วยกันที่ออกมาร่วมเต้นรำในจังหวะที่สนุกสนาน ซึ่งการแสดงระบำนานาชาติในองค์ที่ 3 นี้ถูกจัดแสดงไม่บ่อยครั้งนัก โดยการจัดการแสดงในครั้งแรกเปติปาจะเป็นผู้ออกแบบท่าเต้นในระบำสเปนและระบำโปแลนด์ ส่วนอิวานอฟจะเป็นผู้ออกแบบท่าเต้นในระบำนีโอโพลิแทนและระบำฮังกาเรียน จากการแสดงรอบปฐมทัศน์ในปี ค.ศ. 1895 ระบำสเปนและระบำนีโอโพลิแทนไม่ได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้ชมมากเท่าที่ควร ส่วนระบำโปแลนด์และระบำฮังกาเรียนถูกขอร้องจากผู้ชมให้มีการแสดงซ้ำ

ขณะที่ระบำนานาชาติจบลง โอดีลและเจ้าชายซิกฟรีสเข้ามาในงานอีกครั้ง และร่วมเต้นรำกันในชุดแบล็คสวอน พาร์ เดอ เดอ ที่เป็นการแสดงอีกชุดหนึ่งซึ่งได้รับความนิยม ในช่วงนี้จะมีการบรรเลงดนตรีออเคสตร้า (orchestra) เพื่อประกอบการแสดง การเต้นคู่ในชุดนี้จะแสดงให้เห็นเล่ห์มารยาของนางหงส์ดำ ที่จำแลงเป็นนางหงส์ขาวหลอกล่อให้เจ้าชายซิกฟรีสตกหลุมรัก ซึ่งเป็นชุดการแสดงที่มีชื่อเสียงมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน และสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชมได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความประทับใจในส่วนของนักแสดงหญิงที่ได้มีการนำเสนอท่าเต้นพิเศษคือ การหมุนตัวต่อกัน 32 รอบ โดยผู้ที่นำเสนอท่านี้เป็นคนแรกคือ ปิแอรินา เลคนานี ผู้รับบทโอเด็ทและโอดีลคนแรกที่มีความชำนาญในการปฏิบัติท่านี้ จนทำให้การปฏิบัติท่าหมุน 32 รอบ เป็นแม่แบบมาตรฐาน ที่บัลเลรินาทุกคนที่แสดงบัลเล่ต์สวอน เลคต้องสามารถปฏิบัติได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการแสดงตอนแบล็คสวอน พาร์ เดอ เดอ ในช่วงท้ายของการเต้นคู่ได้ปรากฏภาพหงส์ขาวโอเด็ทอยู่หน้าต่างนอกวังด้วยอาการเศร้าโศกเสียใจ แต่พ่อมดวอน โรทบาทช์ใช้มนตร์วิเศษพรางตาให้แขกในงานไม่มีใครสังเกตเห็นเธอ ภายหลังจากการแสดงจบลง ก็จะต่อการเต้นเดี่ยวของเจ้าชายซิกฟรีส (Siegfried’s Variation) และตามด้วยการเต้นเดี่ยวของโอดีล (Odile’s Variation)

ภาพที่ 1.7

ภาพการแสดงชุด Black Swan Pas de deux

ที่มา: เทปบันทึกการแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคของโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ปีค.ศ.1986 จาก chapter 19: Black Swan Pas de deux เวลา 100:09 นาที

เมื่อการแสดงจบลงเจ้าชายซิกฟรีสได้ขอโอดีลแต่งงาน แต่วอน โรทบาทช์ต้องการให้เขาสาบานรักต่อนาง ซึ่งเจ้าชายซิกฟรีสก็ตกหลุมพรางสาบานรัก ในขณะนั้นเองพ่อมดวอน โรทบาทช์ และโอดีลก็กลับร่างเดิม และเปิดเผยความจริงให้เจ้าชายรับรู้ด้วยความสะใจ รวมทั้งหัวเราะเยาะเย้ยในความผิดพลาดของเจ้าชายซิกฟรีสแล้ววิ่งหนีหาย

ออกไปจากวังท่ามกลางกลุ่มหมอกควัน แขกทุกคนในงานต่างพากันตกใจและเหล่าทหารพยายามจับตัวพ่อมดโรทบาทธ์กับบุตรสาว แต่ก็ไม่สามารถคว้าตัวไว้ได้ทัน เจ้าชายซิกฟรีสเมื่อทราบความจริงถึงกับเสียใจในการกระทำของตนเอง เพราะรู้ว่าได้ทำร้ายโอเด็ทผู้เป็นที่รัก ทันใดนั้น พระองค์ได้วิ่งออกจากวังไปยังทะเลสาบเพื่อค้นหาโอเด็ท และขอโทษเธอในความผิดที่เขาได้กระทำลงไป

องค์ที่ 4: ริมทะเลสาบในค่ำคืนเดียวกันกับที่เกิดเหตุการณ์ในวัง

สวอน เลคองค์ที่ 4 ซึ่งเป็นฉากจบของเรื่อง เป็นผลงานการออกแบบการแสดงของอิวานอฟ โดยเป็นช่วงที่เจ้าชายซิกฟรีสรู้สึกสำนึกผิดต่อราชินีหงส์ขาวโอเด็ท และเดินทางมาถึงที่ริมทะเลสาบเพื่อขอร้องให้เธอยกโทษให้ การออกแบบการแสดงในองค์นี้ อิวานอฟยังคงให้ความสำคัญกับการแสดงที่ใช้นักแสดงจำนวนมาก (Corps de ballet) ที่เห็นได้ชัดเจนจากการเริ่มต้นฉากด้วยชุดการแสดงที่เรียกว่า วอลซ์ออฟเดอะสวอน (Waltz of the Swans) ซึ่งเป็นชุดการแสดงที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ในคณะบัลเล่ต์หลายคณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคีรอฟบัลเล่ต์และรอยัลบัลเล่ต์ และภายหลังการแสดงในชุดนี้โอเด็ทจะเข้ามาในฉากด้วยความเศร้าโศกเสียใจ

ลักษณะสำคัญของสวอน เลคในองค์ที่ 4 คือ แต่ละคณะบัลเล่ต์จะมีการตีความในส่วนของเนื้อเรื่องตอนจบที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือแต่เดิม สวอน เลคภายใต้การดำเนินงานของ เปติปาและอิวานอฟจะจบลงด้วยความทุกข์เศร้า แต่ต่อมาคณะบัลเล่ต์อื่นๆ ก็ได้ทำการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องตอนจบใหม่ กล่าวคือบางครั้งมิได้จบลงด้วยความทุกข์เศร้าของพระเอกและนางเอก แต่เปลี่ยนมาเป็นจบลงด้วยความสุขสมหวังของบุคคลทั้งสองแทน

บัลเล่ต์องค์ที่ 4 จะเปิดฉากมาด้วยบรรยากาศที่เศร้าโศกของเหล่าบริวารหงส์ขาว ที่สงสารในชะตากรรมของราชินีหงส์โอเด็ท นางหงส์ทั้งหลายต่างช่วยกันปลอบประโลมราชินีหงส์ขาวโอเด็ท ที่หัวใจแตกสลายจากความโง่เขลาและความไม่มีศรัทธาในความรักของเจ้าชายซิกฟรีส เมื่อซิกฟรีสติดตามโอเด็ทมาถึงทะเลสาบ เขาพยายามที่จะเข้าไปเพื่อแสดงความเสียใจและขอโทษต่อความผิดที่ได้กระทำต่อเธอ แต่ก็ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ เพราะราชินีหงส์สั่งให้บรรดานางหงส์ทั้งหลายยืนบังเธอเอาไว้ เพื่อที่เจ้าชายซิกฟรีสจะได้หาไม่พบ หลังจากตามหาโอเด็ทอย่างบ้าคลั่ง ในที่สุดเขาก็ได้พบกับเธออีกครั้งโดยอยู่ท่ามกลางฝูงหงส์ทั้งหลาย และแล้วเขาก็วิ่งเข้าไปหาโอเด็ท พร้อมกับขอร้องให้เธอยกโทษให้และสัญญาว่าจะรักเธอตลอดไป เมื่อโอเด็ทยกโทษให้กับคนรักของเธอแล้ว คนทั้งสองได้ร่วมเต้นรำด้วยกันอีกครั้งเพื่อเป็นการแสดงถึงความมั่นคงในความรักของพวกเขาทั้งสอง และโอเด็ทก็รู้ดีว่ามีอยู่เพียงหนทางเดียวที่จะทำให้เธอหลุดพ้นจากคำสาปชั่วร้าย นั่นคือการที่เธอต้องฆ่าตัวตายในทะเลสาบแห่งนี้ ขณะเดียวกัน เจ้าชายซิกฟรีสก็สงสารและรักโอเด็ทสุดหัวใจจึงตัดสินใจจะกระโดดน้ำในทะเลสาบพร้อมกับโอเด็ท เมื่อทั้งสองตัดสินใจดังนั้นแล้วทั้ง

คู่จึงกระโดดลงไปในทะเลสาบ จากพลังแห่งความรักของคนทั้งสองที่ผูกพันรวมกันเป็นหนึ่งเดียว ทำให้พลังแห่งความรักทำลายอำนาจชั่วร้ายของพ่อมดโรทบาทธ์ลง จนเขาต้องสิ้นชีวิตจากอำนาจความรักของเจ้าชายซิกฟรีส และราชินีหงส์ขาวที่บัดนี้กลับร่างกลายเป็นมนุษย์ก็จมดิ่งสู่ใต้ทะเลสาบและมีความสุขคู่กันตลอดไป ท่ามกลางการเฝ้ามองของเหล่าบรรดาหญิงสาว ที่พ้นคำสาปกลายร่างจากหงส์กลับเป็นมนุษย์เช่นเดิม

ในยุคปัจจุบัน โรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ได้มีการปรับเปลี่ยนโครงเรื่องของสวอน เลคเสียใหม่ กล่าวคือความรักที่แท้จริงของเจ้าชายซิกฟรีสและเจ้าหญิงโอเด็ท สามารถเอาชนะอำนาจอันชั่วร้ายของพ่อมดโรทบาทธ์ได้ เขาพ่ายแพ้และเสียชีวิตในที่สุดจากการที่เจ้าชายซิกฟรีสได้หักปีกข้างหนึ่งได้สำเร็จ และโอเด็ทคืนร่างกลับมาเป็นมนุษย์และมีความสุขอยู่กับซิกฟรีส ซึ่งการแสดงในรูปแบบนี้เป็นที่นิยมในคณะบัลเล่ต์ของทั้งรัสเซียและจีน

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า แต่เดิมบัลเล่ต์สวอน เลคจะจบลงแบบโศกนาฏกรรม แต่ในปี ค.ศ.2006 ที่ผ่านมาทางโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ ซึ่งเป็นต้นตำรับในการจัดแสดงบัลเล่ต์ สวอน เลค ได้ทำการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องในตอนจบจากความทุกข์เศร้ามาจบลงด้วยความสุขสมหวังแทน โดยความรักที่แท้จริงของซิกฟรีสและโอเด็ท สามารถเอาชนะอำนาจของพ่อมดลงได้ และบุคคลทั้งสองก็มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขต่อมา

การแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคในประเทศรัสเซีย

ในปี ค.ศ.1875 ไชคอฟสกี้ได้รับมอบหมายจากเบกิเชฟ (Begichev) ผู้เป็นเพื่อนให้ประพันธ์ทำนองเพลงสวอน เลคด้วยค่าจ้างเพียง 800 รูเบิล ซึ่งเขาได้ประพันธ์ดนตรีประกอบบัลเล่ต์สวอน เลคเป็นครั้งแรก สำหรับโรงละครบอลชอยเธียเตอร์ กรุงมอสโก ประเทศรัสเซีย ต่อมา เบกิเชฟได้คัดเลือกตัวศิลปินอย่างละเอียด โดยจูเลียส ไรซิงเกอร์ (Julius Reisinger) ได้รับมอบให้เป็นผู้ออกแบบท่าเต้นเพื่อผลิตผลงานที่มีคุณภาพออกมา จนได้รับการยอมรับว่าเป็นบรมครูที่มีชื่อเสียงแห่งโรงละครมอสโกบอลชอยเธียเตอร์ (Moscow Bolshoi Theater) มาตั้งแต่ปี ค.ศ.1873 แต่เขาประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ผลงานครั้งแรกเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นคือ เรื่องซินเดอเรลลา (Cinderella) ตอน Glass Slipper ในปี ค.ศ.1871 ส่วนอีก 2 เรื่องต่อมาคือคาชเช่ (Kashchei) ในปี ค.ศ.1873 และสเตลลา (Stella) ในปีค.ศ. 1875 ไม่เป็นที่น่าชื่นชมและถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก

การซักซ้อมเพื่อเตรียมการแสดงสวอน เลคในครั้งแรกเริ่มขึ้นที่กรุงมอสโกในเดือนมีนาคม 1876 และได้ยืดเยื้อมานานถึง 11 เดือน ซึ่งเป็นเวลาที่ไล่เลี่ยกับที่ไชคอฟสกี้ได้ประพันธ์เพลงเสร็จ แต่กลับกลายเป็นว่าผู้ประพันธ์ดนตรีกับผู้ประดิษฐ์ท่าเต้นทำงานแยกจากกันไปคนละทิศคนละทาง เนื่องจากต่างคนต่างทำงานจึงทำให้ท่าเต้นกับดนตรีไม่

สอดคล้องกัน ดังนั้น การออกแบบท่าเต้นของไรซิงเกอร์ในเรื่องสวอน เลค จึงไม่ประสบความสำเร็จ เพราะขาดคุณภาพและความต่อเนื่อง และแบบอย่างของการเต้นตามสไตล์ของไรซิงเกอร์ก็นับว่ามีจุดอ่อนให้เห็นมากมาย

สวอน เลคซึ่งเปิดการแสดงเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 4 มีนาคม ค.ศ.1877 นำแสดงโดยพอลลีน คาปาโกวา บัลเลริน่าผู้ประสบความสำเร็จในการแสดงบัลเล่ต์มากมายหลายเรื่อง แต่เธอก็ไม่สามารถที่จะเข้าใจและให้ความสำคัญได้อย่างลึกซึ้งตามการประพันธ์ดนตรีของไชคอฟสกี้ จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้นนับเป็นเวลาอีกหลายปีกว่าที่สวอน เลคจะประสบความล้มเหลว และมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ไรซิงเกอร์ว่าการออกแบบท่าเต้นของเขาปราศจากความเข้มแข็งและขาดคุณสมบัติที่เหมาะสม เนื่องจากเขาไม่สามารถเข้าใจในความซับซ้อนจากการประพันธ์ดนตรีของไชคอฟสกี้ได้อย่างแท้จริง และถึงแม้ว่าต่อมา โจเซฟ แฮนเซน (Joseph Hansen) จะมีการปรับปรุงแก้ไขและเสริมเติมแต่งเรื่องโดยปรับเปลี่ยนการแสดงในองค์ที่ 2 ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังคงประสบความล้มเหลวในการจัดการแสดง

แอนนา โซเบชชานสกายา (Anna Sobeshchanskaya) ซึ่งได้รับอนุญาตให้รับบทโอเด็ทในการแสดงครั้งที่ 4 ของการแสดงบัลเล่ต์นั้น เธอไม่ค่อยมั่นใจในความรู้ความสามารถของไรซิงเกอร์เท่าใดนัก จึงเดินทางไปยังเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก เพื่อขอความช่วยเหลือจากมารีอุส เปติปาผู้มีชื่อเสียงในด้านการออกแบบท่าเต้น โดยเธอขอร้องให้เขาออกแบบการแสดงเสียใหม่ ซึ่งไชคอฟสกี้ก็เกิดความหวั่นวิตกว่าเขาจะประพันธ์เสียงดนตรีแล้วไม่สอดคล้องกันกับท่าเต้น อย่างไรก็ดี ในที่สุดผลงานชิ้นนี้ก็สามารถเป็นผลงานชิ้นเอกที่เข้ากันได้ดีตามที่ไชคอฟสกี้ได้ตั้งใจไว้

ในปี ค.ศ.1886 ได้มีการจัดแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคขึ้นที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก แต่ยังไม่มีความชัดเจนว่าใครเป็นผู้แนะนำสวอน เลคให้กับโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ ความโด่งดังของสวอน เลคที่มีการจัดแสดงในโรงละครแห่งนี้ทำให้เปติปาเชื่อว่าผลงานของไชคอฟสกี้ไม่ใช่ผลงานที่ปราศจากคุณภาพและปัญหาก็ไม่ได้อยู่ที่เสียงดนตรี แต่อยู่ที่คุณภาพในการผลิตบัลเล่ต์มากกว่า

ภายหลังจากที่คีตกวีไชคอฟสกี้เสียชีวิตในปี ค.ศ.1893 ซีโวลอซสกี (Vsevolozhsky) ได้ตัดสินใจให้มีการสร้างสรรค์บัลเล่ต์องค์ที่ 2 ขึ้นมาใหม่ เพื่อรำลึกถึงคีตกวีผู้ล่วงลับ โดยให้อิวานอฟเป็นผู้ออกแบบการแสดงเพื่อที่จะแสดงในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1894 และเลคนานีแสดงเป็นโอเด็ทและโอดีล จากการแสดงบัลเล่ต์ในองค์ที่ 2 ที่ประสบความสำเร็จอย่างดียิ่งนับเป็นแรงบันดาลใจให้มารีอุส เปติปา บัลเล่ต์มาสเตอร์แห่งโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ตัดสินใจนำการแสดงบัลเล่ต์เรื่องสวอน เลคทั้งเรื่องมาเปิดการแสดงขึ้นใหม่อีกครั้ง

มารีอุส เปติปา เป็นชาวฝรั่งเศสซึ่งเคยเป็นนักเต้นนำในคณะบัลเล่ต์ที่ปารีสโอเปร่า ต่อมาได้จากปารีสเพื่อมาเป็นนักเต้นนำในคณะของพระเจ้าซาร์แห่งรัสเซีย และในที่สุดก็ได้เป็นผู้ออกแบบท่าเต้นแก่คณะบัลเล่ต์ของพระเจ้าซาร์

อย่างสมภาคภูมิในปี ค.ศ.1862 บัลเล่ต์ของเปติปามีลักษณะเป็นบัลเล่ต์คลาสสิคอย่างแท้จริง และเขานิยมสร้างบัลเล่ต์ที่มีความยิ่งใหญ่ตระการตากล่าวคือ เน้นการใช้นักแสดงจำนวนมาก เน้นความหรูหราอลังการของเครื่องแต่งกาย และมีการแสดงที่หลากหลายชนิดรวมกัน ซึ่งเห็นได้จากบัลเล่ต์สวอน เลคที่มิได้มีเพียงการแสดงบัลเล่ต์คล าสสิคเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีการแสดงในเชิงละคร และการแสดงระบำพื้นเมืองเพิ่มเข้ามาด้วย เปติปาชอบใช้ระบำพื้นเมือง หรือที่คนทั่วไปรู้จักกันในนาม “ระบำคาแร็กเตอร์” (Character dance) ประกอบการแสดงบัลเล่ต์เพื่อเพิ่มรสชาติและสีสันแปลกตาแก่การแสดง ระบำชนิดนี้ คือนาฏกรรมชาวบ้าน ที่นำมาปรุงแต่งประดิษฐ์ลีลาใหม่ให้ประณีตยิ่งขึ้น ผสมผสานเทคนิคของบัลเล่ต์ และจัดรูปแบบการนำเสนอที่เหมาะสมสำหรับเป็นการแสดง ทั้งนี้มิใช่เป็นเพียงกิจกรรมที่ผู้เต้นได้รับความรื่นรมย์โดยมิได้คำนึงว่าผู้ชมจะได้รับความเพลิดเพลินหรือไม่

นอกจากการใช้ระบำคาแร็กเตอร์เพื่อเพิ่มสีสันแห่งท้องถิ่นและเพิ่มความหลากรสให้แก่การแสดงบัลเล่ต์แล้ว เปติปายังนิยมคั่นการดำเนินเรื่องของบัลเล่ต์แต่ละเรื่องเป็นช่วงๆ ด้วยการแสดงแบบที่เรียกว่า ดีแวร์ดิสมอง (Divertissement) ซึ่งมีรูปแบบเป็นนาฏศิลป์บริสุทธิ์ หมายถึงว่าเป็นบัลเล่ต์ที่ไม่เล่าเรื่องราว แต่เต้นเพื่อแสดงทักษะและมุ่งให้ผู้ชมได้รับความบันเทิงใจจากความงามของการเคลื่อนไหวเป็นสำคัญ โดยมักเป็นระบำชุดสั้นๆ และอาจตัดตอนยกมาจากบัลเล่ต์เรื่องต่างๆ ก็ได้ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเปติปาต้องการให้โอกาสนักเต้นชาวรัสเซียได้แสดงความสามารถ เนื่องจากยุคนั้นบทบาทเด่นๆ (เช่น บทพระเอกหรือนางเอก) จะตกอยู่กับนักเต้นต่างชาติ เช่นชาวอิตาเลียนและฝรั่งเศส

เปติปามีผู้ช่วยชาวรัสเซียชื่อว่าเลฟ อิวานอฟ ซึ่งร่วมประดิษฐ์ลีลากับเปติปาในบัลเล่ต์สวอน เลค โดยเฉพาะลีลาขององค์ที่ 2 และองค์ที่ 4 เป็นต้น ในองค์ที่ 2 นั้นมีลักษณะเด่นคือเป็นการเต้นอะดาจีโอยาวตลอดทั้งองค์ แม้จะมีโครงสร้างกรอง พาร์ เดอ เดอแบบคลาสสิค แต่ก็ต่อเนื่องกลมกลืนจนไม่รู้สึกว่าเป็นช่วงย่อยแยกจากกัน

การแสดงอย่างเต็มรูปแบบของบัลเล่ต์สวอน เลค ที่เป็นความร่วมมือกันออกแบบการแสดงระหว่างเปติปาและอิวานอฟนั้น บทละครได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นโดยบรรณาธิการแห่งโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ ตามด้วยการเรียบเรียงเสียงดนตรีเสียใหม่โดยวาทยากรริคาโด ดริโก (Richado Drigo) ซึ่งเป็นผู้ดัดแปลงแก้ไขการประพันธ์ของไชคอฟสกี้ใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยตัดของเดิมทิ้งไปประมาณหนึ่งในสาม แล้วเพิ่มเติมงานประพันธ์อื่นๆ ของไชคอฟสกี้เข้าไปแทน รวมทั้งเพิ่มเติมงานประพันธ์ของตนเองเข้าไปด้วย ส่วนเปติปาเป็นผู้ออกแบบและจัดฉากใหม่ในองค์ที่ 2 และอิวานอฟเป็นผู้ออกแบบและจัดฉากในองค์สุดท้าย เพื่อให้มีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดว่าบัลเล่ต์เป็นงานของผู้ออกแบบการแสดงที่แยกออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน ส่วนแรกคือผู้ที่ดูแลในเรื่องดนตรี อีกส่วนหนึ่งคือผู้ที่รับหน้าที่อื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับดนตรี

> ในบัลเล่ต์สวอน เลค เปติปาได้ทำการแปรเปลี่ยนอีกมากมาย ที่มากที่สุดคือการย่อ 2 องค์แรกจากต้นตำรับดั้งเดิมเหลือเพียง 1 องค์กับอีก 2 ฉาก องค์ที่ 3 และ 4 เปลี่ยนมาเป็นองค์ที่ 2 และ 3 และรูปแบบการแสดงก็เปลี่ยนใหม่เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าตำนานของสวอน เลค จะเกิดขึ้นในประเทศเยอรมนีก็ตาม แต่สไตล์การออกแบบท่าเต้นของ เปติปายังคงรูปแบบของฝรั่งเศส โดยเขาได้เพิ่มเติมเทคนิคต่างๆ ให้เข้ากับการเต้นในจังหวะวอล์ซ [4]

การเตรียมฉากเริ่มต้นของการแสดงสวอน เลคในสไตล์ของเปติปามิได้แตกต่างไปจากการแสดงบัลเล่ต์อื่นๆที่เคยมีมาแต่อย่างใด โดยจะเริ่มตั้งแต่การเปิดฉากการแสดงด้วยการโชว์ลีลาการเต้นของนักบัลเล่ต์ที่ดูแพรวพราวหลากหลาย ส่วนอิวานอฟได้ออกแบบการแสดงทั้งหมด 2 องค์ด้วยกันในสไตล์ที่ยาก และต้องให้ได้ตามคุณภาพตามที่เปติปากำหนด ความยากที่ว่านี้เคยทำให้เกิดปัญหามาแล้วจากการผลิตสวอน เลคของคณะบัลเล่ต์บอลชอย ที่กรุงมอสโกในปี ค.ศ.1877 ที่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะนักบัลเล่ต์ไม่สามารถเต้นตามจังหวะของดนตรีได้ เนื่องจากไรซิงเกอร์ซึ่งเป็นผู้ออกแบบการแสดงขาดความเข้าใจในเทคนิคดนตรีที่เป็นผลงานการประพันธ์ของไชคอฟสกี้

ในวันที่ 27 มกราคม ค.ศ.1895 ประมาณ 2 ปีให้หลังจากที่การจัดแสดงในองค์ที่ 2 ของอิวานอฟปรากฏบนเวทีเป็นครั้งแรก ได้มีการจัดแสดงสวอน เลครอบปฐมทัศน์ขึ้น และทำให้ชาวโลกได้สัมผัสการแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคในรูปแบบของเปติปาและเลฟ อิวานอฟ ซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบของบัลเล่ต์ที่มีมาตรฐาน โดยเปติปารับผิดชอบการแสดงในองค์ที่ 1 ซึ่งเป็นฉากที่เริ่มเล่าถึงชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวข้องในเรื่อง และองค์ที่ 3 ซึ่งเป็นฉากในราชสำนัก ขณะที่อิวานอฟได้ออกแบบการแสดงในองค์ที่ 2 และ 3 ซึ่งเป็นฉากแบบบัลเล่ต์โรแมนติกที่เกิดขึ้นที่ชายฝั่งทะเลสาบบทบาทที่โดดเด่นของโอเด็ทและโอดีล ถูกแสดงนำโดยบัลเลรินาชาวอิตาลีมีนามว่า ปีแอรินา เลคนานี (เดิมผู้แสดงบทโอเด็ทและโอดีลจะไม่ใช่คนเดียวกัน แต่หลายปีที่ผ่านมานี้ ผู้แสดงเป็นโอเด็ทและโอดีลมีการใช้บัลเลรินาคนเดียวกันในการแสดง ซึ่งปีแอรินา เลคนานี เป็นบุคคลแรกที่รับแสดงบทนางหงส์ทั้ง 2 ตัวละคร) จนได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นสุดยอดของลีลาการเต้น ทั้งนี้ได้มีการจัดแสดงทั้งหมด 16 ครั้งในตอนแรก และหยุดจัดการแสดงไปเป็นเวลา 1 ปี อีก 2 ปีต่อมาได้เปิดการแสดงขึ้นอีก 4 ครั้ง อย่างไรก็ดีต้องนับว่าบัลเล่ต์เรื่องสวอน เลคประสบความสำเร็จอย่างมากจนกลายเป็นบัลเล่ต์อมตะนิรันดร์กาลในเวลาต่อมา ซึ่งภายหลังจากการจัดแสดงรอบปฐมทัศน์ที่กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กแล้ว สวอน เลคก็ไม่เคยห่างหายไปจากเวทีการแสดงอีกเลย

---

[4] "The History of the Ballet Swan Lake," <http://www.balletmet.org.>, 5 ธันวาคม 2549

ในปี ค.ศ.1901 อเล็กซานเดอร์ กอร์สกี้ ได้แนะนำสวอน เลคในรูปแบบของเปติปาและอิวานอฟสำหรับการแสดงที่มอสโก แต่ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงรายชื่อของบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ในฉากที่ 1 และ 3 เขาได้พยายามที่จะเน้นการแสดงออกเชิงละครให้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งการแสดงอารมณ์ของตัวละครที่ชัดเจน และมีการนำเสนอเนื้อเรื่องอย่างตรงไปตรงมา โดยชี้ให้ผู้ชมเห็นถึงความดีและความชั่ว กล่าวคือ ความดีของเจ้าชายซิกฟรีสที่ต้องต่อสู้กับความชั่วร้ายของพ่อมดโรทบาทธ์

ในปี ค.ศ.1905 โฟคีนได้สร้างสรรค์บัลเล่ต์แบบ 1 องค์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก โดยได้รับแรงบันดาลใจจากการแสดงในรูปแบบใหม่ของนักเต้นชาวอเมริกันที่ชื่อ อิสดอรา ดันแคน ซึ่งเคยเดินทางมาแสดงที่เซนต์ปีเตอร์สเบิร์กในปีเดียวกัน ในชื่อเรื่อง ดายอิ้งสวอน (Dying Swan) การแสดงเดี่ยวบัลเล่ต์ที่มีชื่อเสียงมาก ซึ่งประพันธ์ดนตรีโดย Saint-Saëns จัดแสดงรอบปฐมทัศน์เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 1907 ที่หอประชุมโนเบิ้ลเมน (Noblemen) ในกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก โดยผู้ที่รับบทเต้นเดี่ยวเป็นคนแรกคือ แอนนา พาฟโลวา ซึ่งเธอได้เข้ารับการฝึกฝนที่โรงเรียนอิมพีเรียลบัลเล่ต์ โดยโฟคีน และนิจินสกี้ พาฟโลวาเป็นนักเต้นที่แข็งแรงและมีสรีระที่ดีมาก เธอเป็นนักเต้นที่มีพรสวรรค์และมีสไตล์การเต้นเป็นของตัวเอง และในที่สุด เธอก็กลายเป็นบัลเลรินาคนสำคัญของรัสเซีย ต่อมาในปี ค.ศ.1910 พาฟโลวาได้ลาออกจากคณะดีอากิเลฟเพื่อก่อตั้งคณะบัลเล่ต์เล็กๆ ของตนเอง และเดินสายจัดการแสดงรอบโลกระหว่างปีค.ศ. 1911-1931 ซึ่งเธอสามารถเต้นนำได้อย่างสมบูรณ์แบบยากจะหาผู้ใดเปรียบได้

ดายอิ้งสวอนเป็นบัลเล่ต์ที่มีความยาวไม่เกิน 2 นาที ซึ่งโฟคีนเป็นผู้ออกแบบท่าเต้นให้กับพาฟโลวาโดยเฉพาะ โดยรูปแบบการแสดงจะอยู่ระหว่างรูปแบบการเต้นแบบเก่าและใหม่ การเต้นรูปแบบเก่าคือ การเต้นที่เน้นความชำนาญในเทคนิคการเต้นค่อนข้างสูง นักเต้นต้องสวมรองเท้าสำหรับยืนบนปลายเท้า และสวมเสื้อผ้าตามแบบแผนดั้งเดิม เช่นเดียวกับบัลเล่ต์สวอน เลค (กระโปรงตูตู) ส่วนการเต้นรูปแบบใหม่คือ ผู้ออกแบบท่าเต้นต้องการให้นักเต้นใช้ทุกส่วนของร่างกาย และใช้เทคนิคในการดึงดูดอารมณ์ผู้ชม

ในปี ค.ศ.1909 ดีอากิเลฟก็ได้รวบรวมนักเต้นชั้นเยี่ยมของรัสเซียตั้งคณะบัลเล่ต์รุสส์ เพื่อออกตระเวนแสดงนอกประเทศรัสเซีย ในเวลานั้นนับเป็นช่วงสุดท้ายที่จะได้เห็นความสามารถในระดับโลกของนักเต้นรัสเซียที่ยังมีอยู่ก่อนที่นักเต้นรัสเซียจะเริ่มลดประสิทธิภาพการเต้นลง อันเนื่องมาจากปัจจัยด้านการพัวพันในสงครามโลกครั้งที่ 1 และการปฏิวัติในปี ค.ศ. 1917 ซึ่งทำให้นักเต้นบัลเล่ต์และนักแสดงที่อยู่ในสังกัดของระบบอิมพีเรียลเธียเตอร์ต่างแยกตนเป็นอิสระ ส่วนผู้ที่ยังคงอยู่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาที่รัฐบาลใหม่มีความเห็นว่า บัลเล่ต์เป็นสิ่งที่เสื่อมโทรมไร้ซึ่งคุณประโยชน์และไม่เหมาะกับคนหมู่มาก จากเดิมที่บัลเล่ต์

อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระเจ้าซาร์ก็เปลี่ยนมาเป็นภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐ ดังเห็นได้ชัดเจนจากการออกแบบท่าเต้นแนวใหม่ของลูปูค๊อฟ (Lupukhov) และโกเลย์โซฟสกี้ (Goleizovsky) ซึ่งได้ดำเนินการตามหลักของอาวองการ์ด (Avant-garde) จนกลายเป็นบัลเล่ต์โซเวียตแนวใหม่ แต่ที่บัลเล่ต์ยังคงอยู่ได้ในท่ามกลางบรรยากาศที่รัฐบาลไม่สนับสนุนก็ด้วยบุคคลกลุ่มหนึ่งที่เล็งเห็นผลประโยชน์ของบัลเล่ต์ เช่น อนาโตลี ลูนาชาร์สกี้ (Anatoly Lunacharsky) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการของรัฐบาลโซเวียตในขณะนั้น และครูบัลเล่ต์อย่าง อกริปปีน่า วากาโนวา (Agrippina Vaganova) ซึ่งเธอได้ให้ความสำคัญกับการรักษาประเพณีแบบคลาสสิค และนักเต้นบัลเล่ต์อย่างเช่น เยอคาเทอรินา เกลท์เซอร์ (Yekaterina Geltzer) และวาสซิลี ทิคามิรอฟ (Vassily Tikhomirov) ผู้ซึ่งปฏิเสธที่จะร่วมกับกลุ่มที่อพยพออกนอกประเทศ หรือลี้ภัยทางการเมืองย้ายไปอยู่ประเทศอื่น และยังคงยืนหยัดอยู่ในรัสเซีย

ถึงแม้ว่าปัจจัยด้านการเมืองภายในประเทศรัสเซียจะส่งผลกระทบต่อวงการบัลเล่ต์ก็ตาม แต่ก็มีข้อดีอยู่ตรงที่ภายหลังการปฏิวัติเดือนตุลาคม 1917 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์มาเป็นระบอบสังคมนิยม และได้ส่งผลให้ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน จากเดิมที่บัลเล่ต์เป็นกิจกรรมสันทนาการของชนชั้นสูง ก็กลายเป็นว่าชนชั้นกลางและชนชั้นกรรมาชีพก็สามารถที่จะเข้าชมการแสดงบัลเล่ต์ได้เช่นเดียวกัน

การนำกลับมาจัดแสดงอีกครั้งของสวอน เลคในเลนินกราดซึ่งเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1930 จะสะท้อนให้เห็นถึงความเลวร้ายของอุดมการณ์ทางด้านศิลปะในยุคสหภาพโซเวียต โดยในปี ค.ศ.1933 ที่เลนินกราด วากาโนวาได้ทำการผลิตสวอน เลคที่แตกต่างไปจากรูปแบบดั้งเดิมของเปติปาและอิวานอฟ เธอได้ทำงานร่วมกับศิลปินที่ชื่อวลาดิมีร์ ดมิตริเยฟ (Vladimir Dmitriev) ซึ่งเป็นผู้เขียนบทละครอุปราการขึ้นมาใหม่ และได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่ศึกษาในด้านประวัติและทฤษฎีการดนตรีที่ชื่อบอริส อซาเฟี๊ยฟ (Boris Asafiev) ที่เสนอการตีความตามแบบของตนเอง รวมทั้งนำดนตรีแบบดั้งเดิมกลับมาใช้ใหม่ ยุคนี้ถือได้ว่าเป็นยุคเปลี่ยนผ่านที่เริ่มจากยุคกลางมาสู่ยุคต้นศตวรรษที่ 19 ซึ่งฉากของทะเลสาบเสมือนกับว่าเป็นจินตนาการของเจ้าชายซิกฟรีส และได้ทำการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องเพื่อดึงดูดความสนใจผู้นำระดับสูงในยุคสหภาพโซเวียต โดยกำหนดให้พ่อมดโรทบาทซ์ผู้ชั่วร้ายเป็นเจ้าผู้ครองรัฐ ซึ่งการจัดแสดงในครั้งนี้นับว่าเป็นรากฐานที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการจัดแสดงสวอน เลค ของสหภาพโซเวียตทั้งหมดในยุคต่อมา

สาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้บัลเล่ต์สวอน เลคตามแบบฉบับของวากาโนวามีรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากรูปแบบดั้งเดิมของเปติปานั้นสามารถสรุปได้ 2 ประการ ประการแรกคือ ในช่วงเวลานั้นประเทศรัสเซียได้ประสบปัญหาทางการเมือง กล่าวคือ เหตุการณ์ปฏิวัติเดือนตุลาคม 1917 ที่ส่งผลให้ราชวงศ์ถูกล้มล้าง ประกอบกับรัฐบาลชุดใหม่ไม่ให้การสนับสนุนศิลปะการแสดงบัลเล่ต์ ซึ่งเป็นสิ่งที่เคยได้รับการอุปถัมภ์โดยราชสำนักมากเท่าที่ควร วากาโนวาจึงได้ทำการปรับเปลี่ยนเนื้อเรื่องบางส่วนเพื่อเอาใจผู้นำระดับสูงในยุคสหภาพโซเวียต และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ ในช่วง

ทศวรรษที่ 1930 แนวความคิดด้านบัลเล่ต์เริ่มแปรเปลี่ยนไปกล่าวคือ จากเดิมที่เป็นบัลเล่ต์คลาสสิคก็เริ่มมีการพัฒนาเป็นบัลเล่ต์แนวใหม่ ที่ไม่เคร่งครัดตามแบบแผนดั้งเดิมของเปติปาอีกต่อไป

"การแสดงบัลเล่ต์ในเลนินกราดหยุดชะงักลงระหว่างช่วงการปฏิวัติและสงครามโลกครั้งที่ 1" [5] ต่อมาในปี ค.ศ. 1945 ฟีโอดอร์ ลูปูค๊อฟ (Fedor Lopukhov) ได้ผลิตบัลเล่ต์สวอน เลคครั้งสำคัญสำหรับคีรอฟบัลเล่ต์ โดยทำการรื้อฟื้นเค้าโครงเรื่องที่เปติปาและอิวานอฟได้วางเอาไว้เดิม รวมทั้งได้เพิ่มบทบาทการแสดงนำของเจ้าชายซิกฟรีสให้โดดเด่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งวลาดิมีร์ บูซมิสเตอร์ (Vladimir Buzmeister) ใช้ตรงนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการผลิตสวอน เลคตามแบบของเขา ในปี ค.ศ. 1956 เขาได้หันกลับไปใช้เสียงดนตรีของไชคอฟสกี้ที่ประพันธ์เอาไว้แต่แรก โดยเปิดการแสดงตามแบบฉบับของตนเองที่ปารีสโอเปร่า (Paris Opera) ในปี ค.ศ.1960 และเปิดแสดงในองค์ที่ 2 ให้กับเฟสติวัลบัลเล่ต์ (Festival Ballet) ที่กรุงลอนดอน จากการจัดแสดงในครั้งนี้ทำให้เขาได้รับกำลังใจที่จะนำสวอน เลคมาปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับศิลปวัฒนธรรมตะวันตก จนเป็นที่ยอมรับในมาตรฐานการผลิตของบัลเล่ต์สวอน เลค

การแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคในต่างประเทศ

บัลเล่ต์สวอน เลคมีต้นกำเนิดมาจากไชคอฟสกี้และมีพัฒนาการสืบต่อกันมาตามสมัยนิยมในแถบตะวันตกอย่างต่อเนื่อง มีการเดินสายเปิดตัวการแสดงในปี ค.ศ.1895 โดยคณะบัลเล่ต์ในเซนต์ปีเตอร์สเบิร์กของรัสเซีย แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงในแต่ละยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ออกแบบการแสดงแต่ละท่านเป็นเวลายาวนานกว่า 100 ปี นับตั้งแต่เริ่มเปิดแสดงรอบปฐมทัศน์ที่มอสโกในปี ค.ศ.1877 ทั้งนี้โดยเริ่มต้นจากโจเซฟ แฮนเซน ทำการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเต้นที่ออกแบบโดยจูเลียส ไรซิงเกอร์สำหรับคณะบัลเล่ต์บอลชอยในปี ค.ศ.1880 และต่อมาในปี ค.ศ.1882 แฮนเซนเป็นบุคคลที่ 2 ที่มีส่วนเป็นผู้ออกแบบการเต้นสวอน เลคที่โรงละครบอลชอยเธียเตอร์ หลังจากนั้นไม่นาน เขาได้ออกจากรัสเซียเพื่อไปเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านบัลเล่ต์ที่โรงละครอัลฮัมบราเธียเตอร์ (Alhambra Theatre) ในกรุงลอนดอน และเขาได้สร้างสรรค์บัลเล่ต์ที่เรียกว่า เดอะสวอนส์ (The Swans) ที่ประพันธ์ดนตรีโดยจอร์จ จาโคบิ (George Jacobi) ผู้อำนวยการด้านดนตรีของโรงละครอัลฮัมบราเธียเตอร์ ซึ่งเป็นการจัดแสดงที่คล้ายกับรูปแบบ สวอน เลคของบอลชอย โดยเป็นฉากที่เกิดขึ้นในป่าที่ซึ่งราชินีหงส์ตกหลุมรักหัวหน้านายพรานที่มีชื่อว่า โรแลนด์ (Roland) และในตอนท้ายของเรื่องราชินีหงส์กับโรแลนด์ได้ลงเรือลำเดียวกัน โดยราชินีหงส์เป็นผู้ลากเรือข้ามน้ำไปให้

[5] Debra Craine and Judith Mackrell, **Dictionary of Dance**, (Oxford: Oxford University Press, 2000), P. 456.

ผลงานการออกแบบท่าเต้นของมารีอุส เปติปา และเลฟ อิวานอฟให้กับโรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ ทำให้สวอนเลคได้รับการนำไปเผยแพร่ในต่างประเทศและมีชื่อเสียงมากที่สุด ซึ่งต่อมาสวอน เลคของไชคอฟสกี้ได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมของรัสเซีย โดยในปี ค.ศ.1908 แอนนา พาฟโลวา และอดอล์ฟ โบล์มเป็นผู้นำนักเต้นที่ได้รับการฝึกฝนเอาไว้ทั้งหมดออกเดินสายจัดการแสดงในแถบตะวันตกในสแกนดิเนเวีย และเยอรมนี ในปี ค.ศ.1909 ถัดมา พาฟโลวา และนิโคลัส เลแกท (Nicholas Legat) ได้ออกเดินสายจัดการแสดงไปตามเมืองต่างๆ ของยุโรปรวมทั้งกรุงเวียนนา นอกจากนี้ ก็ได้มีการเดินสายเพื่อเปิดการแสดงอีกหลายครั้งในยุโรป ได้แก่ ที่ลอนดอน ฮิปโปโดรม (London Hippodrome) กรุงลอนดอน เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 1910 ซึ่งแสดงนำโดยโอลก้า พรีโอบราเจ็นสก้า ร่วมกับนักแสดงอีก 20 คน และเดินสายแสดงต่อไปที่เมโทรโพลิแทนเฮาส์ นครนิวยอร์ค เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 1911 ซึ่งนำแสดงโดยมิคาอิล มอร์ดกินในบทเจ้าชายร่วมกับนักเต้นอีก 14 คน โดยเยอคาเทอรินา เกลท์เซอร์ แสดงนำในบทราชินีหงส์

สวอน เลคที่ไม่ใช่ผลผลิตของรัสเซียเรื่องแรกเป็นของดีอากิเลฟ ที่ผลิตให้กับบัลเล่ต์รุสส์ ในเดือนพฤศจิกายน 1911 โดยมีการย่อเรื่องให้สั้นลงเหลือเพียง 2 องค์ 3 ฉากเท่านั้นด้วยการลบฉากแรกทิ้งไป เนื่องจากถูกวิจารณ์ว่ารูปแบบการแสดงมีความซ้ำซากน่าเบื่อและไม่น่าสนใจ ส่วนฉากที่ 2 และการแสดงในองค์ที่ 2 ยังคงรักษาไว้แต่นำมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ รวมทั้งฉากสุดท้ายก็มีการย่อให้สั้นลง และมีการปรับปรุงแก้ไขเสียงดนตรีที่ประพันธ์โดยไชคอฟสกี้เสียใหม่ ทั้งนี้การจัดแสดงยังคงใช้รูปแบบของเปติปา ยกเว้นจังหวะการเต้นของเจ้าชายในฉากที่ 2 ที่ใช้จังหวะวอล์ซ และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยๆ ในรายชื่อของบทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ซึ่งจากการจัดแสดงในครั้งนี้ ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นผลงานชิ้นสำคัญที่ถูกส่งไปเผยแพร่ในต่างประเทศ

จอร์จ บาลองชิน ซึ่งเป็นนักเต้นและนักออกแบบท่าเต้นรัสเซีย-อเมริกัน นับเป็นบุคคลผู้มีบทบาทสำคัญต่อวงการบัลเล่ต์ในยุคศตวรรษที่ 20 โดยในช่วงแรกเขาเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มนักเต้นเล็กๆ ของสหภาพโซเวียต ที่เดินทางไปในประเทศแถบตะวันตก บาลองชินและเพื่อนร่วมงานของเขาได้เข้าฝึกฝนวิชาบัลเล่ต์ที่โรงเรียนอิมพีเรียลบัลเล่ต์กรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ในหลักสูตรที่เข้มงวด ถึงแม้ว่าในขณะนั้น พระเจ้าซาร์จะถูกขับออกจากตำแหน่งในปี ค.ศ. 1917 แต่กิจการโรงเรียนสอนบัลเล่ต์ก็ยังคงดำเนินต่อไป อย่างไรก็ดี ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และการปฏิวัติเดือนตุลาคม 1917 (Bolshevik Revolution) เป็นเวลาที่ประเทศรัสเซียขาดแคลนอาหารและไม่มีเชื้อเพลิงเพียงพอสำหรับใช้ในฤดูหนาว และในขณะนั้นประเทศรัสเซียตกอยู่ในสภาพที่เลวร้ายมาก ประกอบกับเลนินไม่ให้การสนับสนุนวงการบัลเล่ต์มากเท่าที่ควร จึงเป็นผลให้วงการซบเซา แต่ถึงแม้ว่าการฝึกฝนท่าเต้นจะไม่ได้รับการพิถีพิถันดังเดิม ก็ยังคงมีนักเต้นจำนวนไม่น้อยที่ยังฝึกฝนการเต้นด้วยความอุตสาหะ ซึ่งบาลองชินได้ทดลองออกแบบท่าเต้นและเปิดแสดงสู่

สาธารณชน โดยเป็นการเต้นเท้าเปล่าในแนวกายกรรม แต่ต่อมาเมื่อการออกแบบท่าเต้นของเขาถูกทางการ สั่งห้าม เขาจึงตัดสินใจเดินทางออกนอกประเทศไป

เมื่อเดินทางไปที่ปารีส บาลองซินและนักเต้นคนอื่นๆ ได้เข้าเป็นสมาชิกในคณะบัลเล่ต์รุสส์ของดีอากิเลฟ ซึ่งเป็นคณะบัลเล่ต์ยอดเยี่ยมในยุโรป เขาได้รับการขอร้องให้ออกแบบท่าเต้นให้กับทางคณะด้วยวัยเพียง 20 ปี แม้ในขณะนั้นคณะบัลเล่ต์ของดีอากิเลฟมีชื่อเสียงในด้านการแสดงบัลเล่ต์สมัยใหม่ (Modernism) แต่บาลองซินก็ได้ละเลยความเป็นบัลเล่ต์แนวใหม่ไป และกลับไปสู่เทคนิคบัลเล่ต์คลาสสิคที่เน้นการฝึกฝนตามหลักทฤษฎี เน้นความสง่างามและให้ความสำคัญเทคนิคในการเต้น

บาลองซินได้เดินทางไปที่สหรัฐอเมริกา และดำรงตำแหน่งเป็นผู้ออกแบบการแสดงบัลเล่ต์คลาสสิคในสหรัฐฯ ถึงแม้ว่าบาลองซินจะอุทิศเวลาและความสามารถของตนเองให้กับเดอะนิวยอร์คซิตี้บัลเล่ต์ (The New York City Ballet) แต่เขาก็ได้ทำงานให้กับคณะบัลเล่ต์ในยุโรปด้วย และช่วยฝึกสอนบัลเล่ต์ให้คณะบัลเล่ ต์ในสหรัฐฯ ไปพร้อมกัน ความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของเขา คือการนำบัลเล่ต์คลาสสิคที่มีรากฐานมาจากบัลเล่ต์เซนต์ปีเตอร์สเบิร์กมาทำการเปลี่ยนแปรแก้ไข โดยพยายามที่จะพัฒนาให้เป็นบัลเล่ต์นีโอคลาสสิค กล่าวคือ พยายามที่จะแปรเปลี่ยนบัลเล่ต์รัสเซียให้เป็นบัลเล่ต์สมัยใหม่ ให้ความรู้สึกที่คล่องแคล่ว และเปี่ยมไปด้วยพลังในความรู้สึกของผู้ชมชาวอเมริกัน โดยบัลเล่ต์จะมีลักษณะเด่นที่ใช้ลีลาการเต้นให้สอดคล้องกับเสียงของดนตรี ทั้งนี้เนื่องจากบาลองซินเองเป็นผู้ที่ได้เล่าเรียนมามาก จนสามารถเข้าใจเทคนิคของการเล่นดนตรีเป็นอย่างดี เขาจึงได้ใช้ประโยชน์ในด้านนี้เป็นจุดแข็งสร้างงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะออกสู่สายตาชาวโลก ในฐานะที่เป็นงานในแบบฉบับของบัลเล่ต์สมัยใหม่

ต่อมา ในปี ค.ศ.1951 บาลองซินได้ออกแบบการแสดงสวอน เลคที่มีความยาวเพียง 35 นาทีเป็นครั้งแรก ในการแสดงบัลเล่ต์ของเดอะนิวยอร์คซิตี้บัลเล่ต์ โดยการนำดนตรีในองค์ที่ 2 และ 4 มาใช้จัดการแสดงสวอน เลคที่เป็นชุดการแสดงสั้นๆ เขาได้ทำการแก้ไขส่วนต่างๆ มากมาย และได้ตัดชุดการแสดงที่เป็นการเต้นเดี่ยวของโอเด็ททิ้งไป (ได้มีการนำกลับมาแสดงใหม่ในทศวรรษที่1980) รวมทั้งตัดในส่วนของการแสดงที่เป็นเชิงละครทิ้งไปด้วย เพื่อเพิ่มบทบาทของผู้แสดงให้ดูอลังการมากยิ่งขึ้น เขาใช้นักแสดงหญิง 24 คนเพื่อแสดงเป็นหงส์ และใช้นักแสดงชาย 8 คนแสดงเป็นนักล่า โดยมอบหมายให้มาเรีย ทอลล์ชิฟ (Maria Tallchief) แสดงเป็นราชินีหงส์ และอันเดร เยกเลฟสกี้ (Andre Eglevsky) แสดงเป็นเจ้าชาย นอกจากนี้ก็ได้ทำการออกแบบท่าเต้นเสียใหม่ ซึ่งการเต้นในดนตรีขององค์ที่ 4 ผู้ที่แสดงเป็นโอเด็ทจะถูกขนาบข้างโดยนางหงส์ 2 ตัว โดยจัดแสดงในรอบปฐมทัศน์ที่เดอะซิตี้เซนเตอร์ออฟมิวสิค (The City Center of Music and Dream) ที่นิวยอร์ค เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 1951

นอกจากนั้น ดิอิมพีเรียลไอซ์สตาร์ (The Imperial Ice Stars) ได้มีการจัดแสดงบัลเล่ต์บนลานน้ำแข็ง ที่ดัดแปลงมาจากบัลเล่ต์คลาสสิคดั้งเดิมของรัสเซียชื่อเรื่อง สวอน เลคออนไอซ์ (Swan Lake on Ice) การแสดงในเชิงละครเรื่องนี้มุ่งนำเสนอความสามารถและทักษะในการเต้นของเหล่านักแสดง โดยใช้ดนตรีประกอบการแสดงของไชคอฟสกี้ ในส่วนของเนื้อเรื่องจะไม่ได้เคร่งครัดตามแบบดั้งเดิมมากนัก ทว่ามีการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น จากแต่เดิมตอนท้ายเรื่องที่เป็นแบบโศกนาฏกรรม ซึ่งเจ้าชายซิกฟรีสและโอเด็ทเสียชีวิตในตอนจบของเรื่อง โดยเปลี่ยนมาเป็นจบลงด้วยความสุขแทน ในการจัดแสดงจะมีทั้งหมด 3 ฉากด้วยกันคือ ฉากพระราชวัง ป่า และทะเลสาบ โดยแบ่งการแสดงออกเป็น 2 องค์ บทบาทของโอเด็ทและโอดีลจะแสดงโดยนักสเก็ต 2 คน โดยเข้ามาเล่นสเก็ตกับผู้แสดงเป็นเจ้าชายซิกฟรีสในองค์ที่ 2 ภายหลังจากที่โอดีลคืนแหวนให้เจ้าชายซิกฟรีสแล้วนั้น เธอก็ได้บอกวิธีที่จะทำลายคำสาปของพ่อมดโรทบาทธ์เพื่อให้โอเด็ทหลุดพ้นจากคำสาป โดยเจ้าชายจะต้องฆ่าโรทบาทธ์ขณะที่กำลังต่อสู้กัน ซึ่งการแสดงในชุดนี้ได้มีการเดินสายจัดแสดงตั้งแต่ปี ค.ศ.2006 จนกระทั่งสิ้นปี 2008

สรุป

ในการจัดแสดงบัลเล่ต์สวอน เลค จะมีช่วงเด่นของเรื่องอยู่ประมาณ 2 ช่วงด้วยกัน ช่วงแรกคือการเต้นคู่ในชุดกรอง พาร์ เดอ เดอในองค์ที่ 2 ที่ถูกนำมาจัดแสดงแทบจะทุกคณะบัลเล่ต์ในโลกเลยก็ว่าได้ โดยเป็นการแสดงระบำคู่ชุดใหญ่ระหว่างราชินีหงส์ขาวโอเด็ทและเจ้าชายซิกฟรีส ที่สะท้อนความเป็นบัลเล่ต์คลาสสิคได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นชุดการแสดงที่เน้นการแสดงความสามารถทางเทคนิคของผู้เต้น มากกว่าการแสดงออกทางอารมณ์ ส่วนอีกชุดการแสดงหนึ่งที่มีความสำคัญไม่แพ้กันคือการแสดงที่เรียกว่า แบล็ค สวอน พาร์ เดอ เดอ ซึ่งผู้ที่แสดงเป็นหงส์ดำโอดีลจะมีการนำเสนอท่าเต้นพิเศษ โดยการหมุนตัวต่อกัน 32 รอบ อันถือเป็นแบบมาตรฐานที่บัลเลรินาทุกคนที่แสดงในบทโอดีลจะต้องสามารถปฏิบัติได้ ทั้งนี้การแสดงทั้งสองชุดนี้มีท่าเต้นสำคัญอยู่ทั้งหมด 2 ท่าเต้นด้วยกันคือ ท่าอาราเบสท์ และท่าปีรูแอ็ต

ก่อนที่สวอน เลคจะกลายมาเป็นบัลเล่ต์เรื่องเอกของโลกนั้น อาจกล่าวได้ว่าเคยเริ่มต้นจากความล้มเหลวมาก่อน โดยในปี ค.ศ.1877 ได้มีการเปิดแสดงสวอน เลครอบปฐมทัศน์ขึ้นที่โรงละครบอลชอยเธียเตอร์ของกรุงมอสโก โดยเป็นผลงานการประพันธ์ดนตรีของไชคอฟสกี้ และเป็นผลงานการออกแบบท่าเต้นของจูเลียส ไรซิงเกอร์ แต่ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการจัดแสดงเนื่องจากท่าเต้นไม่สัมพันธ์กับดนตรี ถึงแม้จะมีความพยายามปรับปรุงแก้ไขใหม่โดยศิลปินคนอื่นๆ แล้วก็ตาม บัลเล่ต์สวอน เลคก็ยังคงประสบความล้มเหลวอยู่เช่นเดิม ต่อมาเปติปาและอิวานอฟจึงได้ทำการปรับปรุงแก้ไขท่าเต้นเสียใหม่ ส่วนริคาร์โด ดริโก ก็เป็นผู้ดัดแปลงแก้ไขงานประพันธ์ของไชคอฟสกี้ และเปิดแสดงรอบปฐมทัศน์ในปี ค.ศ.1895 ที่โรงละครมารินสกี้เธียเตอร์ของกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ด้วยความสามารถด้านการ

ออกแบบการแสดงของเปติปาและอิวานอฟ ส่งผลให้การจัดแสดงในครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างใหญ่หลวง และได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้ชม จนทำให้สวอน เลคตามแบบฉบับของบุคคลทั้งสองกลายมาเป็นรากฐานที่สำคัญ และมีอิทธิพลต่อการจัดแสดงสวอน เลคของคณะบัลเล่ต์อื่นๆ ในเวลาต่อมา โดยรูปแบบการทำงานของเปติปาจะเน้นที่ความหรูหราอลังการของเครื่องแต่งกาย และการใช้นักแสดงจำนวนมากมาร่วมแสดง

นอกจากนี้ เขายังมีความสามารถในการนำการแสดงที่หลากหลายชนิดมารวมกัน ดังเช่น ในการออกแบบการแสดงสวอนเลค ที่มิได้มีเพียงการแสดงบัลเล่ต์คลาสสิคเพียงอย่างเดียว แต่เปติปาได้นำการแสดงบัลเล่ต์คลาสสิค การแสดงในเชิงละคร และการแสดงระบำพื้นเมืองมาผสมผสานกันได้อย่างลงตัว ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในองค์ที่ 1 และ 3 ส่วนอิวานอฟก็เป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสามารถในการนำบัลเล่ต์คลาสสิคมาผสมกลมกลืนกับการเต้นที่ใช้นักแสดงจำนวนมากร่วมแสดง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนในองค์ที่ 2 และ 4

ต่อมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ได้เกิดกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มองการทำงานของเปติปาว่าเป็นคนหัวเก่า เห็นได้จากการที่ชาวรัสเซียที่ชื่อ ดีอากิเลฟ ได้ก่อตั้งคณะบัลเล่ต์แนวใหม่ ซึ่งมีแนวคิดที่แตกต่างออกไปจากแนวคิดดั้งเดิมของเปติปา ที่รู้จักกันในนามคณะบัลเล่ต์รุสส์ ประกอบกับประเทศรัสเซียได้เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองขึ้น 2 เหตุการณ์ด้วยกัน คือการที่รัสเซียเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 1 และการปฏิวัติตุลาคม 1917 ที่ส่งผลให้ศิลปะการแสดงบัลเล่ต์ซบเซาลงไปมาก อันเนื่องมาจากการปฏิวัติได้ส่งผลให้ระบอบกษัตริย์ในรัสเซียถูกล้มล้างและเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบสังคมนิยม กระทั่งทำให้วงการบัลเล่ต์ไม่ได้รับการสนับสนุนจากราชสำนักอีกต่อไป แต่เปลี่ยนมาอยู่ภายใต้การควบคุมโดยรัฐแทน ซึ่งรัฐบาลชุดใหม่ก็มีความเห็นว่าบัลเล่ต์เป็นสิ่งที่เสื่อมโทรมไร้ซึ่งคุณประโยชน์ อย่างไรก็ดี การปฏิวัติก็ส่งผลดีตรงที่ว่า ภายใต้การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ ต่อมารัฐบาลรัสเซียยังมีส่วนช่วยให้การสนับสนุนบัลเล่ต์อย่างเต็มที่ เพื่อการสันทนาการของคนส่วนใหญ่ในสังคมตามลัทธิสังคมนิยม จากเดิมที่ชนชั้นสูงเท่านั้นที่สามารถเข้าชมการแสดงบัลเล่ต์ได้ ก็กลายเป็นว่าชนชั้นกลางและชนชั้นล่างก็สามารถชมการแสดงบัลเล่ต์ได้ด้วยเช่นกัน

ภายหลังการปฏิวัติ สวอน เลคได้ถูกนำกลับมาจัดแสดงอีกครั้งในปี ค.ศ.1933 โดยวากาโนว่า ซึ่งบัลเล่ต์ในแบบฉบับของวากาโนว่านั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพสังคมรัสเซียในยุคหลังการปฏิวัติได้เป็นอย่างดี โดยเป็นการจัดแสดงในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากรูปแบบดั้งเดิมของ เปติปาและอิวานอฟ กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องเพื่อเอาใจผู้นำระดับสูงในยุคสหภาพโซเวียต ซึ่งการจัดแสดงสวอน เลคในครั้งนี้ได้ก็กลายเป็นรากฐานที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการจัดแสดงสวอน เลคของโซเวียตทั้งหมดในเวลาต่อมา

การแสดงบัลเล่ต์สวอน เลคมีพัฒนาการสืบต่อกันมาตามสมัยนิยมในแถบตะวันตกอย่างต่อเนื่อง มีการเดินสายเปิดการแสดงในปี ค.ศ.1895 โดยคณะบัลเล่ต์ในเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงในแต่ละยุคสมัยอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ออกแบบท่าเต้นแต่ละท่านเป็นเวลายาวนานกว่า 100 ปี

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ประเทศรัสเซียได้เกิดปัญหาทางการเมืองภายในประเทศขึ้น ที่ส่งผลให้บรรดาศิลปินต่างเดินทางออกนอกประเทศ อันนำมาซึ่งการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมออกสู่สายตาชาวโลก ประกอบกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านแนวคิด รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าในด้านเทคโนโลยี ที่ทำให้บัลเล่ต์สวอน เลคได้รับการเผยแพร่ออกนอกประเทศ ทั้งในทวีปยุโรปและสหรัฐอเมริกา จากปัจจัยกล่าวในข้างต้น ได้ส่งผลให้บัลเล่ต์สวอน เลคได้ถูกดัดแปลงและพัฒนาไปอย่างหลากหลายรูปแบบ กล่าวคือมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของเนื้อเรื่อง และท่าเต้น โดยบางครั้งก็มีการนำไปดัดแปลงในรูปแบบภาพยนตร์ และการแสดงบนลานน้ำแข็ง

ต่อมา ในต่างประเทศได้มีการจัดแสดงสวอน เลคครั้งสำคัญขึ้น ซึ่งเป็นผลงานของนักออกแบบท่าเต้นที่ชื่อ บาลองซิน โดยเขาได้จัดแสดงสวอน เลคที่มีความยาวเพียง 35 นาทีให้กับเดอะนิวยอร์คซิตี้บัลเล่ต์ ที่สหรัฐอเมริกา ซึ่งสวอน เลคในแบบฉบับของบาลองซินจะสะท้อนถึงความเป็นบัลเล่ต์สมัยใหม่ โดยเขาต้องการที่จะนำบัลเล่ต์คลาสสิคที่มีรากฐานมาจากบัลเล่ต์ในเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก มาทำการแปรเปลี่ยนแก้ไขใหม่ โดยพยายามที่จะพัฒนาให้เป็นบัลเล่ต์นีโอคลาสสิค ที่ให้ความรู้สึกที่คล่องแคล่วและเปี่ยมไปด้วยพลังในความรู้สึกของผู้ชมชาวอเมริกัน

นอกจากนี้ ดิอิมพีเรียลไอซ์สตาร์ (The Imperial Ice Stars) ได้มีการจัดแสดงสวอน เลคบนลานน้ำแข็งขึ้น โดยดัดแปลงมาจากบัลเล่ต์คลาสสิคดั้งเดิมของรัสเซีย ซึ่งเป็นการแสดงที่มุ่งนำเสนอทักษะในการเต้นของเหล่านักแสดง ด้วยความที่ยุคสมัยเปลี่ยนไปย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนด้านแนวความคิด ดังนั้น ในส่วนของเนื้อเรื่องจึงไม่เคร่งครัดตามแบบดั้งเดิมนัก โดยมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่องให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบัลเล่ต์สวอน เลคเคยเริ่มต้นจากความล้มเหลวมาก่อน แต่ด้วยความสามารถของเปติปาและอิวานอฟ ที่ได้ทำการปรับปรุงแก้ไขในส่วนของท่าเต้นเสียใหม่ จึงทำให้สวอน เลคกลายมาเป็นบัลเล่ต์เรื่องที่ประสบความสำเร็จในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากยุคสมัยของเปติปาแล้ว คณะบัลเล่ต์ต่างๆ ทั้งในประเทศรัสเซียและในต่างประเทศก็ได้มีการนำบัลเล่ต์สวอน เลคมาดัดแปลงแก้ไขใหม่ จนมีรูปแบบที่หลากหลายมากมายเกินกว่าจะนับได้ ทั้งนี้มิได้เป็นเพราะเปติปาและอิวานอฟไม่มีความสามารถ แต่เป็นเพราะว่าวงการบัลเล่ต์เริ่มมีวิวัฒนาการจากยุคคลาสสิคเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ จึงส่งผลให้แนวความคิดและการตีความในส่วนของเนื้อเรื่อง และท่าเต้นแปรเปลี่ยนไปด้วย ประกอบกับในยุคปัจจุบันวงการสื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่มีการพัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง จากปัจจัย

ดังกล่าวจึงส่งผลให้บัลเล่ต์สวอน เลคได้รับการพัฒนาในรูปแบบใหม่ๆ ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม คณะบัลเล่ต์ต่างๆ ก็ไม่สามารถจะปฏิเสธสิ่งที่ดีงามที่เปติปาและอิวานอฟได้สร้างสรรค์เอาไว้ได้